



บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนา
ทางการเมืองของประเทศไทย (พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖)

ไทย

ปัทมา นฤนาถ
จันทร์ บุรณฤกษ์

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๒๒

ด้วยฉันทินันทนาการ
- จาก
สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ทุนโครงการไทยศึกษา
สถาบันวิจัยสังคม



รายงานผลการวิจัย
เรื่อง

บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย

(พ.ศ. ๒๕๓๕ - พ.ศ. ๒๕๓๖)

สถาบันวิทยาลัยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

นาง ปิยนาด บุณนาค
นาง จันทรา บุรณตฤณ

สารบัญ



หน้า

บทคัดย่อภาษาไทย

ก

บทคัดย่อภาษาอังกฤษ

ก

กิตติกรรมประกาศ

จ

บทนำ

ปิยนาด มุขนาค

จ

บทที่ ๑ ความหมาย ปรัชญา และพัฒนาการของการอุดมศึกษาในประเทศไทย

ปิยนาด มุขนาค

๑๐ ก.

บทที่ ๒ ทฤษฎีการพัฒนาทางการเมือง

จันทร์รา มูรดเกษ

๒๒

บทที่ ๓ การพัฒนาทางการเมืองไทย

ปิยนาด มุขนาค

๓๖

บทที่ ๔ ปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาในส่วนที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมืองไทย

ปิยนาด มุขนาค

๘๘

บทที่ ๕ บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย (พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖)

ปิยนาด มุขนาค

๑๕๘

สรุป

ปิยนาด มุขนาค

๒๐๘

บรรณานุกรม

๒๑๒

เลขหมู่ *ort*
เลขทะเบียน *๙15* 004457
วัน.เดือน.ปี 15 เม.ย 31



- บทคัดย่อ

บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย

(พ.ศ. ๒๕๑๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖)

การศึกษาระดับอุดมศึกษามีบทบาทต่อการพัฒนาทางการเมืองแห่งประเทศไทยอย่างเห็นได้ชัดจากการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ กล่าวคือ ผลของการปฏิรูปการศึกษาระดับสูงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ - รัชกาลที่ ๗ ทำให้นักศึกษาไทยกลุ่มหนึ่งซึ่งได้รับการศึกษาระดับสูงจากต่างประเทศได้กลับมาก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของไทยจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบที่พระมหากษัตริย์อยู่ใต้รัฐธรรมนูญ และผู้นำในการเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นค่อนข้างใหญ่โตได้คลอบคลำมาเป็นผู้นำทางการเมืองของไทย ตลอดระยะเวลาที่ผ่านมาผู้นำทางการเมืองของไทยมักตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้ให้การส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาระดับอุดมศึกษาแต่เป็นไปในลักษณะที่จะไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อการปกครองของตน แต่กลับเป็นกำลังสนับสนุนและสร้างความชอบธรรมให้แก่การปกครองของตน ด้วยสาเหตุนี้ประกอบกับสาเหตุอื่น ๆ เช่น สภาพทางการเมือง การปกครอง สังคม ตลอดจนค่านิยมของสังคมไทย ทำให้การศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยตั้งแต่หลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมาไม่ค่อยมีบทบาทในการพัฒนาทางการเมืองในความหมายที่แท้จริงนัก ถ้าจะมีอยู่บ้างก็จะเป็นไปในรูปแบบแต่ทางทฤษฎีมากกว่า นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผลผลิตสำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษาส่วนใหญ่ไม่ค่อยมีความสนใจและกระตือรือร้นในทางการเมืองนัก แม้กระนั้นก็ตามภายหลัง พ.ศ. ๒๕๑๔ เป็นต้นมา นิสิตนักศึกษาบางกลุ่มที่มีความสนใจในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองได้แสดงปฏิกิริยาของการที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง ประกอบกับความกดดันจากเหตุการณ์ภายในและภายนอกทำให้นิสิตนักศึกษาซึ่งมีความสนใจทางการเมืองอยู่บ้างได้กลายเป็นจักรกลสำคัญในการเรียกร้องการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองประเทศโดยทำการต่อต้านการปกครองแบบเผด็จการในขณะนั้น และได้รับการสนับสนุนอย่างมากมาจากนิสิตนักศึกษาเองตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป ทำให้สามารถเปลี่ยนแปลงสภาพการณ์ทางการเมืองครั้งใหญ่ได้ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ อย่างไรก็ตาม ความตื่นตัวทางการเมืองของนิสิตศึกษายังอยู่ในวงจำกัด และเป็นการตื่นตัวในลักษณะเป็นปฏิกิริยาต่อพลังเผด็จการที่

กคกัณเขาอยู่เป็นเวลานานมากกว่าความตื่นตัวที่เป็นไปตามกระบวนการฝึกฝนทางการเมืองที่มีระเบียบแบบแผน เพราะการรวมกลุ่มของนิสิตนักศึกษา ก่อนและหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ยังจำลองแบบการรวมอำนาจไว้กับกลุ่มบุคคลมากกว่าการคำนึงถึงหลักการประชาธิปไตย ผู้นำนักศึกษาเองหลังจากการเผยแพร่ประชาธิปไตย ก็มีแนวโน้มที่จะละทิ้งกระบวนการประชาธิปไตย และหันไปใช้ "พลังมวลชน" เป็นเครื่องตัดสินปัญหา โดยนัยนี้อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาระดับอุดมศึกษาของไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖ จึงไม่มีบทบาทในการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทยในความหมายที่แท้จริงเท่าใดนัก

สถาบันวิจัยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ABSTRACT

The Role of Higher Education on the Political Development
of Thailand (1932 - 1973)

Higher education has had a role on the political development of Thailand since the change of the governing system in 1932. The result of the reform of higher education from the reign of King Rama V to King Rama VII was that a group of students who received higher education abroad caused the change of the government from monarchy to the system which the king is under constitution. The leaders of this change later became the political leaders of Thailand. All through the passing time, the political leaders realized the importance of higher education. They promoted and supported higher education in the way that it was not against their system of governing. Because of this reason and others such as political condition, governing system, society and the values of Thai society, higher education of Thailand since 1932 did not have the role on the political development in the real sense. If it did, it was in the form of theory. Most students who were the products of higher education were not interested and enthusiastic in politics. However, after 1971 some students interested in participating in politics reacted to indicate that they wanted to take part in politics. Besides, the pressures from internal and external incidents caused, the students interested in politics to be the principals in demanding for participation in politics and the governing system. They fought against tyranny at that time and they were greatly

supported by students and people in general. Thus, a great change of the political condition could be made on October 14, 1973. However, students' political enthusiasm was limited. Their enthusiasm was in the form of being against tyranny which had oppressed us for a long time. It was not the enthusiasm which followed the process of orderly political training. Students' coming together before and after October 14, 1973 was the imitation of a group of people's power collection more than considering the principles of democracy. The student leaders themselves, after the spread of democracy, had a tendency to omit the process of democracy and used "mass power" to solve problems. Therefore, it can be said that higher education of Thailand from 1932 - 1973 did not really have the role on its political development.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

กติการวมประกาศ

ในการท้าววิจัยเรื่อง บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมือง
ของประเทศไทย (พ.ศ. ๒๔๙๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖) ผู้วิจัยขอขอบพระคุณโครงการไทยศึกษา สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่ให้โอกาสและสนับสนุนการท้าววิจัย ตลอดจนคณะกรรมการพิจารณาอนุมัติ
ให้ทุนในการท้าววิจัยนี้

ผู้วิจัยได้รับประโยชน์อย่างมากจากบทความและเอกสารที่เกี่ยวข้องของบุคคลต่าง ๆ
ที่ปรากฏในงานวิจัยนี้ ผู้วิจัยขอขอบพระคุณไว้ ณ ที่นี้ด้วย โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ศาสตราจารย์รอง
ศยามานนท์ ดร.สุจิต บุญบงการ และคุณเอกกมล สายจันทร์ นอกจากนี้ผู้วิจัยขอขอบคุณอาจารย์
จันทรา บุรณะฤกษ์ ในการช่วยทำการวิจัยในบทที่ ๒ คุณอัจฉราพร กุมพิตสมย์ เจ้าหน้าที่สถาบัน
ไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้ช่วยเก็บข้อมูลอย่างดียิ่ง คุณวรารักษ์ ทินานนท์ และ
คุณจารุณี จิตวประยูร ผู้ช่วยทำบรรณานุกรมและจัดพิมพ์ตามลำดับ

อนึ่ง ผู้วิจัยต้องขอขอบคุณเจ้าหน้าที่ของกองจดหมายเหตุแห่งชาติ ห้องสมุดคณะอักษรศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หอสมุดกลางจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่อำนวยความสะดวกและช่วยเหลือ
ในการค้นคว้าหาข้อมูลเป็นอย่างดี

คุณประโยชน์ที่ได้รับจากการท้าววิจัยเรื่องนี้ ผู้วิจัยขอมอบให้แก่ "น้องส้ม" ลูกผู้เป็นที่รัก
ยิ่ง และเป็นที่ยังหวังของพ่อ-แม่ ที่จะเห็นลูกมีอนาคตที่ดีต่อไป และผู้วิจัยหวังเป็นอย่างยิ่งที่จะได้รับ
คำแนะนำอันเป็นประโยชน์เพื่อทำให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ยิ่งขึ้น

สถาบันวิจัยสังคม
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย



ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งประการหนึ่งต่อกระบวนการเรียนรู้ของมนุษย์ (Socialization) โดยผ่านการเรียนการสอน โดยเฉพาะการสอนนั้นเปรียบเสมือน เป็นกระบวนการที่เปลี่ยนสภาพของบุคคลจากสภาพหนึ่งไปสู่อีกสภาพหนึ่ง กระบวนการสอน ที่ดี คือกระบวนการสอนที่ช่วยให้ผู้เรียนเกิดการเรียนรู้ ดังนั้นสถาบันการศึกษาซึ่งเป็น แหล่งของการศึกษาจึงเป็นหน่วยสำคัญที่ก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ในด้านต่าง ๆ แก่ บุคคล เช่น การถ่ายทอดวัฒนธรรม ประเพณี ความรู้สึก ค่านิยม หัตถ์คติ ความเชื่อ ความ คิตรีเริ่ม บุคคลลักษณะ ฯลฯ สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งที่ให้ความรู้ด้านต่าง ๆ แก่ มนุษย์ในรูปแบบที่เป็นทางการ (Formal Education) โดยการศึกษาในห้องเรียนและ การศึกษาจากแหล่งอื่น ๆ เพื่อมาเสริมการศึกษาในห้องเรียน เช่น ห้องสมุด ห้องทดลอง ในขณะที่เดียวกันสถาบันการศึกษาก็อาจให้ความรู้แก่บุคคลในรูปแบบที่ไม่เป็นทางการ (Informal Education) ด้วย เช่น การใช้ชีวิตร่วมกันของบรรดานักเรียน นักศึกษา ในสถาบันการศึกษา ตลอดจนการร่วมกิจกรรมนอกหลักสูตรต่าง ๆ เป็นต้น ด้วยเหตุที่ สถาบันการศึกษาเป็นแหล่งของการศึกษาที่ให้แก่มนุษย์ตั้งแต่เล็กจนโต สถาบันการศึกษา จึงเป็นตัวจักรกลสำคัญในการสร้างคนในสังคมให้เป็นรูปแบบต่าง ๆ เช่น เป็นนักคิด นัก จดจำ นักอนุรักษ์นิยม นักวิพากษ์วิจารณ์ นักอุดมคติ หรือพวกที่นิยมการเปลี่ยนแปลง ฯลฯ การที่บุคคลจะสามารถดำเนินชีวิตได้อย่างเหมาะสมและมีส่วนช่วยชาติได้หรือไม่เพียงใด นั้น การศึกษาในสถาบันการศึกษามีส่วนสำคัญในการเตรียมตัวเขาเหล่านั้นมิใช่น้อย ดังนั้น การศึกษาจากสถาบันต่าง ๆ จึงมีความสำคัญอย่างยิ่งต่อการผลิตเยาวชนขึ้นซึ่งเป็น "ทรัพยากร

ดร.ชัยพร วิชาวุธ, "การสอนในระดับอุดมศึกษา", คู่มืออาจารย์เรื่องการ สอนและการวัดผลการศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๘), หน้า ๒.

อันมีค่าที่สุด" ของประเทศ เพื่อให้เขามีบทบาทต่อประเทศชาติต่อไป แต่จะเป็นไปในรูปใดนั้นก็ขึ้นอยู่กับเงื่อนไขหลาย ๆ ประการ กระบวนการเรียนรู้ที่เขาได้รับจากสถาบันการศึกษาเป็นเงื่อนไขพื้นฐานสำคัญยิ่งประการหนึ่ง ดังข้อความว่า

... เป็นที่ยอมรับกันว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาชั้นสูง เป็นผู้มีบทบาทอย่างสำคัญในการนำมาซึ่งความก้าวหน้าแก่ประเทศทั้งทางด้านเศรษฐกิจ การเมืองและสังคม ทั้งนี้เพราะการศึกษาเป็นสิ่งที่นำมาซึ่งความเจริญทางเทคโนโลยีและทางด้านวิชาการ อันจำเป็นต่อสังคมสมัยใหม่ นอกจากนี้ยังนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ทัศนคติของบุคคลที่มีต่อตัวเอง ต่อครอบครัว และสิ่งแวดล้อม โดยดั้งเดิมแล้วการศึกษาเป็นเรื่องของการถ่ายทอดวัฒนธรรมจากชนรุ่นหนึ่งไปสู่ชนอีกรุ่นหนึ่ง เท่ากับเป็นการรักษาสภาพคงเดิม หรือสภาพที่ยอมรับกันในสังคมขณะนั้น แต่ในัจจุบันการศึกษาเป็นพลังสำคัญที่ทำลายล้างสภาพคงเดิม และนำมาซึ่งการเปลี่ยนแปลงในสังคม จึงมีความเกี่ยวพันอย่างใกล้ชิดกับการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง...

จากข้อความข้างต้นจะเห็นได้ว่าการศึกษาที่มีความสัมพันธ์กับการเมืองมาก ด้วยเหตุที่ว่าการศึกษาามีบทบาทสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่มนุษย์ดังกล่าวมาแล้ว การศึกษาจึงมีอิทธิพลต่อการกำหนดความคิด ทัศนคติ ค่านิยม ตลอดจนพฤติกรรมของมนุษย์ อันนำไปสู่บทบาททางการเมืองของบุคคลในสังคม โดยนัยนี้การศึกษาจึงมีอิทธิพลต่อโครงสร้างทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด^๒ โดยเฉพาะอย่างยิ่งต่อวัฒนธรรมทางการเมือง (Political Culture) ซึ่งเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมทางการเมืองของบุคคลในประเทศ อันส่งผลโดยตรงต่อการเมืองของประเทศนั้น ๆ หมายความว่าระบบการเมืองของประเทศจะมีลักษณะเช่นไร และเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับวัฒนธรรมทางการเมืองของคน

^๑ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย", วรรณวิทย์ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑.

^๒ โปรดอ่านรายละเอียดใน James S. Coleman, ed. *Education and Political Development*, (Princeton : Princeton University Press, 1965).

ในประเทศนั้น ๆ เป็นเงื่อนไขสำคัญประการหนึ่ง วัฒนธรรมทางการเมืองจะเกิดขึ้นได้ก็ขึ้นอยู่กับ "Political Socialization" ซึ่งหมายความว่าถึงกระบวนการนำมาซึ่งวัฒนธรรมทางการเมืองแก่ประชาชน^๒ กล่าวคือ เป็นกระบวนการที่จะทำให้ประชาชนมีความรู้เรื่องการเมืองการปกครองประเทศ อันอาจเป็นผลให้เขาเหล่านั้นเกิดความรู้สึกพอใจ เกือบขง ึ่งเฉย หรือกระตือรือร้นต่อการเมืองการปกครอง Political Socialization จะเกิดขึ้นได้ด้วยการศึกษาในสถานการศึกษาต่าง ๆ ตั้งแต่ระดับต้นจนถึงระดับสูงเป็นตัวกำหนดคล้ายอย่างหนึ่งดังกล่าวมาแล้ว เดวิด อี. แอปเตอร์ (David E. Apter) ได้กล่าวว่า Political Socialization ส่วนหนึ่งเป็นเรื่องของระบบการศึกษา บุคคลโดยเฉพาะชนชั้นนำจะมีค่านิยมทัศนคติ และบุคลิกอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับการศึกษาที่เขาได้รับ^๓

ด้วยเหตุนี้การศึกษาที่ศึกษว่าบุคคลผู้ซึ่งเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในทางการเมืองการปกครองประเทศ จะมีส่วนสำคัญในการทำให้เกิดพัฒนาการทางการเมืองซึ่งอาจถือได้ว่าเป็น "หัวใจของการเมือง" ในประเทศของตนหรือไม่ อย่างนั้นก็ต้องศึกษา Political Socialization ที่เขาได้รับ เพื่อทำให้การศึกษาวิเคราะห์พฤติกรรมทางการเมืองของเขาเป็นไปอย่างลึกซึ้งและมีความเป็นธรรมชาติ และการที่จะศึกษา

^๑โปรดศึกษารายละเอียดเกี่ยวกับ Political Socialization Almond and Powell, Comparative Politics : A Development Approach (Boston : Little Brown, 1966)

^๒สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๐.

^๓David E. Apter, The Politics of Modernization, (Chicago : The University of Chicago Press, 1965), p. 145.

Political Socialization ของบุคคลผู้นั้นได้อย่างชัดเจน ก็ต้องศึกษาระบบการศึกษาจากสถาบันที่เขาได้รับการศึกษาค้น

สำหรับประเทศไทยนั้น นับตั้งแต่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา จะเห็นได้ว่าผู้ได้รับการศึกษาชั้นสูงจากทั้งภายนอกและภายในประเทศเป็นผู้มีบทบาทสำคัญในทางการเมืองการปกครองประเทศ จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาถึงบทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งเป็นแหล่งในการสร้าง Political Socialization ให้แก่บุคคลเหล่านั้น ซึ่งนำไปสู่การที่จะวิเคราะห์ต่อไปว่าการศึกษาระดับอุดมศึกษามีส่วนช่วยในการพัฒนาทางการเมืองของประเทศ หรือไม่อย่างไร เพราะในความคิดของผู้วิจัยนั้น การพัฒนาทางการเมืองน่าจะเป็นหัวใจสำคัญซึ่งแสดงถึงความเจริญก้าวหน้าของการเมือง และเป็นสิ่งที่น่าแสวงหาในสังคม ประกอบกับในฐานะที่ผู้วิจัยเป็นอาจารย์ในมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการศึกษาระดับอุดมศึกษาก็ยิ่งทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจใคร่รู้เกี่ยวกับเรื่องนี้ซึ่งเป็นเรื่องที่ใกล้ตัวผู้วิจัยอย่างมาก โดยมีความหวังว่าผลจากการวิจัยจะทำให้ผู้วิจัยและบุคคลอื่นที่มุ่งอยู่ในแวดวงเดียวกันได้ตระหนักถึงบทบาทภาระหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเองในฐานะที่เป็นส่วนสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ของ ~~สังคม~~ ^{สังคม} มีผู้กล่าวไว้ว่า

...สำหรับนิสิตนักศึกษา นั้น เราถือว่ามีความสำคัญต่อความเจริญก้าวหน้าของประเทศเป็นอย่างมาก ในฐานะที่พวกเขาออกไปในอนาคตจะเป็นชนชั้นผู้นำ จะเป็นผู้ที่มีบทบาทในการบริหารประเทศในระยะต่อไป แม่ว่าจะมีการกล่าวแย้งได้ว่าผู้ที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยในประเทศ จะมีโอกาสน้อยกว่าบุคคลที่จบจากมหาวิทยาลัยต่างประเทศหรือผู้นำฝ่ายทหารที่จะดำรงตำแหน่งที่สำคัญ ๆ ทางการเมือง แต่เราก็อาจจะกล่าวได้ว่าพวกเขาออกไปก็จะอยู่ในวงการบริหารชั้นสูงของประเทศ...

นอกจากนี้ การศึกษาระดับอุดมศึกษาได้แสดงบทบาทสำคัญต่อการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ในเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ด้วย จึงทำให้ผู้วิจัยต้องการศึกษา

ย้อนหลังไปว่า การศึกษาในระดับนี้ในอดีตได้มีบทบาททางการเมืองอย่างไร และบทบาทดังกล่าวตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้นมีความสำคัญจนถึงขั้นที่เรียกว่าเป็น "การพัฒนาการทางการเมือง" ใดหรือไม่ เพียงไร

ด้วยสาเหตุดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ผู้วิจัย เกิดความมั่นคงจิตใจที่จะทำการศึกษาเรื่องนี้อย่างลึกซึ้งเท่าที่จะทำได้ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยตระหนักดีว่า กระบวนการเรียนรู้ของบุคคลในสถาบันการศึกษามีใช้มีแต่ในระดับสูง แต่เป็นกระบวนการที่สืบเนื่องมาตั้งแต่การศึกษาในระดับเบื้องต้นของบุคคล กระบวนการเรียนรู้ดังกล่าวได้รับการสั่งสมเรื่อยมาจนถึงเมื่อบุคคลนั้นเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษาซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาขั้นสูงสุดของประเทศ การศึกษาในระดับต้นนี้มีส่วนสำคัญไม่ใช่น้อยในการกำหนดบุคคลลักษณะนิสัยของกลุ่มคนในสังคม ซึ่งถ้าสถาบันอุดมศึกษายังคงสร้างกระบวนการเรียนรู้ในรูปแบบลักษณะเดิมให้แก่บุคคลไม่ว่าโดยการศึกษาอย่างเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการก็ตาม การศึกษาระดับอุดมศึกษาก็จะทำหน้าที่ไม่แตกต่างไปจากการศึกษาในระดับเบื้องต้นและเบื้องต้นกลางของบุคคลเลย ด้วยเหตุนี้จึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาค้นคว้าให้รู้ว่าการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้สร้างกระบวนการเรียนรู้อะไร และโดยลักษณะใดให้แก่บุคคลบ้าง ในฐานะที่เป็นการศึกษาระดับสูงสุดของชาติ โดยที่ผู้วิจัยได้นำภูมิหลังของการศึกษาก่อนขั้นอุดมศึกษา มาพิจารณาประกอบด้วย เพื่อให้ได้ข้อสรุปที่ชัดเจนยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์และขอบเขตของการวิจัย

วัตถุประสงค์ของการวิจัยมีดังนี้

๑. เพื่อศึกษาพัฒนาการทางการศึกษาของไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาการศึกษาตามแบบสมัยใหม่จนถึงปัจจุบัน เพราะผู้วิจัยคิดว่าการศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญอย่างยิ่งต่อการพัฒนาทรัพยากรคน ซึ่งมีบทบาทอย่างสำคัญในการพัฒนาประเทศ

๒. วิเคราะห์บทบาทของการศึกษาทั้งภายในและภายนอกประเทศที่มีผลกระทบต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย โดยแบ่งการวิเคราะห์ออกเป็น ๓ ช่วง คือ

๒.๑ ช่วง พ.ศ. ๒๔๙๕

๒.๒ ช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐

๒.๓ ช่วง พ.ศ. ๒๕๑๖

การที่แบ่งเป็น ๓ ช่วงดังกล่าวเพราะว่าในช่วงเวลานั้น มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่สำคัญ ซึ่งผู้วิจัยจะได้วิเคราะห์ปัญหาทางการศึกษาซึ่งมีผลกระทบต่อเปลี่ยนแปลงนั้น

๓. เพื่อรวบรวมผลสรุปจากการวิเคราะห์ข้อมูลเสนอต่อมหาวิทยาลัยเพื่ออาจนำมาประยุกต์ใช้ในการวิเคราะห์และแก้ปัญหาของประเทศในปัจจุบัน และอนาคต

ส่วนขอบเขตของการวิจัยนั้น ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตไว้ดังนี้

๑. การศึกษาระดับอุดมศึกษาในที่นี้หมายความถึง ระดับมหาวิทยาลัย ซึ่งอาจถือได้ว่าเป็นระดับที่เป็น "หัวใจ" ของการอุดมศึกษา ประกอบกับผู้วิจัยอยู่ในแวดวงนี้ตั้งแต่ในฐานะผู้ที่ได้รับการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ทั้งระดับปริญญาตรีและระดับปริญญาโท และในฐานะผู้ถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้ในทั้งสองระดับเช่นเดียวกัน ซึ่งน่าจะทำให้ผู้วิจัยได้เปรียบเทียบในการทำวิจัยอยู่บ้าง ในฐานะผู้เห็นเหตุการณ์และมีประสบการณ์โดยตรง อันน่าจะทำให้ผลการวิจัยน่าเชื่อถือได้ เพราะเหมือนสิ่งอื่นใดที่ผู้วิจัยได้ตั้งใจว่าจะทำวิจัยเรื่องนี้อย่างตรงไปตรงมาและเที่ยงตรงที่สุดเท่าที่จะทำได้ และเนื่องจากผู้วิจัยได้รับการศึกษาและทำงานในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจึงจำเป็นต้องอยู่เองที่ผู้วิจัยจะได้ข้อมูลจากสถาบันการศึกษาแห่งนี้มากกว่าแหล่งอื่น จึงมักยกตัวอย่างของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่แม้กระนั้นก็ตามผู้วิจัยก็ได้พยายามศึกษาวิเคราะห์ไปถึงมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคเท่าที่ข้อมูลที่เป็นเอกสารจะอำนวยให้

๒. ในเรื่องระยะเวลา ผู้วิจัยได้กำหนดขอบเขตตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๖ เพราะถือได้ว่าในช่วงเวลาดังกล่าว การศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทอย่างมากทั้งในฐานะเป็นสาเหตุสำคัญของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และในด้านที่ได้รับผลกระทบจากการเมือง อย่างไรก็ตามเพื่อให้การวิจัยชัดเจนยิ่งขึ้น ผู้วิจัยได้ปูพื้นฐานถึงภูมิหลังของกำเนิดและพัฒนาการของการศึกษาระดับอุดมศึกษาในประเทศไทยไว้ด้วย

๓. คำว่า "การพัฒนาการทางการเมือง" ในความหมายของผู้วิจัยในที่นี้ หมายถึงการพัฒนาการทางการเมืองในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ซึ่งประชาชนมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองประเทศอย่างแท้จริง โดยผ่านสภาผู้แทนซึ่งประชาชนเป็นผู้เลือกผู้แทนเข้าไปในสภาเพื่อเป็นปากเป็นเสียงของตนเองอย่างแท้จริง และเป็นไปโดยการปฏิบัติจริง ๆ ไม่ใช่เป็นไปแต่ในทางทฤษฎีหรือรูปแบบเท่านั้น ผู้วิจัยขอย้ำอีกครั้งว่า การพัฒนาการทางการเมืองในความเห็นของผู้วิจัยนั้นน่าจะเป็น หัวใจสำคัญของความเจริญก้าวหน้าทางการเมือง และก็เช่นเดียวกับการศึกษาในระดับอุดมศึกษา ผู้วิจัยได้ปูพื้นฐานประวัติศาสตร์การพัฒนาการทางการเมืองของประเทศไทยไว้ด้วย เพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ว่าประเทศไทยมีการพัฒนาการทางการเมืองมาตั้งแต่เมื่อใด และเป็นการพัฒนาการทางการเมืองในความหมายที่แท้จริงหรือไม่อย่างไรและเพียงใด

วิธีดำเนินการค้นคว้าและวิจัย

๑. เทคนิคในการวิจัยจะใช้การวิจัยโดยการเก็บข้อมูลจากเอกสาร (Documentary Research) โดยจะมีวิธีเก็บเอกสารดังนี้
 - ๑.๑ รวบรวมเอกสารทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ
 - ๑.๒ เอกสารจะเป็นเอกสารทั้งปฐมภูมิและทุติยภูมิ
 - ๑.๓ สถานที่เก็บข้อมูล : กองจดหมายเหตุแห่งชาติ หอสมุดแห่งชาติ กระทรวงศึกษาธิการ สภาการศึกษาแห่งชาติ ทบวงมหาวิทยาลัย หอสมุดคามหาวิทยาลัยต่าง ๆ สำนักงานเลขาธิการของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ สำนักงานสถิติแห่งชาติ สำนักงานประชาณ ฯลฯ
๒. ประเมินคุณค่าของเอกสารข้อมูล ที่ได้รวบรวมมาโดยพิจารณาถึงตัวผู้เขียน และเนื้อหาของเอกสารแต่ละเล่มโดยใช้การพิจารณาแบบภายนอก และภายใน (External and Internal Criticism) โดยจะถือเกณฑ์การตัดสิน (Judgement Criteria)
๓. ผู้วิจัยนำข้อมูลทั้งหมดมาทำการวิเคราะห์ และแปลความหมายโดยใช้วิธีการแบบการวิเคราะห์ (Analytical Research) เพื่อให้ได้ผลสรุปที่ถูกต้องที่สุด

ความสำคัญหรือประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับจากการวิจัย

เนื่องจากไม่ว่าจะมีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในประเทศไทยในสมัยใด ๆ ก็ตามจะเห็นได้ว่า การศึกษาเข้ามามีบทบาทอย่างสำคัญและมีแนวโน้มที่จะเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ โดยเฉพาะอย่างยิ่งในสมัยปัจจุบัน เพราะฉะนั้นจึงทำให้ผู้วิจัยมีความสนใจที่จะศึกษาเรื่องนี้ และคาดว่าจะได้รับประโยชน์ดังนี้ คือ

๑. การวิจัยจะชี้ให้เห็นถึงการพัฒนาทางการศึกษาของไทยทั้งภายในและภายนอกประเทศตั้งแต่รัชกาลที่ ๕ จนถึงปัจจุบัน
๒. การวิจัยนี้แสดงให้เห็นถึงบทบาทของการศึกษาของไทยต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย
๓. การวิจัยจะทำให้ทราบถึงปัญหาของการศึกษาในการพัฒนาทางการเมืองในระยะเวลาดังกล่าว
๔. ผลสรุปจากการวิจัยจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจโดยทั่วไป โดยเฉพาะอย่างยิ่งจะเป็นประโยชน์ต่อผู้ที่สนใจทางด้านมนุษยศาสตร์ และสังคมศาสตร์กับทั้งจะเป็นแนวทางสำหรับผู้ที่สนใจงานด้านนี้ในการค้นคว้าวิจัยต่อไป

ข้อจำกัดของงานวิจัย

๑. ข้อมูลเอกสาร เนื่องจากระยะเวลาของการทำวิจัยอยู่ในระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นช่วงที่ค่อนข้างสมัยใหม่จึงมักไม่ค่อยได้เอกสารชั้นต้นจากหอจดหมายเหตุแห่งชาติ กรมศิลปากรซึ่งเป็นแหล่งข้อมูลชั้นต้นทางประวัติศาสตร์ที่อาจกล่าวได้ว่าเป็นแหล่งสำคัญที่สุด และการเข้าไปค้นคว้าก็ได้รับการบริการที่ดีมาก เพราะหอจดหมายเหตุแห่งชาติให้บริการเอกสารตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ มาจนถึง พ.ศ. ๒๔๗๕ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็ได้เอกสารชั้นต้นเป็นจำนวนมากตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมา ซึ่งบางส่วนก็ได้นำมาใช้ประโยชน์ในการวิจัยบ้าง แต่เอกสารเป็นส่วนมากที่ผู้วิจัยนำมาพิจารณาแล้วก็ไม่อาจใช้กับงานวิจัยนี้ได้ ทั้งนี้เอกสารส่วนใหญ่จึงมักได้จากข้อเขียนของบุคคลต่าง ๆ ที่มีประสบการณ์จากสถาบันการศึกษาระดับอุดมศึกษา ตลอดจนงานสำคัญเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่มีผู้ศึกษามาแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งผลงานของ ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ รองศาสตราจารย์ ดร.สุจิต บุญบงการ และเอกกมล สายจันทร์ ซึ่งผู้วิจัย

ต้องขอขอบคุณแหล่งข้อมูลตลอดจนชอติของบุคคลต่าง ๆ ที่ผู้วิจัยได้นำมาใช้พิจารณาประกอบการวิจัยทั้งทานที่เอ่ยนามมาแล้ว และยังไม่ได้เอ่ยนามด้วย

นอกจากนี้ในการค้นเอกสารตามสถานที่ราชการต่าง ๆ ปรากฏว่าประสบความสำเร็จความลำบากเพราะเจ้าหน้าที่ในสถานที่ราชการเหล่านั้น (ซึ่งไม่ขอเอ่ยนามในที่นี้) ไม่ให้ความร่วมมือเท่าที่ควร มักอ้างว่าไม่มีเอกสารเป็นต้น ซึ่งอาจเป็นเพราะความไม่รู้ในคุณค่าของงานวิจัยหรือเป็นเพราะไม่มีเอกสารจริง ๆ ก็เป็นได้ แต่จะด้วยเหตุใดก็ตามก็ทำให้งานวิจัยนี้ขาดข้อมูลขั้นต้นที่น่าจะมีอีกมาและจะเสริมให้งานวิจัยนี้สมบูรณ์ขึ้น

๒. ข้อมูลจากการสำรวจ (Survey Research) ผู้วิจัยตระหนักดีว่างานวิจัยนี้มีความบกพร่องมากโดยเฉพาะการที่ไม่อาจให้ภาพที่ชัดเจนได้มากไปกว่านี้เนื่องจากการที่ต้องพึ่งข้อมูลเอกสารและประสบการณ์ของตัวผู้วิจัยเองเป็นสำคัญ โดยขาดข้อมูลจากการสำรวจมาประกอบการพิจารณาด้วย ความจริงแล้วผู้วิจัย ได้ใส่แผนการดำเนินงานเพื่อการเก็บข้อมูลสำรวจไว้แล้วอย่างค่อนข้างละเอียดในโครงการที่เสนอเพื่อขอรับทุนนี้ แต่ด้วยอุปสรรคบางประการทำให้ผู้วิจัยไม่ได้รับอนุมัติทุนที่จะทำการเก็บข้อมูลจากการสำรวจ จึงทำให้งานวิจัยนี้ขาดข้อมูลด้านนี้มาพิจารณาประกอบด้วยอย่างน่าเสียดาย อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยก็พยายามเอาสถิติข้อมูลที่มีผู้สำรวจไว้แล้วมาใช้เป็นตัวอย่างประกอบด้วยหลายตอนคงจะเห็นได้จากงานวิจัย และทุกครั้งผู้วิจัยจะกล่าวอ้างแหล่งที่มาของข้อมูลนั้น ๆ ไว้ในเชิงอรรถเป็นการให้เกียรติผู้ทำการศึกษาไว้ก่อนแล้วด้วย

๓. ปัญหาการทำวิจัยร่วม โครงการที่เสนอเพื่อขอรับทุนวิจัยนี้มีผู้ร่วมโครงการ ๓ คน คือ ตัวผู้วิจัยหลักเอง (บิดานาค บุนนาค) และมีผู้วิจัยร่วมอีก ๒ ท่าน คือ อาจารย์จันทรา บุรณเกษ และอาจารย์ ดร.พรหมศักดิ์ เจิมสวัสดิ์ แต่เนื่องจากมีปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ มาก เช่น ปัญหาการไม่มีเวลาให้แก่การวิจัยอย่างเพียงพอ จึงทำให้การวิจัยเรื่องนี้ใช้เวลาตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๒๐ จนถึง พ.ศ. ๒๕๒๒ ซึ่งทำให้ผู้ร่วมวิจัยดังกล่าวไม่มีโอกาสได้ช่วยเหลือในการวิจัยอย่างเต็มที่ กล่าวคือ อาจารย์จันทราได้โอนไปรับราชการในสังกัดหน่วยงานอื่น อาจารย์ ดร.พรหมศักดิ์ ก็เดินทางไปศึกษาและวิจัยต่อ ณ ต่างประเทศ และได้ลาออกจากการทำวิจัยนี้ ในที่สุดผู้วิจัย

หลักจึงต้องทำงานแต่เพียงลำพัง อย่างไรก็ตามก็ อาจารย์จันทร์หา ไค้กรุณาเขียนบทที่ ๒ คือ เรื่องความหมายของการพัฒนาการทางการเมืองให้ ๑ บท ดังนั้นความคิดเห็นต่าง ๆ ทั้งในบทนำและบทอื่น ๆ นอกเหนือจากบทที่ ๒ จึงเป็นข้อพิจารณา วิเคราะห์และสรุปของ ผู้วิจัยหลัก โดยขึ้นอยู่กับหลักฐานข้อมูลต่าง ๆ ที่นำมาประกอบด้วยเพียงลำพัง จึงขาด ข้อคิดเห็นจากผู้ร่วมวิจัยอื่น ๆ ซึ่งในตอนต้นของการเสนอโครงการนั้นคณะผู้วิจัยต่างก็มีความมุ่งมั่นที่จะได้มีการช่วยกันวิพากษ์วิจารณ์ที่ความหมายข้อมูลเพื่อให้ได้ผลสรุปการวิจัย ที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่จะทำได้ จึงเห็นว่าน่าจะเสียค่าอย่างยิ่งที่แผนการดังกล่าวไม่ได้รับการ ปฏิบัติ

อนึ่ง สำหรับเรื่องการเก็บข้อมูลนี้ ผู้ที่ช่วยเหลือข้าพเจ้าอย่างดียิ่ง คือ นางสาวอัจฉราพร โทณูพิศมัย ซึ่งเป็นนิสิตปริญญาโท ภาควิชาประวัติศาสตร์ บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ช่วยเหลือข้าพเจ้าในการเก็บข้อมูลอย่างจริงจังและเต็มใจยิ่ง

ดังนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่าความปัญหาและอุปสรรคต่าง ๆ ดังกล่าวข้างต้นจึงทำให้ งานวิจัยนี้มีข้อจำกัด และอาจไม่สมบูรณ์เท่าที่ควรซึ่งผู้วิจัยขออภัยการวิพากษ์วิจารณ์ เพื่อการปรับปรุงแก้ไขต่อไป และถ้านงานวิจัยนี้จะทำให้เกิดความคิดในการศึกษาวิจัย ต่อไปก็จะเป็นความก้าวหน้าทางวิชาการในสาขานี้ประการหนึ่ง และจะทำให้ผู้วิจัยจิตใจ มีใฝ่

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

บทที่ ๑

ความหมาย ปรัชญา และพัฒนาการของการอุดมศึกษาในประเทศไทย



ความหมายของการอุดมศึกษา

การอุดมศึกษาหมายความถึงการศึกษาระดับสูงสุด^๑ โดยทั่วไปถือว่าอุดมศึกษาเป็นการศึกษาระดับที่สาม คือเป็นระดับที่จัดขึ้นหลังจากมัธยมศึกษา ซึ่งตามปกติมักใช้จำนวนปีนอกปริมาณการศึกษาของแต่ละระดับ สำหรับประเทศไทย อุดมศึกษาเป็นการศึกษาที่เริ่มต้นตั้งแต่ประมาณปีที่ ๑๓ เป็นต้นไป คือหลังจากศึกษาในระดับประถมศึกษา ๗ ปี ระดับมัธยมศึกษาอีก ๕ ปี รวมเป็น ๑๒ ปี แล้วจึงถึงระดับอุดมศึกษา^๒

ตามแผนการศึกษาแห่งชาติ พุทธศักราช ๒๕๐๓ กล่าวถึงอุดมศึกษาไว้ว่า "อุดมศึกษาได้แก่การศึกษาระดับปริญญาตรี หรือวิชาการชั้นสูง และการวิจัยในมหาวิทยาลัยหรือสถาบันชั้นสูงอื่น ๆ" ดังนั้นความหมายแห่งนิยามนี้ อุดมศึกษาจึงไม่ได้หมายถึงการศึกษาที่จัดอยู่ตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เท่านั้น แต่ยังหมายถึงการศึกษาทั้งปวงที่จัดขึ้นในสถาบันการศึกษาระดับสูงต่าง ๆ ทั้งที่เป็นการศึกษาเกี่ยวกับวิชาชีพและวิชาการชั้นสูง^๓

ปรัชญาของการอุดมศึกษา

ปรัชญาของการอุดมศึกษาเป็นหัวใจสำคัญของการอุดมศึกษา เพราะว่าเมื่อทราบปรัชญาของการอุดมศึกษาแล้ว ก็จะทำให้ทราบได้ต่อไปว่าสถาบันอุดมศึกษานั้น ๆ มีบทบาทสนองตอบ

^๑ปิยนาด บุณนาค, "ปัญหาการศึกษาในระดับอุดมศึกษา" อักษรศาสตร์ (ฉบับฉลองครบรอบ ๒๐ ปี แห่งการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย) เล่มที่ ๑๐ ปีการศึกษา ๒๕๑๘, หน้า ๑๐.

^๒ดูรายละเอียดเรื่องนี้ใน ดร. วิจิตร ศรีสอาน, หลักการอุดมศึกษา (พระนคร : วัฒนาพานิช, ๒๕๑๘) หน้า ๑๓ - ๑๘.

^๓วรวีทย์ วัฒนสรการ, ผู้รวบรวม การศึกษาของไทย (พระนคร : สารมวลชน, ๒๕๑๘), หน้า ๒๗๘.

ปรัชญาของการอุดมศึกษานั้นเพียงไร ทั้งนี้โดยพิจารณาจากปณิธานหรือจุดมุ่งหมายโดยเฉพาะของสถาบันนั้นว่าต้องการจะให้บัณฑิตที่ผลิตออกมามีความรู้และคุณสมบัติอย่างไรบ้าง และความรู้กับคุณสมบัติที่สถาบันอุดมศึกษาต้องการผลิตบัณฑิตให้มีลักษณะเช่นนั้นจะปรากฏอยู่ในหลักสูตรของวิชาต่าง ๆ กระบวนการดังกล่าวสามารถเขียนเป็นแผนภูมิได้ดังนี้



ปรัชญาของการอุดมศึกษาย่อมเปลี่ยนแปลงไปได้ตามกาลเวลา ทั้งนี้เพื่อความเหมาะสมกับสภาพของสังคม เศรษฐกิจ การเมือง และวิวัฒนาการของความรู้ซึ่งเปลี่ยนแปลงไปเรื่อย ๆ ทั้งนี้ปณิธานหรือจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยและหลักสูตรก็ย่อมต้องเปลี่ยนแปลงไปด้วย

ปรัชญาของการอุดมศึกษาที่มีลักษณะเป็นสากล^๒ คือ

๑. มุ่งบุกเบิกแสวงหา บำรุงรักษา และถ่ายทอดความรู้เพื่อสร้างสรรค์จริยธรรมา ความก้าวหน้า และความเป็นเลิศทางวิชาการ
๒. ใช้ความรู้ให้เป็นประโยชน์แก่สังคมโดยถือว่าสถาบันอุดมศึกษาเป็นแหล่งวิทยาการขั้นสูงที่ใช้อำนวยประโยชน์ต่อความเจริญของมนุษยชาติ

^๑ดร.สมเพลิน จันทรเรืองเพ็ญ, "โครงการปรับปรุงหลักสูตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาทั่วไป จุดมุ่งหมาย" รายงานการสัมมนาหัวหน้าแผนกวิชา เรื่องแผนพัฒนาการศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยระยะที่ ๔. ๒๖ - ๒๙ มีนาคม ๒๕๑๘, หน้า ๑๕๒.

^๒ดร.วิจิตร ศรีสัจจาน, เรื่องเดิม หน้า ๑๐ - ๑๑.

๓. ทำนุบำรุงส่งเสริมศิลปและวัฒนธรรม

ภายในขอบเขตข้างต้น สถาบันอุดมศึกษาปฏิบัติหน้าที่หลัก ๔ ประการ^๑ คือ

๑. การสอนวิชาการและวิชาชีพ เพื่อสนองความต้องการกำลังคนของสังคม
๒. การวิจัยค้นคว้าเพื่อความก้าวหน้าทางวิชาการ
๓. บริการทางวิชาการแก่สังคม
๔. ถ่ายทอดวัฒนธรรมและปลูกฝังความเป็นพลเมืองดี

สำหรับปรัชญาการอุดมศึกษาของประเทศไทยนั้นจะพิจารณาได้จากวัตถุประสงค์ของรัฐบาลในการตั้งสถาบันอุดมศึกษา โดยเฉพาะอย่างยิ่ง รัชสมัยมหาวิทยาลัยขึ้นในประเทศไทย ปรากฏว่าสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทยคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นได้รับการสถาปนาขึ้นด้วยวัตถุประสงค์ที่มุ่งผลิตบัณฑิตเพื่อเข้ารับราชการ โดยเฉพาะในสาขาวิชาที่มีความต้องการเร่งด่วนเพื่อพัฒนาประเทศในสมัยนั้น เพราะฉะนั้นหลักสูตรของคณะต่าง ๆ จึงวางไว้อย่างแคบ มุ่งความรู้และความชำนาญเฉพาะอย่าง และแม้ว่าต่อมาจนกระทั่งปัจจุบันนี้จะได้มีการขยายการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัยออกไปอย่างกว้างขวาง แต่จุดมุ่งหมายสำคัญก็ยังคงอยู่ที่การผลิตนักวิชาชีพชั้นสูงสาขาต่าง ๆ ที่จำเป็นสำหรับการพัฒนาประเทศ สถาบันอุดมศึกษาของประเทศไทยโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยยังคงเน้นการศึกษาเพื่อพัฒนากำลังคน (Manhood) มากกว่าเพื่อพัฒนาความเป็นคน (Man Power) ฉะนั้น ก็ทำให้เกิดปัญหาตามมาคือบัณฑิตที่ผลิตออกมาส่วนใหญ่ยังขาดพินความรู้ที่กว้างขวางพอที่จะเข้าใจคนอื่นในสังคมตลอดจนการเปลี่ยนแปลงของสังคมด้วย

ขอบข่าย และประเภทของการอุดมศึกษา

อาจแบ่งขอบข่ายของการอุดมศึกษาออกได้เป็น ๓ ระดับ คือ ระดับแรก เป็นระดับต่ำกว่าปริญญาตรีได้แก่ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงและอนุปริญญา ซึ่งต้องใช้เวลาศึกษาประมาณ ๒ - ๓ ปี หลังจากมัธยมศึกษา ระดับที่สอง คือระดับปริญญาตรีซึ่งใช้เวลาศึกษาประมาณ ๔ - ๕ ปีหลังจากมัธยมศึกษา และระดับที่สาม คือระดับที่สูงกว่าปริญญาตรีซึ่งเรียกว่าระดับบัณฑิตศึกษา รับผิดชอบสำเร็จการศึกษาชั้นปริญญาตรีหรือเทียบเท่าเข้าศึกษาต่อ ในระดับนี้โดยปกติมักเป็นการศึกษาที่นำไปสู่ปริญญามหาบัณฑิตและคุณวุฒิบัณฑิต แต่ในบางครั้งก็นำไปสู่ประกาศนียบัตรชั้นสูง ฉะนั้นจึงแบ่ง

การศึกษาระดับอุดมศึกษาออกได้เป็น ๕ ระดับ ดังนี้ ประกาศนียบัตรวิชาชีพชั้นสูงหรืออนุปริญญา
ปริญญาบัณฑิต ประกาศนียบัตรชั้นสูง ปริญญาโทบัณฑิตและปริญญาคุณวุฒิปดก

สำหรับประเภทของสถาบันอุดมศึกษา อาจแบ่งออกได้เป็น ๓ กลุ่ม ดังนี้
กลุ่มมหาวิทยาลัย มีอยู่ ๑๓ แห่ง ใจชื่อว่ มหาวิทยาลัย และสถาบัน ได้แก่ จุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยขอนแก่น
มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์
มหาวิทยาลัยรามคำแหง และมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์
สถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า และสถาบันเทคโนโลยีการเกษตร

กลุ่มวิทยาลัยมี ๘๒ แห่ง แบ่งออกเป็นวิทยาลัยของรัฐ ๘๒ แห่ง และวิทยาลัยของ
เอกชน ๑๐ แห่ง วิทยาลัยของรัฐประกอบด้วย วิทยาลัยครู ๓๖ แห่ง วิทยาลัยเทคนิค ๒๑ แห่ง
วิทยาลัยเกษตรกรรม ๑๐ แห่ง วิทยาลัยพดศึกษา ๔ แห่ง วิทยาลัยพยาบาล ๑๐ แห่ง วิทยาลัย
นาฏศิลป์ ๑ แห่ง วิทยาลัยเหล่านี้กระจายอยู่ตามภูมิภาคต่าง ๆ ของประเทศ

กลุ่มโรงเรียนนายร้อย นายเรือ ของ ทหารและตำรวจ และวิทยาลัยสงฆ์ สถาบัน
อุดมศึกษาประเภทนี้มีลักษณะที่แตกต่างจากกลุ่มอื่น ๆ คือ การจัดการศึกษาเป็นการเฉพาะกิจ
ให้การศึกษาระยะกลุ่มเพื่อสนองความต้องการของหน่วยงานที่สถาบันนั้น ๆ สังกัดอยู่

สถาบันกลุ่มต่าง ๆ ดังกล่าวนี้อาศัยอยู่ในหน่วยงานระดับกระทรวงหรือทบวง ๕
กระทรวง คือ ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐมีสถาบันอุดมศึกษาในสังกัด ๒๓ แห่ง ได้แก่สถาบันกลุ่ม
ที่หนึ่ง และวิทยาลัยเอกชน กระทรวงศึกษาธิการควบคุมดูแลสถาบันกลุ่มที่สองเป็นส่วนใหญ่
กระทรวงสาธารณสุขควบคุมสถาบันประเภทวิทยาลัยพยาบาล กระทรวงมหาดไทยและโรงเรียน
นายร้อยตำรวจ และกระทรวงกลาโหมควบคุมโรงเรียนนายร้อยและโรงเรียนนายเรือ^๑

^๑ เป็นโครงสร้างในช่วงเวลาที่กำหนดในงานวิจัย คือ พ.ศ. ๒๕๑๖.

จะเห็นได้ว่าสถาบันอุดมศึกษามีทั้งระดับที่ให้การศึกษาต่ำกว่าปริญญา และสถาบันที่
ประสาทปริญญา และโดยลักษณะของหลักสูตรการศึกษา ระดับที่ต่ำกว่าปริญญามักมุ่งผลิตช่างเทคนิค
และวิชาชีพเฉพาะทาง ส่วนสถาบันที่ประสาทปริญญามักมุ่งผลิตบัณฑิตหลายสาขาวิชาการและหลาย
สาขาวิชาชีพพร้อมกันมีภาระกิจด้านการวิจัยและการให้บริการด้านสังคมอื่น ๆ อีกด้วย

พัฒนาการของสถาบันอุดมศึกษาในประเทศไทย

อาจกล่าวได้ว่า แรงกระตุ้นที่ทำให้มีการก่อตั้งสถาบันอุดมศึกษาขึ้นในประเทศไทยใน
ระยะแรกคือ แนวความคิดจากประเทศตะวันตก และความต้องการกำลังคนของทางราชการ
แนวความคิดจากประเทศตะวันตกนั้นได้มาจากการที่ชาวตะวันตกซึ่งส่วนใหญ่เป็นหมอสอนศาสนา
และพ่อค้านำคติเรื่องการอุดมศึกษาเข้ามาเผยแพร่ในเมืองไทยประการหนึ่ง และจากการเสด็จ
ประพาสต่างประเทศของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวอีกประการหนึ่ง จากปัจจัย
ทั้งสองประการนี้เป็นผลให้ ใน พ.ศ. ๒๔๔๑ กรมศึกษาธิการ กระทรวงธรรมการได้เริ่มเรียง
โครงการศึกษา พ.ศ. ๒๔๔๑ ขึ้น โดยเสนอแนวคิดในเรื่องการศึกษาว่าแบ่งเป็นสี่ระดับ คือ
มูลศึกษาซึ่งได้แก่การเล่าเรียนเบื้องต้น ประถมศึกษาเป็นการเล่าเรียนเบื้องต้น มัธยมศึกษา
เป็นการเล่าเรียนเบื้องต้นกลาง และอุดมศึกษาเป็นการเล่าเรียนเบื้องต้นสูงสุด และได้อธิบายว่า
สกลวิทยาลัยเป็นสถาบันอุดมศึกษาเทียบเท่ามหาวิทยาลัย นับได้ว่าโครงการดังกล่าวเป็นโครง
การศึกษามันแรกที่ได้กล่าวถึงการศึกษาขั้นสูงของประเทศไทย สำหรับสกลวิทยาลัยที่จะตั้งขึ้น
ตามโครงการนี้จะใช้ชื่อว่ารัตนโกสินทร์สกลวิทยาลัย^๑ โดยมีวัตถุประสงค์จะรับผู้เข้าเรียนที่มี
อายุระหว่าง ๑๘ ปี - ๒๒ ปี เพื่อให้บุคคลเหล่านี้เข้ารับราชการต่อไป อย่างไรก็ตามในเวลา
นั้นรัฐบาลยังไม่สามารถจัดการศึกษาระดับสกลวิทยาลัยได้ คงจัดได้เฉพาะสถาบันอุดมศึกษา
ประเภทโรงเรียนอาชีพตามความต้องการกำลังของคนทางราชการเท่านั้น ซึ่งได้แก่ โรงเรียน
ฝึกหัดอาจารย์ โรงเรียนราชแพทยาลัย โรงเรียนมหาดเล็กหลวง โรงเรียนปกครองของกระทรวง
มหาดไทย และโรงเรียนกฎหมายของกระทรวงยุติธรรม เนื่องจากสถาบันการศึกษาระดับสูงทั้ง ๕

^๑บุญเจือ อองคประดิษฐ์ ความเป็นมาของกรมบริหารการศึกษา (พระนคร : กรม
วิชาการ ๒๕๐๘) หน้า ๑๕ - ๑๖.



แห่งนี้ตั้งขึ้นโดยได้รับการกระตุ้นจากอิทธิพลแนวความคิดของประเทศตะวันตก และความต้องการกำลังคนของทางราชการ ลักษณะของโรงเรียนจึงเป็นสถาบันวิชาชีพเฉพาะทางตามความจำเป็นของสภาพสังคมในสมัยนั้น และต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๕ สถาบันดังกล่าวได้กลายเป็นรากฐานในการก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งเป็นมหาวิทยาลัยแห่งแรกของประเทศไทย

จุดมุ่งหมายในการก่อตั้งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้น จะเห็นได้จากพระราชดำริของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัวในประกาศประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย วันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๕๕ ดังนี้

... บัดนี้ทรงพระราชดำริเห็นสมควรจะขยายการศึกษาในโรงเรียนนี้ให้กว้างขวางยิ่งขึ้น คือไม่เฉพาะสำหรับผู้ที่จะเล่าเรียนเพื่อรับราชการเท่านั้น ผู้ใดที่มีความประสงค์จะศึกษาวิชาชั้นสูงก็ให้เข้าเรียนในโรงเรียนนี้ไปทั่วกัน เหตุฉะนั้นควรจะประดิษฐานขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยให้เหมาะแก่ความต้องการแห่งสมัยเสียทีเดียว จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ประดิษฐานโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวเป็นมหาวิทยาลัยพระราชทานนามว่า "จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย" เพื่อเป็นอนุสาวรีย์สมพระเกียรติแห่งพระบาทสมเด็จพระพุทธเจ้าหลวง

จะเห็นว่าพระราชปณิธานของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๖ ในการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย คือการให้มหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นสถานศึกษาชั้นสูง นอกเหนือจากการผลิตข้าราชการ หรือการเป็นสถาบันวิชาชีพเฉพาะทางดังสถานศึกษาชั้นสูงแต่เดิม ดังนั้นจุดมุ่งหมายของการอุดมศึกษาจึงกว้างขึ้น แต่ในทางปฏิบัติการดำเนินงานต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัยก็ยังคงเป็นไปตามแนวทางของการศึกษาสายวิชาชีพพระคัมภีร์ที่มุ่งผลิตข้าราชการให้กับกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ เป็นหลัก ซึ่งก็นับว่ามหาวิทยาลัยแห่งแรกนี้ได้ปฏิบัติตอบสนองความต้องการของสังคม

ไทยในยุคก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕^๑

หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย โดยมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุขอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ คณะผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองคือคณะราษฎรก็ได้พิจารณาถึงความสำคัญของการศึกษาคั่งปรากอย่างชัดเจนในหลัก ๒ ประการของคณะราษฎร ในข้อที่ว่า จะให้การศึกษาย่างเต็มที่แก่ราษฎร สำหรับการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัยก็ได้มีการวางแนวทางปรับปรุงและขยายการศึกษาคำนปริมาณและคุณภาพของสาขาวิชาที่เปิดสอน ตลอดจนความเป็นอิสระในการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยและเนื่องจากเป็นสมัยที่ประเทศไทยเพิ่งเริ่มนำเอาระบอบประชาธิปไตยเข้ามาใช้ในการปกครองประเทศ จึงทำให้เกิดความจำเป็นในการที่จะพัฒนาประชาชนให้เข้าใจระบอบประชาธิปไตย ดังนั้นรัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองจึงได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองขึ้นเพื่อเผยแพร่ความรู้ทางด้านการเมืองและการปกครองออกไปสู่มวลชน ทั้งนี้เพื่อให้ประชาชนเข้าใจและพร้อมที่จะเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศตามระบอบประชาธิปไตย^๒ ฉะนั้นจึงอาจกล่าวได้ว่า พัฒนาการทางด้านการเมืองและการเปลี่ยนแปลงการปกครองเป็นระบอบประชาธิปไตยเป็นแรงกระตุ้นสำคัญประการที่สามต่อการจัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัย คือมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งจัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติ พ.ศ. ๒๔๗๖

ในระยะแรกตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองเปิดสอนวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง กฎหมาย เศรษฐศาสตร์ รัฐศาสตร์ และการทูต ต่อมาในสมัยหลังจึงได้มีการขยาย

^๑โปรดอ่านรายละเอียดของประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๕๐๕ และ ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๕๑๐ - ๒๕๑๕, (พระนคร : หน่วยผลิตเอกสารมหาวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๐)

^๒วิญญู เปื้องาม, นิทรรศการวันธรรมศาสตร์, (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๒๕๑๓)

เพิ่มสาขาวิชาทางสังคมศาสตร์อื่น ๆ เช่น ศิลปศาสตร์ วารสารศาสตร์ ฯลฯ มหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์และการเมืองมีลักษณะเฉพาะที่น่าสนใจ คือ ในระยะแรกเป็นมหาวิทยาลัยแบบตลาด
 วิชา คือ เปิดรับนักศึกษาโดยไม่มีการสอบคัดเลือก ไม่บังคับให้ทุกคนต้องมาเรียนตามปกติ ถือเอา
 ผลการสอบเป็นสำคัญ แม้ว่าในปัจจุบันมหาวิทยาลัยแห่งนี้เลิกระบบตลาดวิชาแล้ว แต่ก็ยังเป็นต้นแบบ
 ของมหาวิทยาลัยรามคำแหงในปัจจุบัน ลักษณะที่น่าสนใจอีกประการหนึ่งของมหาวิทยาลัยแห่งนี้
 คือ เป็นมหาวิทยาลัยที่เน้นสาขาวิชาเฉพาะทางตามชื่อของมหาวิทยาลัยคือเน้นเฉพาะค่านกฎหมาย
 และการเมือง แม้ว่าต่อมาจะขยายวิชากว้างขวางขึ้น แต่ก็จำกัดอยู่ในสาขาทางสังคมศาสตร์
 และภายหลังมหาวิทยาลัยแห่งนี้ก็ใช้ชื่อมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ตัด "และการเมือง" ออก
 อย่างไรก็ตาม ลักษณะการตั้งชื่อมหาวิทยาลัยตามวิชาที่เปิดสอนเช่นนี้ได้กลายเป็นแบบอย่างสำหรับ
 การจัดตั้งมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ต่อมา คือ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
 มหาวิทยาลัยศิลปากร ซึ่งลักษณะเช่นนี้จะก่อให้เกิดปัญหาตามมาเกี่ยวกับชื่อของมหาวิทยาลัยกับ
 วิชาที่เปิดสอน กล่าวคือเมื่อมหาวิทยาลัยได้ขยายตัวเปิดสอนสาขาวิชาต่าง ๆ มากขึ้น ในที่สุด
 ชื่อของมหาวิทยาลัยไม่อาจครอบคลุมศาสตร์สาขาต่าง ๆ ได้ทั้งหมด ฉะนั้นในปัจจุบันมหาวิทยาลัย
 บางแห่งก็ได้เปลี่ยนชื่อของมหาวิทยาลัยเสียใหม่เพื่อความเหมาะสมดังกล่าว เช่น มหาวิทยาลัย
 แพทยศาสตร์เปลี่ยนชื่อเป็นมหาวิทยาลัยมหิดล ส่วนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ก็ได้มีการเคลื่อนไหวด้วย
 วัตถุประสงค์ดังกล่าว เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นต้น

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๒ รัฐบาลได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยพร้อมกันอีก ๓ แห่งตามความต้อง
 การของหน่วยงานระดับกระทรวงเพื่อสนองความต้องการกำลังคนของกระทรวงเจ้าสังกัด^๑ ได้
 แก่ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และ มหาวิทยาลัยศิลปากร ชื่อที่นำ
 สังกศคือมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ตั้งขึ้นมาทั้ง ๕ แห่งนี้ ล้วนตั้งอยู่ในส่วนกลาง และในกรุงเทพฯ
 ทั้งสิ้น

^๑ดูรายละเอียดหน้าหนึ่งของมหาวิทยาลัยดังกล่าวในพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์
 พ.ศ. ๒๔๘๒ พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ พ.ศ. ๒๔๘๒ และพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัย
 ศิลปากร พ.ศ. ๒๔๘๒

ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมา เนื่องจากเกิดความจำเป็นในการเร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมของประเทศ รัฐบาลของคณะปฏิวัติโดยจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี จึงได้ดำเนินการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติเป็นระยะ ๆ สำหรับในด้านการศึกษา รัฐบาลได้พิจารณารวบรวมมหาวิทยาลัยซึ่งแยกสังกัดอยู่ตามกระทรวงต่าง ๆ มาไว้ในสังกัดเดียวกัน โดยพระราชบัญญัติโอนมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี ใน พ.ศ. ๒๕๐๒ ทั้งนี้เพื่อให้มีการประสานงานที่ดียิ่งจะทำให้สะดวกในการวางนโยบายเพื่อพัฒนาประเทศ และเพื่อให้อยู่ในมาตรฐานเดียวกัน พระราชบัญญัติจัดระเบียบราชการสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๐๖ ได้กำหนดให้มหาวิทยาลัยทั้งห้าแห่งดังกล่าวเป็นทบวงการเมือง มีฐานะเป็นกรม ให้มหาวิทยาลัยทุกแห่งนอกจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้สอนและวิจัยในวิชาการเฉพาะและน้อยสาขา เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ศึกษาเกี่ยวกับการเกษตร มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ศึกษาเกี่ยวกับการแพทย์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ส่วนใหญ่ศึกษาเกี่ยวกับกฎหมาย มหาวิทยาลัยศิลปากรศึกษาเกี่ยวกับด้านศิลปะ ท่อมามหาวิทยาลัยต่าง ๆ เหล่านี้ได้พยายามขยายขอบเขตการสอนและการวิจัยออกไป โดยเพิ่มคณะและวิชาต่าง ๆ มากขึ้น เพื่อจะได้เป็นมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบต่อไป ความพยายามดังกล่าวได้เป็นผลในทางปฏิบัติบ้างแล้ว และก่อให้เกิดปัญหาตามมาเกี่ยวกับเรื่องชื่อของมหาวิทยาลัยดังกล่าวแล้ว

ท่อมามหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ย้ายสังกัดมารวมอยู่ในทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐจนถึงปัจจุบัน^๒ นอกจากนี้ในสมัยนั้นยังได้มีการขยายการศึกษาออกไปสู่ส่วนภูมิภาคด้วย เพื่อส่งเสริม

^๑Carter V. Good ได้ให้คำจำกัดความของมหาวิทยาลัยที่สมบูรณ์แบบไว้ใน Dictionary of Education, (New York : Mc Graw-Hill Co, 1964) ทั้งนี้ "มหาวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูง ซึ่งสอนถึงระดับปริญญา โดยปกติจะต้องประกอบด้วยแขนงวิชาที่ตั้งแต่สองคณะวิชาขึ้นไป"

^๒ปัจจุบันเรียกว่า ทบวงมหาวิทยาลัย

พัฒนาการศึกษาในส่วนภูมิภาคเพื่อให้เป็นศูนย์กลางวิชาการและเป็นศูนย์กลางในการพัฒนาของภูมิภาค
นั้น ๆ ทั้งนี้ จึงได้มีการก่อตั้งมหาวิทยาลัยใหม่ขึ้นอีก ๓ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหา
วิทยาลัยขอนแก่น และ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ ตามลำดับ^๑ ฉะนั้น จึงอาจกล่าวได้ว่าการ
เร่งรัดพัฒนาเศรษฐกิจและสังคม เป็นแรงกระตุ้นสำคัญประการที่สี่ที่ทำให้มีการก่อตั้งสถาบันอุดม
ศึกษาระดับมหาวิทยาลัยขึ้น และเป็นปัจจัยในการรวมมหาวิทยาลัยต่าง ๆ เข้าอยู่ในสังกัดเดียวกัน
และจากการที่ได้มีการวางแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมทำให้มีการ เน้นความสัมพันธ์ระหว่างกา
รอุดมศึกษากับการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมเป็นพิเศษ โดยที่ในแต่ละระยะของแผนพัฒนา จะมีการระบุ
สาขาที่อยู่ในความต้องการเพื่อพัฒนาประเทศ สาขาที่ได้รับการเน้นตั้งแต่ระยะแรกของแผนพัฒนา
คือ แพทยศาสตร์ เกษตรศาสตร์และวิศวกรรมศาสตร์ สาขาดังกล่าวได้รับการปรับปรุงและขยาย
งานมากกว่าสาขาอื่น ๆ ทั้งในมหาวิทยาลัยที่มีอยู่แล้ว และในมหาวิทยาลัยที่ตั้งขึ้นใหม่

ในช่วงที่มีการวางแผนพัฒนา รัฐบาลเห็นสมควรส่งเสริมสนับสนุนการศึกษาชั้นสูงกว่า
ปริญญาตรี โดยเฉพาะในสาขาที่ประเทศชาติมีความต้องการมากเป็นพิเศษ ทั้งนี้ เป็นเพราะการที่
ต้องส่งผู้สำเร็จการศึกษาระดับปริญญาตรีภายในประเทศไปศึกษาต่อต่างประเทศนั้น เป็นการลงทุน
ที่สูงมาก และยังไม่สัมพันธ์กับความต้องการของประเทศด้วย รัฐบาลจึงได้พิจารณาขยายการ
ศึกษาในระดับบัณฑิตศึกษาในมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ในขณะเดียวกันก็จัดตั้งสถาบันอุดมศึกษาที่ทำการ
สอนและวิจัยค้นคว้า เฉพาะระดับตั้งแต่ปริญญาโทขึ้นไปในสาขาที่มีความจำเป็นเร่งด่วนที่ต้องสนอง
ความต้องการกำลังคนในการพัฒนาประเทศ คือ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ซึ่งตั้งขึ้นใน

พ.ศ. ๒๕๐๘^๒

^๑จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, "คำกล่าวเปิดประชุมสภาการศึกษาแห่งชาติ" ประมวล
สุนทรพจน์จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พ.ศ. ๒๕๑๒ - ๒๕๑๓, (พระนคร : สำนักพิมพ์ฟ้าเขียนหายก
รัฐมนตรี ๒๕๑๓) หน้า ๓๔.

^๒พระราชบัญญัติ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๘, ราชกิจจานุเบกษา
เล่ม ๘๓.

อย่างไรก็ตาม แม้ว่าจะมีสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัยเกิดขึ้นมากมายดังกล่าว แต่โอกาสทางการศึกษาในชั้นนี้ก็ยังมียุ่ค่อนข้างจำกัด เพราะว่าการขยายของประเทศเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วประกอบกับค่านิยมที่ฝังใจคนไทยมาเป็นเวลานานเกี่ยวกับการให้ความสำคัญแก่ปริญญาบัตร ทำให้คนเป็นจำนวนมากต้องการเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัย แต่ปรากฏว่ามหาวิทยาลัยไม่สามารถรับผู้ที่สำเร็จมัธยมศึกษาตอนปลายซึ่งมีเป็นจำนวนมากได้ทั้งหมด ด้วยเหตุนี้รัฐบาลในสมัยเร่งรัดพัฒนาประเทศจึงได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยรามคำแหงขึ้นในปี พ.ศ. ๒๕๑๔ ให้เป็นมหาวิทยาลัยแบบตลาดวิชา หน้าที่ของมหาวิทยาลัยรามคำแหงปรากฏอยู่ในพระราชบัญญัติว่าเป็นสถานการศึกษาและวิจัยแบบตลาดวิชามีวัตถุประสงค์ให้การศึกษาระดับปริญญาตรี และทำนุบำรุงวัฒนธรรม^๑

ในปีเดียวกันนั้น รัฐบาลก็ได้พิจารณาขยายโอกาสทางการศึกษาล้านอาชีพศึกษาให้สูงขึ้นถึงระดับปริญญาตรีในสาขาวิชาที่ประเทศชาติมีความต้องการ จึงได้มีการจัดตั้งสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้าขึ้นโดยการรวมวิทยาลัยเทคนิคพระนครเหนือ วิทยาลัยโพรคมานคม และวิทยาลัยเทคนิคธนบุรี ซึ่งสังกัดกรมอาชีวศึกษา กระทรวงศึกษาธิการ เข้าด้วยกัน สถาบันเทคโนโลยีฯ มีหน้าที่ผลิตครูอาชีวศึกษาระดับปริญญา ให้การศึกษาทางเทคโนโลยี และวิทยาศาสตร์ ทั้งระดับต่ำกว่าปริญญา และระดับปริญญาทำการวิจัยและส่งเสริมทางเทคโนโลยีและวิทยาศาสตร์^๒

ถึงแม้ว่ารัฐบาลจะได้พยายามจัดการศึกษาระดับอุดมศึกษาให้ขยายตัวไปอย่างกว้างขวางดังกล่าวแล้ว แต่ปรากฏว่าก็ยังไม่พอเพียงแก่จำนวนประชากรซึ่งมีความสนใจที่จะได้มีโอกาสเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษา ดังนั้นจึงได้มีการเรียกร้องให้เอกชนมีส่วนร่วมในการจัดการศึกษาใน

^๑พระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยรามคำแหง พ.ศ. ๒๕๑๔, ประมวลกฎหมายเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย (ทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ๒๕๑๔), หน้า ๑๑๕ - ๑๒๕.

^๒พระราชบัญญัติสถาบันเทคโนโลยีพระจอมเกล้า พ.ศ. ๒๕๑๔, ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๘๘ ตอนที่ ๔๓, ๒๓ เมษายน พ.ศ. ๒๕๑๔

ระดับนี้ควยเพื่อช่วยแก้ปัญหาแก่เรียนไม่มีที่ศึกษาต่อ ได้มีการประกาศใช้พระราชบัญญัติวิทยาลัยเอกชน
 ขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๑๒^๑ ปรากฏว่าวิทยาลัยเอกชนในระยะแรกได้รับอนุมัติจากรัฐบาลให้เปิดสอนหลักสูตร
 ระดับต่ำกว่าปริญญาตรี ข้อที่น่าสังเกต คือ วิทยาลัยเอกชนส่วนใหญ่เกิดจากการขยายของโรงเรียน
 ราษฎร์ประเภทอาชีวศึกษาขึ้นเป็นวิทยาลัยเพื่อสอนระดับสูงในสาขาธุรกิจและการช่าง ต่อมาใน
 พ.ศ. ๒๕๑๔ วิทยาลัยเอกชนจึงได้รับการอนุมัติให้เปิดสอนได้ถึงระดับปริญญาตรี ปรากฏว่าใน
 พ.ศ. ๒๕๑๘ มีวิทยาลัยเอกชนที่ได้รับอนุญาตให้เปิดดำเนินการอยู่ ๑๑ แห่ง คือ วิทยาลัยกรุงเทพ
 วิทยาลัยเกริก วิทยาลัยเทคนิคสยาม วิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต วิทยาลัยพวยัพ วิทยาลัยพัฒนา วิทยาลัย
 ศรีปทุม วิทยาลัยแสงธรรม วิทยาลัยเอเชียอาคเนย์ และวิทยาลัยอัสสัมชัญบริหารธุรกิจ วิทยาลัย
 เอกชนดังกล่าวนี้ในปัจจุบันอยู่ในสังกัดของทบวงมหาวิทยาลัยของรัฐ

นอกจากนี้ปรากฏว่า หลังเหตุการณ์ วันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ได้มีการเคลื่อน
 ไหวทางด้านการศึกษาเกิดขึ้นขนานใหญ่ คือมีการเรียกร้องให้ขยายโอกาสทางการศึกษาระดับปริญญา
 ให้แก่นักศึกษาสายอาชีวศึกษา และฝึกหัดครู ฉะนั้น รัฐบาลจึงต้องรีบพิจารณาคำเนิการในเรื่องนี้
 ได้ทำการยกฐานะวิทยาลัยวิชาการศึกษาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ ยกฐานะวิทยาลัย
 เกษตรกรรมเชียงใหม่ที่แม่โจ้ขึ้นเป็นสถาบันเทคโนโลยีการเกษตร ยกฐานะวิทยาลัยครูต่าง ๆ ให้
 สอนถึงระดับปริญญาตรี ปรากฏการณ์ ถ้าดูอย่างผิวเผินแล้วจะเห็นว่าเป็นการขยายงานด้านอุดม
 ศึกษาออกไปอย่างกว้างขวาง และเป็นธรรมขึ้น โดยการทำให้นักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษามีโอกาส
 ได้รับการศึกษาถึงขั้นปริญญาทั่วถึงกัน แต่เมื่อพิจารณาอย่างลึกซึ้งแล้วจะเห็นว่าเรื่องนี้ทำให้เกิดปัญหา
 ความมาเกี่ยวกับคุณภาพการศึกษา และคุณภาพของบัณฑิตที่สถาบันต่าง ๆ ผลิตออกมา

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑พระราชบัญญัติวิทยาลัยเอกชน พ.ศ. ๒๕๑๒, ราชกิจจานุเบกษา, เล่ม ๘๖
 ตอนที่ ๑๕ ๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒.

บทที่ ๒

ทฤษฎีการพัฒนาทางการเมือง

การศึกษาทฤษฎีการพัฒนาทางการเมือง ได้มีผู้วางทฤษฎีกันไว้อย่างมากมายโดยเฉพาะตั้งแต่สงครามโลกครั้งที่สองเป็นต้นมา ทั้งนี้เนื่องจากในช่วงนั้นสังคมต่าง ๆ ในประเทศต่าง ๆ ของโลกได้มีการพัฒนาและเปลี่ยนแปลงกันอย่างกว้างขวาง จึงก่อให้เกิดระบบการปกครองต่าง ๆ ซึ่งมีลักษณะแตกต่างกันออกไป แต่ทั้งนี้มิได้หมายความว่าทุก ๆ ระบบที่เกิดขึ้นมาจะต้องพัฒนาไปสู่ระบบประชาธิปไตย การศึกษาการพัฒนาทางการเมืองมักจะมุ่งศึกษาเกี่ยวกับประเทศในโลกตะวันตกเป็นหลัก และนักทฤษฎีบางท่านจากโลกตะวันตกที่ศึกษาเกี่ยวกับประเทศที่กำลังพัฒนา ก็มักจะนำเอาพื้นฐานวัฒนธรรมของประเทศตนเป็นหลักในการสร้างทฤษฎี ดังนั้นจึงเป็นการใช้พื้นฐานความเข้าใจปัจจัยต่าง ๆ จากโลกตะวันตกมากกว่าในโลกตะวันออก ฉะนั้นจึงเกิดความผิดพลาดในการศึกษาและในความพยายามที่จะสร้างทฤษฎีการพัฒนาการเมืองที่จะนำมาประยุกต์ใช้ หรือเปรียบเทียบกับพัฒนาการเมืองในโลกตะวันออก ในขณะที่เดิยกันมักจะถือว่าประชาธิปไตยคือความเจริญขั้นสุดท้าย ซึ่งอาจจะไม่เป็นความจริงก็ได้ เพราะประเทศต่าง ๆ ในโลกอาจจะมีการพัฒนาให้ทันสมัยไปมากกว่านั้นก็ได้ ทั้งนี้เนื่องจากระบบการปกครองแบบอื่นก็อาจนับว่าเป็นการพัฒนาการเมืองก็ได้

นักวิชาการต่าง ๆ ที่ได้พยายามสร้างทฤษฎีการพัฒนาการเมืองส่วนใหญ่จะพยายามศึกษาถึงสาเหตุ ปัจจัย หรือ แม้กระทั่งตัวแปรอิสระที่มีผลกระทบต่อพัฒนาการเมือง นัก

* ทินพันธุ์ นาคะตะ, "การพัฒนาทางการเมือง : บทวิเคราะห์และสำรวจเอกสารทางวิชาการ" ใน ลิขิต ชีรเวทิน (ed.) การพัฒนาการเมืองไทย. กรุงเทพฯ. : แพร่พิทยา ๒๕๑๙ หน้า ๓๐.

วิชาการที่สำคัญท่านหนึ่ง คือ Samuel Huntington วิเคราะห์ถึงสาเหตุการพัฒนาทางการเมืองเป็นผลสืบเนื่องมาจากการที่รัฐบาลมีสถาบันทางการเมืองซึ่งมีลักษณะดังนี้ คือ:

(๑) ลักษณะที่ยืดหยุ่น (adaptability) คือ ลักษณะที่สถาบันสามารถตอบสนองกับความต้องการของสภาพแวดล้อมใหม่ของสังคมได้ และสถาบันในเวลาเดียวกันก็สามารถจะปรับตัวเองให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ได้ เช่นอาจจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงในด้านหน้าที่และหลักการต่าง ๆ ขององค์กรของสถาบันการเมืองได้

(๒) ลักษณะที่ซับซ้อน (complexity) คือ ลักษณะที่สถาบันต่าง ๆ จะต้องมีการทำงานและการปฏิบัติงานมากขึ้น ทั้งนี้เมื่อระบบได้ถูกพัฒนามากขึ้น หน้าที่ในการปฏิบัติกิจจะต้องเพิ่มจำนวนมากขึ้นตามลำดับ ดังนั้นในการปฏิบัติงานให้มีประสิทธิภาพที่ดี องค์กรการทำงานจะต้องแบ่งแยกหน้าที่งานต่าง ๆ และแบ่งสายงานต่าง ๆ มากขึ้น ดังนั้นลักษณะซับซ้อนขององค์กรจึงเกิดขึ้น

(๓) ลักษณะที่เป็นอิสระพอสมควร (autonomy) คือลักษณะของสถาบันการเมืองที่มีอิสระในการนำเอานโยบายมาปฏิบัติโดยเสรี ดังนั้นสถาบันการเมืองจะต้องไม่มีการผูกพันกับกลุ่มทางการเมืองกลุ่มหนึ่งกลุ่มใดจนเกินไป เช่นจะไม่มีการผูกมัดกับกลุ่มผลประโยชน์ใด ๆ ทั้งสิ้น

(๔) ลักษณะที่เป็นกลุ่ม (coherence) คือลักษณะที่สถาบันสามารถรวมกันพอที่จะสามารถควบคุมการขยายตัวของความร่วมมือทางการเมืองไว้ได้ นอกจากนั้น Huntington ยังได้เสนอว่าถ้าการเมืองมีระบบที่พัฒนาแล้วยังต้องอาศัยตัวแปรอิสระ ๒ ตัว คือ ตัวแปรอันแรกได้แก่การสนับสนุนของประชาชนที่ควรระบอบอย่างกว้างขวาง โดยไม่มีการบีบบังคับ ประชาชนทุกคนจะให้ความสนับสนุนอย่างจริงจัง และจะวางใจในการปฏิบัติงานของรัฐบาล ส่วนตัวแปรอันที่สอง คือ การตอบสนองความต้องการของประชาชน ทั้งนี้เพราะการที่ประชาชนยินยอมสนับสนุนระบอบด้วย

^๑Samuel P. Huntington. Political Order in Changing Politics (New Haven, Conn: Yale University Press, 1968) p. 266.

ที่นี้ ระบบจะต้องส่งเสริมการเปลี่ยนแปลงการปรับปรุงต่าง ๆ ที่ประชาชนต้องการ เช่น ระบบ
 ต้องส่งเสริมการขยายตัวทางการเมือง ปรับปรุงการศึกษา ส่งเสริมการอุตสาหกรรม เพิ่มพูนราย
 ได้ของประชาชน และสนับสนุนสื่อมวลชน^๑

ในการพัฒนาทางการเมืองนั้น Huntington ได้ตั้งข้อสังเกตว่า ในขณะที่ระบบ
 ของสังคมมีการปรับปรุงและเปลี่ยนแปลงนั้น อาจจะทำให้เกิดความเสื่อมทางการเมือง
 (political decay) มากกว่าการปรับปรุงหรือการพัฒนาทางการเมืองก็ได้ เพราะเหตุใด
 จึงเป็นเช่นนั้น? สาเหตุของการเป็นเช่นนั้นก็เนื่องจากระบบทางการเมืองไม่สามารถจะรักษา
 ระเบียบทางการเมืองไว้ จึงก่อให้เกิดความรุนแรงและการขาดเสถียรภาพทางการเมือง
 (political instability)^๒ ในปัญหาที่ Fred W. Riggs นักรัฐศาสตร์ที่มีชื่อเสียง
 อีกท่านหนึ่งก็ได้สนับสนุน Huntington ทั้งนี้เพราะในเมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางสังคม อาจ
 จะมีการขาดดุลยภาพระหว่างสถาบันทางการเมือง ผู้ซึ่งมีหน้าที่ในการวางนโยบายกับโครงสร้าง
 ของระบบบริหาร ซึ่งมีหน้าที่ปฏิบัติการให้ตรงตามเป้าหมายที่นโยบายได้วางไว้ หรืออีกนัยหนึ่ง
 ก็คือถ้าจะให้มีการพัฒนาทางการเมืองเกิดขึ้นได้ สถาบันทางการเมืองจะต้องควบคุมระบบข้าราชการ
 ให้เข้ากับอำนาจโดยทางการให้ได้ มิฉะนั้นการพัฒนาทางการเมืองจะเป็นไปไม่ได้^๓ แต่ทั้งนี้
 Riggs ได้กล่าวการมีสิทธิเท่าเทียมกันในการกำหนดนโยบายของรัฐบาล เนื่องจากประชาชน
 ทุกคนจะได้รับผลเท่าเทียมกันหมด

^๑Samuel P. Huntington. "Political Development And
 Political Decay". World Politics. 17 (April, 1965) pp. 386 - 430.

^๒Huntington. Op. Cit., p. 266.

^๓Fred W. Riggs. Administration in Developing Countries :



ทฤษฎีของ Huntington และของ Riggs มีส่วนคล้ายคลึงกับลักษณะการ พัฒนาที่ James S. Coleman ได้เรียกว่า Development Syndrome ซึ่งมีลักษณะเด่น อยู่ ๓ ประการ คือ ความแตกต่างกัน (differentiation) ความเท่าเทียมกัน (equality) และความสามารถ (capacity) รายละเอียดของลักษณะการพัฒนาการเมืองของ Coleman มีดังนี้ คือ

๑. ความแตกต่างกัน (differentiation) คือการที่ระบบขององค์กรและ หน่วยงานต่าง ๆ ที่ได้พัฒนาแล้วมักจะมีลักษณะที่ซับซ้อน มีการแบ่งแยกหน้าที่กันไปตามความ ชำนาญหรือหน้าที่เฉพาะ จึงก่อให้เกิดความสามารถเฉพาะด้านของบทบาทการเมืองต่าง ๆ ภายในระบบ องค์กรจึงได้ขยายตัวออกไปเป็นหน่วยงานที่ใหญ่และยังมีส่วนย่อยตามมา ทั้งนี้แต่ ละหน่วยจะมีลักษณะแตกต่างกันตามหน้าที่เฉพาะอย่างของแต่ละหน่วย เมื่อใดระบบการเมืองมี ลักษณะพัฒนาหรือทันสมัยมากเท่าใด องค์กรทางการเมือง หรือกิจการเมืองของระบบนั้นจะมี มากมาย แยกออกเป็นแขนงต่าง ๆ ก่อให้เกิดความชำนาญเฉพาะ (specialization) ส่วนใน ระบบที่ยังไม่ได้พัฒนาถึงขั้นที่สูง การแบ่งแยกหน้าที่และบทบาทขององค์กรต่าง ๆ จึงมีไม่มาก และไม่ชัดเจน ในบางโอกาสก็อาจจะมีการสับสนในเรื่องหน้าที่

๒. ความเสมอภาค (equality) คือ ความเท่าเทียมกันในระบบการเมืองโดย เฉพาะในค่านิยม เพราะทุกคนมีฐานะทางกฎหมายเสมอกัน เนื่องจากกฎหมายถูกสร้างขึ้น เพื่อทุกคนและเหมือนกันหมด ดังนั้นกฎหมายจึงมิใช่เป็นเรื่องของบุคคลหรือกลุ่มชนใดกลุ่มชนหนึ่ง แต่เป็นเรื่องของประชาชนทุกคน นอกจากนั้นกฎหมายยังถือเป็นกฎเกณฑ์ที่คงอยู่บนเหตุผล และกฎหมายจะเป็นเครื่องช่วยในการตัดสินใจของรัฐบาล ฉะนั้นรัฐบาลจะต้องใช้เหตุผลตัดสิน (Rationalization) ในระบบดั้งเดิมนั้น มักจะใช้ความเชื่อ จารีตประเพณี และระบบเครือญาติเป็นหลักในการตัดสินใจมากกว่า ความเสมอภาคยังหมายถึงความสำคัญของการมีส่วนร่วมทาง

^๑James S. Coleman (ed.). Education and Political Development. (Princeton, New Jersey : Princeton University Press, 1965), p. 15.

การเมืองที่เท่าเทียมกันหมด เช่นบุคคลทุกคนมีสิทธิในการออกเสียงเลือกตั้ง และเข้าทำงานร่วมกับกิจกรรมต่าง ๆ ของรัฐได้ ซึ่งถ้าเป็นระบบโบราณ การมีสิทธิเสมอภาคมักจะเป็นอภิสิทธิ์ของชนชั้นปกครอง หรือชนชั้นสูงเท่านั้น

๓. ความสามารถ (capacity) คือ เมื่อใดที่ระบบพัฒนา ระบบสามารถจะตอบสนองความต้องการต่าง ๆ ของสังคมที่กำลังเปลี่ยนแปลงได้อย่างมีประสิทธิภาพที่สุด ความสามารถดังกล่าวมิได้จะเฉพาะเจาะจงถึงประสิทธิภาพของรัฐบาลกลางและรัฐบาลส่วนภูมิภาค แต่ยังหมายถึงความสามารถของกลไกขององค์กร สถาบัน ระบบการเมืองต่าง ๆ ที่สามารถปฏิบัติหน้าที่ของตนให้มีประสิทธิภาพมากที่สุด และมีการปรับตัวสูง แต่ทั้งนี้ไม่ว่าระบบในระดับไหนก็ตามจะต้องใช้วิธีการโดยอาศัยวิธีการที่ตั้งอยู่บนหลักเหตุผล (Rationalization) ทั้งนี้วิธีการแก้ไขปัญหาของรัฐจึงไม่จำเป็นจะต้องใช้กำลัง หรือพลกำลัง (violence)

ลักษณะการพัฒนาทางการเมืองของ Coleman ทั้ง ๓ ลักษณะดังกล่าวของ Coleman มีส่วนคล้ายคลึงกับลักษณะที่ Almond & Powell ได้พบในการพัฒนาทางการเมืองคือ ระบบการพัฒนาคงจะมีการจำแนกหน้าที่ในโครงสร้างของระบบ (differentiation) ประการที่สองระบบจะต้องมีระบบเล็กย่อยต่าง ๆ ที่มีอิสระในการปฏิบัติงานพอสมควร โดยไม่ขึ้นอยู่กับกลุ่มการเมือง โลกกลุ่มหนึ่ง Almond และ Powell ยังได้เพิ่มเติมลักษณะที่สามคือการพัฒนาทางการเมืองยังต้องมีวัฒนธรรมทางการเมือง (political culture) ซึ่งเป็นตัวกำหนดขั้นพื้นฐาน หรือโครงสร้างเบื้องต้น (substructure) ของการเมือง วัฒนธรรมทางการเมืองการเมืองดังกล่าวจะต้องตั้งอยู่บนพื้นฐานแห่งความมีเหตุผล^๑ วัฒนธรรมทางการเมือง Almond ได้อธิบายว่าเป็นแบบแผนการยอมรับ ซึ่งก่อให้เกิดความพอใจ โลกทัศน์ (weltanschauung) และการประเมินคุณค่าของบุคคลแต่ละคนต่อระบบการเมือง ความรู้สึกดังกล่าวเป็นความรู้สึกนึกคิดภายในจิตใจ ซึ่งเป็นตัวสร้างทัศนคติทางการเมืองออกเสียง จากความรู้สึกจึงได้กลายมาเป็นการแสดง

^๑ Almond Gabriel and G. Bingham Powell. Comparative Politice: A Developmental Approach (Boston : Little Brown, 1966) pp. 299 - 300.

ออกในด้านที่ ในด้านพฤติกรรมต่าง ๆ และบทบาทของแต่ละบุคคลต่อการเมือง กลไกในการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองที่สำคัญคือ กระบวนการชักจูง และเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) กระบวนการดังกล่าว เป็นกระบวนการที่ต่อเนื่องไปจนตลอดชีวิตของแต่ละบุคคล ที่ทัศนคติหรือค่านิยมของบุคคลมิใช่จะเกิดในระหว่างที่เยาว์วัยและหยุดยั้งที่เท่านั้น แต่เป็นสิ่งที่ค่อยถูกเสริมสร้างไปเรื่อย ๆ โดยผ่านประสบการณ์ต่าง ๆ ในสังคมของแต่ละบุคคล ประสบการณ์ตั้งแต่แรกเริ่มจากครอบครัวเป็นการเสริมสร้างค่านิยมต่าง ๆ และเมื่อมีอายุมากขึ้น ประสบการณ์จะเพิ่มมากขึ้น และขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง เช่น จากการศึกษา จากการทำงาน และจากเพื่อนฝูงที่คบคาสมาคม ดังนั้นค่านิยมที่ถูกสร้างมาตั้งแต่เล็ก ก็อาจจะเปลี่ยนแปลงไปได้

กระบวนการชักจูงและเรียนรู้ทางการเมือง (political socialization) อาจจะมาในหลายรูปแบบด้วยกัน กล่าวคือ อาจจะมาในรูปแบบอย่างเปิดเผย ชัดแจ้ง (manifest) หรืออาจจะออกมาในรูปแบบที่ซ่อนเร้นอยู่ภายใน (latent) ถ้าเป็นแบบแรก คือแบบเปิดเผย จะต้องมีการโฆษณาชวนเชื่อ วิธีการถ่ายทอดข้อมูล ค่านิยมหรือความรู้สึกต่าง ๆ ต่อการเมืองอย่างเปิดเผย เช่น การศึกษาทางด้านการปกครอง การเมือง โดยเฉพาะในหลักสูตรประถมศึกษาของ ไทย มีหลักสูตรที่ทำให้นักเรียนถือว่าเป็นหน้าที่ของนักเรียนที่จะต้องรักชาติ ศาสนา พระมหากษัตริย์ ถ้าเป็นแบบที่สอง จะเป็นการสร้างค่านิยม ที่ทัศนคติโดยทางอ้อม ซึ่งมีผลกระทบต่อทางการเมือง เช่น เมื่อเด็กได้รับประสบการณ์จากครอบครัวที่ค่อนข้างเคร่งเครียด มีระเบียบ และถ้าเกิดมีปัญหามาทางครอบครัวจะใช้วิธีการที่ค่อนข้างรุนแรง ดังนั้นทัศนภาพของเด็กต่อผู้ใหญ่จึงถูกกระทบอย่างมากต่อประสบการณ์เมื่อครั้งยังเล็ก และต่อมาจะมีผลต่อทัศนคติของเขาเมื่อเวลาโตขึ้นค่อนข้างมากต่อการเมือง ต่อระบบการเมือง และต่อเพื่อนร่วมชาติของเขา

ตัวแทนของการชักจูงและเรียนรู้ทางการเมือง (agents of political socialization) มีขั้นตอนเริ่มต้นตั้งแต่เด็กยังเยาว์วัย ตัวแทนในระยะแรกก็คือสถาบันครอบครัว ซึ่งครอบคลุมไปถึงแม่ พ่อ พี่น้อง ญาติ และเพื่อนฝูง ตัวแทนของการชักจูงในระยะแรกเริ่มจะมีในรูปแบบทั้งสองอย่างคือ แบบเปิดเผยและซ่อนเร้น ถ้ามารูปแบบซ่อนเร้น

เด็กจะได้รับโดยไม่รู้สึก เช่น ถ้าหากพ่อแม่เปิดโอกาสให้เด็กได้แสดงความคิดเห็นในครอบครัว จะทำให้เด็กมีความสามารถในการปฏิสัมพันธ์ (interaction) และจะมีส่วนทำให้เด็กมีความเชื่อมั่นในตัวเองเมื่อเขาเติบโตขึ้น ในเวลาเดียวกันถ้าเด็กไม่เคยได้แสดงออกซึ่งความรู้สึก ความนึกคิดของเขา เขาจะกลายเป็นผู้รับคำสั่งจากผู้ใหญ่อยู่ตลอดเวลา ขาดความมั่นใจในตัวเอง ผลในระยะยาวจะเป็นผู้รับคำสั่ง และไม่คอยสนใจกับการเมืองมากเท่าใดนัก

สถาบันการศึกษาทุก ๆ ระดับเป็นตัวแทนการอบรมขัดเกลาทางการเมืองด้วย การศึกษาในที่นี้อาจจะเป็นการศึกษาตั้งแต่ระดับประถมศึกษา มัธยมศึกษาไปจนถึงระดับอุดมศึกษา การศึกษาจะเป็นสถานที่อบรมชี้แนวทางเพื่อให้บุคคลได้เรียนรู้ในค่านิยมต่าง ๆ โครงสร้างของโรงเรียนเป็นปัจจัยที่สำคัญอันหนึ่ง เพราะโรงเรียนเป็นสถานที่เสริมสร้างทัศนคติของนักเรียนด้วย โรงเรียนทำให้เด็กได้ความรู้ ก่อให้เกิดการตื่นตัวทางการเมือง และสอนให้เด็กให้รู้จักหน้าที่ในฐานะที่เป็นพลเมืองของประเทศ การเรียนการสอนดังกล่าวสามารถสร้างค่านิยมต่าง ๆ ทั้งทางบวกและทางลบต่อระบบการเมือง โรงเรียนก็เปรียบเสมือนครอบครัวที่เป็นสถานที่ที่ให้เด็กได้เรียนรู้อย่างเปิดเผยชัดแจ้ง (manifest) โดยจะศึกษาได้จากหลักสูตรของการศึกษาที่อยู่ในระบบการศึกษา นอกจากนั้นหนังสือเรียนก็มีส่วนในการถ่ายทอดความรู้อย่างเปิดเผยให้แก่นักเรียน ส่วนการขัดเกลาและเรียนรู้ทางการเมืองโดยทางอ้อมหรือ latent นั้น โรงเรียนก็มีส่วนในรูปแบบนี้ด้วยเช่น สนับสนุนให้เด็กได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจต่าง ๆ ซึ่งเด็กบางคนอาจจะขาดสิ่งเหล่านี้ที่บ้าน ดังนั้นโรงเรียนจึงเป็นตัวแทนในเสริมสร้างทัศนคติ และค่านิยมบางอย่างที่ทางบ้านขาดก็ได้

จากสถาบันการศึกษาซึ่งถือว่าเป็นพื้นฐานของกระบวนการขัดเกลา ก็จะขยายไปถึงที่ทำงาน เพื่อนร่วมงานไปจนถึงบุคคลที่เกี่ยวข้องต่าง ๆ ประสิทธิภาพในการทำงานมีส่วนช่วยในการเสริมสร้างทัศนคติทางการเมืองให้แก่บุคคล การทำงานเป็นเส้นทางหนึ่งสำหรับการประชาสัมพันธ์อย่างเปิดเผย โดยได้รับข้อมูลทางการเมืองและความเชื่อต่าง ๆ บทบาทของสื่อมวลชนทุกประเภทก็เป็นส่วนหนึ่งในการให้ข้อมูลเกี่ยวกับเหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ

กระบวนการขัดเกลาเหล่านี้ ถือว่าเป็นเครื่องมือ (means) ในการสร้างความรู้สึกรู้สึก ทัศนคติต่าง ๆ ของบุคคลที่มีต่อระบบการเมือง และที่มีต่อคณะรัฐบาล ฉะนั้นจะเห็นได้ว่า

สถาบันการศึกษาก็เป็นส่วนสำคัญส่วนหนึ่งในการหล่อหลอมความรู้สึคนึกคิด ค่านิยมต่าง ๆ ของบุคคลต่อการพัฒนาทางการเมือง ระบบการศึกษาของไทยจะมีส่วนเอื้ออำนวย หรือเป็นอุปสรรคต่อการสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองให้แก่ประชาชนชาวไทยหรือไม่ เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยจะต้องวิเคราะห์ต่อไป ทั้งนี้ระบบการศึกษาที่จะทำการวิจัยนั้น จะต้องมีการศึกษาถึงปรัชญาและการจัดการเกี่ยวกับการศึกษาไทย นอกจากนั้น ลักษณะสังคมภายในสถาบันการศึกษา และวิธีการเรียนการสอนก็เป็นอีกประเด็นหนึ่งที่น่าสนใจสำหรับวิจัยต่อไป

วัฒนธรรมทางการเมืองเป็นแบบแผนอบรม สร้างสรรค์ความรู้สึคนึกคิดต่าง ๆ ของบุคคลทำให้บุคคลมีทัศนภาพทางการเมือง (political orientation) ที่แตกต่างกันออกไปดังนี้คือ

๑. ความรู้และความเชื่อ (Cognitive Orientation) มนุษย์ได้เรียนรู้ก่อให้เกิดความรู้ต่าง ๆ และความเข้าใจถึงการเมือง

๒. ความรู้สึกต่าง ๆ ที่มีต่อการเมือง (Affective Orientation) ความรู้สึกดังกล่าวของบุคคล อาจจะเป็นความรู้สึกที่มีความผูกพันและมั่นคงต่อระบบการเมือง หรืออาจจะเป็นความรู้สึกที่ไม่ยอมรับต่อระบบการเมือง ในคำตรงกันข้ามอาจจะไม่มีความรู้สึกใด ๆ เห็นต่างต่อระบบ

๓. ความพิจารณาและความคิดเห็นต่อการเมือง (Evaluative Orientation) ความคิดดังกล่าวจะใช้วิจารณ์วินิจฉัยการเมือง ซึ่งก่อให้เกิดค่านิยมต่าง ๆ จากความพิจารณา นี้มักจะเป็นพื้นฐานในการเปรียบเทียบ และวิเคราะห์เหตุการณ์ทางการเมืองต่าง ๆ ที่อาจเกิดขึ้น

ความรู้สึกรู้ และความรู้ และความพิจารณาต่อการเมืองดังกล่าวก่อให้เกิดวัฒนธรรมทางการเมือง ซึ่งจะทำให้ประชาชนเกิดมีความรู้สึกนึกคิดที่จะมีส่วนร่วมทางการเมืองในสังคมนั้น นี้คือข้อเสนอของ Gabriel A. Almond และ Sidney Verba และนอกจากนี้ท่านทั้งสอง

^๑ Almond, Gabriel A. "Comparative Political System."

ยังได้เสนอต่อไปอีกว่าในสังคมใด ๆ ก็ตามที่ต้องการจะให้มีการปกครองแบบประชาธิปไตย
ได้บรรลุต่อไป ย่อมต้องอาศัยการมีวัฒนธรรมทางการเมืองแบบประชาธิปไตย^๑

ในการวิจัยถึงบทบาทของการศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมือง สิ่งหนึ่งที่ลืมไม่ได้คือ ผล
ผลิตของการศึกษา ซึ่งได้ก่อให้เกิดกลุ่มชนกลุ่มใหม่ที่เป็นทั้งนักคิด นักสร้างสรรค์หรืออีกนัยหนึ่งก็คือ
กลุ่มปัญญาชน แต่ปัญญาชนในที่นี้นอกจากจะครอบคลุมไปถึงนิสิตนักศึกษาในมหาวิทยาลัย วิทยาลัยแล้ว
ยังประกอบไปด้วยกลุ่มชนต่าง ๆ ที่พยายามสร้างสรรค์สังคมได้ดียิ่งขึ้นกว่าเดิม

K.A. Busia ได้ตั้งหลักเกณฑ์ในการตีความหมายของปัญญาชนมีดังนี้ คือ

๑. ปัญญาชนคือผู้ที่มีความสามารถพิเศษ
๒. มีลักษณะที่สามารถรวมเป็นกลุ่ม
๓. มีความรู้สึกรับผิดชอบในปัญหาสังคม
๔. พอใจในฐานะการเป็นปัญญาชน
๕. มีผลงานที่ประจักษ์ เป็นตัวอย่างให้แก่ผู้อื่น^๒

Kernstein ได้ขยายความออกไปว่า ปัญญาชนนั้นหมายถึงกลุ่มชนที่ประกอบด้วย
บุคคลที่มีความสามารถพิเศษ เพื่อช่วยแก้ไขปัญหาสังคมต่าง ๆ^๓ เมื่อกิจกรรมทางการเมืองได้
ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวาง ทำให้กลุ่มปัญญาชนได้ขยายจำนวนออกไปโดยที่มิได้จะจำกัด
อยู่เฉพาะชนชั้นสูงเท่านั้น แต่จะมาจากทุกชนชั้นที่มีความสามารถในการปฏิบัติงาน โดยเฉพาะ
ในสมัยที่รัฐบาลกำลังมีการเปลี่ยนแปลงและปรับปรุงให้ทันสมัย ข้อสำคัญในเรื่องส่วนประกอบ
ของกลุ่มปัญญาชนก็คือ ค่านิยมและทัศนคติของชนกลุ่มใหม่ มีความแตกต่างไปจากกลุ่มปัญญาชนเก่า^๔

^๑Almond, Gabriel A. and Sidney Verba. The Civic Culture : Political Attitude and Democracy in Five Nations. (Boston : Little Brown, 1965), pp. 12 - 14.

^๒Busia, K.A. "The Present of Elites and Aspuation of Elites in the Gold Coast", International Social Science Bulletin. 8 (Fall, 1956) p. 426.

^๓Kernstein, Thom. The New Elites in Asia and Africa : A Comparative Study of Indonesia and Ghana. (New York : Frederick A. Praeger, 1966), p. 6.

^๔Singer, Marshall R., The Emerging Elite : A Study of Political Leadership in Ceylon. (Cambridge, Mass. : MIT Press, 1964) p. 49.

ดังนั้นการศึกษาดังภูมิหลังของปัญญาชน จึงเป็นสิ่งที่น่าสนใจอย่างมากอีกประเด็นหนึ่งในการศึกษาประเภทนี้อาจจะอาศัยข้อมูลจากเอกสาร (documentary research) และข้อมูลจากการออกสำรวจ (survey research) เพื่อเป็นประโยชน์ในการศึกษาค้นคว้าเรื่องนี้ Arthur M. Hanhardt Jr., และ William A. Welsh ได้เป็นผู้วางหลักเกณฑ์ในการศึกษาเรื่องนี้โดยการเสนอตัวแปรเกี่ยวกับภูมิหลังถึง ๑๒ ตัวแปร แต่ที่สำคัญ ๆ ที่สามารถจะนำมาวิจัยได้ในขณะนี้คือ :-

๑. ภูมิหลังเกี่ยวกับครอบครัว : วันเดือนปี และสถานที่เกิด

เพศ

ภูมิหลังเกี่ยวกับครอบครัว พี่น้อง-ญาติและ

บรรพบุรุษ

สัญชาติเดิมถ้ามี

๒. กระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (socialization)

: ศาสนา

: บทบาทของบิดามารดาที่มีผลต่อการเมือง

: การศึกษา

: ถิ่นฐานเดิม

: การเป็นสมาชิกองค์กรต่าง ๆ ทั้งทางการเมือง

เมือง กีฬา ฯลฯ

๓. การทำงาน

: งานชิ้นแรกที่ได้ทำ และช่วงเวลาในการทำงานงานชิ้นแรก

: การเป็นทหาร

: การมีส่วนได้ติดต่อกับวัฒนธรรมตะวันตก

: การมีส่วนร่วมทางการเมือง (ระดับของการมีส่วนร่วมทางการเมืองมากน้อยแค่ไหน การเป็นสมาชิกองค์กรทางการเมือง)

- : การมีส่วนร่วมในเหตุการณ์ทางการเมืองที่สำคัญ ๆ
- : การได้รับเหรียญเกียรติคุณต่าง ๆ

ตัวแปรต่าง ๆ ของ Hanhardt และ Welsh ยังมีใช้เป็นรายการที่สมบูรณ์ นักแต่ถือว่าเป็นวิธีการรวบรวมข้อมูลที่สำคัญวิธีหนึ่ง ข้อมูลดังกล่าวจะช่วยให้นักวิชาการสามารถนำมาประกอบในการวิเคราะห์ทางทฤษฎีความคิด ทักษะ และพฤติกรรมบางอย่างของกลุ่มปัญญาชนนั้น ๆ

นอกจากนี้ ยังช่วยให้วิจัยได้วิเคราะห์ถึงระบบการสรรหาภายในสังคมอีกควย (recruitment system) ซึ่งในที่นี้หมายถึงสามารถจะทราบได้ว่ากลุ่มปัญญาชนเหล่านี้มาจากกลุ่มไหนบ้าง และในอดีตเคยทำงานในตำแหน่งหรือระดับไหนมาบ้าง แต่ทั้งนี้การศึกษาจากภูมิหลังของปัญญาชนอย่างเดียวกันมีได้ตอบคำถามที่สำคัญ ๆ บางประการซึ่งนักวิจัยสนใจที่จะคนควา ข้อมูลประเภทนี้อาจจะเป็นข้อมูลที่ช่วยให้เข้าใจถึงพื้นฐานของปัญหา และอาจจะสามารถนำมาประกอบกับข้อมูลอื่น ๆ ได้ เช่น สภาพแวดล้อมภายนอกทั้งทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม

สภาพแวดล้อมต่าง ๆ ย่อมมีผลกระทบต่อระบบการสรรหาปัญญาชน และกลุ่มผู้นำทางการเมือง การเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสภาพแวดล้อมของสังคมย่อมทำให้เกิดขบวนการเรียกร้องของกลุ่มปัญญาชน เมื่อใดที่การตอบสนองของระบบอยู่ในอัตราที่ค่อนข้างต่ำ หรือช้า

^๑ Hanhardt, Arthur M. Jr., and William A. Welsh. "The Intellectual Politics Nexus: Studies Using a Bibliographical Technique, The American Behavioral Scientist, 7:7 (March 1964) pp.3-7.

^๒ Merritt, Richard L. Systematic Approaches to Comparative Politics. (Chicago: Rand McNally & Co., 1970) p.123.

เกินไป ความไม่พอใจต่าง ๆ ย่อมเกิดขึ้นและเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ กลุ่มชนนี้อาจจะมีการก่อตั้งกลุ่มขึ้นใหม่เพื่อการเปลี่ยนแปลงที่รวดเร็วกว่า และวิธีการเรียกร้องก็อาจจะต้องเป็นวิธีการที่รุนแรงก็ได้ กลุ่มชนที่เกิดขึ้นใหม่นี้ อาจจะไม่พอใจต่อระบบเก่า ดังนั้นอาจจะมีการทำนายระบบดั้งเดิม นอกจากนี้ยังมีการทำนายเรื่อยไป จนตัวกลุ่มชนกลุ่มเดิมที่ไม่สามารถจะมีอำนาจในการจัดสรรหา และตอบสนองความต้องการใหม่ ๆ ได้ ฉะนั้นจะเห็นได้ว่าการท้าทายเหล่านี้ได้ขยายตัวไปถึงการเปลี่ยนแปลงทั้งระบบการเมือง และตัวผู้บริหารงานด้วย

ปัจจัยอะไรบ้างที่มีผลกระทบต่อระบบการสรรหาผู้นำ และปฏิกุษาชน จะเห็นได้ว่าปัจจัยอันแรกที่สำคัญ คือปัจจัยความเจริญไปในแนวทางตะวันตก (Westernization) ซึ่งมีนักวิชาการหลายท่านได้เสนอว่าความเจริญดังกล่าว คือความเจริญทางการศึกษานั้นเอง เพราะการศึกษาเป็นวิธีการอย่างหนึ่งที่ทำให้เยาวชนได้มีโอกาสเรียนรู้ถึงความเจริญของโลกตะวันตกและต้องการที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงระบบสังคมไปในแนวนั้น^๑ การศึกษายังเป็นเครื่องมือช่วยส่งเสริมในการเลื่อนวิทยฐานะของบุคคลในสังคม แทนที่จะเป็นเพียงสมาชิกในครอบครัวเท่านั้น เพราะการศึกษาเป็นเครื่องมือในการเสริมสร้างให้บุคคลได้มีเครื่องมือพิเศษ (tools) ในการเสริมสร้างฐานะทางการเมืองได้ เช่นในกลุ่มประเทศอาฟริกาโดยเฉพาะในประเทศไนจีเรียรัฐบาลได้ทำการพัฒนาการศึกษาออกไปอย่างกว้างขวางในทุกุระดับ โดยเฉพาะ ไปจนถึงระดับหมู่บ้าน มีการวางหลักสูตรเบื้องต้น เพื่อให้ชาวบ้านได้มีโอกาสเข้ารับการศึกษานในระดับพื้นฐาน

^๑ Selig L.G. "Elite Recruitment and Political Development" Journal of Politics, 26 August, 1964, p.625.

^๒ Bachrach, Peter. (eds.). Political Elites in A Democracy. (New York: Atherton Press, 1971) p.8.

^๓

Kernstein. Op. Cit., p.10.

โดยสามารถอ่าน-เขียนหนังสือได้ เมื่อมีความสามารถดังกล่าวทำให้ตำแหน่งหน้าที่สูงชันกว่า
เดิม ทั้งนี้การศึกษาจึงถือเป็นปัจจัยอันหนึ่งที่ช่วยเสริมสร้างฐานะทางเศรษฐกิจสังคม^๑ และ
เป็นการเพิ่มจำนวนกลุ่มปัญญาชนให้กว้างขวางออกไปอีกด้วย นอกจากนี้การศึกษายังเป็นวิธี
การอย่างหนึ่งที่สามารถจะเป็นเครื่องช่วยใ้ การเสริมสร้างความคิดอ่านอย่างมีเหตุผล โดย
ใช้หลักวิชาการเข้าช่วย และยังเป็นเครื่องช่วยในการเปลี่ยนแปลงค่านิยม ความเชื่อแบบโบราณ
สิ่งสำคัญอีกข้อหนึ่งคือการศึกษายังช่วยใ้มีการปรับปรุงค่านิยมของชนชั้นปกครอง หรือคนรุ่นเก่า
ใ้หันมาใช้วิธีการแก้ไขปัญหอย่างมีหลักเกณฑ์ และใช้เหตุผลแทนที่จะใช้จารีตประเพณีความ
เชื่อต่าง ๆ เป็นเครื่องตัดสินอีกด้วย^๒

เมื่อการศึกษาเปิดโอกาสใ้ประชาชน ได้มีส่วนร่วมทางการเมืองมากขึ้น ระบบ
การสรรหาผู้นำเป็นระบบที่เปิดและตอบสนองกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ก็จะทำให้เกิด
ความมั่นคงขึ้นในระบบใ้ ถ้าการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงระบบใ้ทันสมัยเป็นการผสมผสานระหว่าง
กลุ่มผู้นำรุ่นเก่าและกลุ่มผู้นำรุ่นใหม่ การเปลี่ยนแปลงเช่นนี้เป็นการเปลี่ยนแปลงใ้ดีที่สุด
เพราะจะทำให้ไม่เกิดการขัดแย้งระหว่างกลุ่มผู้นำทั้งสองกลุ่ม แต่ถาเมื่อใ้ระบบสรรหาผู้นำ
เป็นระบบใ้ปิด และผู้นำรุ่นเก่าไม่ตอบสนองความต้องการของการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ ในสภาพ
แวดล้อม พวกผู้นำรุ่นใหม่อาจจะรวมกันเป็นกลุ่มอิสระ และผลก็อาจจะก่อให้เกิดความไม่มั่นคง

^๑ Smythe H.H. and Mabel M. Smythe. The New Nigerian Elite.
(Stanford: Stanford University Press, 1960) p.59, p.81.

^๒

Shils, Edward. "The Intellectuals in the Political Development"
World Politics. XII April 1960, p.255.



ต่าง ๆ แก่ระบบ โดยเฉพาะถ้าหากระบบไม่เปลี่ยนแปลงและปรับปรุงไปตามความเจริญต่าง ๆ ในด้านเทคโนโลยีแล้ว^๑ และยังไม่เปิดโอกาสให้ปัญญาชนกลุ่มใหม่ได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในบางโอกาสก็จะเกิดการเคลื่อนไหวทางการเมือง^๒ และจะกลายไปถึงขั้นการใช้พลังกำลังกันได้



สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

Cohen, Alvin. "The Technology/Elite Approach to the Development Process: Peruvian Case Study" Economic Development and Culture Change. Vol. 114 (No.3, April 1966) p.325.

๒

Seligman L.G. Op. Cit., p.626.

บทที่ ๓

การพัฒนาทางการเมืองไทย (พ.ศ. ๒๔๗๕ - ๒๕๑๖)

การพัฒนาทางการเมืองไทยก่อน พ.ศ. ๒๔๗๕

อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาทางการเมืองไทยเริ่มต้นขึ้นในสมัยรัชกาลที่ ๕^๑ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงทำการปฏิรูปการปกครองแผ่นดินครั้งใหญ่ใน พ.ศ. ๒๔๓๕ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อสร้างความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันภายในชาติภายใต้การปกครองอันแท้จริงขององค์พระมหากษัตริย์อันจะนำไปสู่การป้องกันการคุกคามของจักรวรรดินิยมตะวันตกในขณะนั้นอย่างมีประสิทธิภาพ^๒ การที่ถือว่าจุดนี้เป็นจุดเริ่มต้นของการพัฒนาทางการเมืองของไทย เพราะพระราชกรณียกิจดังกล่าวของรัชกาลที่ ๕ เป็นการสร้างระเบียบทางการเมือง (Political Order) โดยมีลักษณะสำคัญ ๓ ประการ ดังนี้^๓

^๑ณรงค์ พรพิริยะกุลชัย, ประเทศไทยกับการพัฒนาการเมือง, (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๗), หน้า ๑๕.

^๒ปิยนาด มุขนาค, บทบาททางการเมืองการปกครองของเสนาบดีตระกูลมุนาค, (พระนคร : โรงพิมพ์พิศเนศ, ๒๕๒๐), หน้า ๒.

^๓เอกกมล สายจันทร์, "บทบาทปัญญาชนไทยต่อการพัฒนาการเมือง", ใน ดร.ลิขิต ชีร์เวคิน(บรรณาธิการ), การพัฒนาการเมืองไทย, (พระนคร : โรงพิมพ์แพร่พิทยา, ๒๕๑๔), หน้า ๒๕๖.

ประการแรก เป็นการเปลี่ยนรูปการปกครองจากแบบเดิม ซึ่งเป็นไปอย่างไม่รัดกุม^๑ อำนาจของรัฐมีเฉพาะในเขตราชธานี และบริเวณใกล้เคียงมาเป็นการรวมอำนาจเข้าสู่ศูนย์กลางภายใต้องค์พระมหากษัตริย์เพียงศูนย์เดียว (Centralization of Power) ซึ่งเป็นการสร้างประเทศให้เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันในรูปของรัฐชาติ อันนับเป็นการสร้างพื้นฐานขั้นต้นในการพัฒนาทางการเมือง เพราะถ้าอำนาจยังคงแยกอยู่ตามตัวบุคคลตามฐานะชาติกำเนิด ตำแหน่งหน้าที่ ศาสนา และท้องถิ่นในรูปการปกครองแบบเดิมแล้ว ก็เป็นการยากต่อการพัฒนาทางการเมืองโดยส่วนรวม^๒

ประการที่สอง การปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ ๕ เป็นการจำแนกแยกแยะหน้าที่ (Differentiation) กล่าวคือ การเปลี่ยนรูปแบบการปกครองจากจตุสดมภ์ซึ่งไม่รัดกุมและซ้ำซ้อนมาเป็นระบบกระทรวง ซึ่งมีการปกครองลดหลั่นกันไปตามลำดับ ทำให้มีการจำแนกงาน

^๑อ่านรายละเอียดใน สมเด็จพระยาตากษัตริย์ราชานุภาพ, "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ", ประวัติศาสตร์และการเมือง, (พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๘) หน้า ๘ - ๒๕. และรอง ศยามานนท์ พลตรีคำเนิร เลชะกุล และวิลาสวงค์ นพรัตน์, ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา แผนดินสมเด็จพระรามาธิบดีที่ ๑ ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๕), หน้า ๑๘ - ๓๕.

^๒อ่านรายละเอียดของสภาพการเมืองก่อนที่รัชกาลที่ ๕ ทรงปฏิรูปการปกครอง ในปิยนาด บุนนาค, เรื่องเดิม, หน้า ๑๔๔ - ๒๑๕ และชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย, (คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕), หน้า ๖๑ - ๘๘ (เอกสารอัครโรเนียว)

^๓ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (แปล), ลำดับขั้นของการพัฒนาทางการเมือง, (พระนคร : โรงพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖), หน้า ๑๕ - ๕๑.

และหน้าที่ตามความสามารถเฉพาะของบุคคลในกระทรวงต่าง ๆ มากยิ่งขึ้นกว่าในระบบเดิม ก่อให้เกิดความเป็นระบบระเบียบ และการไม่ซ้ำซ้อนของหน้าที่การงาน ความรับผิดชอบ และ ทั่วบุคคล ซึ่งถึงแม้ว่าจะเป็นการจำแนกหน้าที่ในระบบหรือสถาบันเดียว คือสถาบันข้าราชการ โดยไม่ได้สร้างสถาบันใหม่ขึ้นมา เช่น ระบบรัฐสภา พรรคการเมือง แต่ก็อาจนับว่าเป็นการสนองตอบความต้องการของสังคมไทยในสภาพการณ์ขณะนั้น ซึ่งจำเป็นต้องเริ่มจากระบบราชการ ก่อน^๑ อาจกล่าวได้ว่า การกระทำดังกล่าวแสดงให้เห็นถึงความพยายามของรัฐบาลในการ พัฒนาทางการเมืองไทยด้วย เพราะกระบวนการปฏิรูปการปกครองของรัชกาลที่ ๕ ตรงกับความ หมายของการพัฒนาทางการเมืองที่ว่า "ความจำเป็นที่จะมีการก่อร่างโครงสร้างของรัฐบาล และองค์การบริหารของรัฐบาลเพื่อที่จะรับปัญหาที่เกิดขึ้นใหม่ ๆ มาแก้ไขให้สำเร็จลุล่วงไปด้วยดี"^๒

ประการที่สาม เป็นความพยายามระดมมวลชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง กล่าวคือ รัชกาลที่ ๕ ทรงพยายามที่จะให้คณะบุคคลเข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองประเทศมาก ยิ่งขึ้น โดยการจัดตั้งคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดินในรูปของรัฐมนตรีสภาและองคมนตรีสภาใน พ.ศ. ๒๔๑๗^๓ เพื่อให้เป็นสภาที่ปรึกษาและช่วยพระองค์ในการบริหารราชการแผ่นดิน ให้เป็นไป อย่างมีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น^๔ ซึ่งถึงแม้ว่าการตั้งสภาทั้งสองจะไม่ได้ผลในแง่ของการให้สมาชิก สภาได้มีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ เพราะสมาชิกสภายังคงขึ้นอยู่กับ

โองกมด สายจันทร์, เล่มที่อ้างแล้ว, หน้า ๒๕๐.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย : คำกราบมังคมทูต ความเห็นจัดการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓, (พระนคร : โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๓), หน้า ๑๐ - ๑๓.

^๓ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๔๗๕), หน้า ๖๕.

กับค่านิยมในระบบอาวุโสตามแบบเดิม จึงไม่กล้าแสดงความคิดเห็นอะไร^๑ จนในที่สุดสภาทั้งสองต้องถูกยกเลิกไป แต่ก็ได้แสดงถึงความพยายามขององค์พระมหากษัตริย์ที่จะกระจายอำนาจในการปกครองประเทศไปสู่สถาบันทางการเมืองอื่น ๆ นอกเหนือจากสถาบันพระมหากษัตริย์ และเป็นการพยายามฝึกให้สมาชิกของสภาทั้งสองได้มีบทบาทในการมีส่วนร่วมทางการเมืองบ้าง การตั้งสภาทั้งสองนี้ นักวิชาการบางท่าน^๒ ก็วิเคราะห์ว่าเป็นการสร้างสถาบันทางการเมืองเพื่อสนับสนุนการต่อสู้เพื่ออำนาจของรัชกาลที่ ๕ จากสมเด็จพระยาบรมมหาศรีสุริยวงศ์ (ช่วง บุนนาค) ศูนย์อำนาจเดิม ด้วยเหตุนี้เมื่อรัชกาลที่ ๕ ทรงรวมอำนาจทางการเมืองได้แล้ว และเมื่อสมเด็จพระยา ถึงแก่พิราลัย ใน พ.ศ. ๒๔๒๕ แล้ว ความจำเป็นในการใช้สถาบันทั้งสองนี้จึงลดน้อยลง ไม่ว่าจะการตั้งสภาทั้งสองจะมีจุดมุ่งหมายที่แท้จริงอย่างไรก็ตาม แต่โดยรูปแบบที่แสดงออกมาสะท้อนให้เห็นถึงความพยายามของรัชกาลที่ ๕ ในการตั้งสถาบันทางการเมืองฝ่ายนิติบัญญัติ และขยายการมีส่วนร่วมทางการเมือง และจากความพยายามที่ไม่ได้คลั่งตัวเอง ทำให้รัชกาลที่ ๕ ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการให้การศึกษาแก่ประชาชน เพื่อเป็นพื้นฐานในการให้เกิดกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองอันนำไปสู่ความเข้าใจ และความสนใจในการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองต่อไป และอาจด้วยเหตุนี้จึงทำให้รัชกาลที่ ๕ ทรงดำเนินการปฏิรูปการศึกษาอย่างจริงจัง และเป็นงานสำคัญยิ่งอย่างหนึ่งในรัชสมัยของพระองค์^๓ อย่างไรก็ดีแม้ว่าความพยายามของรัชกาลที่ ๕ ที่จะให้ขุนนางในระดับสูงเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง

^๑ เอกสารรัชกาลที่ ๕ บ.๔/๑๖ กองจดหมายเหตุแห่งชาติ เรื่อง พระราชดำรัสตอบความเห็นของผู้อยู่จะให้เปลี่ยนการปกครอง จ.ศ. ๑๒๔๗.

^๒ เช่น ดร.ชยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย..., หน้า ๒๓ - ๒๔.

^๓ โปรดอ่านรายละเอียดใน วุฒิชัย มูลศิลป์, การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ ๕, (พระนคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๖)

ไม่ประสบความสำเร็จดังกล่าว แต่พระองค์ก็ยังพยายามให้ประชาชนสามัญเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น โดยทรงให้สิทธิแก่ราษฎรที่จะเลือกผู้ปกครองตนเอง เป็นครั้งแรกคือการเลือกผู้ใหญ่บ้านทั้งหลายรวมกันเลือกกำนัน^๑ และยังทรงส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการบริหารท้องถิ่นของตนเองในด้านการรักษาความสะอาดของเมืองตลอดจนดูแลถนนหนทาง เป็นการทำประโยชน์แก่ตนเองและส่วนรวมในรูปของสุขาภิบาล^๒ ซึ่งนับเป็นการฝึกมวลชนสามัญให้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองในระดับท้องถิ่น ด้วยเหตุนี้จึงน่าจะกล่าวได้ว่ารัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพยายามกระจายอำนาจของพระองค์ในการปกครองประเทศไปสู่มวลชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการปกครองบ้านเมือง ซึ่งถึงแม้จะยังไม่สมบูรณ์ แต่ก็แสดงถึงความพยายามในระยะเบื้องต้น

แม้พระราชกรณียกิจหลายประการแสดงให้เห็นว่ารัชกาลที่ ๕ ทรงนิยมว่าการปกครองระบอบประชาธิปไตยเป็นสิ่งที่ดีงาม และเหมาะสมที่จะใช้เป็นระบบการปกครองประเทศ แต่พระองค์ยังไม่ทรงเห็นสมควรที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกลไกสำคัญในการปกครองระบอบนี้แก่ประชาชนชาวไทยในขณะนั้น เนื่องจากประชาชนส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจการปกครองบ้านเมืองตามระบอบประชาธิปไตย กังทรงมีพระราชดำรัสว่า "...ข้าพเจ้าไม่มีความรังเกียจอันใดซึ่งจะมีกฎหมายกำหนดพระบรมราชานุญาตของพระเจ้าแผ่นดิน เช่นประเทศฝรั่งมีกำหนดต่าง ๆ กัน..." และ "...ถ้าจะมีปาลีเมนต์ จะไม่มีผู้ใดซึ่งสามารถเป็นเมมเบอร์ได้สัก

^๑ วิชาสงศ์ พงศ์บุตร, แบบเรียนสังคมศึกษาประวัติศาสตร์ไทยชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย, (พระนคร : สำนักพิมพ์ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘) หน้า ๒๘.

^๒ พระราชกำหนดสุขาภิบาล กรุงเทพฯ ร.ศ. ๑๑๖ ใน ป.ก.ศ. ๑๖ หน้า ๑๒๘ - ๑๓๕ และพระราชหัตถเลขารัชกาลที่ ๕ เกี่ยวกับการกิจของกระทรวงมหาดไทย เล่มที่ ๑ หน้า ๒๓๘ - ๒๔๓ กระทรวงมหาดไทย พิมพ์เมื่อ พ.ศ. ๒๕๑๓ อ้างถึงใน ชัย เรืองศิลป์, ประวัติศาสตร์ไทย สมัย พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๕๕๓ กานสังคม, (พระนคร : สำนักพิมพ์เรืองศิลป์, ๒๕๑๘), หน้า ๔๓๘ - ๔๔๐.

ก็คน และโดยว่าจะมีเมมเบอร์เหล่านั้นเจรจาการได้ ก็ไม่เข้าใจในราชการทั้งปวงทั่วถึง เพราะไม่มีความรู้ และการฝึกอันใดแต่เดิมมาเลย ก็คงจะทำให้การทั้งปวงไม่มีอันใดสำเร็จไปได้ และจะเป็นที่หวาดหวั่นของราษฎรซึ่งไม่เข้าใจเรื่องราวอันใด เพราะไม่ได้ฝึกไม่ได้ต้องการเกิดขึ้นในใจเลย..."^๑

พระราชดำรัสดังกล่าวแสดงให้เห็นว่า รัชกาลที่ ๕ ทรงเห็นควรที่จะให้ประเทศไทยมีกฎหมายรัฐธรรมนูญกำหนดพระบรมราชานุญาตซึ่งประเทศประชาธิปไตยในทวีปยุโรป แต่มีอุปสรรคในข้อที่ว่า ประชาชนชาวไทยยังไม่มีความรู้ความเข้าใจในการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ตลอดจนยังไม่ให้ความสนใจในการปกครองบ้านเมืองเท่าที่ควร ทั้งนี้การที่จะนำระบอบการปกครองประชาธิปไตยมาใช้โดยไม่มี การวางรากฐานในด้านการศึกษาเสียก่อนย่อมจะนำมาซึ่งผลร้ายมากกว่าผลดี ด้วยเหตุนี้จึงได้ทรงดำเนิการปฏิรูปประเทศในด้านต่าง ๆ ซึ่งเอื้อต่อการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง (Political Socialization) ในระบอบประชาธิปไตยให้แก่ราษฎร เช่นการจัดการศึกษาตามแบบแผนใหม่ การจัดการสาธารณสุข การเลิกทาส ฯลฯ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองเพื่อเป็นพื้นฐานให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครอง เช่นนี้เป็นลักษณะหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง^๒

เนื่องจากการปฏิรูปการเมืองการปกครองของรัชกาลที่ ๕ มีลักษณะดังกล่าว จึงนับได้ว่า การพัฒนาการเมืองของไทยได้รับ การวางรากฐานในรัชกาลนี้ พระบาทสมเด็จพระ

^๑ ขจักษ์ บุรุษพันธ์, การเมืองและพรรคการเมืองไทย, (พระนคร : สำนักพิมพ์ โอเคียนส์โตร์, ๒๕๑๑), หน้า ๔๑ - ๔๓.

^๒ Lncian W. Pye, Aspects of Political Development (Boston and Toronto : Little, Brown and Company, 1966), pp. 33 - 55.

พระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว รัชกาลที่ ๗ ได้ทรงวิจารณ์การปฏิรูปดังกล่าวว่า รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงจัดการเปลี่ยนแปลงวิธีการปกครองประเทศเป็นลำดับมา ล้วนเหมาะกับเหตุการณ์ และเหมาะสมกับเวลาไม่ช้าเกินไป ไม่เร็วเกินไป^๑ ถึงแม้ว่ารัชกาลที่ ๕ จะไม่ทรงประสบความสำเร็จในการจัดตั้งคณะที่ปรึกษาราชการแผ่นดิน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาการเมือง แต่พระองค์ประสบความสำเร็จในการวางระเบียบการบริหารราชการแผ่นดิน ซึ่งได้เป็นรากฐานการปกครองของไทยในสมัยต่อมาจนถึงปัจจุบัน^๒ รัชกาลที่ ๕ จึงทรงเป็นผู้เริ่มดำเนินการพัฒนาการเมืองให้แก่ประเทศไทยในเบื้องต้นซึ่งเป็นการปูพื้นฐานของการพัฒนาทางการเมืองเท่านั้น ยังไม่จัดอยู่ในขั้นของการพัฒนาทางการเมืองอย่างแท้จริง^๓ พระองค์ได้ทรงตั้งความหวังไว้ว่า

"ฉันจะให้ลูกศิษย์ราชทูตของขงฉวนแก่พลเมืองในทันทีที่ขึ้นสู่อำราชบัลลังก์ ในขณะที่สืบตำแหน่งกษัตริย์ กล่าวคือฉันจะให้เขาให้ปาล์มเมตต์และคอนสตีทิวชัน"^๔

^๑พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระราชนิพนธ์คานำพระราชดำรัสในพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครองแผ่นดิน (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้พิมพ์ในงานบำเพ็ญกุศลเนื่องในวันคล้ายวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๗๐)

^๒ณรงค์ พรพิริยะกุลชัย, เรื่องเดิม, หน้า ๓๘.

^๓เอกกมล สายจันทร์, "บทบาทปัญญาชนไทยต่อการพัฒนาการเมือง", เล่มที่อ้างแล้ว, หน้า ๒๖๘.

^๔ชัจฉกัญ บุรุษพัฒน์, เรื่องเดิม, หน้า ๘๑ - ๘๓.

ใน พ.ศ. ๒๕๕๓ เมื่อรัชกาลที่ ๖ ขึ้นครองราชย์ก็ได้ทรงมีพระราชดำรัสว่า

"ข้าพเจ้ามีภารกิจสำคัญซึ่งได้รับมอบจากสมเด็จพระบรมชนกนาถประการหนึ่ง คือ การมีคอนสตีติวชัน และปารีสเมนต์ ซึ่งพระองค์ได้ทรงวางสู่ทางรัฐประศาสน์หมายไว้แล้ว เมื่อพลเมืองของเรามีความรู้พร้อมเมื่อใด ข้าพเจ้าจะรีบปฏิบัติตามพระกระแสรับสั่งของ สมเด็จพระชนกนาถทันที"^๑

พระราชดำรัสดังกล่าวทำให้คณะบุคคลกลุ่มหัวใหม่ซึ่งประกอบด้วย นายทหารบก ทหารเรือ และพลเรือนจำนวนหนึ่งเกิดความหวังว่ารัชกาลที่ ๖ จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ แก่ประชาชนชาวไทยในไม่ช้าหลังจากที่ขึ้นครองราชย์แล้ว จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๕๕๔ ความหวังนี้ก็ยังไม่เป็นความจริง ซึ่งก่อให้เกิดความไม่พอใจแก่กลุ่มบุคคลดังกล่าว^๒ ประกอบ กับเหตุผลอื่น ๆ เช่น ความไม่พอใจเกี่ยวกับเรื่องกองเสือป่า การลงโทษเขียนนายทหาร ค้ายเหตุผลอันไม่สมควร เป็นต้น ค้ายเหตุนี้กลุ่มบุคคลดังกล่าวจึงชักชวนกันก่อการกบฏขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๕๔ อันเป็นที่รู้จักกันดีในนามของ "กบฏ ร.ศ. ๑๓๐" โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชมาเป็นระบอบประชาธิปไตย แต่การกบฏดังกล่าวประสบความล้มเหลว กลุ่มผู้ก่อการกบฏทางการจับกุมได้ แต่ก็ไม่ได้รับการลงโทษอย่าง รุนแรง เพราะรัชกาลที่ ๖ ทรงพระราชทานอภัยโทษให้ อย่างไรก็ตามก็ตีการกระทำของบุคคล

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ว.ช. ประสงค์, แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้า, (พระนคร : โรงพิมพ์ มกุฎราชดิ, ๒๕๐๕), หน้า ๘๖.

^๒พระเจ้าวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าจุลจักรพงษ์, เจ้าชีวิต, (พระนคร : สำนักพิมพ์คลังวิทยา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๗๕.

กลุ่มนี้ได้มีส่วนกระตุ้นต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ คัด^๑ ในขณะที่เดียวกัน ก็ทำให้รัชกาลที่ ๖ ทรงตระหนักถึงความจำเป็นที่ต้องมีการพัฒนาทางการเมืองแต่ก็ยังทรงเห็นว่ายังไม่ถึงเวลาอันสมควรที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญ เพราะประชาชนยังไม่มีความรู้ ความเข้าใจการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างเพียงพอ พร้อมทั้งทรงตั้งเงื่อนไขราษฎร ให้คิดให้รอบคอบเสียก่อนที่จะกระทำการใด ๆ ลงไปว่าจะได้ผลประโยชน์คุ้มค่าหรือไม่ โดย ทรงตั้งปัญหาให้พิจารณา ๓ ประการคือ^๒

ประการแรก ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ จะเหมาะสมกับคนไทยหรือไม่

ประการที่สอง สภาพแห่งเมืองไทยในเวลานั้น ควรใช้ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ ได้ หรือยัง

ประการที่สาม ถ้าจะใช้ลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ จะเป็นประโยชน์แก่ชนหมู่มากทั่วไป หรือจะเป็นประโยชน์แก่สำหรับตัวเอง และพวกพ้องที่เป็นชนหมู่น้อย

ถ้าราษฎรยังไม่สามารถตอบปัญหาทั้งสามประการนี้ได้จนเป็นที่แน่ใจแล้ว ก็ทรงขอ อภัยให้ราษฎรเหมาเอาว่าลัทธิหรือวิธีการนั้น ๆ เป็นของดีและน่านิยมเสมอไป เพราะสภาพ สังคมของประเทศยุโรปกับเมืองไทยต่างกัน สิ่งซึ่งเป็นคุณสำหรับพวกยุโรปอาจเป็นโทษสำหรับ ไทยได้^๓

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน ร้อยตรีเหรียญ ศรีจันทร์และร้อยตรีเนตร พูนวิวัฒน์, กบฏ รศ. ๑๓๐ (พระนคร : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๓), ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๔๗๕), และแถมสุข นุ่มนนท์, กบฏ รศ. ๑๓๐ (พระนคร : สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๒๑)

^๒ไพฑูย์ ช่างเรียน, เรื่องเดิม, หน้า ๓๓.

^๓ไพฑูย์ ช่างเรียน, เรื่องเดียวกัน, หน้าเดียวกัน และอ่านรายละเอียดใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมืองการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๔๗๕), หน้า ๑๒๘ - ๑๒๙.



อย่างไรก็ดี คงได้กล่าวแล้ววาระกาลที่ ๒ ทรงตระหนักถึงความจำเป็นในการพัฒนาการเมือง ดังนั้นจึงได้ทรงตั้งคุสิตธานีขึ้น โดยให้เป็นเมืองสมมติเพื่อใช้ทดลองปฏิบัติการปกครองตามระบอบประชาธิปไตย ซึ่งถึงแม้ว่าจะเป็นการทดลองปฏิบัติในวงแคบ ๆ คือในหมู่ข้าราชการบริหารผู้ใกล้ชิดของพระองค์เพียง ๒๐๐ คน โดยให้มีนักปกครองตนเองในฐานะพลเมือง แต่ก็นับได้ว่าการกระทำดังกล่าวเป็นการพัฒนาการเมืองได้ เพราะอาจเป็นพื้นฐานในการเตรียมประชาชนชาวไทยโดยส่วนรวมให้ปกครองตนเองตามระบอบประชาธิปไตยต่อไปในอนาคต^๑ คงจะเห็นได้จากพระราชดำรัสในวันเปิดศาลารัฐบาลของคุสิตธานี ดังนี้

"การงานฝ่ายรัฐบาล และฝ่ายนคราภิบาลก็ถ่ายแบบมาจากของเป็นจริงทั้งนั้น วิชาการที่ดำเนินเป็นไปนี้ เป็นการทดลองว่าจะเป็ประโยชน์ได้เพียงใด เพื่อเป็นตัวอย่างสำหรับธานีให้แน่ชัดเสียก่อน.....วิธีการดำเนินการในธานีเล็ก ๆ ของเราเป็นอย่างไรก็ตั้งใจไว้ว่าจะให้ประเทศสยามได้ทำเช่นเดียวกัน แต่จะให้เป็นการสำเร็จรวดเร็วทั้งธานีเล็กนี้ ก็ยังทำไปทีเดียวยังไม่ได้ โดยมีอุปสรรคบางอย่าง"

การทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตยในคุสิตธานี คือ มีการแบ่งเขตการปกครอง แต่ละเขตมีนคราภิบาลเป็นหัวหน้าฝ่ายปกครอง มีสถานที่ทำการของรัฐบาลอย่างถาวร มีการแต่งตั้งเจ้าหน้าที่ของรัฐบาลทุกหน่วย ให้ราษฎรมีสหธิจรับจองที่ดินเช่าหรือซื้อ

^๑ช้อยันต์ สมุทวณิช, "บทวิจารณ์หนังสือคุสิตธานี เมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว", อักษรศาสตร์วิจารณ์ ปีที่ ๑, ฉบับที่ ๒ (กรกฎาคม, ๒๕๑๖), หน้า ๕๑.

^๒จมีนอมรคุณารักษ์ (เรียบเรียง), คุสิตธานีเมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว, (พระนคร : หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๑๓), หน้า ๓๘.

ที่คิดเพื่อทำการปลูกสร้างบ้านเรือนสำหรับอยู่อาศัยและประกอบอาชีพ รัฐบาลกำหนดคึกคัก
อัตราภาษีที่ดินและรายได้อันนำมาสู่การเลือกผู้แทนราษฎรที่เรียกว่า เซอร์บุรุษ เข้าไปทำงานแทน และเพื่อประชา
ชนแห่งคูลิซธานี ในขณะที่เดียวกันรัฐบาลก็ให้สิทธิเสรีภาพแก่หนังสือพิมพ์ที่จะวิจารณ์เกี่ยว
กับการเมืองได้อย่างเต็มที่^๑

ถึงแม้ว่า รัชกาลที่ ๖ ทรงพยายามดำเนินการพัฒนาทางการเมืองอีกขั้นหนึ่ง
โดยการทดลองการปกครองแบบประชาธิปไตยในคูลิซธานีดังกล่าวมาแล้ว แต่การพัฒนา
ทางการเมืองของพระองค์ประสบความสำเร็จเพราะพระองค์ไม่ทรงสามารถคัดค้าน
การปกครองในคูลิซธานีมาขยายใช้กับการปกครองประเทศในแง่ของความเป็นจริงได้ ซึ่ง
ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสาเหตุหนึ่งคือข้อจำกัดในเงื่อนไขของเวลาแห่งการครองราชย์ของ
พระองค์ซึ่งมีระยะเวลาสั้นเกินไป^๒ (รัชกาลที่ ๖ ครองราชย์ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๕ -
๒๔๖๘)

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๗ พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวได้ทรงตั้ง
อภิรัฐมนตรีสภาขึ้นเพื่อตอบสนองต่อพระราชประสงค์ที่จะสร้างเสถียรภาพให้แก่องค์พระ
มหากษัตริย์และฐานะของพระราชวงศ์ซึ่งได้เสื่อมลงในสมัยรัชกาลที่ ๖^๓ เนื่องจาก
ประชาชนเริ่มเสื่อมศรัทธาและความเชื่อถือนในสถาบันพระมหากษัตริย์ จึงเป็นความ
จำเป็นสำหรับพระมหากษัตริย์พระองค์ใหม่ คือรัชกาลที่ ๗ ในการที่จะสร้างความเชื่อมั่น
ขึ้นใหม่โดยวิธีการสร้างเสถียรภาพความมั่นคงให้แก่สถาบันไม่ใช่ให้แก่ตัวบุคคลดังแต่ก่อน

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลง...
และไพบูลย์ ช่างเขียน, เรื่องเดิม.

^๒ปวงศ์ พรพิริยะกุลชัย, เรื่องเดิม, หน้า ๓๗.

^๓ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย
(พ.ศ. ๑๘๘๓ - ๒๔๗๕), หน้า ๑๗๖ - ๑๘๐.

กั้งจะเห็นได้จากวัตถุประสงค์สำคัญของการจัดตั้งอภิรัฐมนตรีสภาข้อหนึ่ง คือ ความปรารถนาที่จะมีสถาบันใดสถาบันหนึ่งคอยยับยั้ง เหนี่ยวรั้งการใช้พระราชอำนาจของพระมหากษัตริย์ การที่พระมหากษัตริย์ภายใต้ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ทรงสร้างสถาบันอภิรัฐมนตรีสภาขึ้นมา เพื่อจำกัดการใช้พระราชอำนาจของพระองค์เช่นนี้ เป็นการแสดงถึงความต้องการให้มีการมีส่วนร่วมทางการเมืองของกลุ่มบุคคลอื่น นอกเหนือจากองค์พระมหากษัตริย์ ซึ่งอาจจัดเป็นลักษณะหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง

นอกจากนี้ใน พ.ศ. ๒๔๗๐ รัชกาลที่ ๗ ยังได้ทรงจัดตั้งสภากรรมการองคมนตรีชั้น^๒ โดยมีพระราชประสงค์ที่จะฝึกฝนงานค่านักกิจการรัฐสภาด้วยวิธีมอบร่างพระราชบัญญัติที่สำคัญให้สภากรรมการองคมนตรีพิจารณา โดยมีระเบียบวิธีการพิจารณากฎหมายเช่นเดียวกับรัฐสภา ทำการประชุมปรึกษากันตามแบบอย่างของสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการพัฒนาทางการเมืองขึ้นมาอีกขั้นหนึ่ง ซึ่งแสดงให้เห็นว่ารัชกาลที่ ๗ คงทรงตระหนักว่าการปกครองประเทศจำเป็นต้องได้รับการปรับปรุงให้เหมาะสมกับความเจริญของโลก และความสภพของสังคมไทยในขณะนั้น ซึ่งคนไทยได้รับการศึกษาสูงขึ้นทั้งภายในและต่างประเทศ มีความคิดความอ่านและความสนใจทางการเมืองและต้องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองบ้านเมืองมากขึ้น พระองค์น่าจะทรงเห็นว่าการปกครองที่เหมาะสมสำหรับประเทศไทยก็คือการปกครองในระบอบประชาธิปไตย แต่แม้กระนั้นก็ตามพระองค์ทรงมีพระราชดำริว่า ก่อนที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎรไทยนั้นควรทำการวางแผนดำเนินการเป็นขั้น ๆ อย่างค่อยเป็นค่อยไป โดยต้องให้การศึกษาด้านการเมืองแก่ประชาชน

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, เล่มเดียวกัน, หน้า ๑๘๐.

^๒ โปรดอ่านรายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "การปูพื้นฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยในสมัยราชาธิปไตย", ศัพท์การเมือง (พระนคร : สุวรรณสาส์น, ๒๕๑๔) หน้า ๑ - ๘.

เพื่อให้เกิดความสำนึกทางการเมืองในหมู่ประชาชนเสียก่อน เป็นการช่วยให้ประชาชนสามารถควบคุมตัวแทนของตนในสภาได้อย่างแท้จริง และทำให้ผู้แทนเองก็ตระหนักถึงหน้าที่และความรับผิดชอบของตนเอง ทั้งนี้การปรับปรุงองค์มนตรีสภาโดยการจัดตั้งสภากรรมการองคมนตรีดังกล่าว จึงเป็นก้าวแรกของการปฏิรูประบบการปกครองระบอบประชาธิปไตย งานก้าวต่อไปคือการสนับสนุนองค์การปกครองตนเองในระดับท้องถิ่น คือเทศบาลเพื่อให้ประชาชนเริ่มรู้จักควบคุมตัวแทนในระดับท้องถิ่น คือเทศบาลเสียก่อนที่จะก้าวกระโดดไปควบคุมตัวแทนในระดับชาติคือ สภาผู้แทนราษฎร รัชกาลที่ ๗ ทรงเห็นว่าการค่อย ๆ เปลี่ยนแปลงทีละขั้นตอนเช่นนี้ย่อมจะมีผลดีต่อการบริหารราชการแผ่นดินทางการเมืองแบบประชาธิปไตยของประชาชน และน่าจะช่วยให้โอกาสในการปกครองประเทศโดยระบบประชาธิปไตยประสบความสำเร็จมากยิ่งขึ้น^๑ จึงทรงมีพระราชดำริที่จะดำเนินการเป็นขั้นตอนนี้ดังกล่าว และใน พ.ศ. ๒๔๗๔ ขณะที่พระองค์เสด็จประพาสสหรัฐอเมริกา ได้พระราชทานสัมภาษณ์แก่นักหนังสือพิมพ์ว่าพระองค์ทรงเตรียมการที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญให้แก่ราษฎรของพระองค์ แต่เป็นสิ่งที่จะให้จากเบื้องบนลงมาสู่เบื้องล่าง ไม่ใช่ผลของการเรียกร้องจากมหาชนทั่วไป และเมื่อเสด็จกลับมาถึงประเทศไทยพระองค์ได้มีพระราชดำรัสสั่งให้พระยาตรีวิสารวาทา ที่ปรึกษาทนายความกระทรวงการต่างประเทศ และนายเรมอน สตีเวนส์ ที่ปรึกษากระทรวงการต่างประเทศ พิจารณาร่างรัฐธรรมนูญขึ้นโดยคร่าวว่า

"ฉันมีความประสงค์จะให้รัฐธรรมนูญแก่ราษฎรโดยเร็วที่สุด และต้องให้ทันในวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ซึ่งเป็นวันครบรอบมหาจักรี"^๒

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลง...., หน้า ๒๕๑ - ๒๕๒.

^๒ ขจักษ์ บุรุษพัฒน์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๐๔.

ปรากฏว่ารัชกาลที่ ๗ ไม่ทรงสามารถพระราชทานรัฐธรรมนูญฉบับที่ร่างขึ้น^๑ แก่ประชาชนชาวไทยถึงพระราชประสงค์ เพราะได้รับการคัดค้านจากอภิรัฐมนตรีสภา และพระบรมวงศานุวงศ์ ประกอบกับทรงประสบปัญหาที่ต้องรีบแก้ไขอย่างเร่งด่วน คือปัญหาเศรษฐกิจของประเทศซึ่งอยู่ในฐานะที่วิกฤตอย่างยิ่ง^๒ โดยมีสาเหตุมาจากภาวะเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก และสาเหตุจากภายในประเทศเอง ด้วยเหตุนี้จึงทำให้การพัฒนาทางการเมืองในแนวพระราชดำริของรัชกาลที่ ๗ ต้องหยุดชะงักลง และคณะราษฎรได้ใช้สาเหตุที่รัชกาลที่ ๗ ไม่ทรงสามารถแก้ไขเศรษฐกิจของประเทศให้กลับสู่ภาวะปกติได้เป็นข้ออ้างประการหนึ่งในการทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕

พัฒนาการทางการเมืองไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖

สาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ อาจสรุปสาเหตุของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ดังนี้

๑. ความก้าวหน้าในการศึกษาแบบตะวันตกและบทบาทของหนังสือพิมพ์ การศึกษาแบบตะวันตกของไทยได้รับการวางรากฐานอย่างจริงจังในสมัยรัชกาลที่ ๕ และได้รับการปรับปรุงให้ดีขึ้นเรื่อย ๆ ในสมัยต่อมา จนถึงก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปรากฏว่าทำให้ราษฎรที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกมีความสนใจในการเมือง และการปกครองประเทศมากยิ่งขึ้น และได้แสดงออกโดยการเขียนบทความลงในหน้าหนังสือพิมพ์ ปรากฏว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ มีการออกหนังสือพิมพ์ไทย ฝรั่งเศส จีน ทั้งที่เป็นรายวันและรายอื่น ๆ รวม ๕๕ ฉบับ กิจกรรมหนังสือพิมพ์เจริญขึ้นอย่างรวดเร็ว ถึงสมัยรัชกาลที่ ๖ มีหนังสือพิมพ์ที่เป็นรายวัน รายสัปดาห์ รายทศ รายักษ์ รายเดือน ทั้งภาษาไทย จีน อังกฤษ รวมถึง ๑๓๓๓ ฉบับ^๒ ซึ่งลงบทความและข่าวคราวทางการเมืองทั้งภายใน

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์, ประวัติศาสตร์ไทยในระบอบรัฐธรรมนูญ, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐), หน้า ๖ - ๓๕.

^๒พรภิรมณ์ เอี่ยมธรรม, บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (๒๔๗๕ - ๒๔๘๘), (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐) หน้า ๑๐ - ๑๑.

และต่างประเทศ ตลอดจนบทความทางเศรษฐกิจ และวิทยาการสมัยใหม่ การที่กิจการหนังสือพิมพ์ มีความเจริญเช่นนี้ ย่อมแสดงถึงความสนใจใฝ่รู้ และความต่องการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน ซึ่งยังผลให้หนังสือพิมพ์กลายเป็นเวทีสำคัญ สำหรับการวิพากษ์วิจารณ์ผลงานของรัฐบาล และคนของรัฐบาล ประกอบกับรัชกาลที่ ๖ เองทรงสนพระทัยในการดำเนินงานและการเขียนหนังสือพิมพ์เป็นพิเศษ พระองค์ทรงนิยมการใช้วิธีเขียนโต้ตอบหนังสือพิมพ์ที่วิพากษ์วิจารณ์งานของรัฐบาลมากกว่าที่จะใช้พระราชอำนาจ โดยมีคำถือว่าทรงเป็นพระมหากษัตริย์ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช จนถึงกับมีผู้กล่าวว่าหนังสือพิมพ์ในสมัยของพระองค์มีเสรีภาพค่อนข้างมากเกินกว่าที่พลเมืองจะพึงมี ไม่ว่าในระบบการปกครองแบบใด เพราะถึงแม้จะมีกฎหมาย "พระราชกำหนดลักษณะหนังสือพิมพ์ พ.ศ. ๑๑๘" แต่กฎหมายฉบับนี้ไม่ได้จำกัดเสรีภาพของบุคคล แต่ได้แสดงการรับรู้ในเรื่องเสรีภาพและการแสดงความคิดเห็นโดยสุจริตที่มีได้มีเจตนาจะก่อให้เกิดความเสียหายโดยไม่มีมูล จึงอาจนับว่าเป็นกฎหมายเกี่ยวกับเสรีภาพของประชาชนที่ก้าวหน้าฉบับหนึ่ง และอาจนับได้ว่าเป็นพัฒนาการทางการเมืองที่สำคัญในการเปิดโอกาสให้ประชาชนสามัญได้เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองประเทศอย่างมีระเบียบในกรอบของเสรีภาพ^๒ ทั้ง ๆ ที่สมัยนั้นเป็นสมัยของการปกครองในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช นับได้ว่าหนังสือพิมพ์และการศึกษาแบบตะวันตกมีส่วนสำคัญอย่างยิ่งในการส่งเสริมพัฒนาการทางการเมืองในประเด็นนี้

ต่อมาในสมัยต้นรัชกาลที่ ๗ มีเหตุการณ์ต่าง ๆ เกิดขึ้นเช่น ปัญหาเศรษฐกิจตกต่ำ การปลดข้าราชการ ฯลฯ ซึ่งทำให้หนังสือพิมพ์มีบทบาทและอิทธิพลต่อความคิดทางการเมือง

^๑อุทธรณ์ พลกุล, "เสรีภาพหนังสือพิมพ์", วันนักข่าวประจำปี พ.ศ. ๒๕๑๑
(กรุงเทพฯ : สรยุทธการพิมพ์, ๒๕๑๑) หน้า ๘๓.

^๒ Lucian W. Pye, Aspect of Political Development,
pp. 33 - 55.

ของประชาชนมากยิ่งขึ้นโดยที่ผู้สนใจเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมือง ได้พยายามชี้ให้เห็นความบกพร่องของระบอบการปกครองแบบเก่าโดยผ่านทางหนังสือพิมพ์ ทั้งนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าหนังสือพิมพ์มีบทบาทในการปูพื้นฐานความคิดประชาธิปไตยใน ๒ แนว ดังนี้^๑

๑. ชี้ให้เห็นถึงข้อบกพร่องของการปกครอง ระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์
๒. นำความคิดเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยมาเสนอ และให้เหตุผลสนับสนุน

เมื่อรัชกาลที่ ๗ เสด็จไปรักษาพระเนตรยังต่างประเทศ หนังสือพิมพ์ไทยใหม่ลงบทความเสด็จ "Bon Voyage" และให้ความหวังว่าพระองค์จะได้ทรงศึกษาวิธีการทางประชาธิปไตยแบบตะวันตก เพื่อนำมาใช้ปรับปรุงบ้านเมืองให้ทันสมัย^๒

นอกเหนือจากการที่หนังสือพิมพ์ต่างพากันลงบทความ เรียกร้องให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างกว้างขวางแล้ว หนังสือพิมพ์ยังมีส่วนสำคัญในการเร่งรัดให้ประชาชนต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองเร็วยิ่งขึ้น คือ การที่หนังสือพิมพ์ไปไล่ข่าวเรื่องการที่รัฐบาลจะตั้งรัฐสภาขึ้นช่วยในการปกครองประเทศ จึงต่างพากันประโคมข่าวกันอย่างครึกโครม ซึ่งทำให้ประชาชนเกิดความสนใจ บางคนถึงกับเขียนบทความส่งลงหนังสือพิมพ์แสดงความคิดเห็นสนับสนุนในการตั้งรัฐสภา^๓ ความสนใจของประชาชนในเรื่องนี้เป็นไปอย่างกว้างขวาง กวดย เหตุนี้เมื่อรัฐบาลแถลงข่าวปฏิเสศการตั้งรัฐสภา จึงทำให้นักหนังสือพิมพ์ และประชาชนรู้สึกผิดหวังและ

^๑พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม, เรื่องเดิม, หน้า ๒๘.

^๒สนธิ เจริญรัฐ, ไอ้.....ว่า อาณาประชาราษฎร์, (กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๐๗), หน้า ๘๕.

^๓ไทยหนุ่ม, ๑๘ - ๒๕ เมษายน พ.ศ. ๒๔๗๐ อ้างถึงในพรภิรมย์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๘.

โกรธเคืองรัฐบาลมาก^๑ และยิ่งเป็นสิ่งยั่วยู่ให้เกิดความรู้สึกที่ต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง มากยิ่งขึ้นในหมู่นักหนุ่มสมัยนั้น^๒

๖. ตัวอย่างของการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบบประชาธิปไตยในประเทศไทย ญี่ปุ่น ตุรกี อิหร่าน และจีน^๓ การศึกษาแบบตะวันตกที่เผยแพร่ไปยังญี่ปุ่น ตุรกี อิหร่าน และจีน เป็นเหตุจูงใจสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้เกิดความนิยมการปกครองในระบอบรัฐธรรมนูญในหมู่นักหนุ่มที่ได้รับการศึกษาแบบตะวันตกในประเทศเหล่านั้น ญี่ปุ่นเป็นประเทศที่เปลี่ยนแปลงการปกครองมาสู่ระบบใหม่อย่างสงบเรียบร้อย ด้วยการผ่อนปรนประนีประนอมระหว่างพระจักรพรรดิ โชกุน และสามัญชน พระจักรพรรดิไถ้พระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ปวงชนชาวญี่ปุ่นใน พ.ศ. ๒๔๓๑ ซึ่งนับเป็นก้าวแรกที่ทำให้ไปสู่การปกครองระบอบประชาธิปไตยอย่างสมบูรณ์ต่อไป ส่วนประเทศตุรกี อิหร่าน และจีน ต้องผ่านขั้นตอนของการปฏิวัติก่อนที่จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญในการปกครองประเทศ ใน พ.ศ. ๒๔๑๕ พ.ศ. ๒๔๔๘ และ พ.ศ. ๒๕๕๔ ตามลำดับ การเปลี่ยนการปกครองจากระบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบประชาธิปไตยตามแบบตะวันตกที่ปรากฏในญี่ปุ่น ตุรกี อิหร่าน และจีน เป็นตัวอย่างที่กระตุ้นให้ชาวไทยกลุ่มที่ได้รับการศึกษาและแนวความคิดแบบตะวันตกต้องการการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไปสู่ระบอบประชาธิปไตยเช่นเดียวกัน

^๑สว่าง ลานเหลือ, ๓๓) ปีแห่งการปฏิวัติ, (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๔), หน้า ๕๓.

^๒ปรีดี พนมยงค์, บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย, (กรุงเทพฯ : นิติเวช, ๒๕๑๕), หน้า ๑๘.

^๓โปรดอ่านรายละเอียดใน รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๘ - ๑๘.

๓. การเคลื่อนไหวของกลุ่มนักเรียนไทยในทวีปยุโรปเพื่อเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 เนื่องจากรัชกาลที่ ๕ ทรงตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาค้นคว้าตามแบบตะวันตกดังกล่าวแล้ว จึง
 ทรงส่งเสริมให้มีการสอบไล่ชิงทุนเล่าเรียนหลวงไปศึกษาวิชา ณ ทวีปยุโรป ต่อมาในสมัยรัชกาล
 ที่ ๖ นักเรียนที่ไปศึกษาวิชา ณ ทวีปยุโรปทวีจำนวนมากขึ้น โดยที่นักเรียนไทยเหล่านี้ได้ไปเห็น
 ความเจริญทางกานศิลปวิทยาการ และการเมืองการปกครองของประเทศที่ตนได้ไปศึกษาเล่าเรียน
 จึงมีความคิดอยากจะไปประเทศไทยเจริญก้าวหน้าเช่นนั้นบ้าง และวิธีทางหนึ่งก็คือการที่ต้องให้
 ประชาชนมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง โดยผ่านระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย ดัง
 ประเทศต่าง ๆ ในทวีปยุโรป" กลุ่มนักเรียนไทยในต่างประเทศที่มีแนวความคิดร่วมกันดังกล่าว
 จึงร่วมคิดก่อการที่จะให้มีการปกครองระบอบประชาธิปไตยขึ้นในประเทศไทย ดังพลโทประยูร
 ภมรมนตรี ผู้ก่อการคนหนึ่งได้กล่าวว่า

"ปฏิสนธิการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้กำเนิดขึ้น ณ กรุงปารีส
 โดยนายปรีดี พนมยงค์กับข้าพเจ้าสองคนได้เริ่มก่อหวอด ร่วมคิดการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 มาเป็นคู่แรก จึงได้ชักชวนเพื่อร่วมใจมาได้ ๗ ท่าน"^๒

กลุ่มบุคคลดังกล่าวได้มีการประชุมกันที่บ้านพักของพลโทประยูร ภมรมนตรี ซึ่งขณะนั้น
 นียกเป็นร้อยโทประยูร ภมรมนตรี ณ กรุงปารีส ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ ที่ประชุมลงมติให้นายปรีดี
 พนมยงค์ เป็นประธานกลุ่ม และได้มีการลงมติก่อตั้งคณะราษฎรขึ้นด้วยในเวลาเดียวกัน พร้อม
 กับกำหนดวัตถุประสงค์ของคณะราษฎรที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณา
 ญาสิทธิราชย์มาเป็นระบอบการปกครองที่มีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้กฎหมายรัฐธรรมนูญ และ
 จะดำเนินการต่อไปตามหลัก ๖ ประการ คือ หลักเอกราชในการเมือง เศรษฐกิจ การศาล

^๑ รวง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๐ - ๒๑.

^๒ พลโทประยูร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่อง "การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕ ,
 กรุงเทพฯ, โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๑๗.

หลักความปลอดภัย หลักความสมบูรณ์ของราษฎรในทางเศรษฐกิจ หลักสิทธิเสมอภาค หลักเสรีภาพ และหลักการศึกษา

ปรากฏว่าหลังการก่อตั้งคณะราษฎรในสยาม นายปรีดี พนมยงค์ ก็เดินทางกลับมารับราชการในกระทรวงยุติธรรม ต่อมาได้รับพระราชทานบรรดาศักดิ์เป็นหลวงประจักษ์มุนีธรรม และเป็นอาจารย์โรงเรียนกฎหมายด้วย ในระหว่างนั้นก็ยังคงดำเนินการตามแผนการเปลี่ยนแปลงการปกครองกับพรรคพวกที่ขยายการรวมกลุ่มกันมากขึ้น นอกจากนี้ยังได้กำลังสนับสนุนจากศิษย์ที่โรงเรียนกฎหมายจำนวนหนึ่งที่ได้ลี้ภัยมาในสวนนายปรีดี และปรากฏว่าสองสามปีก่อนการปฏิวัติ คณะราษฎรก็ได้นายทหารชั้นผู้ใหญ่เข้ามาเป็นพรรคพวก เช่น พันเอก พระยาพลพลพยุหเสนา จเรทหารปืนใหญ่ พันเอกพระยาทรงสุรเดช อาจารย์ใหญ่วิชาทหารประจำโรงเรียนนายร้อย และ พันเอก พระยาฤทธิอัคเนย์ ผู้บังคับการกรมทหารปืนใหญ่ที่ ๑ รักษาพระองค์ เป็นต้น นายทหารเหล่านี้ได้นำทหารไปบังคับบัญชาส่วนหนึ่งมาร่วมมือกับฝ่ายพลเรือนของคณะราษฎรเตรียมการที่จะทำการเปลี่ยนแปลงการปกครอง

๔. คุณภาพข้าราชการและเศรษฐกิจตกต่ำ เศรษฐกิจของไทยตกต่ำลงตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๖ เนื่องจากการใช้จ่ายอย่างฟุ่มเฟือยในราชสำนัก ประกอบกับเกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ทำให้การปลูกข้าวเสียหายมาก และต่อมาเกิดภาวะฝนแล้งอีกซึ่งกระทบกระเทือนต่อการผลิตข้าวเช่นเดียวกัน เป็นเหตุให้ข้าวสำหรับบริโภคภายในมีปริมาณลดลง รัฐบาลแก้ไขปัญหานี้ด้วยการประกาศห้ามส่งข้าวออกนอกประเทศ ซึ่งเป็นผลให้เกิดการลดตอยทางเศรษฐกิจ และเป็นภาระหนักในด้านการคลังแก่รัฐบาล ปรากฏว่างบประมาณระหว่าง พ.ศ. ๒๔๖๓ ถึง พ.ศ. ๒๔๖๔ ราชจ่ายมีจำนวนสูงกว่ารายได้มาก^๒ รัชกาลที่ ๖ เพยายามแก้ไขโดยตั้งสภาการคลังขึ้นเพื่อพิจารณาตัดทอนรายจ่ายแผ่นดินประจำปี และตั้งกรมการรองคมนตรีเพื่อตรวจจังกงบประมาณ

^๑รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๔.

^๒โปรดอาหมายละเอียดใน พร.เพ็ญ อันตระกูล การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๔) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์, ๒๕๖๓.

แต่ก็ไม่สามารถแก้ไขให้งบประมาณสมดุลได้จนถึงสิ้นรัชกาล ดังนั้นเมื่อรัชกาลที่ ๗ ขึ้นครองราชย์ใน พ.ศ. ๒๔๖๘ พระองค์จึงต้องเผชิญกับปัญหาใหญ่ทางเศรษฐกิจเรื่องรายจ่ายท่วมรายได้ในงบประมาณ จึงโปรดให้ทำการลดค่าราชการ คือปลดข้าราชการส่วนหนึ่งที่เหลือเพื่อออกจากราชการให้รับบำเหน็จบำนาญแทน และตัดรายจ่ายที่ไม่เฟ้อและไม่จำเป็นลง รวมทั้งเงินเดือนที่พระองค์ได้รับจากรัฐบาลด้วย ดังนั้นเศรษฐกิจของประเทศจึงเริ่มฟื้นตัวขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๐ แต่ไม่นานนักเศรษฐกิจของไทยก็ตกต่ำลงอีกเนื่องจากผลกระทบของเศรษฐกิจตกต่ำทั่วโลก รัชกาลที่ ๗ ก็ทรงแก้ไขปัญหาคด้วยวิธีการต่าง ๆ เช่น การปลดข้าราชการออกรับพระราชทานบำเหน็จบำนาญ ยุบกระทรวงและมณฑลที่ไม่จำเป็น ออกกฎหมายขึ้นอัตราภาษีและจัดเก็บอากรบางประเภท รวมทั้งการตัดเงินที่รัฐบาลถวายพระองค์ลงอีก ปรากฏว่าคุณภาพครั้งที่สองนี้สร้างความเดือดร้อนอย่างยิ่งให้แก่ข้าราชการและประชาชน ซึ่งเป็นผลให้ข้าราชการและประชาชนบางกลุ่มมีความไม่เอียงต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง โดยหวังว่าการปกครองในระบอบใหม่จะทำให้ชีวิตความเป็นอยู่ของตนดีขึ้น

๕. แนวพระราชดำริทางการเมืองของพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว
 ดังได้กล่าวมาแล้วว่ารัชกาลที่ ๗ ทรงนิยมระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ถึงกับทรงพระราชดำริที่จะพระราชทานรัฐธรรมนูญแก่ประชาชนชาวไทย แต่ได้รับการคัดค้านจากคณะอภิรัฐมนตรีด้วยเหตุผลที่ว่าประชาชนชาวไทยยังขาดการศึกษาอบรมเกี่ยวกับระบบการปกครองแบบใหม่ อย่างไรก็ตามที่พระองค์ก็ได้ทรงแสดงออกถึงความนิยมระบบการปกครองแบบนี้ในหลายประการ เช่น การร่างรัฐธรรมนูญ การตั้งกรรมการองคมนตรีซึ่งทำหน้าที่เสมือนรัฐสภา การที่ทรงมีความนิยมระบบการปกครองแบบนี้น่าจะเป็นกำลังใจให้แก่พวกก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองที่จะเปลี่ยนแปลงการปกครองไปสู่ระบบที่พระมหากษัตริย์เองทรงนิยมโดยปริยาย ดังข้อความว่า

"เมื่อพระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงมีพระราชหฤทัยในด้านการปกครองดังที่ได้พรรณามาแล้ว ก็ย่อมเป็นกำลังใจแก่พวกก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยปริยาย เสมือนซึ่งไฟโรงให้กระบอกโดยปริยาย ในที่นี้หมายถึงการกระซิบบอกเล่า เรื่องนี้กันต่อ ๆ มา

ในที่สุด ทวักอการก็ได้ลงมือทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสยาม เมื่อวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕"^๑

เมื่อคณะราษฎรทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มาเป็นระบอบประชาธิปไตยโดยพระมหากษัตริย์ทรงอยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ ประเทศไทยก็น่าจะมีการพัฒนาการทางการเมืองจากระบบการปกครองแบบเดิม ซึ่งจำกัดการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชนสามัญไปสู่การให้โอกาสประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองมากขึ้น โดยการแสดงออกต่าง ๆ เช่น การตั้งพรรคการเมือง การเลือกตั้งผู้แทนของตนเข้าเป็นคณะรัฐบาลและสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตลอดจนการมีเสรีภาพในการคิด การพูด การเขียน เป็นต้น แต่ในความเป็นจริงกลับปรากฏว่าหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองแล้ว พัฒนาการทางการเมืองของไทยกลับอยู่ในรูปแบบของการปกครองแบบประชาธิปไตยที่เป็นไปในทางทฤษฎี มิได้เป็นไปในทางปฏิบัติซึ่งอาจพิจารณาได้จากประเด็นต่อไปนี้

๑. รัฐธรรมนูญและการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองของประชาชน
คณะราษฎรและผู้สนับสนุนการกระทำของคณะราษฎรมักอ้างสาเหตุในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง สาเหตุหนึ่งว่าการที่รัชกาลที่ ๗ ทรงเลือกเวลาพระราชทานรัฐธรรมนูญซึ่งเป็นกฎหมายหลักในการปกครองประเทศออกไปเพราะประชาชนไม่พร้อม ทำให้คณะราษฎรต้องตกอยู่ในภาวะจำเป็นที่ต้องยึดอำนาจเพื่อให้มีการปกครองภายใต้รัฐธรรมนูญขึ้นให้ได้^๒ แต่เมื่อคณะราษฎรเปลี่ยนแปลงการปกครองได้สำเร็จและประกาศใช้ "ธรรมนูญการปกครองแผ่นดินสยามชั่วคราว พ.ศ. ๒๔๗๕" คณะราษฎรก็แสดงให้เห็นปรากฏว่าคณะราษฎรมีความเห็น

^๑ รุ่ง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "อุกฉกรรจ์กับความเป็นจริงในการเมืองไทย", ชีวิตของประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หลายสื่อไทย, ๒๕๒๑), หน้า ๑๓.

เช่นเดียวกับคณะอภิรัฐมนตรีของรัชกาลที่ ๗ ที่ว่าราษฎรไทยยังไม่พร้อมต่อการเลือกตั้งผู้แทนราษฎร โดยตรง จึงจะเห็นได้จากข้อกำหนดของธรรมนูญซึ่งระบุฐานะเปลี่ยนแปลงของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามภาคสมัยดังนี้

สมัยที่ ๑ นับตั้งแต่วันที่ใช้ธรรมนูญการปกครองนี้เป็นต้นไปจนกว่าจะถึงเวลาที่สมาชิกในสมัยที่ ๒ จะเข้ารับตำแหน่ง ให้คณะราษฎรซึ่งมีคณะผู้รักษาพระนครฝ่ายทหารเป็นผู้ใช้อำนาจแทนจักตั้งผู้แทนราษฎรชั่วคราวขึ้นเป็นจำนวน ๓๐ นายเป็นสมาชิกในสภา

สมัยที่ ๒ ภายในเวลา ๒ เดือน หรือจนกว่าประเทศเป็นปกติเรียบร้อย สมาชิกในสภาจะต้องมีบุคคล ๒ ประเภททำกิจกรรมร่วมกัน คือ ประเภทที่ ๑ ผู้แทนราษฎรจะได้เลือกขึ้น ประเภทที่ ๒ ผู้เป็นสมาชิกอยู่แล้วในสมัยที่ ๑ จำนวนเท่ากับสมาชิกประเภทที่ ๑ ถ้าจำนวนเกินให้เลือกกันเองว่าผู้ใดจะคงเป็นสมาชิกต่อไป ถ้าจำนวนขาด ให้ผู้ที่มิได้อยู่แล้วเลือกบุคคลใด ๆ เข้าแทนจนครบ

สมัยที่ ๓ เมื่อจำนวนราษฎรทั่วพระราชอาณาเขตได้สอบไล่ชั้นประถมศึกษาได้เป็นจำนวนเกินกว่าครึ่ง และอย่างช้าต้องไม่เกิน ๑๐ ปี นับตั้งแต่วันที่ใช้รัฐธรรมนูญการปกครองนี้ สมาชิกในสภาผู้แทนราษฎรจะต้องเป็นผู้ที่ราษฎรได้เลือกตั้งขึ้นเองทั้งสิ้น สมาชิกประเภทที่ ๒ เป็นอันไม่มีอีกต่อไป

ธรรมนูญการปกครองฉบับชั่วคราวแสดงว่าคณะราษฎรได้อำนาจควบคุมการปกครองไว้ทั้งหมด แม้แต่เสนาบดีก็ตั้งขึ้นกับคณะราษฎร และจะเห็นได้ว่าคณะราษฎรเองก็ยังต้องการจำกัดสิทธิของประชาชนในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองตามหลักการปกครองแบบประชาธิปไตย โดยอ้างว่าเพื่อให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้และเข้าใจการปกครองแบบใหม่ นี้ได้โดยการศึกษาจนสามารถเลือกผู้แทนราษฎรที่ดีมาเป็นตัวแทนในรัฐสภาได้โดยไม่ต้องมีสมาชิกประเภทที่สองที่ได้รับการแต่งตั้งจากคณะราษฎรคอยเป็นที่พึ่งอยู่ก็ต่อไป ฉะนั้นจึงให้เวลา

สำหรับราษฎรในการปรับตัวให้เข้ากับระบอบใหม่เป็นเวลาจนถึง ๑๐ ปี^๑ ซึ่งรัฐธรรมนูญฉบับ
 ดาร พ.ศ. ๒๔๙๕ ก็กำหนดเงื่อนไขเช่นเดียวกัน^๒ และสืบเนื่องจากการที่คณะราษฎรได้ทำ
 การบริหารประเทศโดยจำกัดสิทธิของประชาชนเช่นนี้เอง จึงเป็นเหตุสำคัญประการหนึ่งที่ทำให้
 รัชกาลที่ ๗ ทรงสละราชสมบัติเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗ ถึงข้อความในพระราช
 หัตถเลขาครั้งนี้^๓

บ้านโนล

แครนกี. ประเทศอังกฤษ

เมื่อพระยาพลพลพยุหเสนาธิบดีพวก ได้ทำการยึดอำนาจการปกครองโดยใช้กำลังทหาร
 ในวันที่ ๒๔ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๗๕ แล้วได้มีหนังสือมาอัญเชิญข้าพเจ้าให้ดำรงในตำแหน่ง
 พระมหากษัตริย์ภายใต้รัฐธรรมนูญ ข้าพเจ้าได้รับคำเชิญนั้นเพราะเข้าใจว่าพระยาพลฯ และ
 พวกจะสถาปนารัฐธรรมนูญตามแบบอย่างประเทศทั้งหลายซึ่งใช้ในการปกครองตามหลักนั้น
 เพื่อให้ประชาราษฎรได้มีสิทธิที่จะออกเสียงในวิธีดำเนินการปกครองประเทศและนโยบายต่าง ๆ
 อันจะเป็นผลได้เสียแก่ประชาชนทั่วไป ข้าพเจ้ามีความเลื่อมใสในวิธีการเช่นนี้มาอยู่แล้ว และ
 คำสั่งคำนี้จะจัดการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศสยามให้เป็นไปตามรูปนั้น โดยมีใ
 มีการกระทบกระเทือนกันร้ายแรง เมื่อเรามีเหตุรุนแรงขึ้นเสียก่อน และเมื่อผู้ก่อการ
 รุนแรงนั้นเองมีความประสงค์จะสถาปนารัฐธรรมนูญขึ้นเท่านั้น ก็เป็นอันไม่ผิดกับหลักการ
 ที่ข้าพเจ้ามีความประสงค์อยู่เหมือนกัน ข้าพเจ้าจึงเห็นควรโน้มตามความประสงค์ของผู้ก่อการ
 ยึดอำนาจนั้นได้เพื่อหวังความสงบราบคาบในประเทศ ข้าพเจ้าได้พยายามช่วยเหลือในการที่

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "อุดมการณ์กับความเป็นจริงในการเมืองไทย", เล่มที่
 อ่างแล้ว, หน้า ๑๘.

^๒ รong สยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕.

^๓ รong สยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๘๗ - ๘๘.

จะรักษาความสงบระบายนกาย เพื่อให้การเปลี่ยนแปลงอันสำคัญนั้นเป็นไปโดยราบรื่นที่สุดที่จะเป็นได้
แต่ความพยายามของข้าพเจ้าไร้ผล โดยเหตุที่ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครองหาได้กระทำ
ให้บังเกิดมีความเสรีภาพในการเมืองอย่างบริบูรณ์ขึ้นไม่ และมีได้ฟังความคิดเห็นของราษฎร
โดยแท้จริง และจากรัฐธรรมนูญทั้ง ๒ ฉบับ จะพึงเห็นได้ว่า อำนาจที่จะดำเนินนโยบายต่าง ๆ
นั้น จะตกอยู่แก่คณะผู้ก่อการและผู้สนับสนุนเป็นพวกพ้อง เท่านั้นมิได้ตกอยู่แก่ผู้แทนซึ่งราษฎร
เป็นผู้เลือก เช่น ในฉบับชั่วคราวแสดงให้เห็นว่า ถ้าผู้ใดไม่ได้รับความเห็นชอบของผู้ก่อการ
จะไม่ให้เป็นผู้แทนราษฎรเลย ฉบับถาวรได้มีการเปลี่ยนแปลงให้ดีขึ้น ตามคำร้องขอของ
ข้าพเจ้า แต่ก็ยังให้มีสมาชิกซึ่งตนเลือกเอง เข้ากำกับ สภาผู้แทนราษฎรถึงครึ่งหนึ่ง
การที่ข้าพเจ้าได้ยินยอมให้มีสมาชิก ๒ ประเภท ก็โดยหวังว่าสมาชิกประเภทที่ ๒ ซึ่งข้าพเจ้า
ทั้งนั้น จะเลือกจากบุคคลที่รอบรู้การงาน และชำนาญในวิธีดำเนินการปกครองประเทศโดยทั่ว ๆ ไป
ไม่จำกัดว่าเป็นพวกใดคณะใด เพื่อจะได้อำนวยความช่วยเหลือแก่สมาชิกซึ่งราษฎรเลือกตั้งขึ้นมา
แต่ครั้นเมื่อถึงเวลาที่จะตั้งสมาชิกประเภทที่ ๒ ขึ้น ข้าพเจ้าหาได้มีโอกาสแนะนำวิธีการ
เลือกเลย และคณะรัฐบาลก็เลือกเอาแต่เฉพาะผู้ที่ เป็นพวกของตนเองเกือบทั้งหมด มิได้
คำนึงถึงความชำนาญ นอกจากนี้ คณะผู้ก่อการบางส่วนได้มีความคิดที่จะเปลี่ยนแปลง
โครงการเศรษฐกิจของประเทศอย่างใหญ่หลวง จึงเกิดแตกร้างกันขึ้นเอง ในคณะผู้ก่อการและ
พวกพ้อง จนต้องมีการปิดสภาและงดใช้รัฐธรรมนูญบางมาตรา โดยคำแนะนำของคณะรัฐบาล
ซึ่งถือตำแหน่งอยู่ในเวลานั้น ทั้งนี้เป็นเหตุให้มีการปั่นป่วนในทางการเมือง ต่อมาพระยาพหลฯ
กับพวกก็กลับเข้าทำการยึดอำนาจโดยกำลังทหารเป็นครั้งที่ ๒ และแต่นั้นมาความหวังที่จะให้
มีการเปลี่ยนแปลงต่าง ๆ เป็นไปโดยราบรื่นก็ถดถอยลง

เนื่องจากเหตุที่คณะผู้ก่อการมิได้กระทำให้มีเสรีภาพในการเมืองอันแท้จริง และ
ประชาชนมิได้โอกาสออกเสียงก่อนที่จะดำเนินนโยบายอันสำคัญต่าง ๆ จึงเป็นเหตุให้มีการ
กบฏขึ้น ถึงกับต้องต่อสู้ฆ่าฟันกันเองระหว่างคนไทย

เมื่อข้าพเจ้าได้ร้องขอให้เปลี่ยนแปลงรัฐธรรมนูญเสียให้เข้ารูปประชาธิปไตยอันแท้จริง
เพื่อให้เป็นที่พอใจแก่ประชาชน คณะรัฐบาลและพวกซึ่งกุมอำนาจอยู่บริบูรณ์ในเวลานี้ ไม่

ยินยอม ข้าพเจ้าได้ร้องขอให้ราษฎรได้มีโอกาสออกเสียงก่อนที่จะเปลี่ยนแปลงหลักการและนโยบายอันสำคัญ มีผลได้เสียแก่พลเมือง รัฐบาลก็ไม่ยินยอม และแม้แต่การประชุมในสภาผู้แทนราษฎรในเรื่องสำคัญ เช่น เรื่องคำร้องขอต่าง ๆ ของข้าพเจ้า สมาชิกก็มีได้มีโอกาสพิจารณาเรื่อง โดยกองแท่งและละเอียด ลออเสียงก่อน เพราะถูกเร่งรัดให้ลงมติอย่างรีบด่วนภายในวาระประชุมเดียว นอกจากนี้รัฐบาลได้ออกกฎหมายใช้วิธีปราบปรามบุคคล ซึ่งถูกหาว่าทำความผิดทางการเมือง ในทางที่ผิดยุติธรรมของโลก คือไม่ให้โอกาสต่อสู้คดีในศาล มีการชำระโดยคณะกรรมการอย่างลับไม่เปิดเผย ซึ่งเป็นวิธีการที่ข้าพเจ้าไม่เคยใช้ในเมื่ออำนาจสิทธิขาดยังอยู่ในมือของข้าพเจ้าเอง และข้าพเจ้าได้ร้องขอให้เลิกใช้วิธีนี้ รัฐบาลก็ไม่ยอม

ข้าพเจ้าเห็นว่าคณะรัฐบาลและพวกพ้อง ใช้วิธีการปกครองซึ่งไม่ถูกต้องตามหลักการของเสรีภาพในส่วนบุคคลและหลักความยุติธรรมตามความเข้าใจและยึดถือของข้าพเจ้า ข้าพเจ้าไม่สามารถที่จะยินยอมให้ผู้ใดคณะใดใช้วิธีการปกครองอย่างนั้นในนามของข้าพเจ้าต่อไปได้

ข้าพเจ้ามีความเต็มใจที่จะสละอำนาจอันเป็นของข้าพเจ้าอยู่แต่เดิมให้แก่ราษฎรโดยทั่วไป แต่ข้าพเจ้าไม่ยินยอมยกอำนาจทั้งหลายของข้าพเจ้าให้แก่ผู้ใดคณะใด โดยเฉพาะเพื่อใช้อำนาจนั้นโดยสิทธิขาดและโดยไม่มีฟังเสียงอันแท้จริงของประชาราษฎร

บัดนี้ ข้าพเจ้าเห็นว่า ความประสงค์ของข้าพเจ้าที่จะให้มีสิทธิออกเสียงในนโยบายของประเทศโดยแท้จริงไม่เป็นผลสำเร็จ และเมื่อข้าพเจ้ารู้สึกว่าเป็นอันหมดหนทางที่ข้าพเจ้าจะช่วยเหลือ หรือให้ความคุ้มครองแก่ประชาชนได้ต่อไปแล้ว ข้าพเจ้าจึงขอสละราชสมบัติและออกจากตำแหน่งพระมหากษัตริย์แต่บัดนี้เป็นต้นไป ข้าพเจ้าขอสละสิทธิของข้าพเจ้าทั้งปวง ซึ่งเป็นของข้าพเจ้าอยู่ในฐานะที่เป็นพระมหากษัตริย์ แต่ข้าพเจ้าขอสงวนไว้ซึ่งสิทธิทั้งปวงอันเป็นของข้าพเจ้าแต่เดิมมาก่อนที่ข้าพเจ้าได้รับราชสมบัติ สืบสันตติวงศ์

ข้าพเจ้าไม่มีประสงค์ที่จะบ่งนามผู้หนึ่งผู้ใด ให้เป็นผู้รับราชสมบัติสืบสันตติวงศ์ต่อไป ตามที่ข้าพเจ้ามีสิทธิจะทำได้ตามกฎหมายแต่เพียงบาลาว่าด้วยการสืบสันตติวงศ์

อนึ่ง ข้าพเจ้าไม่มีความประสงค์ที่จะให้ผู้ใดออกการไม่สงบขึ้นในประเทศเพื่อประโยชน์ของข้าพเจ้า ถ้าหากมีใครอ้างอำนาจของข้าพเจ้า ฟังเข้าใจว่ามีได้เป็นไปโดยความยินยอมเห็นชอบ

หรือความสนับสนุนของข้าพเจ้า

ข้าพเจ้ามีความเสียใจเป็นอย่างยิ่ง ที่ไม่สามารถจะยังประโยชน์ให้แก่ประชาชนและประเทศชาติของข้าพเจ้าต่อไปได้ตามความตั้งใจและความหวัง ซึ่งรับสืบทอดกันมาตั้งแต่บรรพบุรุษ ยังได้แต่ตั้งสัตย์อธิษฐานขอให้ประเทศสยามจงได้ประสบความเจริญ และขอประชาชนชาวสยามจงได้มีความสุขสบาย

(พระปรมาภิไธย) ประชาธิปก. ประ.

วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

เวลา ๑๓ นาฬิกา ๕ นาที

รัฐบาลของพันเอก พระยาพหลพลพยุหเสนา ได้นำพระราชหัตถเลขาถึงกษัตริย์เสนาอสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งสภาผู้แทนได้รับทราบ และลงมติสถาปนา พระวรวงศ์เธอ พระองค์เจ้าอานันทมหิดล เป็นสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘ ครองราชย์สืบต่อมาตั้งแต่วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๗๗

แม้เกิดเหตุการณ์ที่พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงสละราชสมบัติ เพราะไม่ทรงเห็นด้วยกับการปกครองของคณะผู้ก่อการที่จำกัดสิทธิเสรีภาพของประชาชนในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองดังกล่าวแล้ว พฤติการณ์ของคณะผู้ปกครองก็ยังคงเป็นไปตามเดิมและยิ่งจำกัดสิทธิของราษฎรมากยิ่งขึ้น ก็จะเห็นได้จากเมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ปรากฏว่า จอมพล ป. เป็นผู้ที่มีอำนาจมากถึงขอความว่า

"พอลัง ค.ศ. ๑๙๕๐ (พ.ศ. ๒๔๘๓) พิบูลได้ควบคุมรัฐบาลได้อย่างเต็มที่ในทางปฏิบัติ เขาไม่มีฝ่ายค้านภายในประเทศ"๑ เขาได้ทำการแก้ไขบทบัญญัติในรัฐธรรมนูญฉบับแรก และเพิ่มระยะเวลาเดิมที่จำกัดสิทธิประชาชนในการมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองโดยตรงจาก ๑๐ ปี เป็น ๒๐ ปีโดย

^๑Donald E. Nuechterlein, Thailand and the Struggle for Southeast Asia, (New York: Cornell University, 1965), p. 45.

ให้เหตุผลว่า

"โดยที่มาตรา ๒๕ แห่งรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยบัญญัติว่า เมื่อราษฎรมีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามบทบัญญัติแห่งรัฐธรรมนูญนี้ ยังมีการศึกษาชั้นประถมศึกษาสามัญไม่ถึงครึ่งหนึ่งของจำนวนทั้งหมด และอย่างช้าต้องไม่เกิน ๑๐ ปี นับตั้งแต่วันที่ใช้พระราชบัญญัติรัฐธรรมนูญการปกครองแผ่นดินไทยชั่วคราวพุทธศักราช ๒๔๙๕ สภาผู้แทนราษฎรประกอบด้วยสมาชิก ๒ ประเภทมีจำนวนเท่ากัน คือ สมาชิกประเภทที่ ๑ ได้แก่ผู้ที่ราษฎรเลือกตั้งขึ้น และประเภทที่ ๒ ได้แก่ผู้ซึ่งพระมหากษัตริย์ทรงตั้งขึ้นนั้น แต่อย่างไรก็ดี แม้ว่าประเทศไทยจะได้สถาปนากการปกครองระบอบรัฐธรรมนูญเป็นเวลาประมาณ ๘ ปีแล้วก็ตาม รัฐสภาพระราชราษฎรยังมีความเคยชินต่อระบอบนี้ไม่เพียงพอแก่การที่จะรับช่วงเข้าบริหารงานของประเทศไทยให้ดำเนินไปด้วยความก้าวหน้าและปลอดภัย ประกอบทั้งการจัดการศึกษาให้ราษฎรได้เรียนรู้อันประถมศึกษาสามัญ ซึ่งรัฐบาลในระบอบรัฐธรรมนูญได้พยายามส่งเสริมเป็นอย่างมาก ก็ยังมีได้ปริมาณเต็มตามความมุ่งหมาย ทั้งนี้เพราะรัฐบาลต้องประสบอุปสรรคต่าง ๆ ในการบริหารราชการแผ่นดิน เช่น การเปิดสภาผู้แทนราษฎรและการงดใช้รัฐธรรมนูญ การกบฏใน พ.ศ. ๒๔๙๒ ตลอดจนปีเรืองพระมหากษัตริย์สละราชสมบัติ และราษฎรบางพวกได้ก่อความไม่สงบขึ้นในบ้านเมือง ทั้งนี้ต้องตั้งศาลพิเศษชำระคดีไปเมื่อเร็ว ๆ นี้ เหตุการณ์ต่าง ๆ ดังกล่าวนี้นับว่าแต่เป็นเรื่องกีดขวาง มิให้รัฐบาลได้บริหารงานให้ดำเนินไปโดยราบรื่น เหตุนี้จึงยังไม่ถึงกาลอันสมควรที่จะปล่อยให้สมาชิกภาพของสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ซึ่งเป็นผู้ดำรงการปกครองระบอบนี้สิ้นสุดไปตามกำหนดเวลาในบทเฉพาะกาลแห่งรัฐธรรมนูญ"

ด้วยเหตุที่รัฐบาลจึงเสนอร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาลพุทธศักราช ๒๔๘๓ เพื่อยึดกำหนดเวลาบทเฉพาะกาลออกไปเป็น ๒๐ ปี นับตั้งแต่วันที่ใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวฉบับลงวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นต้นไป เพื่อให้สภาผู้แทนราษฎรพิจารณา ซึ่งในที่สุดร่างรัฐธรรมนูญแก้ไขเพิ่มเติมว่าด้วยบทเฉพาะกาลฉบับนี้ได้ได้รับการประกาศใช้เมื่อวันที่ ๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ดังนี้

สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ จึงยังคงมีอยู่สืบต่อไปเป็นเวลา ๒๐ ปี นับตั้งแต่วันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๙๕ ซึ่งก็หมายความว่าคณะราษฎรยังคงครองอำนาจอยู่ต่อไปในระยะเวลาดังกล่าว เพราะสมาชิกสภา ประเภทที่ ๒ เป็นผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หรือสมาชิกคณะราษฎรเกือบทั้งหมด แต่ต่อมาสถานการณ์ทางการเมืองของไทยเปลี่ยนแปลงไปอย่างรวดเร็ว ไทยต้องเข้าสู่สงครามมหาเอเซียบูรพาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ ๒ และภายหลังสงครามได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๘ ต่อมาวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐ เกิดการรัฐประหารขึ้น ซึ่งเป็นผลให้สมาชิกส่วนมากของคณะราษฎรหมดอำนาจลง และรัฐธรรมนูญที่กำหนดให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๒ ก็ถูกยกเลิกไปในที่สุด

จากที่กล่าวมาข้างต้น จะเห็นได้ว่าผู้ปกครองประเทศหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๙๕ ก็มีความคิดเห็นไม่แตกต่างจากผู้ปกครองประเทศก่อน พ.ศ. ๒๔๙๕ ในส่วนที่เกี่ยวกับการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน แม้ว่าคณะผู้ก่อการจะกำหนดเงื่อนไขที่จะให้ประชาชนได้มีโอกาสรับตัวให้เข้ากับการปกครองระบบประชาธิปไตยในระยะเวลา ๑๐ ปีถึง ๒๐ ปี ภายเหตุผลที่อ้างไว้ก็ตาม แต่ในทางปฏิบัติกลับปรากฏว่าความมุ่งหมายที่แสดงออกดังกล่าวดังประสพความล้มเหลว เพราะ

"ในระหว่างเวลานั้นผู้มีอำนาจทางการเมืองไม่ได้ดำเนินการให้การศึกษาทางการเมืองแก่ประชาชนทั่วไปอย่างจริงจัง ข้าราชการยังพยายามจำกัดความเคลื่อนไหวของบุคคลที่มีความสนใจที่จะให้การศึกษาในด้านนี้แก่ประชาชน เช่น นักหนังสือพิมพ์ นักเขียน และพรรคการเมืองฝ่ายตรงข้ามด้วยวิธีอันน่าเกลียดและทารุณโหดร้ายอีกด้วย"^๑

^๑ รัชชอนันต์ สมุทรวานิช, "อุดมการณ์กับความเป็นจริงในการเมืองไทย", เล่มที่อ้างแล้ว, หน้า ๑๔ และโปรดอ่านรายละเอียดใน รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม และ พรภิรมณ์ เขี่ยมธรรม, เรื่องเดิม.

เมื่อหันมาพิจารณารัฐธรรมนูญก่อน พ.ศ. ๒๕๑๖ ปรากฏว่าประเทศไทยมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครองมาแล้ว ๕ ฉบับ^๑ ลักษณะของรัฐสภาส่วนใหญ่ที่ปรากฏเป็นรูปสองสภา แต่สภาสูงเป็นสภาที่สมาชิกได้รับแต่งตั้งไม่ใช่เลือกตั้ง ซึ่งนักรัฐศาสตร์ท่านหนึ่ง^๒ ได้วิเคราะห์ว่า การมีสภาสูงภายหลังการปฏิวัติรัฐประหารใหม่ ๆ เป็นความจำเป็นสุดขั้วของผู้ที่ต้องการรักษาอำนาจที่ได้มานั้นไว้ให้นานที่สุด เพราะจำนวนรัฐมนตรีที่กำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญซึ่งโดยทั่วไปมีระหว่าง ๑๐ - ๒๕ คน นั้นยังไม่พอต่อการที่จะบำเพ็ญความชอบแก่ผู้เข้าร่วมก่อการรัฐประหารขึ้นมา ตำแหน่งสมาชิกสภาสูงจึงเป็นสิ่งตอบแทนที่นำความพอใจและจงรักภักดีของบุคคลที่ให้การสนับสนุนผู้ก่อการรัฐประหาร

ด้วยเหตุนี้ "รัฐธรรมนูญแต่ละฉบับที่ขึ้นมาไม่มีความศักดิ์สิทธิ์ที่ได้ยอมรับนับถือโดยทั่วไป รัฐธรรมนูญของไทยมักจะผูกโยงติดกับกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองมากกว่าจะเป็นหลักของการปกครองประเทศ ข้ำรายรัฐธรรมนูญบางฉบับยังถูกประณามว่านำความฉิบหายมาสู่ประเทศได้ด้วย เช่น รัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. ๒๔๘๕ เป็นต้น"^๓

เมื่อผู้วิจัยได้นำเอาความคิดเห็นของนักรัฐศาสตร์ท่านหนึ่งมาแสดงแล้ว ก็เห็นควรเสนอความคิดเห็นของนักประวัติศาสตร์ท่านหนึ่ง^๔ มาประกอบการพิจารณาด้วยเพื่อจะได้เห็นทัศนคติการมองรัฐธรรมนูญที่ต่างกันและน่าสนใจ ดังนี้

^๑ รong ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๑๕ - ๔๑๖ และโปรดอ่านรายละเอียดของรัฐธรรมนูญใน กระจกธรรมชาติ,

^๒ รong ศาสตราจารย์ ดร. ชัยอนันต์ สมุทวานิช, ภาควิชาการปกครอง, คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

^๓ ชัยอนันต์ สมุทวานิช, เล่มที่อ้างแล้ว, หน้า ๒๒.

^๔ ศาสตราจารย์ รong ศยามานนท์, ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

"รัฐธรรมนูญเหล่านี้ให้หลายฉบับได้ขยายสิทธิเสรีภาพแก่ประชาชนตามการคลี่คลายขยายตัวของการศึกษา รัฐธรรมนูญถาวร พ.ศ. ๒๔๙๕ กำหนดให้มีสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท คือ ประเภทที่ ๑ ได้รับเลือกตั้งโดยราษฎร และ ประเภทที่ ๒ ได้รับแต่งตั้งโดยพระมหากษัตริย์ตามคำแนะนำของคณะรัฐมนตรี ขอดกล่าวย้ำอีกครั้งหนึ่งว่าการตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรในสมัยนี้ก็เป็นสิ่งจำเป็น เพื่อทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยงประคับประคองสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ ให้ร่วมมือกันดำเนินกิจการแบบสภาผู้แทนราษฎรให้เป็นไปด้วยความราบรื่น อันจะสร้างเสถียรภาพให้แก่บ้านเมือง ปราบกฏาว่าราษฎรในสมัยนี้ที่อ่านและเขียนหนังสือไทยได้มีไม่ถึงครึ่งหนึ่งของจำนวนพลเมืองทั้งหมด ดังที่แจ้งอยู่ในการสำรวจสำมะโนครัว พ.ศ. ๒๔๘๐ ว่า มีผู้อ่านเขียนได้ไม่ถึงร้อยละ ๒๘.๘๐ ครั้นการศึกษาแผ่ขยายออกไป จำนวนผู้ไม่รู้หนังสือก็ลดลงเหลือเพียงร้อยละ ๘๖.๒ ใน พ.ศ. ๒๔๙๐ จึงไม่ปรากฏว่ามีสมาชิกประเภทที่ ๒ ในรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๘, ๒๔๙๒, ๒๕๑๑ และ ๒๕๑๓ ซึ่งตั้งพฤฒิสภาหรือวุฒิสภาแทน ทั้งนี้ นับได้ว่าเป็นความก้าวหน้าของระบอบประชาธิปไตย"^๑

อย่างไรก็ดี ในสภาพของความเป็นจริง จะเห็นได้ว่าผู้ปกครองของไทยตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๙๕ เป็นต้นมา ได้พยายามหาวิธีการทำให้การปกครองของประเทศมีรูปแบบประชาธิปไตยเหมือนประเทศตะวันตก ทั้งนี้เพราะคงเข้าใจว่าการมีรัฐธรรมนูญ ผู้แทนราษฎร และรัฐสภา เป็นเครื่องหมายของความเป็นประชาธิปไตยแบบตะวันตกซึ่งสมควรเป็นผู้นำเอามาใช้กับประเทศไทย อันจะแสดงให้เห็นว่าคุณเป็นผู้นำการพัฒนาทางการเมืองมาสู่ประเทศ แต่ในทางปฏิบัติฝ่ายบริหารยังคงคุมการปกครองทั้งหมดอยู่^๒

^๑รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๑๖.

^๒กมล สมวิเชียร, พัฒนาการเมืองไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักข่าว, ๒๕๑๓) . หน้า ๒๖.

โดยลักษณะนี้รัฐธรรมนูญของไทยจึงน่าจะเป็นเครื่องสนับสนุนการปกครองของผู้ที่ให้ร่างรัฐธรรมนูญ ขึ้นนามากกว่าที่จะส่งเสริมการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชนสามัญทั่วไป อย่างแท้จริง ดังข้อความว่า "ไยบรรการรัฐธรรมนูญ ๖ ฉบับที่แล้วมา ไม่มีแม้แต่ฉบับเดียวที่กำหนด ให้นายกรัฐมนตรี และรัฐมนตรีส่วนใหญ่ต้อง เป็นบุคคลที่มาจากสภาที่ได้รับเลือกตั้ง"^๑

๒. การขึ้นนามีอำนาจของรัฐบาลและการขาดเสถียรภาพทางการเมืองที่แท้จริงของรัฐบาล ตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมาจนถึงเกือบ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ผู้ที่ก้าวขึ้นมาสู่การเป็นผู้นำรัฐบาลมักเป็นกลุ่มผู้นำทหารซึ่งอยู่ในฐานะ ที่ได้เปรียบกว่ากลุ่มอื่น ๆ เพราะมีกำลังทหารเป็นพลังสนับสนุนสำคัญในการสร้างอำนาจทางการเมือง และความเป็นผู้นำทางการเมือง ซึ่งการได้เป็นผู้นำรัฐบาลย่อมเป็นการครอบครองอำนาจที่สำคัญ และสามารถดำเนินนโยบายต่าง ๆ อย่าง "ชอบธรรม" กับทั้งมีโอกาสควบคุมกลไกของรัฐบาลเพื่อเสริมสร้างอำนาจของตนได้ดีกว่าคนอื่น^๒ ทั้งนี้โดยที่ปรากฏว่ารัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ส่วนใหญ่เป็นรัฐบาลที่ไม่ได้ผ่านการเลือกตั้งตามวิถีทางประชาธิปไตยจากประชาชนอย่างแท้จริง แต่โดยผ่านขั้นตอนของการใช้อำนาจโดยมีกำลังอาวุธและกำลังทหารสนับสนุนในการยึดการปกครอง และจากการที่ตนเองได้รับผลประโยชน์อย่างมากมาจากการเข้าบริหารประเทศ ทำให้รัฐบาลต้องการสงวนอำนาจของตนไว้ด้วยประการต่าง ๆ ซึ่งทำให้วัตถุประสงค์อันสำคัญของการดำเนินการปกครองประเทศให้เป็นไปตามวิถีทางประชาธิปไตยต้องถูกละเลย^๓ และด้วยลักษณะนี้จึงทำให้รัฐบาลมักขาดเสถียรภาพทาง

^๑ พงศ์เพ็ญ ศกุนตลาภย์, ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมนักข่าว, ๒๕๑๒), หน้า ๑๘.

^๒ สุจิต บุญบงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์", รักเมืองไทย, (กรุงเทพฯ : สมาคมนักข่าว, ๒๕๑๕), หน้า ๑๒๐.

^๓ ชัยอนันต์ สมุทวานิช, เล่มที่อ้างแล้ว, หน้า ๒๓.

การเมืองที่แท้จริง ทั้งนี้เพราะเสถียรภาพทางการเมืองที่แท้จริงย่อมหมายถึงสภาวะการที่มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองอย่างสงบตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ กล่าวคือ การเปลี่ยนแปลงรัฐบาลแต่ละครั้งสืบเนื่องมาจากผลของการเลือกตั้งที่มีประจำตามกำหนดเวลาอันระบุไว้ในรัฐธรรมนูญ^๑

การที่รัฐบาลไทยขาดเสถียรภาพทางการเมืองที่แท้จริง เพราะเมื่อรัฐบาลขึ้นมาเป็นผู้นำโดยอาศัยกำลังอำนาจ จึงยอมพยายามรักษาและสงวนอำนาจของตนไว้ทุกวิถีทาง วิถีทางหนึ่งคือการกำจัดศัตรูทางการเมืองของตน ถึงแม้ว่าจะเป็นบุคคลในคณะรัฐบาลของตนเองก็ตาม ก็จะได้เห็นได้จากระหว่างปี พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึง พ.ศ. ๒๔๘๑ การขาดเสถียรภาพทางการเมืองของรัฐบาลเกิดขึ้นเนื่องจากความแตกแยกภายในของรัฐบาลเอง เริ่มตั้งแต่ความขัดแย้งระหว่างพระยามโนปกรณ์นิติธาดา นายกรัฐมนตรีคนแรกของไทยซึ่งมีใญ่ผู้ก่อการ แต่เป็นผู้ที่ได้รับการสนับสนุนจากคณะผู้ก่อการให้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในระยะแรก หลังจากที่คณะผู้ก่อการได้ทำการเปลี่ยนแปลงการปกครองประเทศสำเร็จลงกับพวกก่อการรุ่นหนุ่ม อันได้แก่ หลวงประดิษฐมนูธรรม (นายปรีดี พนมยงค์) และ หลวงพิบูลสงคราม ซึ่งสนับสนุนพระยาพลพลพยุหเสนา จนในที่สุดรัฐบาลพระยามโนปกรณ์นิติธาดา ต้องลาออกถึงข้อความว่า

"พระยามโนปกรณ์นิติธาดา และคณะรัฐมนตรีคงเห็นว่าไม่มีทางต่อสู้ฝ่าย พันเอกพระยาพลพลพยุหเสนาซึ่งกุมกำลังทหารบก ทหารเรือ และประกอบกับคงจะไม่ประสงค์ที่จะให้มีการปะทะนองเลือดกัน จึงยื่นใบลาออกจากตำแหน่ง"^๒

ต่อมาคณะผู้ก่อการ ได้ทำการกำจัดอิทธิพลของผู้นำทางการเมืองทหารสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เช่น พระองค์เจ้าบรมวงศ์เธอ และพระยาตรีสิทธิสงคราม เป็นต้น^๓ และหลังจาก

^๑ เฟื่องอ้าง, หน้า ๒๐.

^๒ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๗๒.

พ.ศ. ๒๔๗๒ ปรากฏความขัดแย้งภายในหมู่ผู้ก่อการเอง คือ ความขัดแย้งระหว่าง พันเอก พระยาทรงสุรเดช กับหลวงพิบูลสงคราม ซึ่งมีมาตั้งแต่สมัยวางแผนก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่ได้แสดงออกอย่างชัดเจนในตอนที่ และในที่สุดพระยาทรงสุรเดชและพรรคพวกก็ ถูกกำจัดออกไปจากวิถีทางการเมืองของหลวงพิบูลสงคราม โดยเมื่อหลวงพิบูลสงครามเป็น นายกรัฐมนตรี พระยาทรงสุรเดชถูกบังคับให้เดินทางออกนอกประเทศ โดยถูกกล่าวหาว่ามี ส่วนร่วมกับการกบฏใน พ.ศ. ๒๔๘๒^๑ ผู้ใกล้ชิดพระยาทรงสุรเดชบางคนก็ถูกประหารชีวิต ปรากฏว่าหลวงพิบูลฯ ได้ลาภัยการเมืองของพระยาพหลฯ ในการสร้างความสัมพันธ์จากกลุ่มอื่น ๆ ในคณะราษฎร สำหรับผู้นำฝ่ายพลเรือน เช่น นายปรีดี พนมยงค์ ยังไม่มีความเข้มแข็งพอ จำ ต้องยอมรับอำนาจของฝ่ายทหารไปก่อน และจากการที่ต้องใช้กำลังปราบปรามฝ่ายต่อต้าน เช่น กบฏบวรเดช จึงเป็นภาวะบังคับที่ทำให้ฝ่ายพลเรือนต้องพึ่งฝ่ายทหารอยู่มาก^๒

เมื่อหลวงพิบูลสงคราม ได้เข้ารับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสมัยแรก ใน พ.ศ. ๒๔๘๑ กล่าวได้ว่าเป็นการรวมกันของผู้นำคณะราษฎรรุ่นหนุ่มเกือบทั้งสิ้น^๓ นอกจากนี้ยังได้รับการ สัมผัสสนับสนุนจากสมาชิกสภาผู้แทนประเภทสอง ซึ่งรัฐบาลแต่งตั้งขึ้นตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๒ ปรากฏว่า รัฐบาลภายใต้การนำของหลวงพิบูลฯ ได้แสดงอำนาจเด็ดขาดในการกำจัดศัตรูทางการเมืองของ ตนนับตั้งแต่การจับกุมนายสิบทหารที่ไม่พอใจในการบริหารงานของรัฐบาลชุดพระยาพหลพลพยุหเสนา

^๑ เรื่องราวการต่อสู้ระหว่างพระยาทรงสุรเดช กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม, โปรดอ่านรายละเอียดใน วิเทศกรณีย์, ยุคหนึ่ง (ประชาคม), บทที่ ๑ - ๓, ๑๑.

^๒ โปรดอ่าน นิคม จารุมณี, กบฏบวรเดช พ.ศ. ๒๔๗๒, วิทยานิพนธ์ปริญญา อักษรศาสตรมหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์, ๒๕๑๘.

^๓ รายชื่อคณะรัฐมนตรีชุดแรกของจอมพล ป. สมัยเป็นพันเอก หลวงพิบูลสงคราม โปรดอ่านใน "ประกาศตั้งและแต่งตั้งรัฐมนตรี", ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๕, ๒๐ ธันวาคม ๒๔๘๑, หน้า ๗๐๘.

และในปลาย พ.ศ. ๒๔๘๑ ได้ทำการจับกุมบุคคลผู้มีฐานะต่าง ๆ กันจำนวน ๕๑ คน มีการตั้งศาลพิเศษเพื่อพิจารณาโทษ "พวกกบฏ" ทั้งสองกรณี ผลก็คือ "พวกกบฏ" บางส่วนถูกตัดสินประหารชีวิต บางส่วนถูกจำคุกตลอดชีวิต บางส่วนถูกจำคุกเป็นระยะเวลาตามความผิดเล็กน้อย ในสายตาของศาลพิเศษ การกระทำดังกล่าวของรัฐบาลเป็นการขจัดกลุ่มบุคคลที่มีความสนใจและตื่นตัวทางการเมืองออกไปได้พวกหนึ่ง พร้อมกับที่รัฐบาลสามารถสร้างความหวาดกลัวให้แก่ประชาชนโดยทั่วไปด้วย และจากนั้นมาประชาชนผู้นั้นจะมีความสนใจทางการเมืองอยู่บ้างย่อมหวาดระแวงว่าตนจะประสบเคราะห์กรรมเช่นเดียวกับ "พวกกบฏ" จึงไม่กล้าแสดงออกทางการเมืองเท่าใดนัก^๑

"ผู้มีใจเป็นกลางย่อมมีความเห็นแล้วว่า พฤติกรรมของกลุ่มผู้มีอำนาจทางการเมืองในยุคมีคแรก (พ.ศ. ๒๔๗๕ - ก่อนสงครามโลกครั้งที่ ๒) นั้นไม่ได้ตรงกับอุดมการณ์ทางการเมืองที่ได้ประกาศไว้ให้กับประชาชนเลย แทนที่คณะผู้ก่อการจะพยายามสนับสนุนให้ประชาชนมีสิทธิและเสรีภาพมากขึ้น คณะผู้ก่อการได้พยายามกดขี่ไม่ให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นทางการเมือง ไม่ว่าจะอย่างเปิดเผยหรือเป็นกลุ่ม (ห้ามตั้งพรรคการเมือง ฯลฯ)"^๒

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า การที่รัฐบาลขึ้นมามีอำนาจโดยผ่านชั้นตอนของการใช้กำลังข่มขาคเสถียรภาพทางการเมืองที่แท้จริง กรณีของ จอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็เช่นเดียวกัน ในสงครามโลกครั้งที่ ๒ จอมพล ป. ได้ดำเนินนโยบายเข้าข้างญี่ปุ่นซึ่งมีท่าทีได้เปรียบในสงครามมหาเอเชียบูรพาในระยะแรก แต่ในระยะหลังของสงครามญี่ปุ่นเริ่มพ่ายแพ้ กลุ่มการเมืองต่าง ๆ ที่เคยสนับสนุนจอมพล ป. หันไปสนับสนุนกลุ่มเสรีไทยของนายปรีดี พนมยงค์ มากขึ้น โดยเฉพาะในสภาผู้แทนราษฎร และต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๘๗ สภาผู้แทนราษฎรลงมติไม่รับ

^๑ ชัยอนันต์ สมุทวานิช, เรื่องเดิม, หน้า ๒๕ และ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๐.

^๒ ชัยอนันต์ สมุทวานิช, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗.

ร่างพระราชบัญญัติบริหารกรบาลเพชรบูรณ์ และร่างพระราชบัญญัติพุทธมณฑลซึ่งเสนอโดยรัฐบาล เป็นผลให้รัฐบาลจอมพล ป. ต้องลาออก ดังนั้นจะเห็นได้ว่าแม้ว่าจอมพล ป. มีกำลังทหารอยู่ในมือในฐานะที่เป็นผู้บังคับบัญชาการทหารสูงสุด แต่ก็ไม่สามารถนำมาเป็นพลังต่อสู้ทางการเมืองได้ ในขณะที่ เพราะต้องเผชิญกับพวกเสรีไทยซึ่งมีท่าทีอันน่าทึ่งวันตกเป็นฝ่ายชนะในการสงครามสมัยสนธิสัญญา เหตุการณ์ครั้งนี้อย่างแสดงให้เห็นว่ากำลังทหารไม่สามารถใช้คำจูนอำนาจได้เท่ากับความสามารถ

หลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ผู้ย้ายพลเรือน ซึ่งเป็นกำลังสำคัญในขบวนการเสรีไทยได้รับความไว้วางใจให้เข้ารับหน้าที่บริหารประเทศ เช่น รัฐบาลชุด หม่อมราชวงศ์เสนีย์ ปราโมช ใน พ.ศ. ๒๔๘๘ รัฐบาลชุด นายคาง อภัยวงศ์ ในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๔๘๘^๒ และรัฐบาลชุด นายปรีดี พนมยงค์ ในเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ โดยรัฐบาลพลเรือนดังกล่าวเข้ารับบริหารประเทศปกครองประเทศและออกจากตำแหน่งตามวิถีทางของรัฐธรรมนูญ สำหรับ รัฐบาลชุดนายปรีดีนั้น เมื่อรัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๔๘๘ ได้ประกาศใช้แล้ว ก็ได้ลาออกจากการเป็นรัฐบาลเมื่อวันที่ ๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘ เพื่อให้เป็นไปตามวิถีทางแห่งรัฐธรรมนูญตามบทเฉพาะกาลมาตรา ๕๕ ในวันรุ่งขึ้นก็มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ตั้งนายปรีดี พนมยงค์ เป็นนายกรัฐมนตรีแต่ยังไม่ทันตั้งคณะรัฐมนตรี สมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดล ก็ต้องพระแสงปืนเสด็จสวรรคตเสียก่อนเมื่อวันที่ ๙ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๘ เวลาประมาณ ๙.๐๐ น. นายปรีดี จึงได้ลาออกจากการเป็นนายกรัฐมนตรีในวันเดียวกัน ฝ่ายรัฐสภาได้เปิดประชุมในตอนกลางคืนวันที่ ๙ มิถุนายน นายปรีดี ได้แถลงถึงเรื่องสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวอานันทมหิดลเสด็จสวรรคตต่อที่ประชุม หลังจากนั้นที่ประชุมได้แถลงให้รัฐบาลทราบถึงลำดับการสืบราชสันตติวงศ์โดย

^๑ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๒๒.

^๒ ท่านได้รัยยศเป็น พันตรี แต่คนส่วนใหญ่นิยมเรียกท่านเป็นแบบพลเรือน

กฎหมายที่รบบาล พุทธศักราช ๒๔๖๗ ปรากฏว่าผู้ที่ได้รับการอัญเชิญขึ้นเป็นพระมหากษัตริย์
รัชกาลที่ ๘ แห่งราชวงศ์จักรี คือ สมเด็จพระเจ้าฟ้าภูมิพลอดุลยเดช สมเด็จพระราชอนุชาพร้อมพระ
ราชชนกและพระราชชนนีในสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๘^๑

วันที่ ๑๑ มิถุนายน นายปรีดี ได้กลับมาเป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง แต่เสถียรภาพ
ของรัฐบาลไม่มั่นคงนัก เพราะถูกโจมตีในกรณีสวรรคต

"แม้รัฐบาลจะได้ใช้มาตรการใด ๆ ก็ตาม ตลอดจนออกแถลงการณ์หลายฉบับเพื่อ
โน้มน้าวให้ประชาชนเชื่อว่าการสวรรคตได้เป็นไปโดยอุบัติเหตุที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงวิพากษ์
วิจารณ์อย่างแพร่หลายเกี่ยวกับกรณีสวรรคต รัชกาลที่ ๘ ได้ โดยเฉพาะเป็นการโจมตีจาก
พรรคประชาธิปัตย์ ในที่สุด นายปรีดี พนมยงค์ ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อวันที่
๒๓ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๘ แล้วได้รับแต่งตั้งเป็นหัวหน้าคณะทูตสันถวไมตรีเดินทางเยี่ยมประเทศ
ต่าง ๆ รอบโลกระหว่างวันที่ ๓ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๘ ถึงวันที่ ๒๐ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๙๐"^๒

หลังจากนั้นพลเรือตรี ถวัลย์ ช่างนาเวสสวัสดิ์ ได้รับตำแหน่งนายกรัฐมนตรีสืบต่อมา
แต่สถานการณ์บ้านเมืองยังคงอยู่ในภาวะที่ไม่เรียบร้อย เช่น การคอร์รัปชันยังระบอบอยู่ การ
ลักลอบส่งข้าวออกไปขาย ณ ต่างประเทศก็ยังเป็นเรื่องโจษจัน ด้วยเหตุแห่งความวุ่นวาย
ดังกล่าวจึงมีคณะทหารซึ่งเรียกตนเองว่า คณะรัฐประหาร ได้ทำการรัฐประหารยึดการปกครอง
ประเทศในวันที่ ๘ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐^๓ และในครั้งนี้อเองที่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้
เข้ายุ่งเกี่ยวทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัดในฐานะเป็นผู้อำนวยการกรมทหารราบที่ ๑ รักษาพระองค์

บันทึกการประชุมรัฐสภาครั้งที่ ๑/๒๔๘๘ วันอาทิตย์ที่ ๘ มิถุนายน ๒๔๘๘ และโปรด
อ่านกรณีสวรรคตรัชกาลที่ ๘ ใน สรรใจ แสงวิเชียร และวิมลพรรณ ปัทมวิชัย, กรณีสวรรคต
๘ มิถุนายน ๒๔๘๘, (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๗)

^๑ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๖๘ - ๒๖๙.

^๒ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๘๐ - ๒๘๑.

ทำหน้าที่คุมกำลังสำคัญในกรุงเทพฯ^๑ สำหรับหัวหน้าคณะรัฐประหารที่สำคัญได้แก่ พลโท ฉันท
 ชูหะวัน ซึ่งเคยเป็นแม่ทัพพ่ายแพ้ในสงครามมหาเอเชียบูรพา นาวาอากาศเอก กาจ กาจสงคราม
 ผู้ก่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง หลังจากนั้นคณะรัฐประหารได้รับดำเนินการจัดให้ฐานะของ
 ตนมั่นคง โดยตั้งกองบัญชาการทหารแห่งประเทศไทย จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้เป็นผู้
 บัญชาการทหารแห่งประเทศไทย ซึ่งยอมแสดงให้เห็นว่าท่านน่าจะมีส่วนรู้เห็นเกี่ยวกับคณะรัฐ
 ประหาร ส่วนตำแหน่งรองผู้บัญชาการและผู้ช่วยผู้บัญชาการทหารได้แก่ พลโท ฉันท ชูหะวัน
 และ นาวาอากาศเอก กาจ กาจสงคราม ตามลำดับ อย่างไรก็ตาม ปรากฏว่าในระยะแรกคณะรัฐประหาร
 ไม่รับเป็นผู้จัดตั้งรัฐบาลด้วยเกรงว่าประชาชนจะตำหนิได้ว่าทำรัฐประหารเพื่อผลประโยชน์
 ของตนเองประการหนึ่ง อีกประการหนึ่งนานาประเทศโดยเฉพาะมหาอำนาจตะวันตก คือ
 สหรัฐอเมริกา และอังกฤษอาจไม่รับรองรัฐบาลของคณะรัฐประหาร เพราะยังไม่ล้มการกระทำ
 ต่าง ๆ ของจอมพล ป. ในสงครามที่ผ่านมาซึ่งเป็นปฏิปักษ์ต่อฝ่ายสัมพันธมิตร คณะรัฐประหาร
 จึงเป็นต้องเชิญผู้ที่มีความสามารถและเป็นที่ยอมรับกันแพร่หลายทั้งภายในและภายนอกประเทศ
 ประกอบกันต้องเป็นผู้ที่อังกฤษและสหรัฐฯ เลื่อมใสศรัทธา บุคคลดังกล่าวก็คือ นายควง อภัยวงศ์
 หัวหน้าพรรคประชาธิปัตย์ นายควงได้รับคำเชิญจากคณะรัฐประหารเข้ามาบริหารประเทศใน
 ฐานะนายกรัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๑๐ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๙๐^๒ งานสำคัญที่รัฐบาลชุดนี้ได้ดำเนินการ
 คือยกโทษให้แก่ผู้กระทำรัฐประหารโดยการออกพระราชบัญญัตินิรโทษกรรมแก่ผู้กระทำ
 รัฐประหาร พ.ศ. ๒๔๙๐ และจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรตามรัฐธรรมนูญฉบับ
 ธันวาคม พ.ศ. ๒๔๙๐ ปรากฏผลจากการเลือกตั้งว่าพรรคประชาธิปัตย์ได้รับเสียงข้างมากใน

^๑ กองทัพบก, ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์,
 (ธนะการพิมพ์, ๒๕๐๗), หน้า ๓.

^๒ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๔๔.

สภาผู้แทนฯ นายควง อภัยวงศ์ หัวหน้าพรรคจึงได้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง ในระหว่าง
นั้น จอมพล ป. พิบูลสงคราม ได้กลับมาเป็นผู้บัญชาการทหารบก และได้รับการสนับสนุนจากผู้นำ
คณะรัฐประหารให้เป็นนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง โดยนายทหารชั้นอาวุโสของคณะรัฐประหารได้
ไปยังบ้านนายควง อภัยวงศ์ เมื่อวันที่ ๒ เมษายน พ.ศ. ๒๔๙๑ ขอให้ท่านลาออกจากตำแหน่ง
นายกรัฐมนตรีโดยอ้างที่ว่ารัฐบาลของท่านไม่สามารถแก้ปัญหาค่าครองชีพได้ นายควงไม่ได้
โต้ตอบคัดค้านอย่างไร และขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีในวันนั้นเอง ซึ่งน่าจะเป็น
เพราะว่าคณะรัฐประหารเป็นผู้นุมอำนาจที่แท้จริงของการเมืองไทยในขณะนั้น โดยมีกำลังทหาร
เป็นเครื่องมือสนับสนุน หลังจากนั้น จอมพล ป. ได้เข้าดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีอีกครั้งหนึ่ง
อาจกล่าวได้ว่ารัฐบาลของนายควงได้แผ้วถางทางให้คณะรัฐประหารได้อำนาจโดยรวบรัด ด้วย
เหตุที่ได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนฯ ด้วยความเรียบร้อย และทำให้รัฐบาลของ
จอมพล ป. ซึ่งตั้งขึ้นภายหลังการเลือกตั้งได้รับการรับรองจากรัฐบาลต่างประเทศ นายควง
จึงเป็นผู้ช่วยสร้างเสถียรภาพให้แก่ประเทศไทยด้วย*

จอมพล ป. พิบูลสงคราม ดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีครั้งหลังตั้งแต่วันที่ ๘ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๙๑ จนถึงวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ซึ่งนับว่าเป็นระยะเวลาอันรวม ๑๐ ปี
ในระยะแรกของการบริหารประเทศก็เกิดเหตุการณ์ที่ท้าทายอำนาจทางการเมืองคือมีการกบฏ
เกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๑ ซึ่งเรียกว่า "กบฏนายพล" หรือ "กบฏ ๑ ตุลาคม"
ประกอบด้วยนายทหารระดับนายพล เช่น พลตรี เนตร ชเมวโยธิน พลตรี สมบูรณ์ สรานุกูล ฯลฯ
ผู้เกี่ยวข้องกับการกบฏครั้งนี้มีอยู่หลายคนที่เป็นเสรีไทย เช่น พลตรี เนตร นายจำลอง ดาวเรือง
นายทองอินทร์ ภูริพัฒน์ พวกกบฏมีความมุ่งหมายที่จะแก้ไขปรับปรุงกองทัพบก และกำหนดลงมือ
ยึดอำนาจในวันที่ ๑ ตุลาคม แต่คณะรัฐประหารได้ سبقรู้ก่อน และได้ดำเนินการปราบปรามพวก
กบฏจนเป็นผลสำเร็จภายใต้การบัญชาการของพันเอกสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพันเอกเผ่า ศรียานนท์

* เพิ่งอ้าง, หน้า ๒๔๘.

ต่อมาวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ เกิดการกบฏขึ้นอีกครั้งหนึ่งเรียกว่า "การกบฏวังหลวง" มีทหารเรือส่วนหนึ่งเข้าร่วมด้วย นายปรีดี พนมยงค์ ได้เด็ดขาดเข้ามาบัญชาการกบฏด้วยตนเอง ณ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง นับได้ว่าเป็นความพยายามครั้งสุดท้ายของพวกเสรีไทยที่จะยึดอำนาจการปกครองบ้านเมือง^๑ แต่ฝ่ายรัฐบาลซึ่งประกอบด้วยทหารบกเป็นส่วนใหญ่สามารถปราบปรามการกบฏได้เป็นผลสำเร็จอย่างรวดเร็ว ผู้ที่มีบทบาทสำคัญในการปราบกบฏ คือ พลตรี สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการกองพลที่ ๑^๒ ฝ่ายกบฏถูกจับและถูกฆ่าตายหลายคน ตัวนายปรีดีเองต้องเดินทางหลบหนีไปอยู่ต่างประเทศ ครั้งนี้รัฐบาลได้ถือโอกาสกวาดล้างผู้ที่ถูกสงสัยว่าเป็นปฏิปักษ์ต่อตน ผู้ต้องสงสัยบางคนก็ถูกฆ่าอย่างลึกลับ^๓

เนื่องจากพลตรี สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ปฏิบัติงานในการปราบกบฏอย่างเข้มแข็ง และด้วยความสามารถ รัฐบาลจึงปูนบำเหน็จความดีความชอบให้โดยเลื่อนตำแหน่งเป็นแม่ทัพกองทัพบกที่ ๑ เมื่อวันที่ ๒๔ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๔๘๒ และได้เป็นพลโท เมื่อวันที่ ๑ มกราคม พ.ศ. ๒๔๘๓

การทำทนายอำนาจรัฐบาลจอมพล ป. ยังคงเกิดขึ้นอีกครั้งหนึ่งในวันที่ ๒๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๔ นายทหารเรือส่วนหนึ่งซึ่งเรียกตนเองว่าคณะกู้ชาติได้ทำการ "กบฏแมนฮัตตัน" ขึ้น โดยถือโอกาสเมื่อจอมพล ป. ไปทำพิธีรับมอบเรือซุกสันคอน "แมนฮัตตัน" ซึ่งรัฐบาลสหรัฐอเมริกามอบให้แก่รัฐบาลไทยตามโครงการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ จี๋จับกุมตัวจอมพล ป. ไปควบคุมไว้ ผู้ที่ลงมือปฏิบัติงานนี้ คือ นาวาตรี มนต์ จารุกา ซึ่งประนามว่าคณะรัฐบาลและ

^๑ รุ่ง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐๘.

^๒ อนุสรณ์แด่ พลโท จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ (กรุงเทพฯ : บริษัทชนะการพิมพ์, ๒๕๐๗) หน้า ๑๐๐ - ๑๐๑.

^๓ รุ่ง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐๕.



คณะรัฐประหารทำการคอร์รัปชั่น โดยไม่คำนึงถึงความเดือดร้อนของประชาชน^๑ คณะรัฐบาล และรัฐประหารซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทัพบก กองทัพอากาศ และกรมตำรวจได้ดำเนิน การปราบปรามพวกกบฏทันทีภายใต้การบังคับบัญชาของพลโท สฤษดิ์ ธนะรัชต์ แม่ทัพกองทัพที่ ๑ สามารถปราบปรามการกบฏสำเร็จในวันที่ ๓๐ มิถุนายน^๒ ภายหลังจากกบฏครั้งนี้ รัฐบาลจอมพล ป. ได้ถือโอกาสสกัดกั้นกำลังของกองทัพเรือลงเพื่อไม่ให้เกิดประวัติศาสตร์ซ้ำรอยอีก

ต่อมา ใน พ.ศ. ๒๕๕๔ เกิดการรัฐประหารเงื้อมยื่น เพราะไม่มีการเคลื่อนย้าย กองทหารอย่างเอ็กเกริก และไม่มีการเสียเลือดเนื้อแก่อย่างใด เพียงแต่มีการออกแถลงการณ์ ของคณะทหารให้ประชาชนทราบว่าเกิดการรัฐประหารขึ้นแล้ว ในวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๕๔ สาเหตุของการรัฐประหารอาจสันนิษฐานได้ว่า รัฐบาลของจอมพล ป. คงพิจารณาว่า รัฐธรรมนูญ พ.ศ. ๒๕๕๒ เป็นอุปสรรคต่อการบริหารราชการแผ่นดิน เพราะว่รัฐธรรมนูญฉบับ นี้ไม่มีสมาชิกสภาผู้แทนประเภ ๒ ที่สนับสนุนรัฐบาล มีแต่ผู้พิสภาที่รัฐบาลไม่สามารถควบคุมได้ นอกจากนี้ยังห้ามมิให้ข้าราชการที่เกี่ยวข้องกับการเมืองก้าวล้ำข้าราชการประจำ และห้าม มิให้แสวงหาผลประโยชน์อันมิชอบในการค้า ประกอบกับขณะนั้นภัยคอมมิวนิสต์กำลังคุกคามบ้าน เมืองอยู่โดยทั่วไปด้วย^๓ คณะรัฐประหารได้นำเอารัฐธรรมนูญฉบับ ๑๐ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๓๕ กลับมาใช้บริหารประเทศอีกครั้งหนึ่ง โดยมีการแก้ไขเพิ่มเติมซึ่งคงเพื่อเป็นประโยชน์ต่อฝ่าย รัฐบาล^๔ ในขณะเดียวกันได้มีการจัดตั้งคณะรัฐบาลจอมพล ป. อีกครั้งหนึ่ง ในคณะรัฐมนตรี

^๑ เพิ่งอ้าง, หน้า ๓๑๕.

^๒ อุสุรณ แก้ว าทต. จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์..., หน้า ๑๐๑ - ๑๐๒.

^๓ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๑๘.

^๔ อานรายละเอียดของรัฐธรรมนูญถาวร พ.ศ. ๒๕๓๕ ฉบับแก้ไขเพิ่มเติม พ.ศ. ๒๕๕๕ ใน รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๒๑ - ๓๒๓.

ชุกชี พลโท สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และ พลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์ ได้เป็นรัฐมนตรีครั้งแรก
 หลังจากนั้นก็ได้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทที่ ๑ โดยรัฐบาลจอมพล ป. เป็นผู้
 ดำเนินการการเลือกตั้ง พรรคประชาธิปไตยไม่เกี่ยวข้องด้วยกับการเลือกตั้งครั้งนี้ โดยอ้างว่า
 รัฐธรรมนูญแก้ไขใหม่มียังคงมีสมาชิกสภา ๒ ประเภท ซึ่งไม่ถูกต้องตามระบอบประชาธิปไตย
 ปรากฏผลจากการเลือกตั้งว่าบรรดาสมาชิกพรรคการเมืองที่สนับสนุนจอมพล ป. ได้รับเลือกตั้ง
 เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรเป็นส่วนใหญ่ จอมพล ป. จึงได้รับการสนับสนุนให้จัดตั้งรัฐบาลอีก
 ครั้งหนึ่ง ในคณะรัฐมนตรีชุดใหม่มีพลโท สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และพลตำรวจโท เผ่า ศรียานนท์
 ได้เลื่อนขึ้นเป็นรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาด
 ไทย ต่างก็เร่งสร้างอิทธิพลและบารมีของตนเพื่อแย่งชิงความเป็นใหญ่ในประเทศ ดังนั้นจึง
 อาจกล่าวได้ว่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๘๕ ถึง พ.ศ. ๒๕๐๐ อาจแบ่งผู้มีอำนาจทางการเมืองไทย
 ออกเป็น ๓ กลุ่ม คือ ๑. กลุ่มจอมพล ป. พิบูลสงคราม ๒. กลุ่มจอมพล ถนอมและวัน
 และ พลตำรวจเอก เผ่า ศรียานนท์ และ ๓. กลุ่มจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ อย่างไรก็ตามที่
 จอมพล ป. สามารถควบคุมกลุ่มต่าง ๆ ให้บริหารราชการแผ่นดินไม่ได้ และยังร่วมมือในการ
 ปราบผู้ที่คบคิดโค่นรัฐบาลได้ จึงมีการจับกุม "พวกกบฏสันติภาพ" ซึ่งเกิดขึ้นเมื่อวันที่ ๑๐
 พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๕ แต่ในที่สุดศาลได้ตัดสินปล่อยผู้ที่ถูกกล่าวหาส่วนใหญ่ มีส่วนน้อยที่ถูก
 จำคุก

ต่อมาในเดือนเมษายน พ.ศ. ๒๔๘๖ จอมพล ป. และคณะได้เดินทางรอบโลกเพื่อ
 เชื่อมสัมพันธ์ไมตรีกับนานาประเทศ และเดินทางกลับในเดือนมิถุนายนปีเดียวกัน จอมพล ป.
 ได้นำเอาวิธีการใหม่ ๒ วิธีมาใช้ในประเทศไทย คือ การเปิดการสัมมนาให้แก่นักสื่อพิมพ์
 เป็นประจำ และการเปิดอภิปรายหรือพุกแบบไฮด์ปาร์ก (Hyde Park) ของอังกฤษ เพื่อ
 เปิดโอกาสให้ประชาชนแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับการเมือง และเรื่องอื่น ๆ ได้โดยเสรีภายใน
 ขอบเขต ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นขั้นสำคัญขั้นหนึ่งของการพัฒนาการเมืองแบบประชาธิปไตย
 ถ้าวิธีการดังกล่าวใช้ได้ผลในทางปฏิบัติจริง ๆ

นอกจากนี้รัฐบาลยังได้ตราพระราชบัญญัติพรรคการเมือง เมื่อวันที่ ๒๖ กันยายน พ.ศ. ๒๔๘๘ อนุญาตให้ประชาชนชาวไทยรวบรวมกันตั้งเป็นพรรคการเมืองได้ ปรากฏว่ามีประชาชนไปจดทะเบียนตั้งพรรคการเมืองกันมากรวมถึง ๓๐ พรรค พรรคใหญ่มี ๒ พรรค คือ พรรคมนังคศิลา ซึ่งมีจอมพล ป. เป็นหัวหน้าพรรค พลตำรวจเอกเผ่า เป็นเลขาธิการพรรค กับ พรรคประชาธิปไตย ซึ่งมี นายควง อภัยวงศ์ เป็นหัวหน้า และนายใหญ่ ศวิตชาติ เป็นเลขาธิการ

ปรากฏว่ามีการณรงค์เพื่อการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรกันอย่างแพร่หลาย และในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ ทางราชการได้จัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไป นับเป็นครั้งที่ ๔ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง เป็นการเลือกตั้งแบบรวมเขตของแต่ละจังหวัด ปรากฏผลการเลือกตั้งว่าสมาชิกพรรคเสรีมนังคศิลาได้รับเลือกเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากที่สุด โดยได้รับเลือกตั้งถึง ๔๓ คนในจำนวนผู้แทนราษฎร ๑๖๐ คน ส่วนพรรคประชาธิปไตยซึ่งได้รับเลือกมาเป็นอันดับ ๒ สมาชิกพรรคได้รับเลือกตั้งเพียง ๒๔ คน นอกจากนั้นก็กระจายไปความพรรคเล็กพรรคน้อยอื่น ๆ แต่ประชาชนต่างประนามว่าการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรครั้งนี้สกปรก ไม่บริสุทธิ์ และไม่เรียบร้อย เพราะว่าการนับคะแนนเสียงของจังหวัดพระนครล่าช้ามาก ต้องใช้เวลาถึง ๒ วัน ๒ คืน ปรากฏว่าเมื่อไฟฟ้าดับตอนกลางคืนก็มีไฟไฟ (บัตรเลือกตั้งปลอม) เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ด้วยเหตุนี้ประชาชนในวงการต่าง ๆ จึงได้ทำการเคลื่อนไหวจนถึงกับการชุมนุมประท้วงรัฐบาลเกี่ยวกับการเลือกตั้งครั้งนี้ ปรากฏว่านิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาได้มีบทบาทสำคัญในขณะนี้ นี้จะได้อธิบายต่อไป จนในที่สุดรัฐบาลต้องประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม และบัญชาการทหารบกได้รับการแต่งตั้งเป็นบัญชาการฝ่ายทหาร มีอำนาจสั่งใช้กำลังกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และตำรวจได้โดยเด็ดขาด ในวันที่ ๒ มีนาคม ได้มีการเดินขบวนเกิดขึ้น แต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ สามารถดำเนินการระงับความวุ่นวายครั้งนี้ได้อย่างนุ่มนวลโดยสันติวิธี จนในที่สุดรัฐบาลสามารถประกาศยกเลิกภาวะฉุกเฉินได้เมื่อวันที่ ๑๔ มีนาคม

พ.ศ. ๒๕๐๐ และให้ยุบเลิกตำแหน่งผู้บัญชาการฝ่ายทหารด้วย พรรคเสรีมนังคศิลาก็ได้กลับมาเป็นรัฐบาลอีกครั้งหนึ่ง โดยมีจอมพล ป. เป็นนายกรัฐมนตรี แต่รัฐบาลชุดนี้บริหารประเทศต่อมาไม่นานก็ถูกคณะรัฐประหารโค่นอำนาจลงในวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐

รัฐประหาร ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐

อาจกล่าวได้ว่ารัฐประหารครั้งนี้เกิดขึ้นเนื่องมาจากความแตกแยกกันเองระหว่างกลุ่มผู้นำของคณะรัฐบาลจอมพล ป. โดยแบ่งออกเป็น ๓ กลุ่มดังกล่าวนั้นแล้ว แต่กลุ่มที่มีความขัดแย้งกันอย่างรุนแรงคือกลุ่มของจอมพลสฤษดิ์ กับกลุ่มพลตำรวจเอกเผ่า เพราะต่างก็อยู่ในฐานะเดียวกัน และมีความต้องการที่จะมีอำนาจสูงสุดทางการเมืองการปกครองเหมือนกัน ทั้งสองกลุ่มจึงเป็นคู่แข่งกันทางการเมือง ซึ่งทางก็มีกำลังสนับสนุนมากเหมือนกัน จอมพลสฤษดิ์ได้สมาชิกสภาผู้แทนราษฎรที่เป็นอิสระหรือแยกมาจากพรรคการเมืองอื่น ๆ มาสนับสนุนโดยรวมเป็นพรรคสหภูมิ มีนายสุกิจ นิมมานเหมินท์ เป็นหัวหน้าพรรค นายสงวน จันทรสาขา เป็นเลขาธิการ ส่วนพลตำรวจเอกเผ่า มีพรรคเสรีมนังคศิลาสนับสนุน จอมพล ป. เองคงรู้สึกหนักใจที่ผู้คุมกำลังทหารและตำรวจแตกแยกกันเช่นนี้ แต่ก็ไม่มีกำลังห้ามปรามได้ ยิ่งกว่านั้นท่านยังเปิดช่องให้รัฐมนตรีฝ่ายจอมพลสฤษดิ์ทำพายุอำนาจได้ ซึ่งเป็นผลแรงให้เกิดรัฐประหารเร็วขึ้น กล่าวคือ ในเดือนสิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ คณะรัฐมนตรีได้ลงมติให้รัฐมนตรีทุกคนถอนตัวจากการค้าและอุตสาหกรรม หรือมีจะนั้นก็ให้ลาออกจากการเป็นรัฐมนตรี จอมพลสฤษดิ์ จึงยื่นใบลาออกจากตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม พลตรีศิริ สิริโยธิน ลาออกจากรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์ พลโทพนอม กิตติขจร ลาออกจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม พลโทประสิทธิ์ จารุเสถียร ลาออกจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงมหาดไทย และพลอากาศโท เฉลิมเกียรติ วัฒนางกูร ลาออกจากรัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงเกษตรในเดือนกันยายน จอมพล ป. นายกรัฐมนตรีเข้ารับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงกลาโหม และรัฐมนตรีว่าการกระทรวงสหกรณ์อีกสองตำแหน่ง นอกจากนี้ก่อนการลาออกของรัฐมนตรีดังกล่าว รัฐบาลของจอมพล ป. ยังต้องเผชิญกับการอภิปรายทั่วไปในสภาผู้แทนราษฎรโจมตีรัฐบาลที่ไม่สามารถรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองได้ รัฐบาลไม่สามารถแก้ไขปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองได้ อย่างไรก็ตามก็รัฐบาลจอมพล ป. ก็มีเสียงพรรคเสรีมนังคศิลาสนับสนุน

อยู่อย่างหนักแน่น ในฐานะของรัฐบาลจึงยังไม่คลอนแคลนนัก

ต่อมา จอมพลสฤษดิ์ ได้ลาออกจากพรรคเสรีมนังคศิลาพร้อมกับคณะทหารที่สนับสนุน ซึ่งล้วนแต่เป็นผู้นิยมกำลังทหารทั้งสามเหล่าทัพ เช่น จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ พลโทถนอม กิตติขจร พลโทประภาส จารุเสถียร พลตรีประเสริฐ รุจิรวงศ์ พันเอกประจวบ สุนทรางกูร พลเรือเอก หลวงชำนาญอรุณฤทธิ์ พลอากาศโทเฉลิมเกียรติ วิชนางกูร เป็นต้น ต่อมาคณะทหารของ จอมพลสฤษดิ์ ได้ยื่นคำขาดเรียกร้องให้รัฐบาลของจอมพล ป. ลาออก ประกอบกับในขณะที่เดียวกันมีการเปิดอภิปรายแบบโหวตปรักที่ห้องสนามหลวง โจมตีรัฐบาลของจอมพล ป. และขอให้ จอมพล ป. ลาออกเช่นเดียวกัน เกี่ยวกับการแข่งขันอำนาจทางการเมืองระหว่างจอมพล ป. และจอมพลสฤษดิ์นี้ ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ได้เขียนไว้ว่า

"...มีผู้กล่าวกันว่าจอมพลแปลก พิบูลสงคราม ก็ได้วางแผนการที่จะขจัดจอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ และกำหนดว่าจะลงมือกระทำหลังเที่ยงคืนของวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ แต่จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ แอบไปทราบแผนการนี้ จึงตัดสินใจขจัดจอมพลแปลก พิบูลสงคราม และพรรคพวกเสียก่อน ฉะนั้นในเวลา ๒๓.๐๐ นาฬิกาของคืนวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้นำทหารพร้อมด้วยอาวุธ มีรถถัง รถเกราะ และเป็นกลหนักเขาไปยึด สถานที่ราชการสำคัญไว้ ซึ่งเป็นารเริ่มรัฐประหารของคณะทหารอย่างไม่เสียเลือดเนื้ออีกครึ่ง หนึ่ง แล้วผู้แทนคณะทหารได้พுகวิหุ เรียกกอมพลแปลก พิบูลสงคราม และพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ให้ไปรายงานตัวต่อคณะรัฐประหาร ฝ่ายจอมพลแปลก พิบูลสงคราม เมื่อได้ทราบข่าว รัฐประหาร ได้ขับรถไปทางจังหวัดชลบุรี แล้วลงเรือที่แหลมฉบังมุ่งไปยังประเทศเขมรโดยเจ้า สีนุกได้เกื้อกูลให้ที่หักอาศัยอยู่ในประเทศนั้นเป็นเวลาชั่วคราว แล้วก็ย้ายไปพำนักอยู่ในประเทศ ญี่ปุ่นจนถึงแก่อสัญกรรมเมื่อวันที่ ๑๑ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๗ ส่วนพลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ ได้ตัดสินใจขอมอบตัวต่อจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ เมื่อเวลา ๒.๓๐ นาฬิกาของวันที่ ๑๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐ ในฐานะที่พลตำรวจเอกเผ่า ศรียานนท์ เป็นเพื่อนเก่า จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีใจกว้างพอที่จะไม่ปฏิบัติอย่างรุนแรงต่อท่าน ไม่มีการยึดทรัพย์สมบัติ เพียงแต่เนรเทศท่านไป อยู่นอกประเทศไทยในตอนบ่ายวันนั้นเอง ท่านได้ไปอาศัยอยู่ ณ ประเทศสวิสจนถึงแก่อสัญกรรม"^๑

^๑รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕๐.

ต่อมาในวันที่ ๑๘ กันยายน ได้มีการแต่งตั้งสมาชิกประเภทที่ ๒ ซึ่งเกือบทั้งหมด เป็นสมาชิกของคณะกรรมการดำรงชั้นคุณกำลังของสามเหล่าทัพ หลังจากนั้นคณะกรรมการได้พิจารณาว่ามีความจำเป็นที่ต้องหาบุคคลที่นานาประเทศไว้วางใจเป็นนายกรัฐมนตรีเพื่อจะได้ให้การรับรองคณะรัฐประหาร ๑๖ กันยายน ในที่สุดก็ตกลงเชิญ นายพจน์ สารสิน ซึ่งกำลังดำรงตำแหน่งเลขาธิการองค์การ ส.ป.อ. มาเป็นนายกรัฐมนตรี โดยผ่านการลงมติเป็นเอกฉันท์ของสภาผู้แทนราษฎร ซึ่งก็เป็นฝ่ายของคณะกรรมการนั่นเอง นายพจน์ สารสิน ได้จัดตั้งรัฐบาล ซึ่งรัฐมนตรีส่วนมากก็เป็นพวกที่เข้าร่วมมือโอบการทำการรัฐประหาร ยกเว้นจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งไม่ได้เข้าร่วมรัฐบาลด้วย แต่ก็เป็นที่ประจักษ์ชัดว่าเป็นผู้ที่กุมอำนาจทางการเมืองอย่างแท้จริงอยู่ในขณะนั้น

รัฐบาลของนายพจน์ สารสิน ถือว่าเป็นรัฐบาลรักษาการชั่วคราว จึงมีใ้ดำเนินการใหม่ เพียงแต่บริหารบ้านเมืองให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย และจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ หลังจากนั้นนายพจน์ สารสิน ได้ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พรรคสหภูมิของคณะกรรมการได้จัดตั้งรัฐบาลขึ้นโดยการสนับสนุนของสมาชิกพรรคเสรีนิยมคศิลาและพวกที่ไม่สังกัดพรรค ที่ประชุมคณะกรรมการเสนอให้จอมพลสฤษดิ์เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ท่านปฏิเสธโดยอ้างว่าสุขภาพไม่ดี พลโทदनอมจึงได้รับการเสนอชื่อเป็นคนที่ ๒ จึงได้รับการแต่งตั้งเป็นนายกรัฐมนตรีในเดือนมกราคม พ.ศ. ๒๕๐๑ และได้เลื่อนยศขึ้นเป็นพลเอก สำหรับจอมพลสฤษดิ์ ก็ได้จัดการจดทะเบียนตั้งพรรคการเมืองขึ้นใหม่พรรคหนึ่งคือพรรคชาติสังคมน เพื่อให้เป็นพรรคที่สนับสนุนคณะกรรมการโดยตรง มีจอมพลสฤษดิ์ เป็นหัวหน้าพรรค พลโทदनอม และนายสุกิจ นิมมานเหมินท์ เป็นรองหัวหน้าพรรค พลโทประภาส เป็นเลขาธิการพรรค

จอมพลदनอม ทำหน้าที่บริหารประเทศได้ระยะหนึ่งก็เกิดความปั่นป่วนทางการเมืองเนื่องจากความวุ่นวายภายในพรรคชาติสังคมน และนอกพรรคเอง เพราะความต้องการแสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง เมื่อพลาดหวังจากตำแหน่งที่ตนจะได้รับก็ปลีกตัวออกจากการสนับสนุนรัฐบาลไปจับกลุ่มกับพวกที่ค้านรัฐบาล และสมทบกับสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรฝ่ายค้านเพื่อเตรียมการเปิดอภิปรายโจมตีรัฐบาล ประกอบกับในขณะนั้น "คอมมิวนิสต์พยายามจะรบกวน และ

ข้าราชการบริหารงานทุกวิถีทาง เพื่อจะล้มล้างความเชื่อถือของประชาชนให้หมดลงไปทุกที่ ๆ ด้วยการแทรกซึมและบ่อนทำลายตามกรรมวิธีอันแยบยลซับซ้อน รัฐบาลเองก็ตระหนักในการกระทำของกลุ่มชนเหล่านี้ดี และได้พยายามที่จะระงับยับยั้งและปราบปรามตามอำนาจตัวบทกฎหมายตลอดมา แต่อำนาจความชอบธรรมของรัฐบาลในขณะนั้นไม่เพียงพอแก่การบ่มารบปราบปรามได้เพียงพอแน่นอนคืนเหล่านี้ให้สิ้นลงไปได้ ศัตรูร้ายของชาติเหล่านี้ก็คือโอกาสบ่อนทำลายต่อไป"^๑

ด้วยสถานการณ์ดังกล่าว จอมพลถนอมจึงลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี พอดีกับที่จอมพลสฤษดิ์ เดินทางกลับจากการไปรักษาตัว ณ ต่างประเทศ และในวันที่ ๒๐ ตุลาคม เวลา ๒๑.๐๐ น. คณะปฏิวัติซึ่งมีจอมพลสฤษดิ์ เป็นหัวหน้าได้ลงมือทำการปฏิวัติยึดอำนาจการปกครองบ้านเมืองโดยส่งทหารคุมรถเกราะและรถถัง ไปรักษาการตามจุดสำคัญทางยุทธศาสตร์ ไม่ปรากฏว่ามีการต่อต้านการปฏิวัติจากฝ่ายใด การปฏิวัติจึงประสบความสำเร็จโดยไม่เสียเลือดเนื้อ หลังจากนั้นคณะปฏิวัติภายใต้จอมพลสฤษดิ์หัวหน้าคณะปฏิวัติได้ดำเนินการบริหารราชการแผ่นดิน ตั้งแต่วันที่ ๒๐ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๐๑ ถึงวันที่ ๒๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๐๒ ซึ่งเป็นวันประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร ปรากฏว่าในระหว่างนั้นคณะปฏิวัติได้บริหารประเทศไปตามประกาศของคณะปฏิวัติรวม ๕๗ ฉบับ ต่อมานในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๒ จอมพลสฤษดิ์ก็ได้รับการแต่งตั้ง เป็นนายกรัฐมนตรี ท่านได้บริหารประเทศสืบมาจนถึงแก่อสัญกรรมในวันที่ ๘ ธันวาคม พ.ศ. ๒๕๐๖

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑อนุสรณ์แก่ อาทนะ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, หน้า ๑๐๐ และโปรดดู

David A. Wilson, "Bengkok's Dim View to the East", Asian Survey, Vol. 1, No. 4, June 1961, pp. 13 - 14.

การบริหารประเทศของจอมพลสฤษดิ์ เป็นไปในลักษณะที่การบริหารงานอยู่ในมือของจอมพลสฤษดิ์เป็นส่วนใหญ่ เป็นรูปแบบการปกครองแบบเผด็จการ^๑ ปรากฏว่าในช่วงเวลาที่ประเทศปกครองโดยคณะปฏิวัติ อำนาจสูงสุดในทุกคามอยู่ที่จอมพลสฤษดิ์ หัวหน้าคณะปฏิวัติ เป็นการปกครองที่ไม่มีรัฐธรรมนูญ ไม่มีรัฐสภา และไม่มีคณะรัฐมนตรี ถึงแม้จะมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญชั่วคราวในเวลาต่อมา รัฐบาลก็ยังปกครองแบบเผด็จการ คือมีการจัดตั้งสภาร่างรัฐธรรมนูญเพื่อทำหน้าที่ร่างรัฐธรรมนูญและนิติบัญญัติ สมาชิกของสภานี้มาจากการแต่งตั้งโดยจอมพลสฤษดิ์เอง นอกจากนี้จอมพลสฤษดิ์ ยังมีอำนาจพิเศษตามมาตรา ๑๗ แห่งธรรมนูญการปกครองที่จะดำเนินการใด ๆ ก็ได้เพื่อคงไว้ซึ่งราชบัลลังก์ ความสงบสุขและศีลธรรมอันดีของประชาชน รัฐบาลใต้อาจเหตุผลที่ต้องมีการปกครองแบบรวมอำนาจเช่นนี้ก็เพื่อจะได้มีการปรับปรุงบริหารประเทศในรูปแบบใหม่ต่อไปอันจะเหมาะสมกว่าการปกครองแบบเดิมที่เคยมีมา อย่างไรก็ตามก็ตี้อาจกล่าวได้ว่า การปกครองแบบรวมอำนาจไว้เมื่อจอมพลสฤษดิ์ โดยถือเสมือนว่าเป็นองค์อัคริบดีผู้เดียวเช่นนี้ ก็เพื่อต้องการที่จะให้มีการใช้อำนาจในการบริหารประเทศ ปรามปรามผู้ต่อต้าน ตลอดจนให้มีการปฏิบัติตามนโยบายอย่างมีประสิทธิภาพ และสามารถใช้อำนาจเพื่อบังคับให้ประชาชนปฏิบัติตามผู้นำได้อย่างกว้างขวาง โดยมีกฎหมายรองรับ^๒

ปัญหาที่จอมพลสฤษดิ์เผชิญ ก็คือ การสร้างความชอบธรรมให้แก่ระบบการปกครองแบบเผด็จการของตน การแสวงหาความสนับสนุนจากกลุ่มพลังต่าง ๆ และการกวาดล้างศัตรูของระบบและของจอมพลสฤษดิ์เอง^๓ ปรากฏว่าจอมพลสฤษดิ์สามารถรวบรวมกลุ่มชนชั้นนำต่าง ๆ

^๑สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๐๖ และโปรดอ่านความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ๓๖ รัชต์ ใน ทักษิณ เดลิ้มเตียรณ, "ความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ๓๖ รัชต์ และระบบพหุอนุอุปถัมภ์", วิกเมืองไทย, (ภาคประวัติศาสตร์และการเมือง), หน้า ๓๕ - ๔๑.

^๒สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้าเดียวกัน.

^๓สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๑.

ไว้ในอำนาจของตนได้ โดยใช้วิธีการให้รางวัลในรูปของตำแหน่งทางการเมือง และตำแหน่งหน้าที่การงานเป็นสำคัญ นอกจากนี้ยังได้สนับสนุนให้นักวิชาการ นักเทคนิค และปัญญาชนมาร่วมทำงานกับรัฐบาล เนื่องจากความจำเป็นที่ต้องเร่งรัดปรับปรุงการพัฒนาประเทศในทุก ๆ ด้าน ซึ่งเป็นการส่งเสริมให้บรรดาบุคคลดังกล่าวมีบทบาทในการพัฒนาประเทศมากยิ่งขึ้น อันเป็นการสร้างการยอมรับและความสนับสนุนให้แก่ระบบการปกครองของจอมพลสฤษดิ์ และตัวจอมพลสฤษดิ์เอง ดังจะเห็นได้จากการตั้งคณะรัฐมนตรี ถึงแม้ว่าคณะปฏิวัติประกอบด้วยนายทหารสำคัญทั้งสามกองทัพบก แต่ปรากฏว่าผู้ที่ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นรัฐมนตรีมีนายทหารน้อยมาก คือในจำนวนรัฐมนตรีทั้งหมด ๑๔ คน มีนายทหารที่ร่วมปฏิวัติเพียง ๓ คน คือ พลเอกถนอม กิตติขจร รองนายกรัฐมนตรีและรัฐมนตรีกลาโหม พลโทประภาส จารุเสถียร รัฐมนตรีมหาดไทย และต่อมามี พลเอกสุรจิต จารุเศรณี เพิ่มมาอีกคนหนึ่ง^๑ นอกนั้นเป็นพลเรือนซึ่งมีความรู้ความสามารถในก้านต่าง ๆ ส่วนนายทหารอื่น ๆ ที่สนับสนุนการปฏิวัติก็ได้รับการตอบแทนโดยได้รับการแต่งตั้งให้เป็นสมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญ ดังจะเห็นได้ว่าในจำนวนสมาชิกสภาว่าง ๒๔๐ คนเป็นนายทหารมก ๘๖ คน นอกนั้นเป็นนายทหารเรือ ทหารอากาศ ตำรวจ ข้าราชการ พลเรือน อาจารย์มหาวิทยาลัย นักกฎหมาย นักหนังสือพิมพ์ นักธุรกิจ^๒ นอกจากนี้จอมพลสฤษดิ์ยังได้หยิบยื่นผลประโยชน์ทางก้านเศรษฐกิจให้แก่กลุ่มบุคคลชั้นนำในคณะปฏิวัติอีกด้วย เช่น การเป็นประธานกรรมการ กรรมการ และหุ้นส่วนในรัฐวิสาหกิจ และธุรกิจของเอกชน กับทั้งยังมีการแสวงหาผลประโยชน์จากตำแหน่งหน้าที่การงานอย่างกว้างขวาง เพื่อใช้เป็นพลังสนับสนุนในการสร้างอำนาจและอิทธิพลของจอมพลสฤษดิ์ และพรรคพวก^๓

^๑โปรดอ่านรายชื่อรัฐมนตรีทั้งคณะใน ที่ระลึกงานพระราชทานเพลิงศพ ฯพณฯ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, หน้า ๑๔๖ - ๑๔๗.

^๒โปรดอ่านรายชื่อสมาชิกสภาว่างรัฐธรรมนูญใน สำนักงานเลขาธิการสภาผู้แทนราษฎร, สมุคภาพสมาชิกวุฒิสภา ๒๔๗๕ - ๒๕๐๒.

^๓สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๒.

อย่างไรก็ตาม จอมพลสฤษดิ์ ก็เช่นเดียวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม ก็ไม่ได้พยายามแปรรูปการปกครองจากแบบทหารมาเป็นพลเรือน และไม่ได้อาศัยพยายามสร้างพรรคการเมืองขึ้นมาเป็นฐานแห่งอำนาจทางการเมืองอันใหม่ที่จะรับกับการขยายตัวทางการเมืองของประชาชนได้อย่างมีประสิทธิภาพ จอมพลสฤษดิ์ยังคงใช้กองทัพเป็นฐานแห่งอำนาจ ซึ่งทำให้การปกครองไม่สามารถปรับตัวให้เข้ากับสภาพทางการเมืองที่เปลี่ยนแปลงได้^๑ ลักษณะการปกครองดังกล่าวรวมทั้งแนวโน้มนโยบายในการบริหารประเทศของรัฐบาลจอมพลสฤษดิ์ ได้รับการปฏิบัติสืบต่อมาในรัฐบาลของจอมพลถนอม กิตติขจร^๒ ซึ่งเปรียบเทียบเสมือนทนายทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์จนกระทั่งถึง พ.ศ. ๒๕๑๑ เมื่อมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ การปกครองโดยลักษณะนี้จึงต้องยุติลง เพราะต้องมีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปตามรัฐธรรมนูญในเดือนกุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๒^๓ ปรากฏว่าพรรคสหประชาไทยของรัฐบาลได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรมากเป็นอันดับหนึ่ง จึงได้เป็นผู้จัดตั้งรัฐบาล และจอมพลถนอม กิตติขจร ได้เป็นนายกรัฐมนตรี แต่ต่อมาเนื่องจากความวุ่นวายทางการเมือง^๔ และรัฐบาลไม่มีอำนาจเพียงพอในการขจัดอุปสรรคต่าง ๆ ในการบริหารประเทศ จอมพลถนอมจึงได้ทำการปฏิวัติเมื่อวันที่ ๑๗ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยให้เหตุผลว่าเพื่อรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และได้ออกประกาศของคณะปฏิวัติรวม ๕ ฉบับ หลังจากนั้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. ๒๕๑๕ ได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญการปกครองราชอาณาจักร พุทธศักราช ๒๕๑๕ ซึ่งเป็นแนวทางในการบริหารประเทศของจอมพลถนอม ปรากฏว่ารัฐบาลต้องเผชิญปัญหามากมายทั้ง

^๑ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๘.

^๒ รอง ตยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๕๐.

^๓ โปรดอ่านรายละเอียดเรื่องนี้ใน เขาวนัท สุคลธาดา, เปิดผนึกความลับ สหิติการเลือกตั้ง ๔ สมัย, (กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๓).

^๔ โปรดอ่านรายละเอียดในรอง ตยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๐๘.

ด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมือง จนในที่สุดได้มีการเคลื่อนไหวเรียกร้องให้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ ความขัดแย้งได้ลุกลามขยายใหญ่โตขึ้น เป็นการจลาจลในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ จอมพลถนอม ไม่สามารถรักษาสถานการณ์ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมืองไว้ได้ จึงได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี และในที่สุดจอมพลถนอม จอมพลประภาส และพันเอกณรงค์ กิตติขจร ก็จำเป็นต้องเดินทางออกนอกประเทศ เพื่อระงับปัญหายุ่งยากทั้งหมด การจลาจลได้สิ้นสุดลงในวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อรัฐบาลของนายสัญญา ธรรมศักดิ์ ได้เริ่มต้นบริหารประเทศ

ปรากฏว่าในการเคลื่อนไหวจนกระทั่งเกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองดังกล่าวนี้ นิสิต นักศึกษา และปัญญาชนอื่น ๆ ในสถาบันอุดมศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทอันสำคัญยิ่ง ซึ่งจะได้กล่าวถึงโดยย่อต่อไป

จากประวัติศาสตร์การเมืองไทยตั้งแต่หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จนถึงวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ คงแสดงไว้ข้างต้นย่อมเป็นการยืนยันว่ารัฐบาลที่ปกครองประเทศขาดเสถียรภาพทางการเมืองในความหมายที่แท้จริง เพราะการเข้ามาเป็นรัฐบาลมักไร้พลังอำนาจทางการเมืองและอาวุธเป็นเครื่องมือสนับสนุน มิได้มีผลการเลือกตั้งแบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ถึงแม้บางครั้งรัฐบาลจะสร้างความชอบธรรมของการปกครองด้วยการให้มีรัฐธรรมนูญ และมีการเลือกตั้งทั่วไป แต่การกระทำดังกล่าวก็เป็นไปในทางรูปแบบหาได้เป็นไปในทางปฏิบัติไม่ เพราะรัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งก็อยู่ภายใต้การกำหนดกฎเกณฑ์และอิทธิพลของรัฐบาลนั่นเอง ทั้งนี้รัฐธรรมนูญและการเลือกตั้งจึงเป็นประโยชน์ต่อฝ่ายรัฐบาลเองในการเป็นหนทางเข้ามาสู่การบริหารประเทศใน "วิถีทางประชาธิปไตย" ซึ่งไม่ว่าจะจัดให้มีการเลือกตั้งกี่ครั้ง หรือประกาศใช้รัฐธรรมนูญกี่ฉบับ รัฐบาลที่มีกำลังทหารและอาวุธสนับสนุนก็จะเป็นผู้ปกครองอำนาจในที่สุด ในสภาพการณ์เช่นนี้เมื่อเวลาผ่านไป ความไม่พอใจของกลุ่มบุคคลต่าง ๆ ซึ่งถูกกดขี่จะขยายตัวมากขึ้น ประกอบกับเกิดกลุ่มอำนาจใหม่ที่ไม่พอใจสภาพที่เป็นอยู่ในขณะนั้นจะถือโอกาสทำการปฏิวัติรัฐประหารต่อรัฐบาลเก่า โดยอ้างความจำเป็นในการรักษาความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง และการสร้างความเจริญก้าวหน้าให้แก่บ้านเมืองเป็นสาเหตุที่ทำ

ให้ต้องทำการปฏิวัติรัฐประหาร^๑ แต่ในที่สุดการปกครองของไทยก็กลับสู่วงวัฏจักร (Vicious circle) เดิมคืออำนาจอยู่ในฝ่ายผู้มีกำลังทหารและอาวุธสนับสนุน และเมื่อผู้มีอำนาจในการปกครองประเทศเห็นว่าใช้ระบบรัฐสภาไม่ได้ผลก็หันไปใช้อำนาจเผด็จการทางทหารแทน

การปฏิวัติรัฐประหารบ่อยครั้งนี้เองเป็นตัวการทำลายวิวัฒนาการทางการเมืองของประเทศค่อนข้างอย่างประเทศไทย เพราะการปฏิวัติรัฐประหารแต่ละครั้งทำให้จักรกลทางการเมืองต้องหยุดซึก ขวัญและศรัทธาของประชาชนในระบบการปกครองตกต่ำ องค์การทางการเมืองที่ไม่ใช่ทางการบริหาร เช่นพรรคการเมืองก็ไม่มีโอกาสได้ตั้งรากฐานอย่างมั่นคง ฯลฯ การที่เป็นเช่นนี้ทำให้ขาดการต่อเนื่องอันจะก่อให้เกิดเป็นประเพณีทางการเมืองที่เป็นหลักเป็นฐาน ซึ่งนอกจากจะขาดประเพณีทางการเมืองปกครองโดยความยินยอมของประชาชนแล้ว ยังก่อให้เกิดประเพณีของการโค่นล้มการปกครองโดยนิคมรัฐธรรมนูญอีกด้วย^๒

รูปแบบการปกครองหลังการปฏิวัติรัฐประหารมัก "เป็นรูปแบบที่ไม่มี การถ่วงดุลกันภายในระบบ ทำให้ผู้นำเหลืออำนาจและใช้อำนาจในทางที่ผิดได้และในขณะที่เดียวกันก็ไม่สามารถเปิดช่องให้กับการมีส่วนร่วมทางการเมืองแก่ประชาชน สภาพเช่นนี้ทำให้ความชอบธรรมลดลงและเป็นผลให้ผู้นำต้องหมดอำนาจไปในที่สุด (ผู้เขียนกล่าวถึงกรณีจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์) รวมทั้งกรณีของจอมพล ป. จอมพลถนอม กิตติขจร และจอมพลประภาส จารุเสถียร ผู้รับมรดกทางการเมืองจากจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์"^๓

^๑โปรดอ่านรายละเอียดเรื่องนี้ใน กฤษ เทพปฏิพัทธ์, "บทบาททหารกับการพัฒนาการเมืองไทย, ใน การพัฒนาการเมืองไทย, หน้า ๑๐๗ - ๑๒๘.

^๒กมล สมวิเชียร, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐ - ๓๑.

^๓สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๘.

จากข้อเสนอเพื่อพิจารณา ๒ ประเด็นข้างต้นเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญการมีส่วนร่วมทาง
 การเมืองของประชาชน และการขาดเสถียรภาพอย่างแท้จริงของรัฐบาล จะเห็นได้ว่าตั้งแต่
 พ.ศ. ๒๔๗๕ หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาจนถึงเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๔๗๖ ซึ่งเป็น
 ขอบข่ายเวลาที่ผู้เขียนกำหนดไว้ในเรื่องที่ทำวิจัย ประเทศไทยมีการพัฒนาการเมืองแต่เพียง
 ในทางทฤษฎี กล่าวคือมีรัฐบาลซึ่งไม่ได้อยู่ในระบอบสมบูรณาญาสิทธิราช มีรัฐธรรมนูญ มีรัฐสภา
 และพรรคการเมือง (ในบางครั้ง) ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง
 เมืองการปกครองตามวิถีทางประชาธิปไตย อันเป็นขั้นตอนของการพัฒนาทางการเมืองที่สำคัญ
 ยิ่ง แต่ในทางปฏิบัติแล้วจะเห็นได้ว่าประเทศไทยยังมิได้มีการพัฒนาทางการเมืองที่แท้จริงสมดัง
 ที่นักวิชาการทางรัฐศาสตร์ท่านหนึ่งได้วิจารณ์ว่า

"ประวัติศาสตร์การเมืองไทยชี้ให้เห็นว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง
 พ.ศ. ๒๔๗๕ มาจนถึงปัจจุบันนี้ ความเสื่อมโทรมทางการเมือง เป็นลักษณะพิเศษของการเมือง
 ไทยมากกว่าการพัฒนาทางการเมือง ปัญหาเกี่ยวกับการเข้ามามีส่วนร่วมในวงการเมืองของ
 ประชาชนยังเป็นปัญหาที่เรื้อรังของการเมืองไทยอยู่แทบเท่าทุกวันนี้..."^๑

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ชยันต์ สุมทวานิช, "อุดมการณ์กับความเป็นจริงในการเมืองไทย", ชีวิตของ
ประเทศไทย, หน้า ๒๗.

บทที่ ๔

ปัจจัยพื้นฐานที่มีผลต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาในส่วนที่จะมีผลกระทบต่อ
การพัฒนาทางการเมืองไทย

ปัจจัยที่จะนำมาพิจารณาในที่นี้ ได้แก่ ทั่วโลกที่สำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษา อันได้แก่ สถาบันอุดมศึกษาโดยเน้นที่มหาวิทยาลัย นิสิตนักศึกษา และค่านิยมของสังคมอัน เกี่ยวเนื่องกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา ทั่วโลกสำคัญทั้ง ๓ ประการนี้จะมีผลต่อการสร้างแนว ความคิดทางการเมืองให้แก่ นิสิตนักศึกษาซึ่งในตัวของตัวเองเป็นทั้งโลก และผลผลิตของการ ศึกษาครั้งนี้ อันจะส่งผลสืบเนื่องต่อการมีบทบาททางการเมือง ซึ่งจะนำไปสู่การตอบปัญหา ว่าในช่วงระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้น การศึกษาระดับอุดมศึกษามีบทบาทต่อ การพัฒนาทางการเมืองไทยหรือไม่ อย่างไร เพราะเหตุใด

สถาบันอุดมศึกษา : มหาวิทยาลัย เนื่องจากมหาวิทยาลัยมีอิทธิพลต่อการสร้างกระบวนการ เรียนรู้ทางการเมือง (Political Sociolization) ของนิสิตนักศึกษาในการกำหนด ลักษณะวัฒนธรรมทางการเมือง^๑ ซึ่งจะส่งผลต่อบทบาทในการพัฒนาทางการเมืองของนิสิต นักศึกษา ดังนั้นจึงนำพิจารณาบทบาทของมหาวิทยาลัยในประเด็นต่อไปนี้

๑. นโยบายและจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย
๒. หลักสูตรและการเรียนการสอน
๓. เสรีภาพของมหาวิทยาลัย
๔. สังคมในมหาวิทยาลัย

^๑สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย",
วรรณไวทยาการ (กรุงเทพฯ : โครงการตำราสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์, ๒๕๑๔),

๑. นโยบายและจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย จากกล่าวได้ว่ามหาวิทยาลัยในประเทศไทยส่วนใหญ่ไม่ได้แสดงจุดมุ่งหมายและนโยบายของมหาวิทยาลัยอย่างชัดเจนมากไปกว่าการส่งเสริมวิชาการชั้นสูง วิชาชั้นสูง และบำรุงวัฒนธรรมแห่งชาติ^๒ โดยไม่ได้แสดงนโยบายเพิ่มเติมว่าจะเสริมสร้างนักศึกษาให้เป็นผู้มีปัญญาและความคิดอันกว้างขวาง การที่เป็นเช่นนี้สืบเนื่องมาจากสาเหตุสำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือ ภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของการตั้งมหาวิทยาลัยในประเทศไทย

คงได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ ว่า พัฒนาการทางการเมืองของไทยเริ่มต้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ทำให้เกิดการปฏิรูปการปกครองทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาคในลักษณะความเป็น "รัฐชาติ" มีการแยกแยะหน้าที่ความรับผิดชอบของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นระบบระเบียบมากยิ่งขึ้น ความจำเป็นในการปกครองตามแนวใหม่นี้เอง ทำให้รัฐบาลมีความต้องการกำลังคนที่ได้รับการศึกษาชั้นสูงจำนวนมากเพื่อช่วยในการปฏิบัติงานให้เป็นไปตามนโยบายของรัฐบาล ทั้งในส่วนกลางและส่วนภูมิภาค รัชกาลที่ ๕ จึงโปรดให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กหลวงขึ้น

"....จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตั้งโรงเรียนมหาดเล็กขึ้นสำหรับฝึกสอนบุตรข้าราชการและนักเรียนที่มีภูมิวิชาสามัญเป็นมัธยมมาแล้วให้รอบรู้ในวิชารัฐประศาสน์ พระราชนิยม และขนบธรรมเนียมในพระราชสำนัก โดยควรแก่ความต้องการแห่งสมัย..."^๓

^๑สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๐.

^๒สุเทพ วิทยานันท์ (รวบรวม), ประมวลพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (สำนักอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐).

^๓คำกราบบังคมทูลของนายกสภากรรมการจัดการ โรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ในพระราชพิธีก่อพระฤกษ์ในวันจันทร์ที่ ๓ มกราคม พระพุทธศักราช ๒๔๔๘, ใน รอง ศยามานนท์ และคณะ, ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๔๔๕-๒๕๐๘ (พิมพ์เป็นที่ระลึกในวันครบห้าสิบปีของการสถาปนาวันที่ ๒๖ มีนาคม ๒๕๑๐, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์ของสมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๐), หน้า ๓๑.

โดยลักษณะนี้ ผู้ที่ได้รับการศึกษาสูงจากโรงเรียนมหาดเล็กหลวง จึงเรียนเน้นไปทางด้านรัฐประศาสนศาสตร์ ซึ่งเป็นการศึกษาหลักและวิธีการปฏิบัติงานซึ่งในระยะแรก ๆ เรียกว่าวิชาปกครองบ้าง วิชาข้าราชการพลเรือนบ้าง^๑ และเพื่อเตรียมตัวปฏิบัติราชการต่อไป และเนื่องจากเป็นสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ เรื่องของการเมือง และการกำหนดนโยบายในแผ่นดินเมืองเป็นเรื่องของพระมหากษัตริย์ เรื่องของการดำเนินงานให้เป็นไปตามนโยบายหรือเรื่องของการปฏิบัติราชการเป็นเรื่องของข้าราชการ^๒ ประกอบกับค่านิยมของสังคมไทยที่ยึดถือในเรื่องระบบอาวุโสและความอ่อนน้อมถ่อมตน ดังนั้นการเรียนการสอนจึงเป็นไปในลักษณะที่ผู้เรียนเป็นฝ่าย "รับฟัง" กับ "ปฏิบัติตาม" ผู้สอนและระเบียบกฎเกณฑ์ของโรงเรียนมากกว่าที่จะมีการแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์ตามหลักของเหตุผล ซึ่งลักษณะการเรียนการสอนเช่นนี้ได้กลายเป็นค่านิยมที่ยอมรับของนักศึกษาไทยในสมัยต่อมา

อย่างไรก็ดี อาจกล่าวได้ว่า ผู้ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนนี้ได้มีส่วนช่วยในการพัฒนาทางการเมืองขั้นต้นในสมัยรัชกาลที่ ๕ ด้วยในแง่ที่เป็นกลไกที่ทำให้การพัฒนาทางการเมืองที่เพิ่งเริ่มต้นในสมัยนี้เป็นไปได้ในส่วนที่เป็นบุคคลากร บริหารงานในหน่วยงานต่าง ๆ ตลอดจนทำหน้าที่ติดต่อกับประชาชนในระดับท้องถิ่นในฐานะตัวแทนของรัฐบาลด้วย^๓

^๑อภิปราย "การศึกษาวิชารัฐศาสตร์และรัฐประศาสนศาสตร์ในประเทศไทย",

Thai Journal of Public Administration, Vol. V, No. 2, October 1964 (เป็นข้อความจากการตอบปัญหาทางโทรศัพท์ในรายการชุมนุมทางวิทยของบริษัทเอสไอ แสตนคาร์ด อีสเทิร์น จำกัด ณ สถานีโทรทัศน์กองทัพบก วันที่ ๑๐ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๗ เวลา ๒๐.๕๐ - ๒๑.๒๐ น. ผู้ตอบปัญหานี้คือ ดร.อมร รัชศาสตร์ อาจารย์ประจำคณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) หน้า ๓๐๐.

^๒เช่นเดียวกับเชิงอรรดที่ ๒

^๓ประวัติดูพาลงกรณมหาวิทยาลัย..., หน้า ๖.

ต่อมาในสมัยรัชกาลที่ ๒ โรงเรียนมหาดเล็กหลวงได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว มีการขยายการเรียน การสอนให้กว้างขวางขึ้น โดยแบ่งแยกวิชาออกเป็นแผนกต่าง ๆ เช่น กฎหมาย รัฐประศาสนศาสตร์ การต่างประเทศ การเกษตร การช่าง การครู และการแพทย์ เป็นต้น เพื่อเตรียมฝึกหัดข้าราชการส่งออกไปรับราชการตามกระทรวงทบวงกรมต่าง ๆ โดยทั่วไป ปรากฏว่าผู้ที่จบการศึกษาจากโรงเรียนข้าราชการพลเรือนฯ ก็ได้เข้ารับราชการในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐบาลตามสาขาวิชาที่ได้ศึกษาเล่าเรียนมา นับว่าเป็นการแบ่งแยกหน้าที่ความรับผิดชอบตามพื้นความรู้ อันเป็นการจำแนกแจกแจงหน้าที่ให้ปรากฏเห็นชัด ซึ่งน่าจะนับได้ว่าเป็นลักษณะหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง

ต่อมาใน พ.ศ. ๒๔๕๕ โรงเรียนข้าราชการพลเรือนได้รับการสถาปนาขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีจุดมุ่งหมายไม่เพียงแต่ผลิตคนเข้ารับราชการ หรือเป็นสถาบันวิชาชีพเฉพาะทางเท่านั้น แต่ให้เป็นสถานศึกษาชั้นสูงสำหรับผู้ที่ต้องการศึกษาต่อด้วย^๒ โดยในระยะแรกประกอบด้วยคณะต่าง ๆ ๔ คณะ คือ คณะแพทยศาสตร์ คณะรัฐประศาสนศาสตร์ คณะวิศวกรรมศาสตร์ คณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ ซึ่งผลิตผู้จบการศึกษาให้มีคุณสมบัติตามความต้องการของสังคมในขณะนั้น แต่บุคคลที่สำเร็จการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษานี้ คงยังไม่มีความหมายในการพัฒนาทางการเมืองนัก เพราะรูปแบบการเมืองการปกครองยังเป็นแบบเก่า แม้จะมีกิจกรรมที่แสดงถึงการพัฒนาทางการเมืองเกิดขึ้นบ้างแล้วก็ตาม อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้ปรากฏว่ามีผู้มีการศึกษาและตื่นตัวทางการเมืองมากขึ้น ดังจะเห็นได้จากการแสดงความ

^๑ ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย...., หน้า ๓๑.

^๒ ประกาศพระกฤษฎาณโรงเรียนข้าราชการพลเรือนของพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว ขึ้นเป็นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และโอนไปขึ้นอยู่ในกระทรวงธรรมการ, ในประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๔๕๕ - ๒๕๐๕, หน้า ๓๖.

คิดเห็นอย่างกว้างขวางตามหน้าหนังสือพิมพ์ ซึ่งมีกิจการเจริญรุ่งเรืองมากในรัชกาลที่ ๖ แม้
 กระนั้นเราก็ไม่อาจมองข้ามไปได้ว่าความสนใจทางการเมืองของประชาชนยังคงก้าวเป็นเพราะ
 อิทธิพลของการศึกษาในระดับอุดมศึกษา แต่อาจบอกได้ว่าเป็นผลจากการที่การศึกษาขยายตัว
 อย่างกว้างขวาง โดยให้โอกาสคนสามัญมากยิ่งขึ้นในการแสวงหาความรู้ ก็จะเห็นได้จากผู้ที่
 เข้าศึกษาต่อในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในระยะแรกของการสถาปนาขึ้นเป็นมหาวิทยาลัย ยัง
 ไม่สามารถหานักเรียนที่จบชั้นมัธยมปีที่ ๘ เข้าศึกษาต่อได้ เพราะหลักสูตรการเรียนชั้นมัธยมศึกษา
 ในขณะนั้นยังไม่มีถึงมัธยมปีที่ ๘ มีเพียงชั้นมัธยมปีที่ ๖ เป็นสูงสุด มหาวิทยาลัยให้โอกาส
 นักเรียนที่จบชั้นมัธยมปีที่ ๖ เข้าศึกษาต่อโดยให้รับประกาศนียบัตรไปพลาถก่อน ต่อมาเมื่อขยาย
 การศึกษาถึงชั้นมัธยมปีที่ ๘ แล้ว มหาวิทยาลัยจึงรับผู้เข้าศึกษาต่อโดยไม่จำกัดชาติกำเนิด แต่
 ต้องมีคุณสมบัติคือจบชั้นมัธยมปีที่ ๘ โดยเริ่มตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๖๘ เป็นต้นมา นอกจากนี้สตรีไทย
 ก็มีโอกาสดำเนินการศึกษาชั้นอุดมศึกษาคด้วย ซึ่งนับว่าเป็นความก้าวหน้าและเสรีภาพของสตรีไทย
 สตรีไทยรุ่นแรกได้เข้าศึกษาในคณะอักษรศาสตร์และวิทยาศาสตร์ในชั้นเตรียมแพทย์ตั้งแต่ พ.ศ.

๒๔๗๐

มหาวิทยาลัยได้จัดการศึกษาให้มีระดับสูงถึงขั้นปริญญาในวิชาแพทยศาสตร์ก่อนสาขา
 อื่น ๆ เพราะความพร้อมและความเหมาะสมหลายประการ^๑ ต่อมากิจการของจุฬาลงกรณ์มหา
 วิทยาลัยได้ขยายตัวอย่างรวดเร็ว จนสามารถเปิดการสอนชั้นปริญญาได้ในหลายสาขาวิชาตาม
 ความต้องการของการพัฒนาประเทศ ดังข้อความว่า "...จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยพิจารณาอยู่
 เสมอว่า ถ้าวิชาใดจะเป็นประโยชน์แก่ประเทศชาติก็เปิดแผนกวิชานั้น ๆ ..."๒

จากที่กล่าวมานี้ จะเห็นได้ว่าจุดมุ่งหมายและนโยบายของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 สถาบันอุดมศึกษาแห่งแรกของประเทศคือการฝึกหัดวิชาชั้นสูง เฉพาะอย่างแก่บุคคลตามความ

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๔๕๕ - ๒๕๐๕, หน้า
 หน้า ๔๐ - ๔๑

^๒ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๒๔๕๕ - ๒๕๐๕, หน้า ๔๑ และโปรดอ่านรายละเอียด
 เรื่องนี้ใน หน้า ๔๑ - ๔๔.

ต้องการของสังคมในการพัฒนาประเทศ โดยยังคงมีจุดมุ่งหมายอยู่ที่การให้บุคคลที่สำเร็จการศึกษาเข้ารับราชการตามหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐตามระเบียบเดิม ปรากฏว่าการจัดตั้งมหาวิทยาลัยต่อมา เช่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ก็แสดงถึงความประสงค์ของรัฐบาลที่จะให้มหาวิทยาลัยดังกล่าวเป็นสถาบันสอนวิชาชีพชั้นสูงเฉพาะอย่าง และเพื่อตอบสนองความต้องการกำลังคนในหน่วยงานต่าง ๆ ของรัฐอยู่นั่นเอง แม้ว่าปัจจุบันมหาวิทยาลัยดังกล่าวจะได้ขยายการสอนไปสู่สาขาวิชาต่าง ๆ มากขึ้นกว่าเดิมก็ตาม สำหรับเรื่องนี้ได้มีผู้วิจารณ์ว่า^๑ "...มหาวิทยาลัยในประเทศไทยไม่เป็นนโยบายการศึกษาอะไรที่มากไปกว่าแหล่งสอนวิชาชีพชั้นสูง ไม่มีความตั้งใจอย่างแน่วแน่ที่จะเสริมสร้างนักศึกษาให้เป็นผู้มีปัญญา และความคึกคักอย่างกว้างขวาง..."^๒

มหาวิทยาลัยไม่เป็นนโยบายให้ปรากฏข้อความมหาวิทยาลัยในฐานะเป็นสถาบันการศึกษาชั้นสูง และเป็นสถาบันที่สำคัญอันหนึ่งของสังคมจะผลิตชนชั้นนำให้มีลักษณะบุคลิก และความคิดเห็นอย่างไรก็ดี เดวิด แอปเตอร์ (David E. Apter) ได้กล่าวไว้ว่า กระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองส่วนหนึ่งเป็น เรื่องของระบบการศึกษาและบุคคล โดยเฉพาะชนชั้นนำจะมีทัศนคติ ค่านิยม และบุคลิกอย่างไรก็ขึ้นอยู่กับนโยบายการศึกษา^๓

อย่างไรก็ดี การจะโทษว่าการที่มหาวิทยาลัยไทยในปัจจุบันไม่มีการกำหนดนโยบายและจุดมุ่งหมายที่แน่นอนเป็นเพราะภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ของการตั้งมหาวิทยาลัยเป็นสาเหตุ

^๑ดร. สุจิต บุญบงการ, ภาควิชาการปกครอง คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

^๒ดร. สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย", วรรณไวทยาการ, หน้า ๒๐.

^๓David E. Apter, The Politics of Modernization (Chicago : The University of Chicago Press, 1965), p. 145 อ้างถึงใน สุจิต บุญบงการ เรื่องเดิม, หน้า ๒๐.

สำคัญนั้นก็ออกจะไม่ยุติธรรมนัก เพราะการตั้งมหาวิทยาลัยในครั้งนั้นมีจุดมุ่งหมายที่แน่นอน และเหมาะสมกับความต้องการของบ้านเมืองในขณะนั้นอย่างยิ่งดังข้อความว่า

... ในอดีตมีจุดมุ่งหมายที่ผลิตบัณฑิตอย่างแน่นอน กล่าวคือ มุ่งให้เป็นข้าราชการทั้ง ๆ ที่ วัตถุประสงค์ของท่านผู้จัด และพระราชบัญญัติก็กว้างกว่านี้ ในเรื่องนี้จุฬาลงกรณ์มหา- วิทยาลัยได้ปฏิบัติหน้าที่อย่างดีที่สุดที่ผลิตนักวิชาชีพในแขนงต่าง ๆ ไปปฏิบัติราชการ ความซัด เกลาของบัณฑิตในยุคนั้น ในค่านิยมหา ความรู้วิชาการทั่วไป ในค่านิยมธรรม จริยธรรม พอจะกล่าวได้ว่า เป็นสัดส่วนที่สูงกว่าปัจจุบัน ทั้งนี้เห็นจะเป็นเพราะมหาวิทยาลัยมีขนาดเล็ก นิสิตมีโอกาสดำเนินการรู้จัก ร่วมปฏิบัติงานกัน สัมผัสกัน ในหมู่วิชาชีพต่าง ๆ กัน ผู้บริหารยังมีความห่วงใยทั้ง ในค่านิยมวิชาความรู้ และที่ชนะที่ทันต่อการเคลื่อนไหวในวง การศึกษา จุดเด่นที่ทำให้บัณฑิตสมัยนั้นมีการซัดเกลาแล้วอย่างดีในปัญหาความรู้ทั่วไป คุนธรรมและจริยธรรม ทั้ง ๆ ที่มีอาจารย์ผู้สูงเป็นสัดส่วนน้อย ทั้ง ๆ ที่อาจารย์แต่ละ ท่านต้องทำงานหนัก ต้องสอนนับเป็น ๒๐ - ๓๐ ชั่วโมงต่อสัปดาห์เห็นจะเป็นการสั่งสรร ในหมู่นิสิตผู้ศึกษาแขนงวิชาชีพต่าง ๆ กัน ทั้งในการเรียนรวมกัน และในกิจกรรมนอก และส่งเสริมหลักสูตร"^๒

แต่เนื่องจากในสมัยต่อมามิได้มีการกำหนดนโยบาย และความมุ่งหมายในการจัดการ ศึกษาาระดับมหาวิทยาลัยของชาติให้เป็นที่แน่นอน ทำให้แต่ละมหาวิทยาลัยจัดดำเนินการศึกษา หรือขยายการศึกษาตนเองโดยไม่มีการติดต่อประสานงานซึ่งกันและกัน อันก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยว

^๑รายงานการสัมมนามหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๒ เรื่องการบริหารงานมหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษาแห่งประเทศไทย, ๒๕๑๑), หน้า ๓๔ - ๖๑.

^๒ดร. สิบปนนท์ เกตุทัต, "แนวคิดในการสร้างบัณฑิต", การสัมมนาเรื่อง วิถุทธการทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๓), หน้า ๕๔ - ๕๕.

กับนโยบายการศึกษาในระดับมหาวิทยาลัย^๑

ภัยเหตุนี้จึงทำให้

...ในปัจจุบันไม่มีจุดมุ่งหมายในการผลิตบัณฑิตที่แน่นอน เรามักจะอ้อมอ้อมตอบว่าให้ บัณฑิตมีวิชาการชั้นสูง และมีศีลธรรม ถ้าจะไปซักถามท่านศาสตราจารย์และผู้บริหารชั้น สูงแต่ละท่าน (แม้ว่าในมหาวิทยาลัยเดียวกัน) ว่า วิชาการชั้นสูงหมายความว่าอะไร มัก จะไม่ใคร่คำตอบที่แน่นอน มหาวิทยาลัยไม่เคยแถลงปรัชญา นโยบาย จุดมุ่งหมาย และวิธี การที่จะทำให้เกิดจุดมุ่งหมายนั้นอย่างแจ่มชัด เวลาของแถลงมหาวิทยาลัย มักจะแถลงแบบ ครอบคลุมกว้าง โดยไม่ละเอียด หรือบางครั้งอาจารย์เพียงคนเดียวเป็นผู้ร่าง^๒

เนื่องจากรัฐบาลยังคงเจริญรอยตามคตินิยมเดิมในการตั้งมหาวิทยาลัยดังกล่าวมา แล้ว จึงน่าจะเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้บัณฑิตศึกษาของไทยเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาโดยมี จุดมุ่งหมายที่จะแสวงหาวิชาชีพโดยได้รับปริญญาบัตรเพื่อเป็นใบเบิกทางไปสู่การประกอบอาชีพ การงานที่ดี และการยอมรับของสังคมโดยไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการเสริมสร้างสติปัญญา ของตนและการเรียนรู้สิ่งแวดล้อมเพื่อปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น ซึ่งโดยทั่วไปบุคคลที่กำลังศึกษาอยู่ใน ระดับมหาวิทยาลัยควรเป็นผู้ที่ยึดถือในอุดมคติและมีหลักการเพราะการศึกษาในระดับสูงเช่นนี้ จะกระตุ้นให้เขาเป็นนักคิดและเป็นผู้เห็นแก่ประโยชน์ของสังคมเป็นส่วนใหญ่ ภัยเหตุนี้จึงมีผู้ กล่าวว่ นักศึกษาไทยส่วนใหญ่เป็น "พวก practical มากกว่านักอุดมคติ"^๓

^๑ ประยูร ศรีประสาธน์, "ปัญหาการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของสภาการศึกษา แห่งชาติ : ศึกษาเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย" วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท (รัฐ- ประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต) สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๑๐ ใน บรรณานุกรมงานวิจัย ทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๒, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๓), หน้า ๑๕๓.

^๒ ดร. สิปปนนท์ เกตุทัต, เรื่องเดิม, หน้า ๕๕.

^๓ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๑.

อย่างไรก็ดี มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งตั้งขึ้นมาภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้แสดงให้เห็นนโยบายอย่างเด่นชัดในการจะเสริมสร้างระบอบประชาธิปไตยและเผยแพร่ความคิดเกี่ยวกับรัฐธรรมนูญให้แก่ประชาชนโดยทั่วไป นอกเหนือจากการเสริมสร้างบุคคลที่มีความรู้ในด้านการเมือง^๑

...มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เดิมมีชื่อว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ได้จัดตั้งขึ้นโดยพระราชบัญญัติมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง พ.ศ. ๒๔๗๖ มีหน้าที่จัดการศึกษาวิชากฎหมาย วิชาการเมือง วิชาเศรษฐการ และบรรดาศาสนาอื่น ๆ อันเกี่ยวกับวิชาธรรมศาสตร์และการเมือง...

...เดิมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง เปิดสอนแบบตลาดวิชาไม่จำกัดอายุของนักศึกษา ผู้ที่สมัครเข้าเรียนมาจากบุคคลที่มีคุณวุฒิหลายประเภทจากที่ต่าง ๆ เช่น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ผู้แทนตำบล ข้าราชการ ทนายความ และผู้เคยผ่านการเรียนกฎหมายมาแล้วจากโรงเรียนสอนกฎหมายกระทรวงยุติธรรม ทั้งนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อให้ความรู้แพร่หลายยิ่งขึ้น ปริญญามีแค่ปริญญาธรรมศาสตร์บัณฑิต (ธ.บ.) เท่านั้น แต่จะแยกสาขาศึกษาทางนิติศาสตร์ รัฐศาสตร์ เศรษฐศาสตร์ และการทูตได้ก็ต่อเมื่อไปศึกษาต่อชั้นปริญญาโท^๒

อาจเป็นด้วยนโยบายดังกล่าวของมหาวิทยาลัย จึงทำให้บัณฑิตที่จบการศึกษาจากมหาวิทยาลัยแห่งนี้มีความสนใจและกระตือรือร้นในการเข้าไปมีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองประเทศมากกว่าบัณฑิตจากมหาวิทยาลัยแห่งอื่น ดังจะเห็นได้จากเมื่อตั้งมหาวิทยาลัย

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน บุญเย็น วอทอง, "การจัดตั้งสถาบันการศึกษาในทางการปกครองประชาธิปไตยของประเทศไทยบทศึกษา เฉพาะกรณีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ในลักษณะที่เป็นอุปกรณต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยสมัยเริ่มต้นในประเทศไทย", วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๐๗.

^๒มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, คู่มือการศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, ๒๕๑๖), หน้า ๗ - ๘.

ธรรมศาสตร์และการเมืองได้ไม่นาน ผู้ที่จบการศึกษาจากสถาบันแห่งนี้ได้สมัครแข่งขันเพื่อรับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรประเภทเลือกตั้งจากประชาชนกันอย่างคึกคัก และปรากฏว่าได้รับเลือกเข้าเป็นสมาชิกสภาผู้แทนฯ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มากกว่าผู้ที่จบการศึกษาจากสถาบันแห่งอื่น ทั้งนี้จากการศึกษาวิจัยของ ดร.สุจิต บุญบงการ โดยศึกษาเปรียบเทียบในช่วงปี พ.ศ. ๒๕๕๐ และปี พ.ศ. ๒๕๕๙^๑ แต่ต่อมา "ในระยะหลังได้มีการปรับปรุงมหาวิทยาลัยแห่งนี้ใหม่ และนโยบายดังกล่าวไม่ได้รับการสนับสนุนอีกต่อไป ปัจจุบันนักศึกษาแห่งสถาบันนี้ก็ไม่ได้มีทัศนคติที่แตกต่างไปจากมหาวิทยาลัยแห่งอื่น ๆ เท่าใดนัก"^๒ แม้กระนั้นก็ตามอาจกล่าวได้ว่านักศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ส่วนใหญ่ยังคงมีความกระตือรือร้นต่อการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง มีความคิดวิพากษ์วิจารณ์และมีความเป็นตัวของตัวเองในอัตราที่ดูจะมากกว่านิสิตนักศึกษาจากสถาบันอื่นคงจะได้อีกกล่าวต่อไปในภายหลัง

สำหรับเรื่องนโยบายและจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยที่ยังเป็นปัญหาค้างกล่าวมาแล้ว นี้มิใช่ว่ามหาวิทยาลัยจะไม่ทราบปัญหา มหาวิทยาลัยไม่เพียงแต่ทราบปัญหาเท่านั้น แต่ยังสามารถพยายามพิจารณาแก้ไขปัญหาค้างกล่าวอยู่เสมอในรูปของการจัดสัมมนา โดยเริ่มตั้งแต่การจัดการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑ เมื่อเดือนกรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘ และครั้งที่ ๒ เมื่อวันที่ ๒๕ - ๓๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๑๐ เป็นต้น โดยได้รับความร่วมมือจากสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี และสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ มีผู้สรุปผลของการสัมมนาเกี่ยวกับจุดมุ่งหมายของ

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน Suchit Bun-Bongkarn, Higher Education and Political Development in Thailand (Unpublished Ph.D. Thesis the Fletcher School of Law and Diplomacy, 1968), p. 76

และสุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม.

^๒สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๓.

^๓เกษม ศิริสัมพันธ์ นีออน สนิทวงศ์ฯ สัจเวียง อินทวิชัย และเสนห์ จามริก, "ปัญหาการศึกษาของมหาวิทยาลัยไทย", รายงานผลการสัมมนามหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๒ เรื่องการบริหารงานมหาวิทยาลัย, หน้า ๑๒๓.

มหาวิทยาลัยครั้งนี้ "ความมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยนั้น คือการเสริมสร้างบุคคลิกภาพของนักศึกษา ให้เป็นผู้มีปัญญาสูงส่งควบคู่กันไปกับการที่มหาวิทยาลัยจะต้องจัดสรรให้วิชาความรู้ในแขนงวิชาเฉพาะค่านตามสมควรในการศึกษาระดับชั้นปริญญาตรี"^๑

สำหรับจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยซึ่งได้ชื่อว่าเป็นสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัยที่เก่าแก่ที่สุดของประเทศไทย และมักเป็นตัวอย่างปฏิบัติของมหาวิทยาลัยแห่งอื่น ๆ ก็มิได้นิ่งนอนใจในอันที่จะกำหนดนโยบายและเป้าหมายที่แน่ชัดในการส่งเสริมพัฒนานิสิตให้ออกมาในรูปใด คงจะเห็นได้จากการที่มหาวิทยาลัยได้จัดการสัมมนาเกี่ยวกับเรื่องนี้ขึ้นหลายครั้ง

ระหว่างวันที่ ๑๘ - ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัดการสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ณ สว่างคนิवास เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ในคำปราศรัย ของ ศาสตราจารย์ รอง ศยามานนท์ รองอธิการบดี ฝ่ายปกครอง ทำการแทนอธิการบดี จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ในพิธีเปิด การสัมมนา มีความตอนหนึ่งซึ่งแสดงให้เห็นความตั้งใจของมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับนิสิต ดังนี้

...มหาวิทยาลัยของเราที่มีความปรารถนาอยู่ตลอดเวลาที่จะส่งเสริมกิจการได้ผลดียิ่งขึ้นเสมอมา มหาวิทยาลัยใครจะเห็นนิสิตมีความรทงวิทยาการลึกซึ้งยิ่งขึ้น มีความเจริญพัฒนาทั้งทางสติปัญญาและศีลธรรม มีทัศนคติที่ดีเป็นประโยชน์แก่ชาติบ้านเมือง มหาวิทยาลัยปรารถนาอย่างยิ่งที่จะโหนิสิตโดยประโยชน์อย่างสมบูรณ์จากชีวิตในมหาวิทยาลัยของตนให้คุ้มกับเวลา และค่าใช้จ่ายที่ทั้งบิดามารดา ผู้ปกครอง และรัฐบาลต้องเสียไปรายละเอียดหลายพัฒนาตอบี การที่มหาวิทยาลัยตั้งคณะกรรมการส่งเสริมกิจกรรมขึ้น ก็แสดงแลวความหาวิทยาลัยประสงค์จะส่งเสริมการพัฒนา นิสิตมากเพียงไร

^๑รายงานสัมมนาเรื่องปัญหาและบทบาทมหาวิทยาลัยในประเทศไทย จัด ณ ห้องประชุมคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑ - ๕ มิถุนายน ๒๕๐๗, หน้า ๓๐.

ท่านทั้งหลาย ที่มหาวิทยาลัยเชิญให้มาร่วมการสัมมนาคราวนี้ เป็นผู้ที่จะได้รับมอบภาระอันสำคัญยิ่ง มหาวิทยาลัยจึงได้คัดเลือกท่านมาเป็นรายบุคคล ภาระนี้คือการช่วยกันหาหนทางที่จะพัฒนานิสิตให้เจริญเติบโตเต็มที่ให้ครบทุกทาง คือ

๑. ให้เจริญเติบโตทางความคิด สติปัญญา สามารถใช้ความคิดอ่านได้อย่างถูกต้อง

๒. ให้เจริญเติบโตทางด้านอารมณ์ คือมีอารมณ์สุขุม ผู้ใหญ่เต็มที่ มีสุขภาพทางจิตที่สมบูรณ์

๓. ให้เจริญเติบโตทางด้านสังคม คือสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมได้ และสามารถปฏิบัติตนให้เป็นประโยชน์แก่ชุมชนได้เต็มที่

๔. ทางด้านสุขภาพอนามัย นิสิตก็ควรจะมีเจริญเต็มที่ มีร่างกายแข็งแรงทั่ว ๆ กันทุกคน และ

๕. ทางด้านศีลธรรมในใจ หรือด้านความสันติสุขในใจ เราก็จะต้องพยายามหาทางให้นิสิตได้เจริญเติบโตทางนี้ด้วย...

ต่อมาระหว่างวันที่ ๑๗ - ๑๘ มกราคม พ.ศ. ๒๕๑๓ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ได้จัดการสัมมนาเรื่อง วิกฤตการณ์ทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย อธิการบดีได้กล่าวคำปราศรัยในโอกาสเปิดสัมมนา ความตอนหนึ่งว่า

...ส่วนมหาวิทยาลัยในประเทศไทยนั้นรัฐบาลเป็นผู้จัดตั้งและสนับสนุน จุดประสงค์เพื่อผลิตคนให้ทำงานแก่ประเทศ ในระยะแรกมุ่งให้คนให้กับรัฐบาล แต่ในระยะต่อมาให้บริการแก่ฝ่ายเอกชนด้วย ในประเทศที่ค่อยพัฒนาเช่นประเทศไทย การผลิตคนจึงมีการมุ่งหมายที่จะให้สำเร็จการศึกษาสามารถปฏิบัติงานได้ตามที่ต้องการและทันที ดังนั้น การจัดหลักสูตรก็คือ วิธีการสอนก็คือ อาจได้รับอิทธิพลจากจุดประสงค์ของการตั้งมหาวิทยาลัยดังที่กล่าว ผมยอมรับว่าในฐานะที่เป็นมหาวิทยาลัยจะละทิ้งบทบาทที่สำคัญในการสร้างความเป็นตัวเอง ในด้านความคิดให้แก่ นิสิตไม่ได้ แต่มหาวิทยาลัยของเรา จะดำเนินการตามอุดมคติของมหาวิทยาลัยต่างประเทศ

คำปราศรัยของรองอธิการบดีฝ่ายปกครอง, การสัมมนาอาจารย์ภา-
ลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๘ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๕ เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย,
 (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๐๕), หน้า ๑๖ - ๑๗.



ที่เคียวอาจจะยังไม่ถึงเวลาที่สมควร ความต่างกันซึ่งประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยอย่างหนึ่ง กับความต่างกันซึ่งจุดประสงค์ตั้งมหาวิทยาลัยอีกอย่างหนึ่ง อาจจะทำให้บทบาทของมหาวิทยาลัยในแต่ละประเทศแตกต่างกันบ้าง ในเรื่องการสอน หลักสูตร การวิจัย และการบริการสังคม นอกจากนี้มหาวิทยาลัยของเราเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐบาล ลักษณะความสัมพันธ์ของรัฐบาลกับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศเรายังแตกต่างกันกับมหาวิทยาลัยในต่างประเทศมาก ผลซึ่งตามมาจากความแตกต่างนี้จะดีหรือไม่ดีมิใช่เป็นสิ่งที่จะกล่าวในโอกาสนี้ แต่บทบาทของรัฐบาลที่มีอยู่ต่อมหาวิทยาลัยย่อมมีผลกระทบต่อภาระงานของมหาวิทยาลัยในสถานต่าง ๆ อย่างแน่นอน ความจริงต่าง ๆ ที่ผมได้กล่าวมานี้ผมขอให้ประชุมได้ถือเป็นสิ่งที่จะได้รับการพิจารณา ประกอบกับความเห็นที่จะเสนอด้วย...

รองศาสตราจารย์ ดร. สิปปนนท์ เกตุทัต ผู้เข้าร่วมสัมมนาคนหนึ่งได้เสนอบทความเรื่อง แนวคิดในการสร้างบัณฑิตโดยให้ข้อเสนอแนะการปรับปรุงจากแนวปัจจุบันไปยังแนวที่ควรทำดังนี้

... ในระบบบริหารปัจจุบันของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ควรจะแบ่งพิจารณาความต้องการและจุดมุ่งหมาย (โดยอาศัยนโยบายตามข้อ ๕) ออกเป็น ๓ ระดับ คือ ระดับมหาวิทยาลัย ระดับคณะ และระดับแผนกวิชา ในแต่ละระดับ การพิจารณาความต้องการและจุดมุ่งหมายควรจะประกอบด้วยบุคคล ๓ กลุ่ม กล่าวคือ มหาวิทยาลัย (คณาจารย์และผู้บริหาร) สังคม (ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรง เช่น ผู้รับบัณฑิตไปทำงาน บัณฑิตเก่า และเกี่ยวข้องกับโดยอ้อม) และนิสิต (เฉพาะในบางกรณี) ว่า แต่ละฝ่ายต้องการจะให้บัณฑิตได้รับการศึกษาในรายละเอียดอย่างไร ...

... เพื่อเปิดโอกาสให้สมองของนิสิตและอาจารย์ได้พัฒนาความรู้ทางการได้อย่างเต็มที่ มหาวิทยาลัยจะต้องสนับสนุนให้มีการแลกเปลี่ยนความคิดเห็นเห็นแบบเสรีให้มากที่สุด ระหว่างผู้บริหารคณาจารย์ และนิสิตโดยไม่ยอมให้มีการรื้อถอนสิทธิและเสรีภาพ ไม่ยอมให้มีการบังคับ ข่มขู่ ไม่ยอมให้มีการเผิกการใช้นิยน์ไรสติ ฯลฯ

คำปราศรัยของอธิการบดีในโอกาสเปิดสัมมนาทางวิชาการของสโมสรอาจารย์, การสัมมนาเรื่องวิกฤติการทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๑๓), หน้า ๖ - ๗.

ข้อสรุปสุดท้ายที่สำคัญที่สุด คือ ต้องสนับสนุนให้ทุกฝ่าย กล่าวคือ ผู้บริหาร คณาจารย์ นิสิต และสังคมใดมีส่วนในการให้ความเห็น วางนโยบาย และวิธีการปรับปรุงโดยสนับสนุนให้มีการคิดวิจิจฉัยแบบก่อ critical constructive Thinking และเมื่อได้แนวที่ชัดเจนแล้ว ก็สนับสนุนให้ทุกฝ่ายร่วมกันดำเนินการ^๑

หลังจากนั้นจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยยังได้จัดให้มีการประชุมและสัมมนา เพื่อพิจารณาเรื่องในทำนองนี้อีกหลายครั้ง ซึ่งแสดงถึงความสนใจและความตื่นตัวของมหาวิทยาลัยที่จะแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะในส่วนที่จะมีผลกระทบต่อ นิสิต แต่การที่จะให้มีการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วทันที่ทันใจนั้นย่อมเป็นไปได้ลำบาก เพราะมหาวิทยาลัยไม่ได้มีอำนาจโดยอิสระของตนเอง และยังมีอุปสรรคอื่น ๆ อีกมากมายประการที่ทำให้การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงข้อบกพร่องของมหาวิทยาลัยให้เป็นไปตามแนวทางของมหาวิทยาลัยที่พึงประสงค์แบบสากล^๒ เป็นไปได้ยาก

ดังนั้นจึงอาจสรุปได้ว่า ความมุ่งหมายของการอุดมศึกษาโดยเฉพาะมหาวิทยาลัยเท่าที่เป็นอยู่ในขณะนี้มิได้ระบุไว้ชัดเจนจึงไม่อาจใช้เป็นแนวทางในการดำเนินการกิจได้เท่าที่ควรจะเป็น อันมีผลกระทบต่อหลักสูตรและการเรียนการสอนของนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นปัจจัยสำคัญยิ่งต่อกระบวนการเรียนรู้ของนิสิต

๒. หลักสูตรและการเรียนการสอน การศึกษาระดับอุดมศึกษา ซึ่งถือว่าเป็นการศึกษาสูงสุดของชาตินั้นมีลักษณะไม่แตกต่างไปจากการศึกษาในระดับอื่น ๆ คือส่วนใหญ่ไม่ได้ช่วย

^๑ดร. สิบปนต์ เกตุทัต, "แนวคิดในการสร้างบัณฑิต", การสัมมนาเรื่องวิกฤติการทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๒๒ - ๒๓.

^๒โปรดอ่านรายละเอียดใน เกมม สุวรรณกุล, "สภาพของมหาวิทยาลัยของประเทศไทยในปัจจุบัน", รายงานการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๒ เรื่องการบริหารงานมหาวิทยาลัย, หน้า ๘๖. และ รายงานของคณะกรรมการวางแผนเพื่อปฏิรูปการศึกษา, (กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์พัฒนาพานิช, ๒๕๑๘), หน้า ๑๕๖ - ๑๕๘.

เสริมสร้างทักษะทางปัญญาและเกิดประโยชน์แก่ส่วนรวมเท่าใดนัก^๑ ทั้งนี้อาจพิจารณาได้จาก หลักสูตรและการเรียนการสอน

หลักสูตร หลักสูตรเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญประการหนึ่งต่อความสำเร็จก้าวหน้า และความล้มเหลวของสถาบันการศึกษา โดยที่เป็นตัวกำหนดคุณภาพของการศึกษา เนื่องจากหลักสูตรเป็นแนวทางเพื่อให้บรรลุเป้าหมายของการศึกษา นอกจากนี้หลักสูตรยังสะท้อนให้เห็นปรัชญาทางการศึกษาของสถาบัน ซึ่งสร้างหลักสูตรนั้นขึ้นมา และยังเป็นตัวที่แสดงให้เห็นว่า วัตถุประสงค์ที่สถาบันศึกษาตั้งไว้นั้นสำเร็จผลได้เพียงใด หรืออาจกล่าวได้ว่า หลักสูตรแสดงให้เห็นความคิดของสังคมนั้น ๆ ว่า ความรู้อะไรบางอย่างที่มีคุณค่าควรถ่ายทอดให้แก่สมาชิกของสังคม และยิ่งแสดงให้เห็นถึงประเภทของจิตใจ และลักษณะของคนซึ่งคาดว่าการศึกษาจะผลิตให้แก่สังคม ด้วยเหตุนี้หลักสูตรจึงควรตั้งอยู่บนวัตถุประสงค์ของการศึกษาที่มหาวิทยาลัยต้องแสดงไว้อย่างชัดเจน และเปลี่ยนแปลงได้ทันสมัยอยู่เสมอ^๒ แต่คงได้กล่าวมาแล้วว่า ปรัชญา นโยบาย และวัตถุประสงค์ของมหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ไม่ปรากฏแน่ชัด ดังนั้นหลักสูตรในเกือบทุกคณะของมหาวิทยาลัยจึงบรรจุอควิชาชีพ หรือกลุ่มวิชาในสาขาวิชาเอกและส่วนที่เกี่ยวข้องไว้เต็มเพียงเกือบไม่มีวิชาที่จะทำให้นิสิตนักศึกษาเป็นผู้รอบรู้กว้างในศาสตร์มูลฐาน (วิทยาศาสตร์ สังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์) อาจยกตัวอย่างได้จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปรากฏว่ามีหลักสูตรระดับปริญญาตรีในคณะต่าง ๆ เกือบร้อยหลักสูตรถ้าไม่มีหลักสูตรของคณะครุศาสตร์จะเห็นว่า แต่ละหลักสูตรมักมุ่งให้นิสิตเรียนวิชาแต่เฉพาะในแผนกหรืออย่างมากก็ในคณะนั้น ๆ ซึ่งเมื่อวิเคราะห์ละเอียดจะพบว่า นิสิตต้องใช้เวลาประมาณร้อยละ ๗๕ ศึกษาวิชาชีพ และ/หรือวิชา

^๑ เอกกมล สายจันทร์, "บทบาทปัญญาชนไทยต่อการพัฒนาการเมือง", การพัฒนาการเมืองไทย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์แพร่พิทยาอินเตอร์เนชันแนล, ๒๕๑๘), หน้า ๒๕๕.

^๒ รายงานของกลุ่มที่ ๓ เรื่อง นิสิตนักศึกษา การศึกษาและการวิจัย, รายงานผลการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑ วันที่ ๑๖ - ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๑๘, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๑๐), หน้า ๑๓๕ - ๑๓๖.

ในสาขาวิชาเอกและที่เกี่ยวข้อง ร้อยละ ๒๐ ศึกษาเป็นภาษาอังกฤษ และเพียงประมาณร้อยละ ๕ ศึกษาให้เป็นผู้รอบรู้^๑ ด้วยลักษณะของหลักสูตรเช่นนี้จะทำให้บัณฑิตเป็นผู้ที่รู้อ่างไรรอง นอกจากนี้อาชีพประเภทที่ส่งเสริมบัญญัติก็มีรากฐานไปทางตะวันตกเกือบไม่มี วิชาซึ่งเป็นสมมติหรือแนวคิดของคนไทยหรือของชาวตะวันออก เมื่อเป็นเช่นนี้ เราจะรู้จักผู้อื่นได้อย่างไรถ้าเราไม่รู้จักตัวเราเองก่อน อาจกล่าวได้ว่าการศึกษาที่มีลักษณะดังกล่าวก็เพราะแต่ละแผนกวิชามักทำหลักสูตรของตนเองตามใจสมัคร เพราะไม่มีปรัชญาและนโยบายที่แน่ชัดจากมหาวิทยาลัย^๒

นอกจากนี้การวางหลักสูตรของมหาวิทยาลัยดูเหมือนจะยอมถูกบังคับโดยมาตรฐานทั่ว ๆ ไปของมัธยมศึกษาปีที่ ๕ กล่าวคือ มหาวิทยาลัยเริ่มหลักสูตรอุดมศึกษาปีที่ ๑ ต่อจากพื้นฐานของหลักสูตร ม.ศ. ๕ แล้วเพิ่มระดับวิชาจากนั้นเป็นหลักสูตรปีที่ ๒, ๓ และ ๔ จนจบหลักสูตรปริญญาตรี เมื่อเป็นเช่นนี้แล้ว แทนที่มหาวิทยาลัยจะเป็นผู้นำ เป็นผู้ตั้งระดับการศึกษาของประเทศให้สูงขึ้น มหาวิทยาลัยกลับกลายเป็นผู้ตามโดยการต่อเติมมาตรฐานการศึกษาซึ่งโรงเรียนต่าง ๆ จัดหามาให้ ด้วยเหตุนี้ "เราจะเทียบมาตรฐานของบัณฑิตของเรากับบัณฑิตของมหาวิทยาลัยในยุโรป และอเมริกาได้อย่างไรในเมื่อมหาวิทยาลัยในประเทศเหล่านั้นเป็นผู้กำหนดจังหวะของความก้าวหน้าของการศึกษาของประเทศ"^๓

^๑ดร.สีปพนนท์ เกตุทัต, แนวความคิดในการสร้างบัณฑิต, การสัมมนา เรื่อง วิฤติ การทางวิชาการ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๕๕.

^๒เรื่องเกี่ยวกับเชิงอรรถที่ ๑.

^๓กระจำ พันธ์มนาวิน, "สถาบันอุดมศึกษากับความเป็นผู้นำทางวิชาการ", รายงานการสัมมนา มหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๒, หน้า ๘๓.

อาจสรุปได้ว่า หลักสูตรมีลักษณะที่ก่อให้เกิดปัญหาต่อกระบวนการเรียนรู้ดังต่อไปนี้

ปิยนาด บุนนาค, "ปัญหาการศึกษาในระดับอุดมศึกษา", อักษรศาสตร์, ฉบับฉลองครบรอบ ๒๐ ปีแห่งการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เล่มที่ ๑๐ ปีการศึกษา ๒๕๑๘, หน้า ๒๓ - ๒๕ และโปรดอ่านหลักสูตรของคณะต่าง ๆ ของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยใน ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๕๕ - ๒๕๐๘, หนังสือหลักสูตรของคณะและมหาวิทยาลัยต่าง ๆ และวิจารณ์หลักสูตรของบุคคลต่าง ๆ เช่น

สถาพร มงคลดากว, "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับหลักสูตรของคณะเศรษฐศาสตร์และบริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับเสีตนักศึกษา ฉบับที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑, หน้า ๑๘ - ๒๖.

ประชค ไกรเนตร, "การศึกษาเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์", เศรษฐศาสตร์, (กรุงเทพฯ : ๒๕๐๒)

สุวรรณ บุญฉบับ สันต์ สุวรรณเลิศ และ สำราญ เขตุนุช, "การศึกษาในวิทยาลัยวิชาการศึกษามีส่วนช่วยส่งเสริมอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างไร", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับนิสิตนักศึกษ, ฉบับที่สิบ กันยายน ๒๕๑๓.

๑. หลักสูตรส่วนใหญ่สอนให้รู้เรื่องราวของพวกเขาดีกว่าเรื่องของประเทศไทยซึ่งเป็นเรื่องของตนเอง และเรื่องของประเทศเพื่อนบ้านซึ่งมีความสัมพันธ์กับประเทศไทยในลักษณะของภูมิรัฐศาสตร์มากกว่าประเทศตะวันตก การที่สถาบันอุดมศึกษาของไทยยังขาดหลักสูตรที่เหมาะสมเกี่ยวกับประเทศไทยและคนไทย และหลักสูตรที่มีเนื้อหาไกลจากชีวิตประจำวัน เช่นนี้ทำให้ผู้เรียนไม่อาจได้ประโยชน์จากความรู้ที่เล่าเรียนมาในชั้นอุดมศึกษาเพื่อประโยชน์สำหรับประเทศชาติได้อย่างเต็มที่

อนึ่ง การที่แนวการศึกษาของไทยเลียนแบบ "ฝรั่ง" มากเกินไป ทำให้ค่านิยมทางค่านิจใจของคนไทยตามแนวทางพระพุทธศาสนาเปลี่ยนแปลงไปรับค่านิยมทางวัตถุตามแบบ "ฝรั่ง" กว้างทำให้เกิดปัญหาต่าง ๆ ตามมา เช่น ปัญหาค่านิยมจริยธรรม ศีลธรรม เป็นต้น

๒. หลักสูตรสอนให้ผู้ที่ศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาออกจากคณาจารย์ทั่วไปในสังคมไทย ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดคือพวกนักเรียนนายร้อยซึ่งอยู่ภายใต้ระเบียบวินัยกฎเกณฑ์ต่าง ๆ ตามที่ได้รับการฝึกฝนจากหลักสูตรของโรงเรียนนายร้อย ทำให้ไม่สามารถเข้ากับประชาชนธรรมดาในสังคมไทยได้ จึงดูเหมือนเป็นคนละพวกไป เป็นผลในแง่ของการขาดความสามัคคี

ส่วนนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะในมหาวิทยาลัยถึงแม้จะไม่มี ความแตกต่างจากคนทั่วไปเหมือนนักเรียนนายร้อย แต่ก็ดูเหมือนจะได้รับการยกย่องเป็นพิเศษจากคณาจารย์และคณาจารย์จะได้รับสิทธิพิเศษในการปฏิบัติต่าง ๆ

พฤติกรรมเหล่านี้นับว่าเป็นปัญหาซึ่งเกิดจากหลักสูตรอันเป็นผลให้เกิดความแตกแยกและความเหลื่อมล้ำในหมู่คนไทยด้วยกันเอง

โปรดอ่านรายละเอียดใน รั้งสรรค ณะพรพันธ์, ทัศนะทางการศึกษา, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์แอส, ๒๕๑๘), หน้า ๖๘. และเกษม ศิริสัมพันธ์ และคณะ, "ปัญหาการศึกษาของมหาวิทยาลัยไทย", หน้า ๑๒๓.

๓. หลักสูตร เป็นไปในแง่ที่ทำให้นิสัยต้องท่องจำเนื้อหาอันเป็นรายละเอียดมากเกินไป ไม่ค่อยมีการกระตุ้นให้นิสิตเกิดความคิดและการค้นคว้าเพิ่มเติม ตลอดจนไม่ค่อยสอนการรู้จักวิเคราะห์ การสังเคราะห์ และการนำเอาหลักการมาประยุกต์ใช้ในปัญหาปัจจุบัน ไม่ค่อยสอดแทรกการฝึกฝนให้นิสิตนักศึกษาคำนึงถึงประโยชน์ส่วนรวม การดำรงชีวิตแบบประชาธิปไตย และความรับผิดชอบต่อสังคม ประกอบกับการที่สภาพของสังคมไทยส่วนใหญ่ยังคงยึดถือระบบอาวุโสที่มีส่วนทำให้นักศึกษาไม่ค่อยมีบทบาทในการมีส่วนร่วมในการเรียนการสอนนัก ซึ่งก็มีผลต่อเนื่องถึงบทบาทของนักศึกษาต่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองตามวิถีทางระบอบประชาธิปไตย แต่สำหรับเรื่องนี้ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของมหาวิทยาลัยด้วย เช่น นิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่จะมีบทบาททางการเมืองน้อยกว่านักศึกษาของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับลักษณะการตั้งของมหาวิทยาลัย ปรัชญา จุดมุ่งหมาย อุดมการณ์ หลักสูตรของมหาวิทยาลัย และภูมิหลังของนิสิตนักศึกษาเองด้วย

๔. หลักสูตร เป็นไปในรูปที่บัณฑิตศึกษาให้ความรู้เฉพาะในวิชาชีพแขนงแคบ ๆ ของตนไม่เอื้อต่อการกระตุ้นให้มีนิสัยใฝ่หาความรู้และความรอบรู้ แต่นักชอบสังสร ร้อยู่แต่ในหมู่นักวิชาชีพแขนงเดียวกัน คงจะเห็นได้ว่าบัณฑิตศึกษาในสาขาวิชาวิทยาศาสตร์ วิทยาศาสตร์ประยุกต์ และเทคโนโลยีก็เกือบไม่มีความรู้ทางศิลป์ และวัฒนธรรม ขณะเดียวกับที่บัณฑิตทางสังคมศาสตร์ และมนุษยศาสตร์ก็เกือบไม่เข้าใจและไม่ยอมเข้าใจเรื่องราวของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี บัณฑิตทั้งสองประเภทนี้ไม่ได้มองเห็นความผสมผสานของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี กับธรรมชาติ สภาพแวดล้อมและสังคม ซึ่งนับว่าไม่เหมาะสมสำหรับโลกปัจจุบันซึ่งผู้ที่จะเป็นผู้นำ และเป็นผู้กำหนดนโยบายจะต้องมีความรอบรู้ มีทัศนะกว้างและไกลเพื่อความอยู่รอดของสังคม ดังนั้นสถาบันอุดมศึกษาจึงควรฝึกบัณฑิตให้เป็นทั้งผู้รู้ลึกในแขนงวิชาของตนและรอบรู้กว้างขวางในความรู้ทั่วไป ซึ่งจะทำให้นักศึกษากลายเป็นผู้มีความเหมาะสมที่จะอยู่ในสังคมและเป็นผู้มองเห็นการณ์ไกลในอนาคต^๑

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน รายงานการประชุมกลุ่มที่ ๒ เรื่องวิกฤตการณ์ในการจัดหลักสูตรและการสอน, การสัมมนาเรื่องวิกฤตการณ์ทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๑๔ - ๑๕.

การเรียนการสอน ปัญหาการเรียนการสอนในระดับอุดมศึกษาที่สำคัญยิ่งประการหนึ่ง คือ การขาดแคลนอาจารย์ผู้สอนซึ่งมีสัดส่วนไม่เหมาะสมกับจำนวนนิสิตนักศึกษาที่มีอยู่อย่างมากมาย ประกอบกับอาจารย์ที่มีอยู่อย่างขาดแคลนนี้ส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความชำนาญในการถ่ายทอดวิทยาการเสียอีก จึงยอมก่อให้เกิดปัญหาต่อการเรียนการสอนนานับประการ^๑ นอกจากนี้เนื่องจากหลักสูตรกำหนดชั่วโมงเรียนต่อสัปดาห์ไว้มากเกินไป บางแผนกรวมชั่วโมงปฏิบัติการด้วยแล้ว มีจำนวนชั่วโมงเรียนถึง ๔๐ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ ชั่วโมงเรียนที่มากเกินไปเช่นนี้ทำให้นิสิตอ้างได้ว่า ไม่สามารถค้นคว้าหาความรู้ด้วยตัวเองได้ ถึงแม้จะมีชั่วโมงเรียนมากกึ่งที่หลักสูตรกำหนดก็ไม่ได้หมายความว่านิสิตจะได้อะไรความรู้มาก เพราะการสอนส่วนใหญ่ใช้แบบบรรยายเพื่อป้อนความรู้ให้แก่ นิสิต บางอาจารย์ใช้วิธีบอกให้จก^๒ การเรียนการสอนแบบนี้ตั้งอยู่บนสมมติฐานที่ว่าครูหรืออาจารย์คือ ผู้รู้คำตอบทุกอย่างและถูกต้องแต่ผู้เดียว ครูคือมาตรฐานของความดี ความงาม และความจริงสำหรับนักเรียน นักศึกษา^๓ ซึ่งเป็นแนวความคิดที่สืบเนื่องมาตั้งแต่การศึกษาชั้นปฐมวัย การเรียนการสอนจึงเป็นไปในลักษณะที่ผู้สอนจะสอนอย่างไร ก็ว่าตามกันไป นิสิตนักศึกษาไม่กล้าอภิปรายโต้ถาม เพราะอาจมีผลกระทบกระเทือนต่อการสอบไล่หรือสอบตก เนื่องจากอาจารย์เป็นผู้มีอำนาจในการเรียนการสอนวิชาที่ตนรับผิดชอบอย่างค่อนข้างมาก ดังจะเห็นได้จากที่อาจารย์แต่ละคนต่างก็ใช้วิธีการสอนการเรียนตามที่ตนนัด อาจารย์บางท่านก็เข้มงวดเกินไป บางท่านก็ปล่อยปละละเลย แม้กระทั่งการวัดผลการศึกษาก็ยุ่งยาก ไม่ได้ระบับมาตรฐานเดียวกัน ทำให้เกิดความสับสนและไม่เป็นธรรมแก่นิสิตนักศึกษา อาจกล่าวได้

^๑ เอนก เขียวถาวร, "ข้อคิดเห็นบางประการเกี่ยวกับผู้สอนในมหาวิทยาลัย", รายงานการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๒, การบริหารงานมหาวิทยาลัย, หน้า ๒๔๓.

^๒ รายงานการประชุมกลุ่มที่ ๒ เรื่องวิกฤตการณ์ในการจัดหลักสูตรและการสอน, การสัมมนาเรื่องวิกฤตการณ์ทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๗ - ๑๘ มกราคม ๒๕๑๓, หน้า ๒๓.

^๓ คร.ลิขิต ชีวเวคิน, "ระบับการพัฒนาทางวิชาการของรัฐบาล", รัฐบาลศาสตร์, ปีที่ ๒ ฉบับที่ ๓ (พฤษภาคม - ตุลาคม ๒๕๑๗), หน้า ๓๗.

ว่าการพิจารณาตัดสินการวัดผลตามแบบวิธีที่ถูกตั้งนั้น เป็นสิ่งที่ทำได้ยากยิ่งในวงการศึกษาชั้น
 อุดมศึกษาของไทย ทั้ง ๆ ที่ระเบียบวิธีการวัดผลอันมีประสิทธิภาพนั้นเป็นสิ่งสำคัญในการเรียน
 การสอนอย่างยิ่ง^๑ วิธีการทดสอบวัดผลส่วนใหญ่ยังยึดถือการท่องจำ นิสิตนักศึกษาไม่จำเป็นต้อง
 ต้องไปค้นคว้าเพิ่มเติมหรือใช้ความคิดและเหตุผลอะไรเลย เพียงแต่ท่องจำปรากฏของอาจารย์
 แล้วก็ตอบกลับไปให้อาจารย์ก็ไต่คะแนนดีแล้ว ซึ่งโดยแท้จริงการทดสอบนั้นควรเพียงถึงทั้งทาง
 ค้นคว้า การค้นคว้า และการแสดงความคิดเห็นประกอบด้วย^๒

โดยลักษณะของการเรียนการสอนและการวัดผลทดสอบเช่นนี้ ครูจึงเป็นผู้ถ่ายทอด
 วิชาความรู้ให้แก่นักศึกษาแต่ฝ่ายเดียว ทั้งยังมีความสำคัญในการกำหนดการสอบได้สอบตกด้วย
 จึงทำให้นักศึกษาไม่กล้าแสดงออกซึ่งความคิดเห็นที่เป็นไปในทางโต้แย้ง หรือคัดค้านคำสอนหรือ
 ความคิดเห็นของอาจารย์ จึงทำให้นักศึกษาขาดโอกาสที่จะใช้ความคิดของตนพิจารณา
 วิเคราะห์วิพากษ์วิจารณ์สิ่งต่าง ๆ โดยใช้หลักเหตุผล อย่างไรก็ตาม แม้ว่าอาจารย์บางส่วนจะมี
 คุณลักษณะของความ เป็นอาจารย์ระดับอุดมศึกษา ซึ่งไม่เพียงแต่ถ่ายทอดวิชาความรู้ให้แก่ศึกษา
 เท่านั้น แต่ยังฝึกให้รู้จักคิดพิจารณาไตร่ตรอง และวิพากษ์วิจารณ์ ตลอดจนสนับสนุนให้รู้จักการ
 ค้นคว้านอกห้องเรียนด้วย แต่การกระทำดังกล่าวก็มีอุปสรรค เนื่องจากการขาดห้องสมุดและ
 ห้องปฏิบัติการที่ดีและพอเพียง

...ถ้า นิสิตได้รับการส่งเสริมให้ค้นคว้าหาความรู้แต่คงหมกมุ่นกำลังใจเพราะขาดหนังสือค้น
 คว้า บางครั้ง นิสิตขอยืมจากตู้หนังสือเล่มเดียว อย่างที่อาจารย์ไท ๓ - ๕ เล่ม ซึ่งทำ
 ให้ นิสิตที่ไม่ค่อยใฝ่ใจค้นคว้าอยู่แล้วกลับทอดถอนใจขึ้นไปอีก การเข้าห้องปฏิบัติการก็เช่น
 เดียวกัน ปัญหาที่หลายคณะประสบยกคือ เครื่องมือที่จะให้นิสิตทดลองมีไม่ทั่วถึง เข้าห้อง
 ปฏิบัติการที่ละ ๔ - ๕ คน แต่คนที่ได้ทดลองใช้จริง ๆ มีเพียงคนเดียว หรือบางวิชาเรียน
 กันแต่ทฤษฎี แต่ไม่เคยลองใช้เครื่องมือในทางปฏิบัติเลย"^๓

^๑ เอมก. เขียวถาวร, เรื่องเดิม, หน้า ๒๔๕.

^๒ ดร. พรณินี สาคกริก, "วิกฤติการณ์ในการจัดหลักสูตรและการสอน", การสัมมนา เรื่องวิกฤติการณ์ทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, หน้า ๑๑๒.

^๓ ดร. พรณินี สาคกริก, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๒.

อาจกล่าวได้ว่า สาเหตุดังกล่าวข้างต้นนี้ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้นิสิตนักศึกษาขาดความรู้สึกรับผิดชอบในตนเอง ไม่สนใจศึกษาหาความรู้ด้วยตนเอง ด้วยเหตุนี้นิสิตนักศึกษาของไทยจึงมักเป็นนักท่องจำและเสียนแบบในรูปแบบมากกว่าเข้าใจในเนื้อหา การปฏิบัติดังกล่าวได้กลายเป็นพฤติกรรมที่เห็นเด่นชัดของนิสิตนักศึกษาไทย ประกอบกับปัจจัยอื่น ๆ เช่น สถานการณ์ทางการเมืองภายในประเทศที่มีลักษณะการยกย่องอำนาจและตัวบุคคล ตลอดจนสภาพทางสังคมอื่น ๆ ทำให้คนไทยโดยทั่วไป ซึ่งแม้แต่ผู้ที่ได้รับการศึกษาชั้นสูงเช่นนี้ เป็นคนที่ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นโต้แย้ง วิพากษ์วิจารณ์ตามเหตุผล หรือแลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับผู้อื่น ตลอดจนหวาดกลัวต่อสิ่งแปลกใหม่และการเปลี่ยนแปลง ทำให้กลายเป็นบุคคลที่มีบุคลิกภาพแบบอัคราธิปไตย^๑ คือยึดถือความคิดเห็นของตนเองเป็นใหญ่ ไม่ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นที่อยู่ในฐานะค้อยกว่าตน และนิยมในอำนาจ ยอมรับนับถือผู้ที่อยู่ในฐานะสูงกว่า ขณะเดียวกันตัวเองก็พยายามแสวงหาการมีอำนาจเพื่อให้เป็นที่ยกย่องในสังคมเช่นเดียวกัน

จะเห็นได้ว่า เรื่องหลักสูตรและการเรียนการสอนนี้จะไปสัมพันธ์กับ เรื่องที่มหาวิทยาลัยไม่มีจุดมุ่งหมายและนโยบายที่แน่นอนในการเสริมสร้างทักษะและความแตกฉานทางปัญญาของนักศึกษาในแง่ของการให้รู้จักพิจารณาไตร่ตรอง มีความคิดวิพากษ์วิจารณ์ และรู้จักการแสดงออกซึ่งความคิดเห็นต่าง ๆ อย่างมีเหตุผล ด้วยลักษณะนี้ การศึกษาระดับอุดมศึกษาจึงยิ่งทำให้นิสิตนักศึกษาซึ่งถูกสภาพแวดล้อมทางสังคมและการเมืองทำให้เป็นผู้หนึ่งเฉย ไม่มีความกระตือรือร้น ยอมรับสภาพสังคมที่เป็นอยู่ และเป็นไปตามที่ค้อยอยู่แล้ว ยังมีพฤติกรรมและบุคลิกดังกล่าวเพิ่มพูนมากขึ้น แทนที่จะช่วยเหลืออำนาจให้เป็นผู้มีความคิดริเริ่ม หรือมีความคิดสร้างสรรค์เป็นตัวของตัวเอง ซึ่งพฤติกรรมดังกล่าวนี้ ได้สะท้อนออกมาในรูปแบบของ "ความนิ่งเฉยทางการเมือง" ด้วย โดยความเป็นจริงน่าจะเป็นหน้าที่ของมหาวิทยาลัยที่จะช่วยเสริมสร้างคุณลักษณะของความเป็นผู้ริเริ่มสร้างสรรค์ สนใจ และกระตือรือร้นในการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองประเทศให้แก่นิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นพลังสำคัญในการพัฒนาประเทศทั้งเมื่อเขากำลังศึกษาอยู่และ

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเกม, หน้า ๒๕๕.

โดยเฉพาอย่างยิ่งเมื่อเขาจบการศึกษาและไ้ออกไปปฏิบัติหน้าที่การงานแล้ว คร.สุจิต บุญ-
บงการ ไ้แสดงความกึกกั้นเกี่ยวกับบทบาทและหน้าที่ของมหาวิทยาลัยว่า

...มหาวิทยาลัยและสถาบันการศึกษาทั่ว ๆ ไป ควรจะเป็นสถาบันที่ทำลายล้างค่านิยม
ที่ตนคติเก่า ๆ ตลอดจนวิถีดำรงชีวิตตามจารีตประเพณี เช่น ล้มล้างลักษณะที่นิ่งเฉยทาง
การเมือง การไม่แสดงออกทางการเมือง ความไม่สนใจที่จะมีส่วนร่วมทางการเมือง
และไม่สนใจที่จะรวมกลุ่มกันเพื่อเรียกร้องทางการเมือง"^๑

ว่าที่จริงมหาวิทยาลัยเองก็ตระหนักถึงหน้าที่และบทบาทของมหาวิทยาลัยในการสร้าง
สรวิญญูปัญญา ความรู้สึกรับผิดชอบต่อนหน้าที่และตนเอง ให้แก่นิสิตนักศึกษาโดยผ่านทางหลักสูตร
และการเรียนการสอน โดยได้มีการจัดสัมมนาพิจารณาและอภิปรายเกี่ยวกับเรื่องนี้หลายครั้ง
หลายหน^๒ เช่นเดียวกับเรื่องนโยบายและจุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยที่ได้กล่าวมาแล้ว แต่
เช่นเดียวกับเรื่องอื่น ๆ คือ อาจารย์และผู้เกี่ยวข้องบางส่วนของมหาวิทยาลัยมีความสนใจ และ
กระตือรือร้นที่จะปรับปรุงหลักสูตรและการเรียนการสอนให้เป็นไปตามมหาวิทยาลัยในอุดมคติ
แต่ก็มีเงื่อนไขหลายประการที่ทำให้ความสนใจและความปรารถนาดังกล่าวไม่เป็นผลจริงจังใน
ทางปฏิบัติ

เกี่ยวกับเรื่องหลักสูตรและการเรียนการสอนในการศึกษาชั้นอุดมศึกษา^๓ ผู้วิจัยขอ

^๑ คร.สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๗.

^๒ เช่น การสัมมนามหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๑ วันที่ ๑๒ - ๑๔ กรกฎาคม ๒๕๐๘

การสัมมนาวิทยาลัย ครั้งที่ ๒ การบริหารงานมหาวิทยาลัย ๒๙ - ๓๑

กรกฎาคม ๒๕๑๐

การสัมมนา เรื่องอุดมคติ และสภาพของการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยของ

สโมสรอาจารย์พาลงกรณมหาวิทยาลัย ๑๐ - ๑๒ ธันวาคม ๒๕๐๘

การสัมมนาอาจารย์พาลงกรณมหาวิทยาลัย เรื่องการส่งเสริมกิจกรรม
ของมหาวิทยาลัย ๑๘ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๙.

การสัมมนา เรื่อง วิฤตการทางวิชาการในจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยของ

สโมสรอาจารย์พาลงกรณมหาวิทยาลัย ๑๗ - ๑๘ มกราคม ๒๕๑๓

นำเอาข้อวิพากษ์วิจารณ์ของผู้ที่ศึกษาอยู่ในสถาบันสำคัญคือ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมาประกอบค้วยเพื่อพิจารณาว่าเกี่ยวกับเรื่องนี้ ในสายตาของผู้วิจารณ์
 ซึ่งเป็นผู้ที่ได้รับผลกระทบจากกระบวนการเรียนรู้ในสถาบันดังกล่าวโดยตรง เห็นว่าหลักสูตรและ
 การเรียนการสอนที่ตนได้รับอยู่เป็นอย่างไร ทั้งนี้เพื่อพิจารณาเปรียบเทียบกับผลสรุปของการ
 วิจัยเรื่องนี้ในคอนต้น การที่ผู้วิจัยนำเอาข้อวิพากษ์วิจารณ์ของผู้ที่ศึกษาในสถาบันทั้งสองมาได้
 ไว้ในที่นี้ไม่ได้หมายความว่า จะเป็นตัวแทนทั้งหมดของนิสิตนักศึกษาในสถาบันทั้งสอง และของ
 สถาบันอื่น ๆ แลข้อวิพากษ์วิจารณ์และความกล้าแสดงออกซึ่งความคิดเห็นของเขาเป็นสิ่งที่น่า
 สรรเสริญและน่าพิจารณาใช้หรือ

อุคร ทองน้อย ซึ่งขณะที่เขียนบทความ "ทำไมนิสิตนักศึกษาเมืองไทยไม่ชอบแสดง
 ความคิดเห็น?" ใน พ.ศ. ๒๕๑๓ กำลังศึกษาอยู่ในคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
 ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับกระบวนการเรียนรู้นักศึกษา ดังนี้

...การส่งเสริมให้นักศึกษาแสดงความคิดเห็นมีน้อย ทำให้มหาวิทยาลัยแต่ละแห่งมี
 ระบบการสอนที่จำนำ "ความทายนะ" มาให้นักศึกษามากกว่า นับไปตั้งแต่ห้องบรรยาย
 ที่อาจารย์มาบรรยาย ตลอดไปถึงอุปกรณ หรือรวมไปถึงตัวครุอาจารย์เองค้วย ทั้งนี้
 เพราะเมื่ออาจารย์มีหน้าที่บรรยายก็ไค้แตบรรยายไป ทมคชวไมงก็ไปเลย ไม่มีการซักไซ้
 ไล่ความไห้เขาอกเขาใจ หรือว่าจะสอดแทรกอะไรที่มีประโยชน์มางก็ไม่มี คงได้แต่พูด
 เฉพาะหลักวิชาที่บรรยายนั้นแหละ คนที่ฟังไค้ฟังไป คนที่ฟังไมไค้ชวไมงคอกไปก็ไค้คงมาฟัง
 (เฉพาะที่คณะผู้เขียนเอง) ซึ่งการสอนเช่นนี้ ผู้เขียนคึกคึกว่ามีโทษมากกว่าประโยชน์ เพราะ
 ฉะนั้นจึงหวังจะตอบไค้แล้ววาท่าไมไค้ดูญาณสยามจึงไมคอกยมีกัน หรือมีก็ไมแรงกล้าเท่าที่
 ควร เพราะรากฐานเดิมเป็นอยางนี้ และทั้งที่มันเป็นอยูดยงนี้แหละ นิสิตศึกษาส่วนมากก็
 มักไมคอกยจะแสดงความคิดความเห็นที่จะปรับปรุงเปลี่ยนแปลงเลย ทั้งนี้คงกักตัวในข้อที่จะ

สถาบันวิทยุบริการ

ผู้วิจัยประสมอุปสรรคในเรื่องการออกวิจัยสนามเพื่อถามความคิดเห็นต่าง ๆ ของ
 นิสิตนักศึกษาลังที่กล่าวไว้ตั้งแต่คอนต้นแล้ว ผู้วิจัยจึงไค้ขอมูลจากเอกสารซึ่งมักเป็นรายงาน
 หรือบทความต่าง ๆ สำหรับเรื่องนี้ นิสิตนักศึกษาที่กล้าแสดงความคิดเห็นของตนเองออกเผย
 แพร่ในรูปของบทความมีน้อย ผู้วิจัยจึงนำเสนอเท่าที่ค้นคว้าได้ อยางไรก็คึกความคิดเห็น
 หรือข้อวิพากษ์วิจารณ์ของเขาเหล่านี้เป็นสิ่งที่น่าสนใจ และน่าจะพิจารณาเพราะอยางน้อยเขา
 ก็เป็นผู้ประสบเหตุการณต่าง ๆ

ถูกกล่าวหาในเรื่องที่ตนแสดงออก และผล หรือปฏิกิริยาซึ่งจะตามมา แม้ว่าไทยจะได้ชื่อว่าเป็ประเทศประชาธิปไตย แต่หากถ้าเราแสดงออกซึ่งความคิดความเห็น ก็มักจะถูกจำกัด ผลหรือปฏิกิริยาซึ่งความมาจึงไม่แน่ว่าชีวิตจะคงอยู่ต่อไป หรือตกเป็นทาส ความกลัวของผู้มีอำนาจ เช่นสมมุติว่ามีนักศึกษาคนหนึ่งจะแสดงความคิดเห็นต่อท่านหลักความคิดของบุคคลผู้มีอำนาจในเมืองไทย ผลที่ตามมาเขาอาจถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ก็ได้ หรือนักศึกษาคณะหนึ่งจะต่อต้านกบฏก็ เพราะเห็นว่าการกบฏนั้นมันไม่ใคร่ทำให้อะไรของคุณดีขึ้นเลย ซึ่งก็เป็นจริง นักศึกษาส่วนมากก็เห็นด้วยเช่นนั้น ผลที่นักศึกษานั้นจะได้รับก็คือความเห็นของคุณไปประโยชน์เพราะคอมมิวนิสต์จะไม่ละตำแหน่งเสียอย่าง ใ้ยจะมีอะไรเกิดขึ้นแม้เรื่องจะขึ้นสู่ศาลมหาวิทยาลัยก็ตาม มีใจหนึ่งก็จะคงถูกพิจารณาข้อควยว่าเป็นผู้ก่อให้เกิดความแตกแยก ดังกล่าวมานั้นเป็นเพียงสมมุติเท่านั้น แต่ก็จะ เป็นไปตามสมมุตินี้ ทำให้ นักศึกษาคณะต่าง ๆ ไม่มีความกล้าที่จะแสดงความคิดเห็น คุ ๆ ไปเมืองไทยนั้นไม่ต้องการนักคิดนักอ่านที่จะช่วยกันจรรโลงชาติเสียเลย มีแต่ผู้ใหญ่ที่คิดว่าเก็บมันหัวแข็งแสดงความคิดเห็นอะไรออกไปเป็นทองผิใ้ไปหมดๆ ไม่มีถูก หรือถูกก็ไม่มีใครเอาไปปฏิบัติ เพราะมัน เป็นความคิดเด็ก เราเห็นคุณเห็นฟากอนมัน ทำนองนั้น

เมื่อเขียนมาถึงเพียงนี้ก็จะกล่าวได้ว่า ที่จริงนิสิตนักศึกษา ซึ่งเป็นนักแสดงความคิดเห็นมีมาก หากว่าสภาพการณ์ไม่อำนวยให้พวกเขาได้แสดงออกเต็มที่ เรื่องจึงคล้ายกับความหาวิทยาลัยเมืองไทยขาดคนชั้นปัญญา ที่จริงมหาวิทยาลัยขาดปัญญาจริง ๆ เพราะในขณะที่มีนักศึกษาแต่ละมหาวิทยาลัย เป็นจำนวนหนึ่ง แต่จะมีนักคิดนักปฏิรูปซึ่งเป็นนิสิตนักศึกษายุ่งไม่กี่คน นอกนั้นก็มักเป็นนักเต้นรำ นักกีฬา ผู้เรียกตัวเองว่าอิมปีสต์ นักจัดรายการ (กิจกรรมการกุศล) ฯลฯ อะไรทำอะไรอีกนับพัน ซึ่งแสดงว่าขณะนั้นมหาวิทยาลัยแต่ละแห่งได้กลายเป็นสถานบริการจัดงานบอลหรือกิจกรรมที่มุ่งเพื่อหาเงินไปเสียแล้ว บางครั้งนักศึกษาเองก็ทำตัวเหมือนเด็ก ๆ ไม่เป็นตัวของตัวเอง การจะเรียกว่าเป็นผู้ที่ จะออกไปทำให้ชาติจำเริญรุ่งเรืองนั้นบางคนก็เรียกไม่ใคร่จริง ๆ มีอยู่ถูก หากวิสัยและพฤติกรรมมีปรากฏให้เห็นอยู่เช่นนั้นจริง ๆ"

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

อุรุท ทองน้อย, "ทำไมนิสิตนักศึกษาเมืองไทยไม่ชอบแสดงความคิดเห็น", สังกมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา, ฉบับที่ ๑ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓, หน้า ๒๗ - ๒๘.

กรรมการ สุวรรณบท บัณฑิตอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปีการศึกษา ๒๕๑๑ ปัจจุบันเป็นอาจารย์ที่วิทยาลัยเทคนิค เชียงใหม่ ได้แสดงความคิดเห็นจากประสบการณ์ของตนเองดังนี้

ตอนหนึ่งว่า

"ฉันเรียนวันละ ๗ ชั่วโมง สัปดาห์ละ ๓๓ ชั่วโมง ฉันยังสงสัยจนมักคิดว่าฉันควรเรียกตัวเองว่า นักเรียนมหาวิทยาลัยหรือนิสิตก็ได้ ในเมื่ออาจารย์บอกให้เราจดตามคำบอก บอกเว้นวรรค ขึ้นบรรทัดใหม่..."

และอีกตอนหนึ่ง ดังนี้

...ผลการสอบชั้นปีที่หนึ่งของฉันผ่านไปอย่างน่าใจหายใจกว่า เรียนหนักหนัก ทั้งกิจกรรมนอกหลักสูตร ฉันเคยหวังก่อนเข้ามหาวิทยาลัยว่าฉันจะได้เรียนเฉพาะวิชาที่ฉันรักเท่านั้น แต่ถึงหวังเพราะฉันถูกบังคับให้เรียนทุกวิชาที่เขากำหนดให้เป็นเวลา ๒ ปี ก่อนที่จะมีสิทธิเลือกวิชาเรียนในวงจำกัด ๔ - ๕ วิชา เมื่อฉันอธิบายวิธีการเรียนของคณะฉันให้นิสิตเก่าที่สำเร็จไปเมื่อ ๑๐ ปีก่อน เขาหัวเราะฉัน แล้วบอกว่าเหมือนกับสมัยที่เขาเรียนไม่มีผิด แค่นี้ฉันจะตำหนิติเตียนระบบการสอบของคณะอักษรศาสตร์มากก็จริง แต่ฉันก็ไม่เห็นว่าเรียนวิชาไหนที่เหมาะสมกับนิสัยและความชอบของฉัน มากเท่ากับบางวิชาที่มีสอนในคณะนี้ แต่ฉันยังคิดเสมอว่าระบบการบังคับเรียนทุกวิชาเป็นเวลา ๒ ปี ควรจะลดเหลือเพียงปีเดียว เพื่อว่าเวลาที่เหลืออีก ๓ ปีจะได้ใช้เป็นประโยชน์ในการเรียนวิชาเอกและวิชาโทได้เต็มที่ เพราะวิชาบางวิชาที่บังคับลาสมัยและไม่มีประโยชน์ ทำให้เสียเวลาเรียน เมื่อเลิกเรียนก็ลืมกันหมด ไม่ควรจะมีบังคับให้เรียน หรือถึงบังคับให้เรียนก็ควรจะมีจุดสำคัญให้เหมาะสม เช่นวิชาประวัติศาสตร์ ควรให้เรียนประวัติศาสตร์สมัยใหม่ในชั้นปีที่ ๑ และปีที่ ๒ เพื่อจะได้เป็นประโยชน์ก่อนที่จะไม่เรียนประวัติศาสตร์ต่อไปในชั้นปีที่ ๓ - ๔ ส่วนประวัติศาสตร์โบราณ ควรเก็บไว้ใหญ่ที่จะเรียนประวัติศาสตร์เป็นวิชาเอกหรือวิชาโทเท่านั้น วิชาสมัยใหม่ที่สำคัญเช่น จิตวิทยา ควรจะเป็นวิชาบังคับเรียนในทุกคณะ โดยเฉพาะคณะอักษรศาสตร์ซึ่งสอนวิชาที่ทำคนให้เป็นมนุษย์ ชั่วโมงเรียนควรลดให้น้อยลงบ้าง สัก ๒๕ ชั่วโมงต่อสัปดาห์ จะดีกว่านี้ นิสิตจะได้มีเวลาค้นหาตัวเอง มีเวลาสร้าง

กรรมการ สุวรรณบท, "จดหมายจากบัณฑิตใหม่", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับบัณฑิต ฉบับที่ ๒ มิถุนายน ๒๕๑๒, หน้า ๒๐.

บุคคลิกภาพของตัวเอง และมีเวลาที่เข้าร่วมกิจกรรมของสโมสรนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
 ใต้วง แต่ที่เป็นอยู่ทุกวันนี้ นิสิตไม่มีเวลาคิด อาจารย์คอยยึดเยี่ยความรู้อย่างไร
 สักบาทละกว่า ๓๐ ชั่วโมง สมองจึงมีน้อก ไม่มีเวลาคิดถึงสิ่งอื่น นอกจากการเรียน
 มหาวิทยาลัยไทยบางในโลกที่มีระบบการสอนเหมือนกับโรงเรียนสมัย ๕๐ ปีล่วงมาแล้ว
 เหมือนกับคณะฉันบ้าง นักเรียนคอยรับความรู้จากครู จดคำพูดอาจารย์ทุกคำไว้ไม่ให้หาย
 หักตกหล่นได้ บางครั้งเมื่อตอบคำถามอาจารย์ไม่ใคร่ใคร่ก็ไม่ไปกินอาหารกลางวัน
 ถ้าคนไหนอยากกินข้าวเร็ว ๆ ให้กระซิบคำตอบที่ถูกหูอาจารย์ ใคร ๆ ทราบเรื่องนี้ เป็น
 หัวเราะงอหายกันทุกคน แต่ความจริง ฉันไม่ใคร่ขี้ขลาด

การตรงต่อเวลาของอาจารย์ ก็เป็นสิ่งที่ทำให้ นิสิตอยากเรียน เมื่อเห็นอาจารย์
 กระตือรือร้นที่จะสอน นิสิตก็ตั้งใจเรียน แต่หากตรงต่ออาจารย์นานเกินไป จะทำให้เกิด
 ความเบื่อหน่าย เพราะขณะที่กำลังคิดว่าอาจารย์คงไม่ว่า นิสิตจะมีเวลาร่าง ใดพักนอน
 บางอาจารย์ก็เผลอเข้ามาพอดี ทำให้เกิดความโมโห พาลไม่อยากจะเรียน

ตอนนี้ฉันเป็นสตรีอุดมศึกษาแล้วฉันะ แต่ฉันใ้ทำอะไรบ้างจากมหาวิทยาลัย นอกจาก
 ปฏิญาณบัตรและประกาศนียบัตร ฉันก็ยังชอบเซอไม่ใคร่ขี้ขลาด แต่ถึงอย่างไรเซอจำไว้ก็
 แลวกันั้นว่า ถึงฉันจะติเตียนมหาวิทยาลัยมากเท่าใด ฉันก็ยังรักมหาวิทยาลัยอยู่ ฉันไม่
 ปรารถนาที่จะเห็นหลักสูตรการเรียน ในจุฬาลงกรณ์ เกาแก่ไปตามอายุของมหาวิทยาลัย
 มหาวิทยาลัยที่ดี ควรจะให้ความรู้ที่ดีที่สุดและทันสมัยที่สุดแก่นักศึกษา นี่เป็นความคิดของฉัน"^๑

สถาบันวิทยบริการ
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑กรรณิการ์ สุวรรณเขต, เรื่องเดิม, หน้า ๒๑ - ๒๒.

สำหรับมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคก็ได้มีผู้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาของ
มหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคที่เกี่ยวกับการเรียน การสอน ที่น่าสนใจคือบทความเรื่อง "มหาวิทยาลัย
ส่วนภูมิภาค" โดยสมชาย กุลวัฒน์นาพร^๑

...แต่สำหรับมหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาคแล้ว.....ดูเหมือนว่าทางการจะคำนึงถึงแต่คึกมาก
กว่าครูอาจารย์ อุปกรณ์การศึกษากัน ๆ หรือการวางแผนอย่างรอบคอบคำนึงถึงการฉีก
เนื่องจากปรากฏความมหาวิทยาลัยใหม่หลายภาคแคว้นอาจารย์สอนอย่างมากมาย และ
บางครั้ง อาจารย์ที่ขาดแคลนนั้นก็ยังขาดคุณภาพทั้งในด้านวิชาการ ความสามารถในการถ่าย
ทอดวิชาการให้เกิดขึ้นอีก บางท่านมีความรู้ในสาขาที่ท่านรับผิดชอบอยู่ แต่ขาดความ
สามารถในการสอนและถ่ายทอดความรู้ มีการวัดผลการศึกษาที่ไม่มีประสิทธิภาพ หรือเป็น
วิธีการอันถูกต้องมากพอ เพราะบางท่านก็เข้มวงหรือตั้งจุดมุ่งหมายที่สูงส่งเกินไป คือ
ต้องการให้ศิษย์มีความรู้ความสามารถมากกว่าตามจินตนาการของท่านแต่เพียงผู้เดียว โดยไม่
คำนึงถึงความสามารถของแต่ละคนที่ไม่เท่ากัน

บางท่านก็ปล่อยปละละเลยมากจนเกินไปแม้จะเอาอย่างไรก็ได้เงินเดะเดอะ บาง
ท่านก็มีอารมณ์รุนแรงมากเกินไปจนไม่เหมาะแก่อาชีพนี้เท่าใดนัก แต่เป็นอาจารย์ได้ก็
เพราะโดยเหตุบังเอิญ...

ผู้เขียนได้สรุปไว้ว่า

...อาจสรุปได้ว่า ปัจจุบันมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคกำลังมีการขยายตัวอย่างมากในด้านการ
ก่อสร้าง แต่ขาดแคลนอย่างมากในด้านอาจารย์สอนเพราะไม่ค่อยมีคนสนใจจะมาอยู่กับ
ส่วนที่ยังอยู่ที่ไม่ได้ทำงานอย่างเต็มความสามารถมากนัก เนื่องจากเงินเดือนไม่พอแก่การ
ครองชีพ ทำให้ต้องใช้เวลาที่ควรจะใช้ในการทบทวนหรือหาความรู้ใหม่ไปประกอบอาชีพอื่น
และระบบราชการก็ไม่อำนวยความสะดวกให้เท่าที่ควร การร่วมมือระหว่างฝ่ายบริหาร
และฝ่ายวิชาการเป็นไปไม่เหมาะสมประจักษ์แก่ตาสัก ทั้งนักศึกษาที่มีสิทธิเสรีภาพในการริ
เริ่มและแสดงความสามารถในกิจกรรมต่าง ๆ น้อยไป^๒

^๑ขณะที่เขียนบทความนี้ กำลังศึกษาอยู่ที่คณะแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.

^๒สมชาย กุลวัฒน์นาพร, "มหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิต
นักศึกษา ฉบับที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑, หน้า ๓๕ - ๓๗ ที่ทำเครื่องหมายไว้เป็นการเว้น
ของผู้วิจัยเอง (ทั้งสองตอน)

...เมื่อเป็นเช่นนี้แล้วผลเสียก็จะตกแก่การศึกษา ทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนถึงวงการศึกษารวมชาติ...

จากตัวอย่างความนึกเห็นของผู้ที่ประกอบการณ์การศึกษาในสถาบันอุดมศึกษา (ระดับมหาวิทยาลัย) ทั้งสามคน จะเห็นได้ว่าความนึกเห็นเกี่ยวกับหลักสูตรและการเรียนการสอนในสถาบันศึกษาชั้นสูงเป็นไปในแง่ลบและเป็นไปทางเดียวกัน ซึ่งอาจสรุปได้ว่าหลักสูตร และการเรียนการสอนยังไม่มีประสิทธิภาพเนื่องจากตัวปัจจัยต่าง ๆ คือจุดมุ่งหมาย และนโยบายของมหาวิทยาลัย หลักสูตร อาจารย์ บรรยากาศที่ไม่เอื้อต่อทางวิชาการของมหาวิทยาลัย ตลอดจนตัวนิสิตนักศึกษาเองด้วย ซึ่งส่วนใหญ่ก็ตรงกับสรุปผลวิจัยเกี่ยวกับเรื่องนี้

๓. เสรีภาพของมหาวิทยาลัย เนื่องจากสถาบันอุดมศึกษาของไทยขึ้นอยู่กับหน่วยงานหลายสังกัด จึงมีความแตกต่างกันทั้งในด้านความมุ่งหมาย ภารกิจ วิถีจักและค่าเนิกรการศึกษา ตลอดจนระบบการบริหาร อาจกล่าวได้ว่าระบบการอุดมศึกษาของไทยเป็นระบบที่ขาดเอกภาพและการประสานงานสัมพันธ์ที่๒ โครงสร้างของระบบบริหารยังไม่เอื้ออำนวยให้สถาบันอุดมศึกษาเป็นอิสระและมีความคล่องตัวในการดำเนินงานภายในได้ตามสภาพและลักษณะงาน มหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่สำคัญยิ่งประเภทหนึ่งก็ได้รับผลกระทบจากปัญหานี้อย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ตั้งแต่สมัยแรกตั้งมหาวิทยาลัย จนถึง พ.ศ. ๒๕๑๖ (หลังจากนี้จะไม่กล่าวถึง เพราะอยู่นอกเหนือการวิจัย) ทั้งนี้เพราะมหาวิทยาลัยแห่งแรกตั้งขึ้นมาเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการและได้กลายเป็นตัวอย่างของมหาวิทยาลัยอื่น ๆ จึงทำให้มหาวิทยาลัยขาดอิสระเสรีภาพมากกว่าที่ควรจะเป็น ทั้ง ๆ ที่มหาวิทยาลัยควรจะมีลักษณะดังนี้

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๑ สมชาย กุศลวัฒนาพร, เรื่องเดิม, หน้า ๓๘.

๒ การปฏิรูปการศึกษา รายงานของคณะกรรมการวางแผนเพื่อปฏิรูปการศึกษา, หน้า ๑๕๕.

๓ รายงานผลการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑, ๑๖ - ๑๘ กรกฎาคม ๒๕๐๙, หน้า ๕๖.

๑. ในเมื่อมหาวิทยาลัยเป็นสถาบันการศึกษาสูงสุดของชาติ จึงควรมีเสรีภาพในการศึกษา และเป็นกลางทางการเมือง
๒. มหาวิทยาลัยควรมีสถานภาพแตกต่างจากส่วนราชการอื่นโดยมีอิสระในการบริหารงานตามสมควร
๓. มหาวิทยาลัยควรเป็นสถาบันแบบฉบับในทางสังคมและการปกครองระบบประชาธิปไตย

ปรากฏว่าในทางปฏิบัติ มหาวิทยาลัยของไทยแทบจะไม่มีลักษณะดังกล่าวเลย ซึ่งมีผลกระทบต่ออาจารย์หลักสูตรการเรียนการสอน ตลอดจนการผลิตบัณฑิต ทั้งนี้มีสาเหตุสืบเนื่องมาจากภูมิหลังทางประวัติศาสตร์ดังกล่าวมาแล้ว ประกอบกับรัฐบาลหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ก็ไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญของการให้อิสระเสรีภาพแก่มหาวิทยาลัยตามที่ควรจะเป็น การเมืองมักเข้าไปแทรกแซงมหาวิทยาลัยอยู่เสมอ ดังจะสังเกตเห็นได้จากตำแหน่งบริหารที่สำคัญของมหาวิทยาลัยโดยเฉพาะตำแหน่งอธิการบดีของมหาวิทยาลัยมักอยู่ในอำนาจของรัฐบาลที่จะตั้งบุคคลสำคัญของรัฐบาลมาดำรงตำแหน่งนี้ หรือไม่นายกรัฐมนตรีก็มาดำรงตำแหน่งนี้เสียเอง ดังจะเห็นได้จากกรณีของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ตำแหน่งอธิการบดีตั้งแต่ พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖ ปรากฏว่ามีบุคคลสำคัญของฝ่ายรัฐบาลเข้ามาดำรงตำแหน่งดังนี้

พันเอก หลวงวิบูลสงคราม เป็นระหว่างวันที่ ๒๕ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๗๕ ถึงวันที่ ๑ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นระหว่างวันที่ ๒๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๒ ถึงวันที่ ๒๑ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๔๘๓

พลอากาศโท มุณี มหาสันตะระ เวชยันตรังสฤษดิ์ เป็นระหว่างวันที่ ๑๗ สิงหาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ ถึงวันที่ ๑๖ สิงหาคม พ.ศ. ๒๕๐๔

พลเอก ประภาส จารุเสถียร เป็นระหว่างวันที่ ๗ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๘
ถึงวันที่ ๒๖ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๒

โดยที่ในจำนวนอธิการบดี ๘ คน เป็นอธิการบดีที่เห็นได้ชัดว่าเป็นนักการเมือง
๓ คน แต่ทั้ง ๓ คนนี้ล้วนดำรงตำแหน่งอธิการบดีนานกว่าอธิการบดีที่เป็นฝ่ายพลเรือน^๑

การเมืองเข้ามามีความสัมพันธ์กับมหาวิทยาลัยอย่างเห็นได้ชัดในสมัยที่จอมพล
สฤษดิ์ ธนะรัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้เนื่องจากจอมพลสฤษดิ์ เห็นว่า มีความจำเป็นอย่าง
ยิ่งที่จะต้องปรับปรุงอำนาจและหน้าที่ของสำนักนายกรัฐมนตรี ประกาศของคณะปฏิวัติฉบับที่ ๕๗
ซึ่งเป็นฉบับสุดท้าย ได้เน้นถึงปัญหาที่โดยให้อำนาจแก่นายกรัฐมนตรี ทำการปรับปรุงงานของ
สำนักนายกรัฐมนตรีได้ตามความเห็นควร^๒ พระราชบัญญัติจักระเป็ยราชการสำนักนายกรัฐมนตรี
พ.ศ. ๒๕๐๒ ได้จัดตั้งสภามหาวิทยาลัยของรัฐขึ้นภายใต้การควบคุมของนายกรัฐมนตรี พ.ร.บ.
นี้เพิ่มอำนาจให้กับนายกรัฐมนตรีโดยการเป็นประธานอนุกรรมการ ก.พ. โดยตำแหน่งซึ่งเป็น
การให้อำนาจควบคุมกิจการของข้าราชการแก่นายกรัฐมนตรี ปรากฏว่า จอมพลสฤษดิ์ ได้ให้
การสนับสนุนกลุ่มนักวิชาการมาก จึงจะเห็นได้จากการตั้งสภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ ซึ่งสมาชิก
ส่วนใหญ่ประกอบด้วยนักวิชาการต่าง ๆ จอมพลสฤษดิ์เองได้ปรารภว่าในสมัยปฏิวัติ ตำแหน่ง
ของนักวิชาการเป็นตำแหน่งที่สำคัญ ซึ่งผิดกับอดีต เพราะยุคก่อน ๆ เชื่อว่าวิชาเศรษฐศาสตร์
นั้นเป็นเรื่องง่ายที่ใครก็สามารถนำมาใช้ได้ แต่จอมพลสฤษดิ์ได้ให้ท่านันสัญญาว่าจะพยายาม
ปรึกษาหารือกับนักวิชาการให้มาก^๓ อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าจอมพลสฤษดิ์จะยกย่องฐานะของ

^๑โปรดศึกษาเปรียบเทียบใน ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๕๕ -
๒๕๐๘, หน้า ๕๗ - ๕๘. และประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๕๑๐ - ๒๕๑๘,
"รายงานผู้บริหารจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย"

^๒ทักษ์ เฉลิมเต็ยรณ, "ความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ และ
ระบบการเมืองแบบพ่อขุนอุปถัมภ์", รักเมืองไทย, หน้า ๖๖.

^๓สภาพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ, แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๘ -
๒๕๐๘ (กรุงเทพฯ : ๒๕๐๗), หน้า ๖.

นักวิชาการดังกล่าวมาแล้ว แต่จวมพลสฤณีก็ตระหนักว่ารัฐบาลควรต้องควบคุมการศึกษาระดับสูงของชาติ ดังนั้นจึงได้นำเอามหาวิทยาลัยต่าง ๆ มาสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี โดยตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติมาควบคุมการของบประมาณ และการเปลี่ยนแปลงภายในของมหาวิทยาลัยต่าง ๆ^๑ และเพื่อเป็นการแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลสนใจในด้านวิชาการ สภาวิจัยแห่งชาติก็ได้รับการจัดตั้งขึ้นมา โดยมีจวมพลสฤณี เป็นประธานกรรมการ^๒

ประยูร ศรีประสาธน์ นักศึกษาปริญญาโท คณะรัฐประศาสนศาสตร์ สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ได้ทำการวิจัยเรื่อง "ปัญหาการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของสภาการศึกษาแห่งชาติ : ศึกษาเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย" และสามารถสรุปผลการวิจัยได้ว่าการปฏิบัติงานในหน้าที่ของสภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งส่วนใหญ่มุ่งเน้นหนักไปทางด้านการปฏิบัติงานให้แก่มหาวิทยาลัย แต่ผลปรากฏว่าสภาการศึกษาแห่งชาติหาได้ปฏิบัติหน้าที่ดังกล่าวได้อย่างครบถ้วนสมบูรณ์เท่าที่กฎหมายได้กำหนดไว้ไม่ โดยปรากฏว่ามีปัญหาข้อขัดข้องต่าง ๆ ดังนี้^๓

๑. ปัญหาที่เกี่ยวกับเสรีภาพทางด้านวิชาการของมหาวิทยาลัย กล่าวคือ แต่เดิมสภาการศึกษาแห่งชาติควบคุมมหาวิทยาลัย โดยพิจารณารายละเอียดมากเกินไปทำให้ก้าวกายเสรีภาพทางด้านวิชาการของมหาวิทยาลัย ทางมหาวิทยาลัยจึงไม่ค่อยให้ความร่วมมือ ต่อมาสภาการศึกษาแห่งชาติเปลี่ยนแนวทางใหม่จึงทำให้ได้รับความร่วมมือมากขึ้นกว่าเดิม

^๑พ.ร.บ. โอนมหาวิทยาลัยไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี พ.ศ. ๒๕๐๖, ราชกิจจานุเบกษา ปีที่ ๗๖ ตอน ๔๕ หน้า ๙ วิทยาลัยประสานมิตรไม่ได้อยู่รวมอยู่ในจำนวนนี้

^๒พ.ร.บ. สภาวิจัยแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๖, ราชกิจจานุเบกษา ปีที่ ๗๖, ตอนที่ ๑๐๖, หน้า ๑.

^๓สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ, บรรณานุกรมงานวิจัยทางการศึกษา พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๑๒, หน้า ๑๕๒ - ๑๕๓ และโปรดดูรายละเอียดใน ประยูร ศรีประสาธน์, ปัญหาการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของสภาการศึกษาแห่งชาติ : ศึกษาเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท (รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต), สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๐, ๑๕๕ หน้า.

๒. ปัญหาเกี่ยวกับข้อกฎหมาย ทั้งนี้เนื่องจาก พ.ร.บ. สภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งกำหนดหน้าที่บางประการให้แก่สภาการศึกษาแห่งชาติยังมีข้อบกพร่องอยู่ทำให้การปฏิบัติหน้าที่ไม่เป็นไปตามเจตนารมณ์ของการจัดตั้งสภาการศึกษาแห่งชาติ ในการควบคุมมาตรฐานการศึกษาระดับมหาวิทยาลัย

๓. ปัญหาที่เกี่ยวกับนโยบายของรัฐบาลเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของสภาการศึกษาแห่งชาติ กล่าวคือ แม้สภาการศึกษาแห่งชาติจะมีหน้าที่ในการพิจารณาจัดตั้ง ยุบรวมและเลิกคณบดีมหาวิทยาลัย หรือพิจารณาอนุมัติการจัดตั้ง ยุบรวมและเลิกคณบดีหรือแผนกวิชาในมหาวิทยาลัย แต่ข้อเท็จจริงปรากฏว่า บางกรณีมหาวิทยาลัยเจ้าของเรื่องจะส่งเรื่องไปยังสำนักนายกรัฐมนตรี เพื่อให้ ค.ร.บ. พิจารณาโดยตรง ซึ่งเป็นการทำงานเกาวกายกัน

๔. ปัญหาเกี่ยวกับนโยบายการศึกษาของระดับมหาวิทยาลัย ปัจจุบันยังมีได้มีการกำหนดนโยบายและความมุ่งหมายในการจัดการศึกษาระดับมหาวิทยาลัยของชาติให้เป็นที่แน่นอน ทำให้แต่ละมหาวิทยาลัยจัดทำแผนการศึกษาหรือขยายการศึกษาทำกันเอง โดยไม่มีการติดต่อประสานงานซึ่งกันและกัน ควรจะได้มีการวางแผนอุดมศึกษาระดับชาติขึ้นเพื่อกำหนดเป้าหมายของการศึกษาระดับนี้ได้ชัดเจนแน่นอน

๕. ปัญหาเกี่ยวกับการประสานงาน ซึ่งสภาการศึกษาแห่งชาติควรจะมีเริ่มขอความร่วมมือประสานงานอย่างใกล้ชิดกับหน่วยงานอื่น ๆ เช่น สภาพัฒนาการเศรษฐกิจแห่งชาติ สำนักงบประมาณ กรมวิเทศสหการ และกับมหาวิทยาลัยที่เกี่ยวข้อง

๖. ปัญหาเกี่ยวกับข้อมูล สภาการศึกษาแห่งชาติควรจะได้รวบรวมข้อมูลอย่างสมบูรณ์ เพื่อนำมาศึกษาวิเคราะห์ปัญหา และอุปสรรคในการบริหารงานมหาวิทยาลัยต่าง ๆ

๗. ปัญหาเกี่ยวกับอัตรากำลังเจ้าหน้าที่ อัตรากำลังเจ้าหน้าที่ของสภาการศึกษาแห่งชาติไม่ไต่สวนกับปริมาณงาน ควรจะได้มีการพิจารณาเพิ่มอัตรากำลัง โดยให้คณะที่ปรึกษาระเบียบบริหารของนายกรัฐมนตรีพิจารณาแบ่งส่วนราชการ และจัดอัตรากำลังเจ้าหน้าที่สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ

มหาวิทยาลัยเองก็ได้ตระหนักถึงความขาดเสถียรภาพของมหาวิทยาลัยจึงได้จัดให้มีการสัมมนาวิทยาลัยครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๕๐๕ และ พ.ศ. ๒๕๑๐ ตามลำดับ โดยได้กำหนดเรื่องสถานภาพและเสถียรภาพของมหาวิทยาลัย เป็นวัตถุประสงค์ในการ

สัมมนาเรื่องหนึ่ง ในการสัมมนาดังกล่าวได้มีผู้เสนอปัญหาว่า^๑ ในขณะที่มหาวิทยาลัยมีฐานะเป็นกรมสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี และส่วนราชการชั้นสูงมีใ้กรมอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับการบริหารงานเท่าที่จำเป็นให้พอสมควร เป็นผลให้อำนาจในการวินิจฉัยสั่งการอยู่ในขอบเขตจำกัดอันมีผลให้

๑. ทางราชการไร้ระเบียบแบบแผนปฏิบัติต่อมหาวิทยาลัยเหมือนส่วนราชการอื่น
๒. การบริหารงานลาซา
๓. ฐานะอาจารย์ต่ำ

ประกอบกับการจัดระเบียบราชการบริหารของสถาบันอุดมศึกษาซึ่งยังคงล้าหลังเป็นเหตุให้การควบคุมมาตรฐานทางวิชาการแตกต่างจากกัน ซึ่งปัญหาทั้งกล่าวนี้วันจะมีมากขึ้น

ดร.เกษม สุวรรณกุล^๒ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ในบทความเรื่อง "สภาพของมหาวิทยาลัยของประเทศไทยในปัจจุบัน" ที่ได้เสนอต่อที่ประชุมสัมมนาวิทยาลัยครั้งที่ ๒ ใน พ.ศ. ๒๕๑๐ ที่น่าสนใจ ดังนี้

...มหาวิทยาลัยมีส่วนประกอบใหญ่ ๆ ๓ ส่วน คือ ฝ่ายบริหาร อาจารย์ และนักศึกษา โดยเฉพาะส่วนแรกมีความสำคัญต่อสองส่วนหลังเป็นอย่างมาก ถ้าหากระบบการบริหารเลวจะกระทบกระเทือนส่วนอื่น ๆ อย่างมาก ฝ่ายบริหารนี้รวมถึงองค์การและผู้ที่ทำหน้าที่กำหนดนโยบายกำหนดกฎเกณฑ์ต่าง ๆ และดำเนินการในเรื่องจัดสรรงบประมาณ แต่งตั้งถอดถอนบุคคล และให้บริการต่าง ๆ ที่จะทำให้งานสอนการค้นคว้าของอาจารย์ดำเนินการไปได้ การที่มีระบบบริหารที่มีหลักการเป็นนโยบายและการปฏิบัติเกี่ยวกับงบประมาณและงานบริหารบุคคลที่ผิดที่ผิด การปฏิบัติการในทางบริหารที่ยังความไม่สะดวกต่าง ๆ แก่ผู้เกี่ยวข้องก็ย่อมทำให้คุณภาพของการสอนและการค้นคว้าของอาจารย์ต่ำ ซึ่งจะแสดงออกให้เห็นจากความเสื่อมในความรู้ของอาจารย์และความต่ำต้อยของบัณฑิต

ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยในประเทศไทยแต่ละแห่ง มีฐานะตามกฎหมายที่เข้มเท่าเทียม ๆ หนึ่งอยู่ในสำนักนายกรัฐมนตรี ทั้งนี้จึงมีนายกรัฐมนตรีเป็นเจ้ากระทรวงในการ

^๑ รายงานผลการสัมมนาวิทยาลัยครั้งที่ ๑, หน้า ๕๗.

^๒ ปัจจุบันเป็นอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ดำเนินงานตามปกติในเรื่องการบริหารทั่ว ๆ ไป ส่วนใหญ่ต้องดำเนินงานตามระเบียบ
การบริหาร คือ ดำเนินงานสำนักงานปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เกี่ยวกับงบประมาณในทาง
ปฏิบัติ มหาวิทยาลัยเสนอของบประมาณต่อสำนักงบประมาณเช่นเดียวกับกระทรวงทบวง
กรมอื่น ๆ และดำเนินการเบิกจ่ายตามระเบียบกระทรวงการคลัง ในการบริหารงาน
บุคคลมหาวิทยาลัยขึ้นอยู่กับ ก.พ. และ ก.ม. ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานโดยตำแหน่ง
ยกเว้นการคัดเลือกการเลื่อนชั้นแล้ว ระเบียบส่วนใหญ่เกี่ยวกับงานบริหารบุคคลของ
มหาวิทยาลัย เป็นระเบียบเกี่ยวกับข้าราชการทั่วไป ในทางวิชาการมหาวิทยาลัยขึ้นอยู่กับ
สภาการศึกษาแห่งชาติ ซึ่งมีนายกรัฐมนตรีเป็นประธานโดยตำแหน่ง การตั้งหรือการ
เปลี่ยนแปลงหลักสูตรก็ การตั้งแผนกวิชาหรือคณะใหม่ก็ จะต้องได้รับอนุมัติจากสภาการ
ศึกษาแห่งชาติก่อน ดังนั้นอาจสรุปได้ว่า การระดมการบริหารปัจจุบัน มีหน่วยงานภายนอก
มหาวิทยาลัยที่จัดว่าเป็นผู้บริหารมหาวิทยาลัย คือ นายกรัฐมนตรี สำนักงานปลัด สำนัก
นายกรัฐมนตรี สำนักงบประมาณ กระทรวงการคลัง ก.พ. ก.ม. (นอกจากนี้ยังมีหน่วย
งานอื่นอีก เช่น กรมวิเทศสหการ และสำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ เป็นต้น)

ภายในมหาวิทยาลัยเอง ระบบการบริหารประกอบด้วยสภามหาวิทยาลัย ซึ่งมีนาย
กรัฐมนตรีเป็นประธานโดยตำแหน่ง มีอธิการบดี ซึ่งส่วนใหญ่ในปัจจุบันเป็นนักการเมือง
รองอธิการบดี ซึ่งส่วนใหญ่เห็นหน้าที่ค่อนข้างแล้ว มีเลขาธิการ คณะที่ หัวหน้าแผนกวิชา

การบริหารมหาวิทยาลัยตามระบบปัจจุบัน ไม่สามารถทำให้บรรลุวัตถุประสงค์ของ
มหาวิทยาลัยในลักษณะที่กล่าวข้างต้นได้ เพราะ

๑. การดำเนินงานของมหาวิทยาลัยอยู่ในกรอบในระเบียบบริหารที่ไม่เหมาะสม หรือ
ละเอียดปลีกย่อยเกินไป จนมหาวิทยาลัยไม่อาจดำเนินงานตามมาตรฐานที่ดีได้ ผู้บริหาร
มหาวิทยาลัยในปัจจุบันใช้สติปัญญาและเวลาของตนศึกษากฎระเบียบ เพื่อที่จะได้ดำเนินงาน
ให้เป็นที่พอใจของทางราชการ หรือใช้สติปัญญาของตนหาทางหลีกเลี่ยงกฎเหล่านั้น
มากกว่าที่จะมุ่งใช้ความคิดของตนไปในทำนองที่ว่าทำอะไรจึงจะดำเนินงานของมหาวิท
าลัยให้ดีที่สุดที่จะได้ การปฏิบัติงานจึงมักทำเพียงเพื่อให้ถูกกฎ ถูกระเบียบ คือเป็นทาส
ของระเบียบ โดยไม่ต้องคิดถึงผลของงานนั้นจะดีหรือไม่ ความพยายามของมหาวิทยาลัย
ถ้าแม้จะมีเจตนาที่จะยกมาตรฐานของการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยให้ถึงมาตรฐานที่ดี
มักจะถูกจำกัดโดยกฎระเบียบทางราชการที่ใช้อยู่ อนึ่ง ระบบการบริหารมหาวิทยาลัย
อยู่ปัจจุบันนี้ได้ใช้มานาน เป็นเหตุให้เกิดสภาพบริหารงานตามสบายของผู้บริหารจำนวน
ไม่น้อย ประหนึ่งว่าการดำเนินการตามกฎหมายตามระเบียบที่ทางราชการกำหนดไว้ เป็นจุด
มุ่งหมายอันสุดท้ายของมหาวิทยาลัย และเมื่อไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแก้ไขปรับปรุง
มหาวิทยาลัยให้ดีขึ้นได้ เพราะถูกจำกัดโดยกฎระเบียบที่ใช้อยู่เลยไม่ใช้ความพยายาม
กลับหาความสบายใส่ตัวโดยวิธีการต่าง ๆ เช่น กำหนดเวลาทำงานตามสะดวก เป็นต้น

อนึ่ง กฎระเบียบและวิธีต่าง ๆ ที่ใช้กับมหาวิทยาลัยที่กล่าวในส่วนใหญ่นี้กำหนดขึ้นเพื่อใช้
กับกระทรวง ทบวง กรม ทั่ว ๆ ไป ซึ่งอาจไม่เหมาะกับสภาพมหาวิทยาลัย หรือการ

พิจารณาเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย เช่นการคลัง และงบประมาณ ก็อยู่ในมือของบุคคลที่ไม่เข้าใจปัญหาของมหาวิทยาลัยที่แท้จริง

๒. ระบบการบริหารมหาวิทยาลัยปัจจุบัน เป็นสาเหตุใหญ่ต้นหนึ่งที่ทำให้มหาวิทยาลัยไม่อาจชักจูงคนที่มีความรู้ให้สมัครเข้าทำงาน หรืออยู่กับมหาวิทยาลัยได้เพราะเงินเดือนค่าการทำงานที่กล่าวเช่นนี้มีค่าเป็นการเสนอว่าเงินเดือนอาจารย์ควรจะมีมากกว่าเงินเดือนของข้าราชการอื่น ๆ ถ้าหากจะคิดถึงข้าราชการอื่น ๆ ทั่วแล้ว อาจกล่าวได้ว่าระดับเงินเดือนข้าราชการทุกแห่งที่ได้รับอยู่ในระดับที่ไม่เป็นธรรมและไม่ถูกต้องคือลธรรมและสังคม และควรจะได้มีการปรับปรุงเช่นเดียวกันแต่ที่ใครจะกล่าวในที่นี้ก็คือ เงินเดือนของอาจารย์ควรจะมากพอที่จะดึงดูดคนที่มีความรู้ที่สนใจในงานของอาจารย์ ที่กล่าวเช่นนี้เพราะความจริงที่ว่า มาตรฐานของอาจารย์ยังแสดงออกโดยนักศึกษาก็สำเร็จออกไปก็ มาตรฐานของการวิจัยก็ขึ้นอยู่กับมาตรฐานของอาจารย์ กล่าวสั้น ๆ ก็คือ เมื่ออาจารย์เลว (เพราะมีความรู้น้อย ไม่สนใจในการสอน หรือการหาความรู้เพิ่มเติม) นักศึกษาก็มีโอกาสเลวมาก เมื่ออาจารย์มีความสามารถนักศึกษาก็มีโอกาสดี ดังที่กล่าวแล้วข้างต้นว่า โดยที่มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งผลิตบุคคลระดับกลางและสูงของชาติ เมื่ออาจารย์เลวนักศึกษาก็เลว ระดับความคิดของชาติก็จะพลอยตกต่ำไปด้วย

ในปัจจุบันมหาวิทยาลัยอยู่ภายใต้ฐานะที่ของคณะปรนความรูของอาจารย์ที่รับเข้าทำงาน ความจริงแล้วเรื่องความรู้ของอาจารย์ไม่ควรเป็นสิ่งที่ประมาทได้ เพราะความรู้เป็นรากแก้วของระบบมหาวิทยาลัย นอกจากเงินเดือนไม่คงคคงแล้ว การนำระบบอื่นและเงินเดือนของข้าราชการทั่วไปมาใช้กับระบบมหาวิทยาลัยเป็นการส่งเสริมให้คนใคร่ตำแหน่งทางวิชาการทั้ง ๆ ที่ไม่ควรได้รับเกียรติเช่นนี้ แต่เพราะเงินเดือนที่ได้รับอยู่กำหนดตำแหน่งไว้เช่นนั้น นอกจากจะเป็นผลเสียแก่วิชาการแล้ว ยังเป็นการหลอกลวงคนทั่วไปด้วย

สิ่งที่ดึงดูดอาจารย์ที่มีวิชาความรู้สูงเกินกว่าผู้อื่น แต่ควรมีเงินเดือนสูงพอที่จะยังชีพที่พึงพอควรได้ เมื่อมีรายได้พอสมควรแล้วควรมีอิสระในการสอน การได้มีโอกาสวิจัย ความมีอิสระในการใช้ความคิด การมีส่วนร่วมในการตัดสินใจดำเนินงานของมหาวิทยาลัย เหล่านี้ล้วนแต่เป็นสิ่งสำคัญในการเป็นอาจารย์ ระบบการดำเนินงานมหาวิทยาลัยในปัจจุบันยังไม่ส่งเสริมสภาพดังกล่าวเท่าที่ควรเพราะอิทธิพลของระเบียบกฎต่าง ๆ และท่าทีของผู้บริหารภายในมหาวิทยาลัยเอง

๓. ระบบปัจจุบันไม่เปิดโอกาสให้อาจารย์มีโอกาสเข้าร่วมในการตัดสินใจนโยบายของมหาวิทยาลัยเท่าที่ควร และระบบปัจจุบันให้ความสำคัญแก่การบริหารน้อยไป

การดำเนินการบริหารภายในของมหาวิทยาลัย ควรมีวิธีการที่เหมาะสมกับสถานซึ่งประกอบด้วยผู้มีความรู้และความซื่อ คือ ควรมีวิธีการให้อาจารย์ได้มีส่วนร่วมในการตัดสินใจในเรื่องนโยบายบางอย่าง เช่น การเลื่อนตำแหน่งของอาจารย์ทางวิชาการ ในปัจจุบันนี้รูปการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย แม้จะแตกต่างจากหน่วยราชการอื่น ๆ บาง แต่โดยเหตุที่มหาวิทยาลัยยังเป็นหน่วยราชการ มีฐานะเป็นกรม และใช้กฎระเบียบส่วนใหญ่อย่างเกี่ยว

กับหน่วยราชการอื่น ๆ การดำเนินงานภายในของมหาวิทยาลัยจึงมีทาง โนม์ เอียง เหมือน หน่วยราชการอื่น ๆ คือ ผู้บริหารยังมีอำนาจมาก เรื่องงบประมาณก็คือ การเลื่อนเงินเดือน เลื่อนชั้น และตำแหน่งทางวิชาการก็ดี การกำหนดนโยบายทั่วไปก็ดี อาจารย์ทั่วไปมีส่วนน้อยหรือไม่มีเลย เพราะอำนาจเหล่านี้ยังอยู่ในมือคณบดีในระดับคณะ อธิการบดีหรือรองอธิการบดีในระดับมหาวิทยาลัย ทั้งนี้เพราะระบบปัจจุบันเปิดโอกาสให้ผู้บริหาร ใช้อำนาจมาก และความรู้สึกว่าตนเองมีอำนาจนี้เอง ทำให้ตำแหน่งบางตำแหน่ง เป็นสิ่งพึงปรารถนาแก่บุคคลจำนวนมาก และเมื่อดำรงตำแหน่งแล้ว ก็พยายามทุกวิถีทางให้ตนเอง ดำรงในตำแหน่งต่อไป เพราะไม่อาจทนต่อความรู้สึกว่า ตนเคยมีอำนาจแล้วต้องตกมา อยู่ใต้อำนาจคนอื่น เป็นต้น

โดยเหตุที่มหาวิทยาลัยมีฐานะเป็นกรม ๆ หนึ่ง การจัดระเบียบบริหารของสำนัก อธิการบดี (หรือสำนักงานเลขาธิการ) จึงเป็นระเบียบเดียวกับกระทรวงทบวงกรมทั่วไป เช่น แบ่งเป็นกอง แผนกต่าง ๆ เป็นต้น เช่น แผนกคลัง เป็นต้น หรือแม้แต่ห้องสมุด ก็มีฐานะเป็นแผนก มีหัวหน้าตามกฎหมาย เป็นข้าราชการชั้นโท การจัดระเบียบราชการ บริหารภายในมหาวิทยาลัยเช่นที่กล่าวนี้ ไม่อาจให้บริการที่ดีแก่อาจารย์และนิสิตได้ เหตุผลที่นอกเหนือไปจากการถูกผูกมัดโดยกฎเกณฑ์ทางราชการดังกล่าวแล้วมีอยู่ ๒ ประการ ก็คือ มีอุปนิสัยงานจำนวนมากไม่พอเพียง และระดับของตำแหน่งไม่สามารถดึงดูดคนที่สามารถ มาทำงานในระดับสูงที่ควรได้ เพื่อแก้ไขปัญหาดังกล่าวมหาวิทยาลัยจึงต้องดึงอาจารย์ ทางวิชาการมาปฏิบัติหน้าที่ที่ขาดอยู่ เช่น บรรณารักษ์ก็ให้อาจารย์ และตำแหน่งอื่น ๆ อีก หลายตำแหน่งที่มีหน้าที่รักษาความสัมพันธ์กับอาจารย์และให้บริการอาจารย์ การให้อาจารย์เช่นที่กล่าวนี้ ถึงแม้จะเป็นสิ่งจำเป็นเพราะเป็นการทดแทนสิ่งที่ขาดอยู่ แต่ก็มี ผลเสียทางวิชาการมาก

๘. ข้อบกพร่องของระบบปัจจุบัน เนื่องจากกำหนดให้นายกรัฐมนตรีเป็นประธาน ที่ประชุมที่กำหนดยุทธศาสตร์ และอนุมัติการดำเนินงานของมหาวิทยาลัย

ระบบการบริหารงานมหาวิทยาลัยในปัจจุบัน ซึ่งมีหน่วยงานซึ่งกำหนดยุทธศาสตร์และ อนุมัติการดำเนินงานของมหาวิทยาลัยที่สำคัญ ๓ หน่วย คือ สภามหาวิทยาลัย สภาการศึกษาแห่งชาติและคณะกรรมการมหาวิทยาลัย การกำหนดนโยบายบุคคลในระดับสูงเช่นนี้เป็น ประธาน เป็นผลเสียอย่างมากประการแรกปัญหาเรื่องเวลา คงไม่มีใครปฏิเสธว่า ตำแหน่งนายกรัฐมนตรีเป็นตำแหน่งที่หาเวลาได้ยากจึงเป็นเหตุให้การดำเนินงานของ มหาวิทยาลัยต้องล่าช้าอยู่เนือง ๆ เพราะต้องรอผลการพิจารณาของหน่วยงานต่าง ๆ เหล่านั้น ซึ่งการกำหนดการประชุมจะต้องให้เป็นการสะดวกแก่นายกรัฐมนตรี อีก ประการหนึ่ง ระบบดังกล่าวเป็นการเปิดโอกาสให้ทัศนะทางการเมืองบางมีอิทธิพลต่อ ทัศนะการศึกษาได้ (ทั้งนี้รวมทั้งการมีอธิการบดีซึ่ง เป็นนักการเมืองด้วย) การ กำหนดให้นายกรัฐมนตรีต้องเป็นประธานของที่ประชุมต่าง ๆ เช่นนี้เป็น การหา (prestige) โดยไม่จำเป็น

. ในระยะที่ผ่านมามหาวิทยาลัยได้เจริญเติบโตขึ้น เกี่ยวกับจำนวนนักศึกษา จำนวน อธิการ และจำนวนอาจารย์ ความรู้สึกเมื่ออยู่ท่ามกลางของนิสิตไม่เคยเจริญขึ้น แต่อาจจะเสื่อมลง ความจริงแล้วมหาวิทยาลัยมีโช้อาคารสถานที่ แต่มหาวิทยาลัยประกอบด้วย บุคคลและคุณภาพของมหาวิทยาลัยอยู่ที่คุณภาพของบุคคล เมื่อระบบไม่ดีบุคคลก็พลอยไม่ดี ไปด้วย แต่เมื่อระบบดีมีบรรยากาศในการบริหารที่ดี โอกาสที่จะได้บุคคลที่ปฏิบัติงานที่ คี้อยมมีมาก

การจัดระบบมหาวิทยาลัยใหม่ให้มีอิสระในการดำเนินงานเป็นของจำเป็น มหาวิทยาลัย ยังคงต้องเป็นองการรัฐบาล ใ้รับเงินอุดหนุนจากรัฐบาล แต่ความสัมพันธ์ระหว่าง มหาวิทยาลัยกับรัฐบาลจะต้องแก้ไขเสียใหม่ เพื่อให้เหมาะสมกับการดำเนินงานของ มหาวิทยาลัย ซึ่งมีหน้าที่ประสิทธิประสาทวิชาการ และทำให้วิธการก้าวหน้า การควบคุม มหาวิทยาลัยโดยรัฐบาลคงจะคงมี แต่เป็นการควบคุมอย่างกว้าง ๆ ในหลักการ ใหญ่ ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างมหาวิทยาลัยกับรัฐบาล ควรจะมีหน่วยงานที่ตั้งขึ้นใหม่ ประกอบด้วยบุคคลที่เข้าใจปัญหาการศึกษาเป็นผู้บริหารและทำหน้าที่เป็นสื่อกลาง ระหว่าง มหาวิทยาลัยกับรัฐบาล หน่วยงานดังกล่าวนี้แม้จะมีหน้าที่รักษานโยบายของมหาวิทยาลัย แต่ก็จะคงรักษานโยบายของรัฐบาลที่รับนิชอบตอบประเทศด้วย การควบคุม อย่างละเอียดเยี่ยค้อย่างที่ปฏิบัติอยู่เป็นสิ่งที่ล้าสมัย...

ดังนั้นจะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยของไทยเป็นส่วนหนึ่งของระบบราชการมาตั้งแต่ ต้น อาจารย์และผู้บริหารเป็นข้าราชการที่ต้องขึ้นอยู่กับกฎของข้าราชการพลเรือนด้วย ลักษณะนี้ รัฐบาลจึงสามารถเข้าควบคุมและแทรกแซงใ้คงยั้งที่กล่าวมาแล้ว อาจารย์ เองไม่สามารถวิพากษ์วิจารณ์รัฐบาลและสภาพแวดล้อมต่าง ๆ ได้อย่างเสรี ซึ่งทำให้ ขาดความเป็นอิสระทางวิชาการ เมื่ออาจารย์เองไม่อาจแสดงความคิดเห็นต่าง ๆ ได้ โดยเสรีเช่นนี้ นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผู้ที่จะต้องได้รับการถ่ายทอดกระบวนการเรียนรู้จาก อาจารย์โดยตรงก็ย่อมได้รับอิทธิพลของการเป็นยี่ไม่แสดงออก ซึ่งความคิดเห็นวิพากษ์ วิจารณ์จากอาจารย์เช่นเดียวกัน ซึ่งโดยความเป็นจริงแล้ว ความเป็นอิสระและเสรีภาพ ทางวิชาการของมหาวิทยาลัยมีผลกระทบต่อการเปลี่ยนแปลงของสังคมมาก เนื่องจาก

๑ดร. เกษม สุวรรณกุล, "สภาพของมหาวิทยาลัยของประเทศไทยในปัจจุบัน", รายงานการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๒, หน้า ๘๖ - ๘๗.

มหาวิทยาลัยเป็นแหล่งรวมความคิดต่าง ๆ และความคิดต่าง ๆ เหล่านี้จะกระตุ้นให้เกิดความไม่พอใจแก่มวลชนในสภาพของสังคมในขณะนั้นได้ง่าย^๑ ดังจะเห็นได้จากประวัติศาสตร์ยุโรป ซึ่งชนชั้นปัญญาชนในมหาวิทยาลัยเป็นผู้ริเริ่มกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญ ๆ ของสังคมยุโรป เช่น การฟื้นฟูศิลปวิทยาการตามแบบคลาสสิก (Renaissance) การปฏิรูปศาสนา (Reformation)^๒ เป็นต้น ซึ่งแม้ในปัจจุบันนี้มหาวิทยาลัยในประเทศตะวันตกก็ยังคงมีอิสระเสรีภาพทางวิชาการมาก รัฐมีโอกาสดำเข้าไปแทรกแซงหรือควบคุมได้น้อยกว่าในประเทศไทย^๓

๔. สังคมในมหาวิทยาลัย ผู้วิจัยขอแยกพิจารณาเป็น ๓ ประเด็น คือ

๔.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษา

๔.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษาคู่ด้วยกันเอง

๔.๓ กิจกรรมเสริมหลักสูตรของนิสิตนักศึกษา

๔.๑ ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษา ความสัมพันธ์ระหว่าง

อาจารย์กับนิสิตนักศึกษาเป็นไปในลักษณะที่ต่างคนต่างอยู่ ไม่ค่อยพูดจาพบปะกันให้เข้าใจ โดยเฉพาะอาจารย์ที่มีวัยต่างจากนักศึกษามาก จึงทำให้มีปัญหาของว่างระหว่างวัย และความคิดเห็นแก่ชู้ชู้ สาเหตุสำคัญของปัญหานี้อาจกล่าวได้ว่าสืบเนื่องมาจากคตินิยมทางสังคมและวัฒนธรรมไทยที่ถือระบบอาวุโส เมื่อนิสิตนักศึกษาแสดงความคิดเห็นอย่างเสรีเกินไปทำให้อาจารย์บางท่านมองไปในแง่ก้าวร้าวและมีความรู้สึกในทางลบต่อนิสิตนักศึกษานั้น หรือบางครั้งระบบอาวุโสก็ทำให้นิสิตนักศึกษาเอง ไม่กล้าแสดงความคิดเห็นตกถึงทางคำความรู้ ได้แต่ยอมรับฟังฝ่ายเดียวดังกล่าวมาแล้ว อันทำให้การศึกษากลับมาไม่ก้าวหน้าเท่าที่ควร และทำให้ของ

^๑ ดร. สุจิต บุญนงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย", หน้า ๒๐.

^๒ โปรดอ่านรายละเอียดใน น.ร.ว. ส่ง โสภณ เกษมศรี,

^๓ เรื่องเดียวกัน หน้าเดียวกันกับเชิงอรรถที่ ๑

^๔ ปิยนาด บุญนาก, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗.

ว่างระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษาซึ่งต่างกันทุกที จึงเป็นผลให้เกิดความขัดแย้งกันได้ง่ายขึ้น โดยเฉพาะในค่านิยมความคิดเห็นที่มีผู้ทำการวิจัยไว้ใน พ.ศ. ๒๕๑๑ ว่า จากการศึกษาเปรียบเทียบความคิดเห็นระหว่างกลุ่มอาจารย์และนิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยปรากฏว่าอาจารย์และนิสิตมีความเห็นแตกต่างกันไปในด้านของขัดแย้งกันมากกว่ากลุ่มอื่น โดยเฉพาะในเรื่องของการปกครองนิสิต^๑

มหาวิทยาลัยเองก็ได้ตระหนักถึงความสำคัญของความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษา ดังเมื่อจัดให้มีการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑ และครั้งที่ ๒ ก็ได้มีการพิจารณาเรื่องนี้ด้วย ผลของการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑ ใน พ.ศ. ๒๕๐๘ มีข้อสรุปเกี่ยวกับเรื่องนี้ที่น่าสนใจคือให้อาจารย์ปกครองได้มีความใกล้ชิดกับนิสิตให้มาก เพื่อรับฟังคำปรึกษาและปรับทุกข์ ซึ่งข้อนี้ ดร.ประเสริฐ ณ นคร ได้กล่าววาทนพยายามทำมาแล้วในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ นับเป็นเวลา ๑๐ ปี แต่ก็ปรากฏว่ายังไม่ได้ผลอยู่ดีเอง นิสิตไม่ยอมเข้าใจและไม่ให้ความร่วมมือ รวมทั้งยังไม่คล้อยตามความคิดเห็นของอาจารย์ โดยถืออยู่เสมอว่าอาจารย์จะมาเป็นฝ่ายที่จะมายึดครองอำนาจไปจากตน ดังนั้นจึงต้องต่อต้านเต็มที่แม้จะมีความนับถือและเกรงใจอาจารย์อยู่มากก็ตาม^๒

พฤติกรรมของนิสิตนักศึกษาดังกล่าวมาจะเป็นสาเหตุส่วนหนึ่งที่ทำให้อาจารย์บางส่วนมีความรู้สึกเฉยเมยต่อพฤติกรรมของนิสิตนักศึกษาเกี่ยวกับปัญหาที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้จัด

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน ทัศนวิสัย วิวัฒนาการ, การวิเคราะห์ความคิดเห็นของอาจารย์และนิสิตในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เกี่ยวกับการปกครองนิสิตและกิจกรรมนิสิต, วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต, ๒๕๑๑, ๑๔๓ หน้า. และโปรดอ่านรายละเอียดความคิดเห็นเกี่ยวกับเรื่องความขัดแย้งกันระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษานี้ใน ประสงค์ จันทองจีน, "บริการชุมชนเป็นภารกิจของมหาวิทยาลัยจริงหรือ", วิชาสหภาพอาจารย์, ฉบับที่ ๓๘, ๑๐ กรกฎาคม ๒๕๒๑, หน้า ๑๖ - ๒๒.

^๒รายงานผลการสัมมนามหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๑, หน้า ๕๕.

สัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยขึ้นใน พ.ศ. ๒๕๐๙ เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัยได้สรุปสาเหตุที่ทำให้อาจารย์มีความรู้สึกเฉยเมยต่อพฤติกรรมของนิสิตไว้อย่างน่าสนใจหลายประเด็น ซึ่งโดยสรุปแล้วมีสาเหตุมาจากบรรยากาศของมหาวิทยาลัย ที่อาจารย์ตลอดจนตัวนิสิตเอง^๑ ซึ่งก่อให้เกิดผลคือ^๒

๑. นิสิตเกิดความน้อยเนื้อต่ำใจ เพราะขาดการติดต่อ และขาดความสัมพันธ์กับอาจารย์เท่าที่ควร

๒. การที่อาจารย์เฉยเมยทำให้ นิสิตได้ใจ และกล้าที่จะทำผิดอยู่เนือง ๆ

๓. นิสิตขาดการแนะที่ถูกต้อง

การสัมมนาครั้งนั้นก็ได้เสนอแนะวิธีแก้ไขไว้ด้วย ซึ่งเมื่อพิจารณาแล้วก็เป็นไปได้ในทางทฤษฎี แต่ในทางปฏิบัติก็เป็นผลอย่างที่ไม่เห็นในสมัยต่อมาจนแม้ในปัจจุบันร่องว่างระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษาที่ยังห่างกันอยู่ก็ อาจารย์กับนิสิตนักศึกษาต่างก็มีความรู้สึกต่อกันในทางที่ไปเป็นผลคือการแสวงหาทางร่วมกัน อาจารย์มองศิษย์เป็น "ชาย" หรือเป็น "ขวา" แม้กระทั่งว่าเป็นพวกหัวรุนแรง^๓ และอาจารย์ก็ไม่อยากพบปะพูดคุยเกี่ยวข้องกับผู้ที่ตนระมัดระวังไว้ ในขณะที่เดียวกันก็เห็นบางคนก็จัดอาจารย์ของตนเป็น "ชาย" หรือ "ขวา" โดยไม่ได้ทำการสำรวจให้ถ่องแท้ แต่อาศัยการสำรวจพฤติกรรมภายนอก เช่น การแต่งกาย หรือ ฟังคำบอกเล่าจากผู้อื่น ด้วยเหตุนี้ทั้งสองฝ่ายต่างก็ไม่สนใจที่จะมาพบปะพูดคุยกัน ก็ยิ่งทำให้ความรู้สึก

^๑โปรดอ่านรายละเอียดใน รายงานการสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑๘ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๙ เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมศาสตร์, ๒๕๐๙), หน้า ๕๒ - ๕๘.

^๒เดิมเดียวกัน

^๓กมล กมลภาวะกุล, "หัวรุนแรง", เศรษฐกิจศาสตร์ สันปัทม์ ๒๕๑๔, ฉบับทางเลือก ปีที่ ๑๑, หน้า ๘.

ที่ไม่ดีต่อกันเพิ่มมากขึ้น^๑

จะเห็นได้ว่า ความสัมพันธ์ระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นไปในลักษณะนี้เป็นผลให้เกิดสภาพ "ต่างคนต่างอยู่" ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการศึกษาระดับอุดมศึกษาซึ่งต้องการความร่วมมือกันระหว่างอาจารย์และนิสิตนักศึกษา ในการแสวงหาความรู้ ความแตกฉานทางปัญญา อันยืนอยู่บนหลักเหตุผลอันจะนำไปสู่การ เข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมืองการปกครองประเทศตามวิถีทางประชาธิปไตยซึ่ง เป็นก้าวหนึ่งของพัฒนาการทางการเมือง

ส่วนมหาวิทยาลัยต่างจังหวัดบรรยากาศของมหาวิทยาลัยน่าจะเอื้อต่อการสร้างความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดระหว่างอาจารย์กับนิสิตนักศึกษาได้ดีกว่ามหาวิทยาลัยในส่วนกลาง (ยกเว้นมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์) ดังข้อความว่า

...มหาวิทยาลัยในส่วนภูมิภาค ทำให้นักศึกษาต้องอยู่ในหอพักของมหาวิทยาลัย และได้รับการควบคุมดูแลอย่างใกล้ชิดของครุอาจารย์ ใครช่วยป้องกันมิให้คนหนุ่มสาวซึ่งกำลังอยู่ในวัยคะนองประพฤตินิสิตไปเป็นทางที่เสื่อมเสียได้เป็นอย่างดี

นอกจากนี้ยังทำให้นักศึกษารูจักและคุ้นเคยกับบรรยากาศของมหาวิทยาลัยอีกด้วย ทั้งนี้เพราะความจริงการศึกษาในชั้นมหาวิทยาลัยนั้น ไม่ใ้ไรจะมาตั้งหน้าตั้งตาวิชาการอย่างเดียว แต่จุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัยนั้นยังต้องการให้นักศึกษาได้มาอยู่ร่วมกัน รู้จักกัน แลกเปลี่ยนความคิดเห็นซึ่งกันและกัน รู้จักนิสัยใจคอกัน และได้เห็นตัวอย่างของคนชนนิกต่าง ๆ ในขณะที่เมื่อได้มาอยู่ร่วมกันซึ่ง ไม่อาจหาได้กายนิกในมหาวิทยาลัยที่กรุงเทพฯ...^๒

แม้กระนั้นก็ตาม ช่องว่างระหว่างนักศึกษาและอาจารย์ก็พบได้ในมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคเช่นเดียวกัน

สถาบันวิทย์บริการ

^๑ดร.ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "ข้อสังเกตความเห็นและความรู้สึกเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัย", ข่าวสภาคณาจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ฉบับที่ ๕๓, ๒๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๘, หน้า ๗.

^๒สมชาย กุลวัชฌนาพร, เรื่องเดิม, หน้า ๓๘.

...ส่วนนักศึกษาเห็นพ้องว่าทางมหาวิทยาลัยมักไม่ค่อยให้สิทธิในการริเริ่มกิจกรรมต่าง ๆ นัก ทั้งนี้เพราะอาจารย์มีความคม เห็นว่ายังมีอายุน้อย ยังไม่มีผู้ใดมีประสบการณ์หรืออายุมากพอที่จะเป็นผู้นำของหมู่คณะใด จึงมักปฏิบัติกับนักศึกษาเหล่านี้แบบครูกับเด็กเสียส่วนมาก ซึ่งการกระทำเช่นนี้เป็นความคิดที่ผิดมาก เพราะอีกไม่นานคนหนุ่มสาวเหล่านี้ จะต้องออกไปช่วยงานของชาติ เป็นชนชั้นสมองของชาติซึ่งจะกองริเริ่มและทำงานด้วยความสามารถของตนเองเท่านั้น ถ้าหากเขาไม่เริ่มฝึกเป็นผู้ริเริ่มหรือทำงานเสียตั้งแต่ในมหาวิทยาลัยแล้ว ถ้าหากออกไปทำงานเขาจะไม่หาโอกาสที่จะฝึกทำงานที่ใหม่ได้อีก จะเอางานของชาติเป็นคู่มือในการฝึกงานหรือ เป็นไปไม่ได้ เพราะนั่นอาจหมายถึงการสูญเสียอย่างมากมายของชาติก็ได้...^๑

อย่างไรก็ดี ข้อความที่น่าขุ่นมากกล่าวข้างต้น เป็นเพียงตัวอย่างความคิดเห็นจากผู้ที่ใช้ชีวิตอยู่ในสังคมมหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาคในฐานะนักศึกษา และเป็นเพียงคนเดียวซึ่งอาจจะมีผู้นำหนักที่นำเชื่อถือได้อย่างหนักแน่น และคงจะไม่เป็นธรรมดาสำหรับอาจารย์ในส่วนภูมิภาคด้วย แต่เนื่องจากข้อจำกัดในแง่ของหลักฐาน และข้อจำกัดในการทำวิจัยด้วย จึงไม่อาจนำไปให้เห็นชัดและมีน้ำหนักน่าเชื่อถือได้มากกว่านี้ แม้กระนั้น ผู้วิจัยก็คิดว่าตัวอย่างที่นำมาเสนอนี้ก็น่าสนใจ และนำมาพิจารณาต่อไป

๔.๒ ความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตนักศึกษาด้วยกันเอง ความสัมพันธ์มีลักษณะที่แบ่งกันเป็นหมู่เป็นพวก มักมีฐานะเป็นเครื่องวัด^๒ ซึ่งมีผลสะท้อนถึงมหาวิทยาลัยด้วย คือมีการแบ่งชั้นของมหาวิทยาลัยตามฐานะทางสังคมของนักศึกษาในสถานนั้น ๆ โดยค่านิยมมีไว้โดยหลักเกณฑ์ที่แท้จริง

มหาวิทยาลัยส่วนใหญ่ของไทยใช้ระบบการปกครองกันเองของนิสิตนักศึกษาที่เรียกว่าระบบอาวุโส (Seniority) คือให้รุ่นพี่ปกครองรุ่นน้อง โดยเน้นให้รุ่นน้องเชื่อฟังและ

^๑ เล่มเดียวกัน, หน้า ๓๖.

^๒ จากประสบการณ์ของผู้วิจัยซึ่งเป็นนิสิตคณะอักษรศาสตร์ ระหว่างปีการศึกษา

เคารพยำเกรงรุ่นพี่ โดยเฉพาะนิสิตนักศึกษารุ่นพี่ที่หนึ่ง ถูกอบรมให้ยอมรับอำนาจคำสั่ง ของรุ่นพี่ โดยปราศจากการโต้แย้ง^๑ แม้ในทางทฤษฎีจะมีอาจารย์เป็นผู้คอยควบคุมดูแล แต่ในทางปฏิบัติ อาจารย์แทบจะไม่มีส่วนรู้เห็นในการปกครองนั้นเลย นิสิตนักศึกษาคิดว่าอาจารย์เป็นแต่เพียงผู้สอน ส่วนการปกครองนิตินั้น รุ่นพี่ปกครองรุ่นน้องโดยตลอดจนกลายเป็นประเพณี และการนี้ปรากฏว่ารุ่นพี่บางส่วนได้ใช้อำนาจอันไม่เป็นธรรมกับรุ่นน้อง และรุนแรงเกินควร^๒ จนทำให้นิสิตใหม่ได้รับความเดือดร้อน ดังจะเห็นได้จากการที่นิสิตจุฬาลงกรณมหาวิทยาลัยกลุ่มหนึ่ง ในปีการศึกษา ๒๕๐๘ ได้ออกบทบัญญัติซึ่งเรียกว่า "ระบบกระตาง ๆ ของน้องใหม่จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย" ขึ้นมาเพื่อไต่บังคั้นนิตินิใหม่ให้ปฏิบัติตามกฎข้อบังคับนั้นอย่างเคร่งครัด ระเบียบดังกล่าวล้วนแต่สะกิดกั้นอิสระและเสรีภาพของนิสิตใหม่มาก และเป็นกรให้อำนาจแก่นิสิตรุ่นพี่อย่างล้นพ้น^๓ ซึ่งถ้าไม่ทำตามระเบียบดังกล่าว หรือไม่ทำตามคำสั่งของรุ่นพี่แล้ว น้องใหม่ก็จะถูกลงโทษโดยการวิ่งรอบสนามบ้าง จับโยนลงสระน้ำบ้าง โยนแมงก้าง ตามความหนักเบาของโทษ^๔

ผู้ที่มีอำนาจในการปกครองนิตินี้ก็คือ องค์การที่เนียร์ ซึ่งประกอบด้วยบุคคลสำคัญคือหัวหน้าคณะ ประธานเนียร์ และผู้นำเนียร์คนอื่น ๆ เป็นผู้ที่มีความสัมพันธ์ติดต่อกับนิตินิจริง ๆ โดยตรงอย่างใกล้ชิด และเป็นเวลานานกว่าบุคคลอื่น ๆ เป็นผู้ที่มีอำนาจและอิทธิพลในการปกครองนิตินี้

^๑โปรดอ่านรายละเอียดเพิ่มเติมใน ศุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาระบบประชาธิปไตย", มหาวิทยาลัย, ๒๓ ตุลาคม ๒๕๑๓.

^๒รายงานผลการสัมมนามหาวิทยาลัยครั้งที่ ๑, หน้า ๕๓.

^๓โปรดอ่านรายละเอียดเรื่องนี้ใน อัมพัน เทัญโรจน์, "ความคิดเห็นเรื่องอุปสรรคและปัญหาในชีวิตการเป็นนิสิตในมหาวิทยาลัย", การสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณมหาวิทยาลัย เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ๑๘ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘, หน้า ๓๗ - ๔๖.

ผู้วิจัยเองซึ่งเป็นนิสิตน้องใหม่ในปีการศึกษา ๒๕๐๘ ก็ได้รับผลกระทบโดยตรงจากระเบียบดังกล่าว.

^๔กรณีการ ทุวรรณบท, เรื่องเดิม, หน้า ๑๗ ผู้วิจัยขอยืนยันว่าเป็นความจริง เพราะเป็นน้องใหม่อยู่ในรุ่นเดียวกัน.

...จากกรณีที่เป็นอยู่ในภาวะการปัจจุบัน ประธานเชียร์และบรรดาผู้นำอิทธิพลเหล่านี้ มักเป็นคนที่ค่อนข้างจะมีความโน้มเอียงไปในทางไร้อำนาจทั้งกายและจิตใจอย่างหาว่า ๆ และหลายครั้งสร้างอุปสรรคต่อการศึกษา เช่น เป็นผู้นำ-อิทธิพลห้ามส่งงาน ไม่เข้าเรียน หรือแสดงอาการขี้ขี้ในทำนองต่าง ๆ นี้ จึงยอมสรุปจากความจริงที่เห็นได้ชัดแล้วว่า การให้อำนาจ หรือ ปล่อยให้ประธานเชียร์ หรือบรรดาผู้นำอิทธิพลเหล่านี้ดำเนินงานปกครองกันเองไม่ได้ผลดีแน่ในสถานการณ์การศึกษา ตรงข้ามกลับทำให้การใช้ความคิดอ่าน โอกาสเสรีที่จะสร้างบุคลิกภาพของการเป็นตัวของตัวเองของนิสิตโดยเฉพาะชั้นปีที่ ๑ ถูกจำกัดลงไปหมด (เช่นการไม่ส่งงาน อยู่ถึง ๒ พุ้ม เพื่อชมเชียร์ หรือ การบังคับในรูปต่าง ๆ) ในสมัยนี้เท่าที่ผ่านมา การปฏิบัติของประธานเชียร์เท่าที่ปรากฏมุ่งต่อเรื่องของการเชียร์มากกว่าการศึกษา ถือความสามารถในการเชียร์ที่สูงส่งเป็นผลรางวัลและเป้าหมายของเกียรติคุณของตมยิ่งกว่าการเล่าเรียนซึ่งพลอยสร้างผลเสียต่อเนื่องกันไปด้วยสาเหตุที่เป็นเครื่องกระตุ้นให้เกิดความคิดอันนี้ ก็คือ การประกวดเชียร์ เช่นการให้ถ้วยเชียร์ ระบบการบริหารงานของมหาวิทยาลัยเองที่ได้ให้ความสำคัญแก่การเชียร์มากเกินไป สมควรนี้ ทำให้คณะแต่ละคณะแสดงความเก่งเขาแข่งกัน และความเก่งของแต่ละคณะกลายเป็นคุณสมบัติที่ไร้ศักดิ์เกียรติคุณของทั้งการเชียร์และของประธานเชียร์ไปด้วย...

อำนาจของประธานเชียร์มีมาก ดังจะเห็นได้จากข้อความว่า

...น้องใหม่มีหน้าที่ร้องเพลงให้กำลังใจนักกีฬา ยิ่งร้องเพลงเสียงดัง คอจะแตกเท่าไร ประธานเชียร์ก็ชอบใจมากเท่านั้น ที่ไม่สนุกก็คอนที่ฝนตกหนักขณะแข่งกีฬา แขนงน้องใหม่คงต้องยืนกลางฝน ตะโกนร้องเพลงแข่งกับเสียงฝน ประธานเชียร์บอกว่าไม่เช่นนั้นจะเป็นการเอาเปรียบนักกีฬา บางทีเกมสการแข่งขันต้น เกมจนคนดูดูเพลินจะลืมร้องเพลง ประธานเชียร์ก็กรธจัด สั่งให้หันหลังให้กับสนามแข่งขันแล้วร้องเพลงเชียร์ นี่แหละคือการไปเชียร์ที่ทากันจริง ๆ กว่าที่อาจจะเลิกกลับมาได้ ก็เป็นเวลาเกือบ ๒๐.๐๐ น...."

ในสภาพการณ์ที่น้องใหม่กลัวเกรงรุ่นพี่อย่างหนักเช่นนี้ น้องใหม่มีความรู้สึกว่า

...แต่ในมหาวิทยาลัย เรามองไม่เห็นใครเป็นที่พึ่งได้ อันที่จริงเราก็มีอาจารย์ที่ปรึกษาเหมือนกัน เปลี่ยนหน้ากันมาเป็นที่ปรึกษาทุกปี แต่จะบอกให้ได้ว่ามีหนึ่งพบกันหนหนึ่งตอนแจกใบการออกประวัติ แจกไปแล้วใครจะนำมาค้นหรือไม่ อาจารย์ไม่สนใจ เมื่ออาจารย์ไม่

*กรรณิการ สุวรรณเขต, เรื่องเกิม, หน้า ๒๑ ผู้วิจัยเป็นนิสิตในคณะและรุ่นเดียวกับกรรณิการ ได้รับประสบการณ์แบบเดียวกันกับกรรณิการ ผู้วิจัยยังจำได้จนมีวันนี้ว่าในขณะที่เป็นนิสิตปี ๑ นั้น กลัวประธานเชียร์ของคณะเอามาก ๆ ที่เดียว

สนใจ นิสิตก็ไม่สูง บางทีก็ไม่เคยพบหน้าคณาจารย์ที่ปรึกษาเลย นี่เป็นข้อบกพร่อง
ของความสัมพันธ์ระหว่างนิสิตกับอาจารย์ อาจารย์ทราบอยู่อย่างเดียวว่าหน้าที่ของท่าน
คือให้ความรู้ ปลายปีไม่มีนิสิตสอบตกมากเป็นไร...^๑

ลักษณะการปกครองเช่นนี้เรียกได้ว่าเป็นแบบ "วินัยไร้อิศ" คือการที่คนกลุ่มน้อย
ใช้อิทธิพลผลักดันคนกลุ่มใหญ่เพื่อให้คนกลุ่มใหญ่ทำสิ่งที่ไม่ถูกต้อง โดยปราศจากความยั้งคิดเพื่อ
ประโยชน์ของคนกลุ่มน้อย^๒ ซึ่งก่อให้เกิดปัญหาเกี่ยวกับการปกครองในมหาวิทยาลัย เช่น การ
วิวาทระหว่างคณะและระหว่างมหาวิทยาลัย ซึ่งส่วนใหญ่มาจากการเรียกร้องนิสิต นักศึกษา
ไม่เคารพอาจารย์ ทำร้ายอาจารย์ จับจูง "น้องใหม่" ให้ฟังการเรียนและสร้างประเพณีอันชั่ว
คือลัทธิธรรมชั้น มีมาตรฐานความประพฤติต่ำ ใช้อำนาจในทางที่ผิด ทำลายเสรีภาพของนักศึกษา
อาวุโส^๓ และเป็นการเผยแพร่ระบบทรราช^๔

การปกครองดังกล่าวทำให้นิสิตนักศึกษาชั้นปีที่ ๑ เมื่อเลื่อนขึ้นไปอยู่ในชั้นสูงกลายเป็น
เป็นผู้นิยมในอำนาจ มีความภาคภูมิใจที่ได้แสดงความเมตตาต่อรุ่นน้องโดยอบรมให้ผู้ที่เข้ามา
ใหม่เชื่อฟังในอำนาจของตนต่อไป ลักษณะดังกล่าวของสังคมมหาวิทยาลัยซึ่งเป็นสถาบันการ
ศึกษาระดับสูงของประเทศ จึงไม่ได้แตกต่างไปจากลักษณะทั่วไปของสังคมไทย ซึ่งมีค่านิยมที่เน้น
ในเรื่องระบบอาวุโส และความสัมพันธ์ระหว่างรุ่นพี่-รุ่นน้อง หรือลูกพี่-ลูกน้อง (Patron-

^๑กรรณิการ์ สุวรรณเมท, เรื่องเดิม, หน้า ๑๗ สำหรับเรื่องอาจารย์นี้ ผู้วิจัยคิดว่า
ว่าขึ้นอยู่กับนิสัยใจคอความสนใจของอาจารย์เป็นเหตุผลมากกว่ามีใจอาจารย์ทั้งหมดที่เป็นเช่นนั้น
แต่ส่วนใหญ่ในขณะนั้นคงเป็นเช่นนั้น

^๒การล้มล้างอาจารย์ผู้ปกครองมหาวิทยาลัย การส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย,
หน้า ๖๐.

^๓ระวี ภาวิไล, "สรุปรายงานเรื่องกิจกรรมนิสิตนักศึกษาและปัญหา", รายงาน
ผลการสัมมนามหาวิทยาลัย ครั้งที่ ๑, หน้า ๘.

Client Relationships) คนไทยถูกอบรมให้ยอมรับในอำนาจ ให้มีความเกรงใจ และบางครั้งถึงกับเกรงกลัวผู้มีอำนาจ และอาจโสมมกว่ามาตั้งแต่เยาว์วัย กว้างเหตุผลของการอบรมในสังคมมหาวิทยาลัยยังคงกล่าวจึงเป็นการเน้นสิ่งที่สังคมไทยยอมรับให้แน่นแฟ้นยิ่งขึ้น และเป็นผลให้ผู้สำเร็จการศึกษาไปแล้ว "จะเป็นผู้นำการเปลี่ยนแปลงได้ยาก และจะทำให้เขาเป็นผู้ที่ยอมรับอำนาจได้ง่าย และถูกกลืนเข้าไปในสังคมภายนอกอย่างไม่ลำบากเท่าไรนัก"^๒

โดยทั่วไปแล้ว ผู้ที่มีการศึกษาสูงมักเป็นผู้ที่เคารพในเหตุผล นิยมการแก้ปัญหาด้วยการประนีประนอม หรือฟังเสียงส่วนมาก^๓ อันแตกต่างจากผู้ที่มีการศึกษาคำ ซึ่งมักเห็นว่าการใช้กำลังอำนาจเป็นวิธีการซัดซัดซัดแข็ง กังนั้นการอบรมให้เชื่อในอำนาจในสังคมมหาวิทยาลัยจึงน่าจะซัดซัดกับหลักของการศึกษาที่จะทำให้ผู้ศึกษาเป็นบุคคลที่เคารพในเหตุผล แต่กลับทำให้นักศึกษายังมีบุคลิกที่นิยมในอำนาจและเป็นผู้ที่ยอมรับสิ่งต่าง ๆ ได้ง่ายโดยปราศจากการพิจารณาไตร่ตรองอย่างมีเหตุผลดังกล่าวมาแล้ว

๔.๓ กิจกรรมเสริมหลักสูตรของนิสิตนักศึกษา โดยทั่วไปความมุ่งหมายของกิจกรรมเสริมหลักสูตร ก็คือ

ก. เสริมสร้างสติปัญญา ความสามัคคี และศีลธรรมอันดี

^๑ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ, "ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย", การเมืองสำหรับประชาชน, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมนักสังคมศาสตร์, ๒๕๑๔), หน้า ๕๖.

^๒สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๘.

^๓โปรดอ่านรายละเอียดใน Seymour Martin Lipset, Political Man : The Social Bases of Politics, (Garden City : Anchor Book, 1963)

^๔ระวี ภาวิไล, เรื่องเดิม, หน้า ๕๖.

ข. เสริมสร้างบรรยากาศของมหาวิทยาลัยให้มีลักษณะช่วยการสร้างเสริมสติปัญญา และวิจารณ์ของนักศึกษา

ค. ปกป้องความรักในวิชาการ ช่วยให้การศึกษาวินิจฉัยเป็นผลดียิ่งขึ้น

กิจกรรมเสริมหลักสูตรหรือที่เรียกว่า กิจกรรมนอกหลักสูตรนั้น มหาวิทยาลัยต่างคงตระหนักว่าเป็นกิจกรรมที่ควรส่งเสริมให้นักศึกษาของตนไปปฏิบัติ เพื่อไม่เพียงแต่ให้บัณฑิตนักศึกษาสำเร็จได้รับเพียงปริญญาเท่านั้น แต่ให้เขาได้เรียนรู้อะไรอีกหลายอย่าง เพื่อเป็นบทเรียนในชีวิตอันเป็นแนวทางให้เขาสามารถดำรงชีวิตอย่างมีความหมาย และมีค่าต่อสังคม หลังจากที่เขาจบจากมหาวิทยาลัยไปเผชิญชีวิตต่อไปแล้ว”

ก็จะเห็นได้จากกรณีที่มหาวิทยาลัยต่าง ๆ ได้ร่วมกันจัดสัมมนามหาวิทยาลัยขึ้นหลายครั้ง เพื่อพิจารณาเรื่องนี้ร่วมกับปัญหาอื่น ๆ ด้วย^๒ หรืออย่างในกรณีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยก็ได้จัดสัมมนาเกี่ยวกับการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย โดยเฉพาะใน พ.ศ. ๒๕๐๘^๓ ซึ่งย่อมแสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยตระหนักถึงความสำคัญของการส่งเสริมกิจกรรมประเภทนี้ นอกจากนี้แต่ละมหาวิทยาลัยก็มีระเบียบของมหาวิทยาลัยที่แสดงการส่งเสริมกิจกรรมของนิสิตนักศึกษา ซึ่งเรียกชื่อเฉพาะไปจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ สำหรับของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นเรียกว่า ระเบียบของมหาวิทยาลัยว่าด้วยสโมสรนิสิตซึ่งนิสิตนิยมเรียกกันว่า สมุทปกัสสมหุ และต่อมาในวันที่ ๒๗ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๓ มหาวิทยาลัยก็ได้ประกาศระเบียบเรื่องนี้ใหม่หลังจากที่ได้ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงแก้ไขให้เหมาะสมตามสถานการณ์ในขณะนั้น

... เพราะมีเหตุการณ์เกิดขึ้นหลายอย่างก่อนหน้านี้อยู่ในชั้นนำวิตก เช่น นิสิตยุ่งให้เข้าเกี่ยวข้องกับเกาะเล็กกึ่ง มีการชักธงชาติที่เสาธงหอประชุมลง นิสิตเดินแถวเรียกร้องให้

^๑ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แหยมฉาน หัตถินทร, "ความคิดเห็นเรื่องอุปสรรคและปัญหาชีวิตในการเป็นนิสิตมหาวิทยาลัย", การสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ๑๘ - ๒๐ เมษายน พ.ศ. ๒๕๐๘, หน้า ๒๒.

^๒ โปรดอ่านรายละเอียดใน รายงานผลการสัมมนาวิทยาลัยครั้งที่ ๑, ครั้งที่ ๒.

^๓ โปรดอ่านรายละเอียดใน การสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ๑๘ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘.

เลขาธิการลาออกจากตำแหน่ง นิสิตศึกษาระดับปริญญาตรีเปลี่ยนประเพณีโยนหมก
เขียนบทความวิจารณ์และโจมตีไปทางคอมมิวนิสต์ คำหิวนิสิตและสถาบันกษัตริย์ นิสิต
บางคณะยกพวกก่อการวิวาททำร้ายร่างกาย นิสิตใช้วิธีอันซบถ เช่นการใช้กำลังข่มขู่
ขู่ข่มขู่ให้เกิดหวากถั่ว...^๑

การเปลี่ยนแปลงแก้ไขวางระเบียบใหม่ ก็เพื่อให้เกิดมาตรการป้องกันเหตุร้ายแรงมิ
ให้เกิดขึ้นอีก แต่หลักใหญ่คือการส่งเสริมให้นิสิตดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง ด้วยวัตถุประสงค์เดิม
คือการส่งเสริมความสามัคคีและแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างนิสิต กับทั้งฝึกฝนให้นิสิตรับผิดชอบใน
การดำเนินกิจกรรมนอกหลักสูตรของมหาวิทยาลัย ซึ่งไม่ขัดกับการศึกษาตามหลักสูตร^๒

ถ้าพิจารณาจากวัตถุประสงค์ของระเบียบ จะเห็นได้ว่ามหาวิทยาลัยมีความปรารถนา
และเจตนารมณ์ที่จะให้นิสิตดำเนินกิจกรรมด้วยตนเอง โดยมอบหน้าที่ให้คณะกรรมการสโมสรนิสิต
เป็นผู้รับผิดชอบในงานที่สโมสรได้กำหนด โดยมีสถานิสิตเป็นผู้ควบคุมดูแลกิจการของกลุ่มกิจกรรม
ต่าง ๆ และควบคุมปกครองมิให้คณะกรรมการสโมสรเดินนอกทาง ซึ่งเป็นภาระที่ระเบียบบังคับ
อื่น ๆ ของมหาวิทยาลัย นอกจากนั้นมหาวิทยาลัยกำหนดให้มีบรรณารักษ์เป็นผู้แทนของมหาวิทยาลัย
ดูแลและให้อาจารย์เป็นที่ปรึกษาช่วย การปกครองในลักษณะนี้แสดงให้เห็นว่ามหาวิทยาลัยส่งเสริม
ให้การดำเนินกิจกรรมค่านิสิต นิสิตปกครองนิสิตเอง โดยที่อาจารย์เป็นผู้เลี้ยงนำทาง

ปรากฏในทางปฏิบัติว่ากิจกรรมนอกหลักสูตรจึงกล่าว ส่วนใหญ่มีลักษณะที่ไม่สมควร
จำเป็นต้องปรับปรุงแก้ไข จึงจะนำคำวิจารณ์ของอาจารย์ นิสิตนักศึกษาประกอบการศึกษา
ดังนี้

ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แผลมฉาน หัสกสินทร อาจารย์ชั้นผู้ใหญ่ของจุฬาลงกรณ์มหา
วิทยาลัย ได้กล่าวว่า

...เมื่อพูดว่า กิจกรรมเป็นของดีควรส่งเสริม สิ่งแรกที่ผมอยากจะกล่าวถึงก็คือการ
เลือกตั้ง

^๑ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว. แผลมฉาน หัสกสินทร, เรื่องเดิม, หน้า ๒๖

^๒ เพิ่งอ้าง

๑. ยังไม่เป็นประชาธิปไตยที่สมบูรณ์ เพราะยังมีการปฏิบัติไม่ตรงตรงกับความมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย ในการเลือกผู้แทนมีการแลกเปลี่ยน ถ้อยแถลง ถ้อยคณะ
๒. การคำนึงงาน จากความขมขื่นและประสานงาน เพราะถือหมู่คณะเป็นใหญ่ โดยไม่ฟังความคิดเห็น
๓. การปฏิบัติขาดโครงการ การทำงานทำแบบสุกเอาเผากิน
๔. ถ้อยแนวความคิดของตนเอง โดยปราศจากเหตุผลและผล
๕. งบประมาณไม่พิจารณาความเหมาะสมและเหตุผล มีการเกรงใจกัน
๖. การปฏิบัติไม่ปฏิบัติตามวัตถุประสงค์
๗. เห็นเรื่องเด่นเป็นจริง ส่วนเรื่องจริงกลับถือเป็นเรื่อง
๘. งบประมาณยังไม่เป็น Concept ในการเล่นกีฬา หรือการแพ้นะเป็นเรื่องสำคัญ สัมผัสวัตถุประสงค์การกีฬาทำให้มีพลานามัยและความสามัคคี
๙. ไม่ตรงต่อเวลา
๑๐. สถานีสติศาสตร์อำนาจ ไม่มีอะไรบังคับปฏิบัติให้เป็นไป enforcement เพราะนิสิตไม่ใ้ยอมรับนับถือเพราะกลัว senior มากกว่า สงวนหรือเสียงของคณะ แต่ชื่อเสียงของส่วนรวมไม่คำนึง...

ศาสตราจารย์ คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร อาจารย์ชั้นผู้ใหญ่อีกท่านหนึ่งของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยในขณะนั้นได้แสดงความคิดเห็นว่า

...สิ่งแวดลอม หมายถึงระบบการศึกษา-ระบบการปกครองกิจกรรมต่าง ๆ ที่บังคับกะเกณฑ์ให้ นิสิตรู้จักแต่ทำตามโดยไม่ใช้ความคิดใคร่ครวญของตนเอง จึงไม่เคยรู้จักคิดปรับปรุงสิ่งใดด้วยตนเอง

-ใช้เวลาไม่เป็น-ตอนต้นแถมกลับบ้านเย็น-ไปคุณหนึ่ง เพราะทุกคนทำ-มีกิจกรรมที่ไม่เป็นประโยชน์เช่นจัดคนตรีสาเกต จัดภาพยนตร์โรสอาระ จัดที่นักรที่มีแต่ความสนุกหรูหราสิ้นเปลือง

-ไม่ชอบกิจกรรมที่มีสาระประโยชน์ เช่น ป่าภูเกล้า อภิปรายเกี่ยวกับความรู้ เพราะเคยชินแต่จะสนุก

-ไม่พยายามเรียนรู้จักสนุกและจักกิจกรรมที่ไม่สิ้นเปลือง...

^๑ ศาสตราจารย์ ม.ร.ว.แหลมจวน หัสสินทร, เรื่องเดิม, หน้า ๒๔ - ๒๕.

^๒ ศาสตราจารย์ คุณหญิงจินตนา ยศสุนทร, "แนวความคิดเห็นเรื่องอุปสรรค และปัญหาในชีวิตการเป็นนิสิตมหาวิทยาลัย", การสัมมนาอาจารย์ผู้ทรงคุณวุฒิจากมหาวิทยาลัย เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย ๑๔ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๕, หน้า ๒๕.

ไพฑูรย์ สีนลาวรัตน์ นิสิตคณะครุศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (พ.ศ. ๒๕๑๑)

ได้แสดงความเห็นว่า

...กิจกรรมที่จัดกันอยู่ในปัจจุบันนี้ มีลักษณะอันไม่มาพึงปรารถนาอยู่หลายประการด้วยกัน ประการแรก คือกิจกรรมส่วนมากยังไม่เปิดโอกาสให้นิสิตได้มีโอกาส เลือก และ ยังไม่มีโอกาสรวม ใจอย่างเต็มที่ อันจะเห็นได้จากกิจกรรมของนิสิตจุฬาฯ และของ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ ฯลฯ ซึ่งมีกิจกรรมน้อยอย่างและแต่ละอย่างก็มีคน คำเนิการอยู่เพียงกลุ่มเดียว เช่น การดำเนินงานชุมนุม หรือชมรมต่าง ๆ เป็นต้น มหาวิทยาลัยนั้นเป็นแหล่งที่รวมนิสิตนักศึกษาทางความคิดและทางความสนใจไว้มาก ๆ กิจกรรมจึงต้องมีใหม่และให้ต่าง ๆ กันออกไป ในปัจจุบันนี้แม้จะมีการแก้ไขระบบ การแบบเก่ากันบ้างแล้ว (เช่นการเปลี่ยนระเบียบสโมสรมนิสิตจุฬาฯ) แต่นิสิตส่วนใหญ่ ก็ยังคงไม่มีโอกาสรวมกิจกรรมใดอย่างเต็มใจนั่นเอง เช่น การกีฬา ระหว่างคณะ หรือระหว่างมหาวิทยาลัย ผู้เล่นแข่งขันจริง ๆ จะมีน้อยคน และบุคคลเหล่านี้ย่อมจะ ใช้จ่ายเงินมหาศาลในการฝึกซ้อม ซึ่งก็จำเป็นอยู่ แต่ในลักษณะของการส่งเสริมกีฬา อย่างจริงจังแล้ว ต้องเปิดบริการให้นิสิตได้ลงมือเล่น เพื่อออกกำลังกายได้เป็น จำนวนมาก ๆ มีนิสิตเป็นจำนวนมากได้รวมกีฬาเพียงการเชียร์เท่านั้น ที่นอกเหนือ ไปจากนั้น เมื่อถึงเวลาแข่งขันจริง ๆ แล้ว นิสิตส่วนใหญ่ซึ่งเป็นผู้เชียร์กลับผิตหัวทมอง ใจกันไปอีก อันก่อให้เกิดเหตุการณ์แปลก ๆ อยู่เนือง ๆ

ลักษณะนี้ก็มีส่วนสัมพันธ์กับนักศึกษาปัจจุบันที่ไม่พยายาม เลือก กิจกรรมและไม่ พยายามมีส่วนร่วมในกิจกรรมที่มีคุณค่าสาระมากขึ้น นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ เขารวมกิจ กรรม เพราะสภาพแวดล้อมผลักดันให้เขาไปรวมเท่านั้น มีใครมองเห็นคุณค่าและ สาระในงานนั้นอย่างแท้จริงนัก

กิจกรรมบางอย่างเป็นไปเพื่อความเด่นมากกว่าความดี เช่น การจัดงานอย่าง หลูหลือเพื่อขบ เช่น งานบอลล์ งานมหกรรมต่าง ๆ ผู้ที่ทำงานต้องอดทนลำบาก ข้นคา นอนเป็นวัน ๆ บางงานผู้เข้าร่วมต้องเสียค่าใช้จ่ายคนละมาก ๆ เช่น วันที่ฟ้ากลาง แฉง (ของจุฬาฯ) นั้นนิสิตบางคนต้องเสียค่าใช้จ่ายถึงคนละ ๑๐๐ - ๒๐๐ บาท ซึ่ง เป็นเงินจำนวนมหาศาลมาใช้จ่ายสนุกสนานกันเพียงวันเดียว ที่น่าเป็นห่วงก็คือ กรรมการ ของชุมนุมบางคนไม่เห็นงานอย่างจริงจัง เห็นแต่ลาภยศ งบประมาณมาก ๆ บางคน ได้ตำแหน่งเป็นประธานชุมนุมแล้ว เห็นทว่าตำแหน่งอื่น ๆ รออยู่ที่ใดไปทำหน้าที่อื่น เสีย ควบเห็นวาทของทางกีฬา

ที่ไม่มาพึงปรารถนาอีกอย่างหนึ่งก็คือ กิจกรรมต่าง ๆ ไม่ได้เป็นไปเพื่ออนาคต อย่างแท้จริง ไม่เป็นการสร้างเสริมบุคลิกภาพของบุทำงานอย่างเพียงพอ ไม่ปลูกฝัง ความสัมพันธ์ไมตรีกับผู้อื่นรวมทั้งควรวุ นิสิตรัฐศาสตร์จุฬาฯ มีความสัมพันธ์เขาใจ กันกับนักศึกษารัฐศาสตร์ธรรมศาสตร์มากน้อยเพียงใด นักศึกษาเศรษฐศาสตร์ธรรมศาสตร์

มีความสัมพันธ์เข้าใจกันกับนิสิตเศรษฐศาสตร์ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เพียงใด
ครั้งนี้เป็นต้น จนแม่แตกการจัดนำเที่ยว แบบรวบรัดหรือการจัด meeting แบบต่าง ๆ
ซึ่งมีกันอยู่อย่างพุ่มเพื่อยจนหาจุดหมายและขอบเขตที่แน่นอนได้ยาก

สิ่งสำคัญที่สุดที่ไม่มาฟังบรรยายก็ยกย่องที่ว่า กิจกรรมต่าง ๆ ที่จัดกันในมหา
วิทยาลัยนั้นไม่ได้แสดงให้เห็นถึงความเป็นกิจกรรมของนิสิตชั้นมหาวิทยาลัยแต่อย่างใด
แต่เราส่วนมากก็ยังทักท้วงเอาว่าเป็นสิ่งที่ควรควาดวงแก่ประชาชนว่า เรามีสิ่งเหล่านี้
เป็นเครื่องเชิดชูมหาวิทยาลัยของเรา นิสิตจุฬาฯ กับนักศึกษาธรรมศาสตร์ก็มีใจกันหนัก
หนาว่าฟุตบอลประเพณีเป็นที่แสดงถึงสัญลักษณ์ของมหาวิทยาลัย ในขณะที่เทศบาลก็
จัดฟุตบอลประเพณีระหว่างเทศบาลกรุงเทพฯ และธนบุรีเช่นกัน ส่วนกุหลาบ กับ
เทพศิรินทร์ เขาก็มีฟุตบอลประเพณีเช่นกัน นักศึกษาศิลปากร กับนิสิตแพทย์ ก็จะมีใจ
ในการแข่งเรือประเพณีกันยิ่งนัก ในขณะที่การแข่งเรือประเพณีของเทศบาลก็มีเช่น
กัน เราคงภูมิใจในความสามัคคีเพียงเพื่อการยกยอพร้อมกัน ยกยอพร้อมกันเท่า
นั่นเอง หรือ ว่าเป็นกิจกรรมชั้นมหาวิทยาลัยที่เราควรนำออกอวดชาวบ้านเขาได้ นา
ที่ผู้ทำงานกิจกรรมในมหาวิทยาลัยจะลองคิดใครครวญกันดู...๑

อุคร ทองน้อย นักศึกษาคณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ (พ.ศ.

๒๕๑๓) แสดงความคิดเห็นว่า

...ปัจจุบันถึงแม้จะมีชุมนุมปาฐกถา-โต้วาที มีชุมนุมวรรณศิลป์ หรือมีหนังสือพิมพ์
มหาวิทยาลัยประจำอยู่ก็ตาม แต่เมื่อเข้าไปดูการดำเนินงานอย่างแท้จริงของชุมนุม
หรือของหนังสือพิมพ์ดังกล่าวแล้ว อาจกล่าวได้ว่าเต็มไปด้วยความแห้งเหือด กรรม
การ ตลอดจนผู้มีส่วนรับผิดชอบกับงานล้วนแต่ไม่มีแผนการอะไรไว้ล่วงหน้าเลย และ
ทั้งยังเต็มไปด้วยการเล่นพรรคเล่นพวก ตัวอย่างเช่นชุมนุมปาฐกถา - โต้วาทีที่ไม่
ทราบวาทังแต่มีชุมนุมนี้ขึ้นมา ก็มักโต้วาทีหรือนักปาฐกถาแล้วก็คน ผลิตภัณฑ์ศึกษาซึ่ง
เป็นนักโต้วาทีที่มีความเป็นของตนเอง หรือนักปาฐกถาซึ่งมีความคิดความเห็นเป็น
ของตนเองแล้วก็คน ชุมชนวรรณศิลป์ก็ยังไม่ก้าวหน้า มีหนังสือวรรณศิลป์ ออกมา
จริงอยู่หรือ แต่เนื้อหาสาระในนั้นเต็มไปด้วยเรื่องซึ่งไม่เข้าขั้นเท่าที่ควร และทั้ง
ยังเป็นเรื่องเพื่อพรั้งร่ำพันเป็นส่วนใหญ่ ที่เรียกว่ามีเอกภาพหรือถึงขั้นนั้นยาก จะ
เป็นเพราะเอาแต่เรื่องของกรรมการผู้บริหารชุมนุมมาลงจนพวกนั้นไม่รู้อะไร
แล้วก็ไม่ทราบใด แต่ทราบว่ามีการเล่นพรรคเล่นพวก อยู่ในกาพิจารณาเรื่องลง
หนังสือพิมพ์ มหาวิทยาลัย นักไม่ทราบวาทังพิจารณาบทความก็ดี เสรีทัศน์ ตลอดจนแนว

๑ไพฑูรย์ สีนลารัตน์, "กิจกรรมอันพึงปรารถนาในชั้นมหาวิทยาลัย", สังคมศาสตร์
ฉบับนิสิตนักศึกษา ฉบับที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑, หน้า ๒๗ - ๒๘. และเกี่ยวกับความพุ่มเพื่อย
ของกิจกรรมในมหาวิทยาลัย โปรดอ่านใน ธรรมนูญ สุวรรณเมธ, เรื่องเดิม หน้า ๑๘ - ๑๙.

ความคิดเห็นก็ดี เป็นใคร คงจะเป็นนักศึกษาด้วยกัน ซึ่งก็คงจะต้องรับเอาแต่ของนักเขียนซึ่งตัวเรื่อถือนี้มือมากอนว่าเขียนดี ที่จริงรู้สึกว่ามันสื่อพิมพ์ มหาวิทยาลัย มีโฆษณาแสดงความคิดเห็นได้โดยง่าย และก็ยังรู้สึกได้ว่าหนังสือพิมพ์ในมหาวิทยาลัย เป็นหนังสือพิมพ์ที่เฉื่อยชาชอบกด ไม่มีการปรับปรุงหรือชักชวนเท่าที่ควร ทั้งนี้เขียนจะโจมตีเฉพาะสื่อมวลชนเหล่านี้ก็น่าจะไม่ได้ เมื่อมองกันในปัญหาข้อเท็จจริงอีกด้านหนึ่งแล้ว นักศึกษาส่วนใหญ่ไม่ชอบสังสรรค์ หรือสมาคมกันหนังสือ หรือเขียนบทความ หรือแสดงความคิดเห็นเลย ทั้งนี้พิจารณาจากความฟุ้งเพื่อเหอเหิมมีมาก อาจกล่าวได้ว่าเมื่อเขาเรียนในมหาวิทยาลัยทันทีที่ตัดสินใจจะไดพบคือการต้อนรับน้องใหม่ บางสถาบันเรียกว่าไปมีหั่ง (meeting) แล้วต่อ ๆ มา ก็มี การซ้อมเชียร์ งานมอลด (การกุศล) งานสังสรรค์ศิษย์เก่า งานชุมนุมต่าง ๆ (หารายได้ไปบริหารงาน) และชีวิตประจำวัน ซึ่งเดินขวักไขว้ไปมา ฯลฯ สิ่งเหล่านี้เป็นความเหอเหิมในกานจิตใจ เป็นความฟุ้งเพื่อควย เมื่อมองทั้งกานจิตใจ และร่างกาย ทำให้นักศึกษาเขาเข้าศึกษาในมหาวิทยาลัย ครั้งแรกอาจมีบางคนเข้ามาเป็น "วาที่ปญญาชน" อยจนลึ้มไปเลย เพราะกระแสดความฟุ้งเพื่อเหอเหิมมันพัดอุคมการณไปลึ้ม คงเหลือแต่ความคิดว่าเมื่อไหร่หนอจะถึงงานมอลด จะโคเคนรำเสี่ยที่ การจับกลุ่มทุมเถียงกันก็เลยเป็นไปในทางแพ้นใหม่ลาสูท หรือจิงหวะการ เทมรำ หรือวิธีเทคแคร์ (Take Care) สุภาพสตร์ หรือการเขาคอฟฟี่ชอป (Coffee Shop) หรือวงดนตรีที่ตัวนิยมชมชอบ ที่จะมีเพื่อนนางคนอ้างเอา เบอทรัน วิสเชลล ขึ้นมาขัควงสนทนา หรือเอาปัญหการเมืองมาวากัน ก็ถูกอุบปากควยมติชนในกุ่มให้เจี้ยบ เพราะมันเหลวไหลในความคิดของเขา

การวางตัวของนักศึกษาส่วนใหญ่แนวโน้มเป็นไปตามการตามโลกที่ฟุ้งเพื่อเหอเหิม เพราะวานักศึกษาส่วนใหญ่มักมาจากครอบครัวที่มีรายไคปานกลางหรือมีอันจะกิน กังนั้นการวางตัวของนักศึกษาส่วนใหญ่จึงมิได้เป็นไปในทำนองวิทวิจารณ์กับปัญหาเท็จจริงซึ่งเป็นอยู่ แต่มักจะตามความฟุ้งเพื่อเหอเหิม หรือฟุ้งเพื่อมามากกว่า อย่างเขมมีการจัตถภิปราย แต่ละครั้งจะมีนักศึกษาไปฟังอภิปรายประปรายหรืออย่างมากก็

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เต็มหอประชุมแต่ถ้ามีการจัดวงดนตรีสุนทราภรณ์ไปเล่น จะมีนักศึกษาเข้าฟัง เต็มหอประชุมจนล้นที่ได้ยว...

ต่อไปผู้วิจัยขอนำเอาความคิดเห็นของบัณฑิตผู้จบการศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษา มาประกอบการพิจารณาด้วย ดังนี้

สถาพร มงคลดาว จบจากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ปัจจุบันทำงานที่กรมพัฒนาที่ดิน ได้เขียนไว้ในบทความตอนหนึ่งว่า

...การศึกษาในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีโชคที่อยู่อย่างหนึ่ง ที่เจ็บไปแล้วมักไม่ค่อยประสบปัญหาเรื่องงานทำกันมากนัก ที่มีปัญหาอยู่มากก็คือเรื่องเลื่องงาน ทั้งนี้เพราะความต้องการนักวิชาการที่จบจากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ภายในประเทศ ยังอยู่ในระดับสูง แต่มีสิ่งที่น่าคิดอยู่ว่า บัณฑิต จากมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์มีความรู้ความสามารถจริงไหม หลายครั้งข้าพเจ้าได้ยื่นทานรองอธิการบดี ฝ่ายวิชา

อุทธร ทองน้อย, "ทำไมนิสิตนักศึกษาเมืองไทยไม่ชอบแสดงความคิดเห็น", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา ฉบับที่เก้า กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓, หน้า ๒๖ - ๒๗. และโปรดอ่านรายละเอียดเกี่ยวกับกิจกรรมของนักศึกษามหาวิทยาลัยใน

"นักศึกษากับความฟุ่มเฟือยในมหาวิทยาลัย", บทนำ, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่ ๗ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๒,

"ความคิดริเริ่มของนิสิตนักศึกษา" บทนำ, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่ ๒ ฉบับนิสิตนักศึกษา ๒๕๐๙.

"บทบาทของนิสิตนักศึกษาในสังคม", บทนำ, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา ฉบับที่ ๓ มกราคม ๒๕๑๐.

"สถาบันการศึกษากับการคิคม", บทนำ, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ฉบับที่ ๔ กรกฎาคม ๒๕๑๐.

ไทโรจน สุขสัมฤทธิ์, "ข้อสังเกตการโต้วาทีในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา ฉบับที่ ๕ กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑, หน้า ๕๘ - ๖๘.

การ มักปรารถนา นิสิตของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีความรุดหน้าลง เมื่อนำไปเปรียบเทียบกับบุคคลที่จบจากรุ่นก่อน ๆ ชาวเจ้าคิดว่าเป็นเรื่องจริง ทั้งนี้ เพราะได้มีปัจจัยต่าง ๆ เปลี่ยนแปลงไป กันมีผลทำให้ความรุดหน้าของนิสิตค่อยลงไป ความไม่สนใจและไม่ใฝ่ใจในการศึกษาจะเป็นสิ่งสำคัญที่สุด ทุกวันนี้ นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มีชีวิตอยู่อย่างสำราญมาก จนขาดความกระตือรือร้นในทางการศึกษา หักคตึกเก่า ๆ ที่ว่า นิสิตเกษตรที่เก่งคือคนที่กินเหล้าเก่ง ใครกินเหล้าได้มาก จะเป็นที่กล่าวขวัญอย่างกว้างขวาง ในขณะที่ผู้ที่เรียนหนังสือเก่ง ๆ ไม่ได้รับการยกย่องเท่าที่ควร ความประพฤติที่ดีและศีลธรรม ก็จะจางหายไปจากสังคมของบางชน นิสิตเกษตรยังไม่มีการรวมกันเป็นกลุ่ม เป็นก้อนแล้วถกเถียง ในปัญหาทางวิชาการ หรือพูดคุยกันในเรื่องศิลปวัฒนธรรม หรือโบราณคดี จะมีก็แต่ นิสิตชายนั่งจับกลุ่ม คอยกระเซาเยาเหยง นิสิตหญิงที่ขี้จิกยานมานานไปมา มี นิสิตเกษตรสักกี่คนที่เข้าใจในปรัชญาของชีวิต และเห็นคุณค่าของชีวิต นิสิตเกษตรไม่พยายามเปลี่ยนแปลงทัศนคติและโครงสร้างของสังคมแบบเก่า ๆ กันเลย ทั้ง ๆ ที่เขาเหล่านั้นก็เป็นคนของยุคปัจจุบัน การมุ่งหวังเพื่อกอบโกยความอภิรมย์ให้กับชีวิต งานสร้างสรรค์ซึ่งจัดกันอย่างฟุ่มเฟือยและฟิดีพิถัน มักจะกลายเป็นสิ่งที่พึงปรารถนาเกินไป กิจกรรมที่อ้างว่าเพื่อหารายได้ จึงเป็นงานที่น่าเบื่อหน่าย ห่อประชุมไม่คอยจะวางเว้นจากการแสดง ยิ่งไปกว่านั้น การแสดงในระยะหลัง ๆ ก็เพิ่มรสชาติขึ้นทุกขณะ ขนาดเอาโสเภณีขึ้นมาเต้นแรง เต้นกาเป็นที่สนุกสนาน โดยหาคำนึงไม่ว่าสถานที่ เช่นนี้กับคนประเภทนั้นจะเหมาะสมกันหรือไม่ รสนิยมในการจัดการแสดงก็ไม่เคยบอกถึงสุนทรีย์ภาพในสถานดนตรี ปี่หนึ่ง ๆ นิสิตส่วนใหญ่จะคอยจ้องดูงานคอนเสิร์ตของใหม่ และงานมีใหม่ คณะกรรมการองค์การ นิสิตจะจัดงานเต้นรำได้ไหม ถ้าจัดได้ก็สรรเสริญเย็นยออย่างยินดีปรีดา ถ้าจัดไม่ได้ก็สาบแช่งกันไม่รู้จักจบ กิจกรรมคานส์สรรคเป็นงานที่ถูกต้องที่สุด จนชาวเจ้าไม่รู้ว่าอะไรคือวัตถุประสงค์ของการสร้างสรรค์ ชาวเจ้าไม่เข้าใจจริง ๆ ว่าอะไรคือความหมายของคำว่าสร้างสรรค์ของนิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ การสร้างสรรค์ทุกวันนี้ได้ขยายขอบเขตออกไปอย่างกว้างขวางเหลือที่จะจุจก้าได้หมด เช่น สรรค์หรือ สรรค์คติก สรรค์คเชกชน สรรค์คมี สรรค์คภาค สรรค์คภายในห้อง สรรค์คแม่เขอร สรรค์คจังหวัด สรรค์คโรงเรียนเก่า ฯลฯ ค่าใช้จ่ายเพื่อการนี้มีหนึ่งมากมาย ถ้ามองในแง่เศรษฐกิจแล้ว เป็นสิ่งที่เสียหายมาก นาที่จะได้มีการพิจารณา ในกิจกรรมเหล่านี้คงว่ามีทางอะไรใหม่ที่จะทำให้มีวิธีอื่น ๆ ที่ดีกว่านี้ ควรจะช่วยกันสร้างกิจกรรมที่เป็นการสร้างสรรค์ทางปัญญา ทางความคิดกันบ้าง ซึ่งก็มีหลายฝ่ายได้เริ่มทำกันมาบ้างแล้ว เช่น ชมรมอภิปราย หรือ สภากาแพ ซึ่งเป็นที่พึ่งเกลี้ยจงขังของนิสิตส่วนใหญ่ รวมไปถึงอาจารย์ที่ปรึกษาของชมรมนี้ ซึ่งเป็นนักสังคมชั้นปริญญาเอก และหาอาจารย์ในมหาวิทยาลัยมาร่วมด้วยก็แทบไม่ได้ ถ้าชมรมอภิปรายได้มีการปรับปรุงวิธีการและตั้งบุคคลเสียใหม่ คือพยายามคำนึงงาน โดยคุณความคิดเห็นของนิสิต

ส่วนใหญ่ว่าเขาต้องการทำกันอย่างไร แล้วพยายามทำตามบ้าง ชักบ้าง ไม่ใช่จะไป
 ชักหรือไปล้มอะไรของเขาอยู่ตลอดเวลา ก็น่าที่จะเป็นประโยชน์มาก การที่จะ
 พัฒนามหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เราคงให้นิสิตของเราพัฒนาไปด้วย ไม่ใช่เป็นคน
 หัวโบราณ แล้วมีความหลงไปในทางที่ผิด งานอาสาพัฒนาทำกันได้ดี ถ้านิสิตเข้ามา
 รวมงานกับกลุ่มอาสาพัฒนานี้ ก็คงจะรู้จักหน้าที่ของอุดมการบ้าง ว่าเป็นอย่างไร
 กลุ่มไอเซค ของคณะเศรษฐศาสตร์ ก็น่านิยม มีการอภิปราย ประชุมสัมมนาในวิชา
 การทางด้านเศรษฐกิจ แต่มิสิตของคณะนี้ยังเขาไม่ค่อยถึง เพราะขาดความเข้าใจ
 ถารวมกันได้เป็นกลุ่มก้อนมากกว่านี้ งานจะก้าวหน้าไปอีกมาก กลุ่มเกษตรกร ใน
 อนาคต ก็ทำกันได้อย่างนาสรรเสรีอยู่ อุทิศทั้งกำลังกายและปัญญาเข้าศึกษา และแก้
 ปัญหาทางการเกษตร ที่กล่าวมานี้ล้วนเป็นกิจกรรมตัวอย่าง ที่นิสิตทั้งหลายควรจะ
 เอาเยี่ยง เพื่อพัฒนาตัวเองด้วย

ในด้านขององค์การนิสิตซึ่งเป็นสนามฝึกความเป็นประชาธิปไตย และผู้นำของ
 นิสิตมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ในระยะ ๒ ปีหลังนี้ จะรวบรวายอยู่ไม่น้อย เพราะ
 เกิดมีงานที่ไม่เคยมีอยู่ในโครงการมาทำอยู่มาก "ธรรมนุญนิสิต" ซึ่งมีอยู่ก็เหมือน
 กระดาษเปล่า ๆ ที่ทำอะไรไม่ได้ เพราะเป็นธรรมเนียมที่ขาดความเหมาะสม ในทาง
 ทฤษฎีแล้ว การจัดสายงานขององค์การนิสิต เป็นไปอย่างคึกคัก คือ แบ่งเป็นองค์
 การนิสิต และสถานนิสิต เหมือนรัฐบาลและรัฐสภา โดยมีสถานนิสิตเป็นผู้ควบคุมการ
 ดำเนินงานขององค์การนิสิต แต่ในทางปฏิบัติ สถานนิสิตไม่มีอำนาจพอที่จะทำเช่น
 นั้น งานของประธานสถานนิสิตจึงมีเพียงทำหน้าที่เปิดประชุม และปิดประชุมเท่านั้น
 ที่เป็นเช่นนี้เพราะนิสิตไม่ยอมเสียสิทธิของตนในสถานนิสิต เนื่องจากขาดความเข้าใจ
 และขาดความรู้ในการดำเนินงานตามนี้ ควรที่จะมีการเปลี่ยนแปลงการดำเนินงาน
 เสียใหม่ โดยให้สถานนิสิตได้จัดตั้งสภาผู้แทนนิสิตขึ้นมา โดยเอาตัวแทนจากแต่ละปี
 แต่ละคณะเข้ามา การดำเนินงานจะง่ายเขาก และจะมีอำนาจในการควบคุมองค์การ
 นิสิตอย่างจริงจัง

ในส่วนขององค์การนิสิต ซึ่งแบ่งเป็นฝ่ายปกครองและบริหารนั้น ก็ควรที่จะได้มี
 ความเข้าใจว่า ทั้งสองฝ่ายทำงานซึ่งกันและกันขององค์การนิสิต นโยบายต่าง ๆ ควรจะ
 ได้รับความตกลงมา หรือมีการปรึกษาหารือกัน ไม่ใช่ต่างฝ่ายต่างพูด ต่างฝ่ายต่างทำ
 ถ้าเป็นเช่นนี้ก็จะไม่มีอะไรดีขึ้น ปีที่เลวร้ายขององค์การนิสิตไม่ก้าวหน้านัก ขอคิด
 พลาดควรจะนำมาศึกษาเพื่อการแก้ไขให้ดีขึ้น ระหว่างนายกองค์การนิสิตกับประธาน
 บริหาร ควรจะปรึกษาหารือ เพื่อแบ่งงานกันทำ และช่วยกันทำ ทางประธานปกครอง
 ก็น่าจะได้คิดหาปฏิกริยาที่มีต่อการปกครองระบบอาวุโส ควรจะแก้ไขข้อผิดพลาดอะไร
 บาง ระบบอาวุโสในมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นสิ่งที่นิสิตทุกคนภูมิใจ เพราะขาด
 สิ่งนี้ไปก็คงจะอยู่รวมกันในหอพักแบบที่ ๆ นอง ๆ ไม่ได้ แต่ทุกวันนี้มีระเพณีต่าง ๆ

ได้ออกนอกถนนออกไปมาก นำที่จะได้มีการประชุมนิสิตทั้งมหาวิทยาลัย แล้วพิจารณา
กันดูว่า อะไรคือประเพณี อะไรไม่ใช่ สิ่งใดที่เห็นแก่กึ่งไว้ สิ่งใดที่เลวร้ายก็เลิกกัน
ถ้าทำไปอย่างนี้จึงจะพูดได้ว่า เรามีระบบอาวุโสที่ดีพอ มีประเพณีที่เป็นของส่วนรวม
ไม่ใช่ของใครคนใดคนหนึ่งมา ประเพณีบางอย่างอาจจะดี เมื่อมีสืบมาที่แล้ว แต่อาจ
จะไม่สมสมัย ก็ควรที่จะมีการปรับปรุงให้เหมาะสม นิสิตรุ่นพี่ของเขาใจถึงวัตถุประสงค์
ประสงค์ของระบบอาวุโส โดยเฉพาะที่เน้นรศองเป็นตัวอย่างที่ดีพอ การรุ่นพี่ส่วน
ใหญ่เป็นคนแล้ว หรือมีที่ทัศนคติที่ไม่ดีงามแล้ว การปกครองในระบบอาวุโส ก็คงไปไม่
รอด โดยส่วนตัวแล้วข้าพเจ้าเห็นว่าการปกครองระบบนี้มีกเป็นการทำให้คนมีความ
คิดเห็นเป็นนอย หรืออ่อนแอลงไป เพราะเมื่อเด็กเข้ามาอายุมีหนึ่งก็ถูกสอนให้เป็น
ผู้รับฟัง เป็นแบบปฏิบัติตาม เกียงไม่ได้ไม่ว่าถูกหรือผิด ไม่ค่อยได้รับโอกาสให้แสดง
ความคิดความเห็นมากนัก เมื่อความรู้สึกเขเน้มีงห้วมากเขาเป็นมี ๆ ความพิการ
ทางด้านความคิดเห็น จึงมีโอกาสดที่จะเกิดขึ้น ข้าพเจ้าไม่ปรารถนาที่จะเห็นนิสิต
ของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์เป็นผู้ที่มีความคิดอ่อน คือไม่กล้าแสดงความคิดเห็น
ข้าพเจ้าต้องการเห็นทุกคนเป็นผู้ที่มีความคิดสร้างสรรค์ เป็นผู้ที่มีแนวความคิดแปลก ๆ
ใหม่ ๆ นิสิตเกษตรจะต้องยอมรับในความจริงที่ว่า กิจกรรมทางปัญญาต่าง ๆ ของ
นิสิตเกษตร ไม่สามารถนำไปเปรียบกับบางสถาบันได้ ถ้าได้มีการพัฒนาจกอ่อนของ
การปกครองในระบบนี้แล้ว เชื่อว่าสังคมเกษตรจะมีระบบอาวุโสที่ดีพร้อม แทนที่จะ
ปล่อยให้ นิสิตเกษตรเป็นเพียงผู้รับฟังที่วางอนสละง่ายแทนที่จะออกไปเป็นผู้นำใน
สังคมส่วนรวม...

นิธิ เอียวศรีวงศ์ จบจากคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ปัจจุบัน
เป็นอาจารย์อยู่ที่ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ได้ให้
ข้อสังเกตเกี่ยวกับกิจกรรมนอกหลักสูตรในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยที่น่าสนใจหลายประการ
เช่น

สถาบันวิทยบริการ

...การจัดกิจกรรมนอกหลักสูตรที่ปฏิบัติอยู่ในขณะนี้ไม่ส่งเสริมให้นิสิตมีความคิดริเริ่ม
และความเป็นตัวของตัวเอง หรือความรู้สึกรวมได้รวมเสีย เห็นได้ชัดว่าการจัด
กิจกรรมเช่นนี้คงจะเสื่อม เนื่องจากสมัยที่มหาวิทยาลัยยังมีนิสิตอยู่เป็นจำนวนน้อย

๑สถาพร มงคลดว, "มองมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์", สังคมศาสตร์ปริทัศน์,
หน้า ๒๒ - ๒๕.

ตามกฎของมหาวิทยาลัย นิสิตจะต้องเสียค่าสมาชิกสโมสรนิสิตเป็นประจำทุกปี นั้น ก็เท่ากับว่านิสิตทุกคนต้อง เป็นสมาชิกของสโมสร ซึ่งมีชุมนุมใหญ่อยู่หลายสิบ ชุมชน นับตั้งแต่ชุมนุมคนตรีไทย ไปจนถึงชุมนุมรักบี้ เหล่านี้เป็นต้น เราอาจแน่ใจได้ว่าไม่มีนิสิตคนใดที่อาจใช้บริการของชุมนุมต่าง ๆ ได้อย่างทั่วถึง ในขณะที่เดียวกันก็เป็นที่น่าเสียดายที่ไม่มีใครที่จะมีความสนใจในกิจกรรมต่าง ๆ ภายนอก ขวางถึงขนาดนี้ได้ ผลที่ได้รับก็คือมีนิสิตจำนวนน้อยนิดเดียวที่ได้มาร่วมกิจกรรมกับ สโมสร เช่น เป็นนักดนตรี นักกีฬา นักร้อง หรือหน่อหนึ่งเดียว ในขณะที่นิสิตส่วนใหญ่ถูกปล่อยให้ว่างว้างอยู่ตามคณะต่าง ๆ และใครเขาเข้าร่วมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย เฉพาะในวันแข่งขันฟุตบอลประเพณี (หรือกีฬาชนิดสำคัญอื่น ๆ) และวันรับน้องใหม่ อาจจะเป็นเพราะเหตุที่กระมัง ที่เรามักจะโกรธแค้นกันเป็นหนักหนาเมื่อมีใครมา โจมตีกิจกรรมของเราในวันทั้งสอง เพราะมันเป็นเพียงสิ่งเดียวที่เราได้อยู่จริง ๆ ซึ่งตามความเป็นจริงแล้ว เราก็คงเห็นได้อย่างชัดเจนว่า ถ้าสมมติจะเลิกไปเสีย จริง ๆ ก็จะไม่เกิดอะไรที่ร้ายแรงขึ้นเลย นอกไปจากเราไม่ต้องเสียสละค่าโดย ใจเหตุเท่านั้น...^๑

และยังวิจารณ์เกี่ยวกับความฟุ่มเฟือยของกิจกรรม ความเชื่อถือโชคกลางที่ไม่ สมควร การเล่นพรรคเล่นพวก ฯลฯ เป็นต้น^๒

จากข้อสังเกตและข้อคิดเห็นเกี่ยวกับกิจกรรมเสริมหลักสูตรของบุคคลต่าง ๆ ทั้ง ๓ ประเภทคือ อาจารย์ผู้มีประสบการณ์การสอนและการปกครองนิสิตนักศึกษาใน มหาวิทยาลัยมานาน นิสิตนักศึกษาซึ่งกำลังศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัยเอง และบัณฑิตจบ การศึกษาจากสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ไปแล้ว และหันมามองดูมหาวิทยาลัยของตน จะ เห็นได้ว่าข้อสังเกตและความคิดเห็นส่วนใหญ่มีความคล้ายคลึงกันดังนี้

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑ นิธิ เอียวศรีวงศ์, "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับกิจกรรมนอกหลักสูตรใน จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑ (ฉบับนิสิตนักศึกษา)

๒๕๐๙, หน้า ๑๒ - ๑๓.

^๒ โปรดอ่านรายละเอียดในบทความในเชิงอรรถที่เพิ่งอ้าง.

๑. กิจกรรมที่เป็นอยู่มีลักษณะส่อไปในทางให้อำนาจแก่ "รุ่นพี่" มากเกินไป ในการปกครองดูแล "รุ่นน้อง" โดยเฉพาะนิสิตนักศึกษาระดับปีที่ ๑ ทำให้ "รุ่นน้อง" ขาดความเป็นตัวของตัวเอง ขาดเสรีภาพที่แท้ความหวาดเกรง เป็นภาระสร้างกระบวนการเรียนรู้ความมีเมตตาในการให้อำนาจให้แก่ "รุ่นน้อง" ซึ่งจะกลายเป็น "รุ่นพี่" ที่จะใช้เป็นหลักยึดถือปฏิบัติต่อ "รุ่นน้อง" ต่อ ๆ มา กระบวนการสั่งสอนอบรมดังกล่าวจึงเป็นปัจจัยหนึ่งที่ทำให้นิสิตนักศึกษาเป็นผู้นับตามอย่างสิ้นเชิง อันไม่เอื้อต่อการสร้างแนวความคิดและการปฏิบัติในการพัฒนาการทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตยให้แก่ นิสิตนักศึกษา

๒. กิจกรรมไม่มีลักษณะของการสร้างความคิดสร้างสรรค์ทางปัญญา มีแต่ลักษณะของการแข่งขันกันใน เรื่องของความสวยงาม ความฟุ้งเฟ้อเปลี่ยนแปลงค่าใช้จ่ายโดยใช้เหตุผลจนแสดงความเชื่อถือไขว่กลาง และเป็นหนทางไปสู่การทะเลาะวิวาทกัน เพราะนึกถึงแต่ประโยชน์ส่วนตน หมู่คณะของตนมากกว่าส่วนรวม

๓. กิจกรรมไม่เปิดโอกาสให้คนส่วนใหญ่ได้เข้าร่วม แต่มีการเล่นพรรคเล่นพวกกันเป็นส่วนใหญ่ อันน่าจะไม่เป็นผลดีต่อการดำเนินกิจกรรมเพื่อประโยชน์ส่วนรวม

จากข้อสังเกตและข้อคิดเห็นที่สรุปได้เป็นข้อใหญ่ ๓ ประการนี้ จะเห็นได้ว่า ยิ่งเป็นการย่ำทำให้นิสิตนักศึกษารั้งถูกปัจจัย ๓ ประการแรก คือ วัตถุประสงค์และเป้าหมายของมหาวิทยาลัยไม่แน่ชัด หลักสูตรและการเรียนการสอน ตลอดจนเสรีภาพทางวิชาการ อันจำกัดของมหาวิทยาลัย ทำให้เป็น "ผู้เฉื่อย" ทาง การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครองตามแบบประชาธิปไตย และนิยมยกย่องผู้มีอำนาจและความมีอำนาจอยู่แล้วยังมีลักษณะดังกล่าวแนบแน่นยิ่งขึ้น

อย่างไรก็ดี กิจกรรมเสริมหลักสูตรในมหาวิทยาลัยไม่ใช่จะมีลักษณะดังข้อวิจารณ์เบื้องต้นเสมอไป แต่เนื่องจากลักษณะทั้งข้อวิจารณ์ดังกล่าวเป็นลักษณะของกิจกรรมส่วนใหญ่ ซึ่งเห็นได้ชัดเจนมากกว่าจึงทำให้กิจกรรมที่มีลักษณะตรงกันข้ามกันถูกมองข้ามไป กิจกรรมประเภทที่กล่าวถึงนี้ เช่น การจัดกิจกรรมในรูปของการถกเถียงอภิปรายในกลุ่มคนที่มีความสนใจร่วมกันในปัญหาทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม เป็นการช่วยฝึกความคิดวิพากษ์วิจารณ์ ยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่นอย่างมีเหตุผล แต่ขณะเดียวกันก็วิจารณ์สิ่งต่าง ๆ อย่างมีเหตุผลด้วย แต่กิจกรรมประเภทนี้ยังไม่มี การลงมือทำกันอย่างจริงจัง และยังไม่

การลงมือทำกันอย่างจริงจัง และยังไม่มีความสนับสนุนอย่างจริงจังนัก ทั้งเช่น กลุ่มเศรษฐกรรม
ของคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ กลุ่มสังคมศาสตร์ของคณะรัฐศาสตร์
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย สภาภาพของมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชมรมปริทัศน์เสวนาที่
โบสถ์วัดวังมีสุขาวาสีในบริเวณวัชรนิเวศ เป็นต้น^๑ นอกจากนี้ยังได้แก่กิจกรรมประเภท
ส่งเสริมให้นักศึกษามีโอกาสฝึกตัวเองให้ได้ทำงานร่วมกัน ขณะเดียวกันที่ส่งเสริมให้
มีความคิดริเริ่มในการช่วยจัดกิจการของชุมชน อันจะทำให้มีสัดส่วนใหญ่ได้มีโอกาสทำหน้าที่
ผู้บริหารในช่วงเวลาที่ตนศึกษาอยู่ในมหาวิทยาลัย ทำให้ได้มีโอกาสสมัครงานดำเนินงานแบบ
ประชาธิปไตยจริง ๆ โดยใกล้ชิดด้วยตัวเอง เช่น ชุมชนภาษาไทย และชุมชนอำเภอลาดกระ
ของคณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เป็นต้น^๒

อนึ่ง อาจเนื่องจากปรัชญาการศึกษาของไทยมิได้สอนให้ผู้นั้นมีความตั้งใจที่จะ
ช่วยพัฒนาประเทศ โดยเฉพาะการศึกษาในชั้นอุดมศึกษาซึ่งรัฐได้ทุ่มเทเงินทองอย่างมากนั้น
รัฐไม่สามารถชักจูงนิสิตนักศึกษาให้ตอบสนองแผนนโยบายในการพัฒนาประเทศได้ แต่แม้
กระนั้นก็ตามก็ยังมิกลุ่มนิสิตนักศึกษาอาสาสมัครจำนวนหนึ่งได้เข้าช่วยเหลือพัฒนาประเทศใน
ด้านต่าง ๆ โดยเฉพาะการออกไปพัฒนาตามชนบท แต่เมื่อเทียบกับจำนวนนิสิตนักศึกษา
ทั้งหมดก็จัดเป็นส่วนน้อยมาก^๓

นิสิตนักศึกษา : นิสิตนักศึกษาเป็นกลไกและผลผลิตสำคัญของกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง
ของมหาวิทยาลัย นอกจากนี้ชีวิตในมหาวิทยาลัยจะมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมือง

^๑ไพฑูริย์ สีนลารัตน์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๑.

^๒นิธิ เวียงศรีวงศ์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๔.

^๓นิธิ จงสถิตยวัฒนา, "ความสัมพันธ์ของการศึกษาและการพัฒนา", ฉบับ
ทางเลือก-ปัญญาชน, เศรษฐศาสตร์สังคมนิยม ๒๕๑๔, ไม่ปรากฏหน้า.

ของมหาวิทยาลัย นอกจากชีวิตในมหาวิทยาลัยจะมีอิทธิพลต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของเขาแล้ว ภูมิหลังของนิสิตนักศึกษาเองก็เป็นสิ่งที่ต้องนำมาพิจารณา คือ

๑. ภูมิหลังทางการศึกษาในระดับก่อนมหาวิทยาลัย
๒. ภูมิหลังทางค่านิยมครอบครัว

๑. ภูมิหลังทางการศึกษาในระดับก่อนมหาวิทยาลัย การศึกษาและการตั้งสัจจะอบรมในระดับโรงเรียนก่อนถึงมหาวิทยาลัยนับว่าเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญมากต่อกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาอีกประการหนึ่ง ปรากฏว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ รัฐบาลพยายามแสดงให้เห็นว่าต้องการให้ชาวไทยได้รับการศึกษาอบรมทางด้านการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ถึงแม้จะเห็นได้จากกรณีที่รัฐบาลประกาศนโยบายเกี่ยวกับการศึกษาของชาติเมื่อ พ.ศ. ๒๔๗๖ ว่า "รัฐบาลจะไ้หาวิธีที่ดีซึ่งจะนำไปสู่จุดที่มุ่งหมายให้พลเมืองรู้จักระบอบการปกครองตามแบบประชาธิปไตย ให้มีความเป็นอยู่เหมาะสมแก่สมัยรัฐธรรมนูญ"^๑

แผนการศึกษาของชาติ ปี พ.ศ. ๒๔๘๔ ก็ได้ระบุไว้อย่างชัดเจนว่าการจัดการศึกษามุ่งให้นักเรียนมีจิตใจเป็นประชาธิปไตย ย่อมแสดงให้เห็นว่ารัฐบาลต้องการอบรมเด็กนักเรียนให้มีความเชื่อมั่นในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตย ให้มีความรักและภาคภูมิใจในบ้านเกิดเมืองนอนของตน แต่การศึกษาอบรมไม่ได้เป็นไปตามจุดมุ่งหมายที่รัฐบาลประกาศเอาไว้อย่างแท้จริง ทั้งนี้เพราะสภาพแวดล้อมไม่เอื้ออำนวย โดยที่ปรากฏว่าระบบการเมืองการปกครองของไทยไม่ได้เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงในทางปฏิบัติดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ ในสังคมทุกระดับนับตั้งแต่สถาบันครอบครัว สถาบันการศึกษา ระบบข้าราชการ ฯลฯ ยังคงเป็นลักษณะระบบอาว์โส กล่าวคือ ผู้สูงกว่าทางวัยวุฒิ ชาติวุฒิ คุณวุฒิ และตำแหน่ง หน้าที่ ฐานะทางสังคม ย่อมเป็นผู้ถูกต้องเสมอ ผู้คอยกว่าต้องให้ความเคารพเชื่อฟังอย่างไม่มีข้อโต้แย้ง นักเรียนก็ต้องเชื่อว่าคำสอนของครูนั้นถูกต้องโดยคุณวุฒิ ซึ่งรวมไปถึงหลักสูตร วิธีการสอน สถานที่ศึกษา การวัดผล ทักษะคติของ

^๑ ศาสตราจารย์กวางเกื้อน พิศาลบุตร, ประวัติการศึกษาไทย (ฉบับย่อ), (กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์, ๒๕๑๗), หน้า ๗๒.

อาจารย์ต่อการศึกษาและการอบรมนักเรียน เป็นต้น” ซึ่งลักษณะเหล่านี้ขัดกับที่รัฐบาลบอกว่ามุ่งให้การศึกษอบรมแก่เยาวชนให้จิตใจเป็นประชาธิปไตย แต่สิ่งที่เขาได้รับจากการเรียนรู้ในความเป็นจริงกลับเห็นไปในทางตรงกันข้าม ดังข้อความว่า

...แม้กระทั่งในระดับชาติที่บอกว่าเป็นประชาธิปไตย แต่กลับเป็นการปกครองโดยคนกลุ่มน้อย ซึ่งมีได้เป็นตัวแทนของประชาชน ลักษณะการศึกษาในช่วงนี้จึงไม่ผิดแปลกไปจากเดิมเท่าไร เป็นเพียงแต่การยึดเยี่ยค่านิยมในทางทฤษฎีอันใหม่ คือประชาธิปไตยให้กับผู้ที่อยู่ในวัยศึกษา...^๒

พฤติกรรมดังกล่าวนี้ย่อมทำให้เด็กนักเรียนเกิดความรู้สึกสับสนในคำว่า "ประชาธิปไตย" และย่อมไม่เลื่อมใสในระบบนี้ เพราะไม่เห็นผลในทางปฏิบัติ การศึกษาอบรมในช่วงก่อนขึ้นอุดมศึกษาจึงไม่ได้อัปพื้นฐานแนวความคิดในการพัฒนาทางการเมืองใน

^๑โปรดอ่านรายละเอียดเกี่ยวกับการศึกษาช่วงนี้ ใน

Stanley P. Wronski และ กอ สวัสดิ์พานิชย์, การศึกษาในประเทศไทย, การมัธยมศึกษา การวางแผนกำลังคน และการศึกษาในประเทศไทย บทคัดย่อ เอกสาร อันดับที่ ๒ (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๘).

สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ, แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๙, (กรุงเทพฯ : ๒๕๑๕).

ประจวบ เล็กศรีสวัสดิ์, การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพร้อมทั้งปัญหาของการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย, (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยขอนแก่น มณีดา พิธิปินัส, ๒๕๐๘ - ๒๕๑๐).

มนัส บางสมบุญ, การบริหารงานระดับมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ (วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต, สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์, ๒๕๑๐).

^๒ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๔๒.



ระบอบประชาธิปไตยให้แก่เยาวชนไทย แลกกลับสร้างเยาวชนไทยให้เป็นผู้คนที่ยอมรับอำนาจ
ในระบบอาวุโสอย่างไม่มีเงื่อนไข ไม่นิยมในระบบประชาธิปไตยที่แท้จริง ซึ่งลักษณะดังกล่าว
จะถูกย้ายขึ้นอีกในการศึกษาระดับอุดมศึกษา ดังที่กล่าวมาแล้ว

๒. ภูมิหลังทางครอบครัว นอกจากสถาบันการศึกษาจะมีอิทธิพลต่อการสร้างกระบวนการ
การเรียนรู้ให้แก่ นิสิตนักศึกษา ดังกล่าวมาแล้ว ครอบครัวและสภาพแวดล้อมอื่น ๆ ในสังคมก็
มีอิทธิพลต่อการเรียนรู้ของ นิสิตนักศึกษา เช่นเดียวกัน ทั้งนี้เพราะ

... นิสิตนักศึกษามีได้ใช้ชีวิตตลอดเวลาอยู่ในมหาวิทยาลัย ส่วนใหญ่เป็นประเภทเจ้า
ไปเย็นกลับ ดังนั้นคำว่าชีวิตในมหาวิทยาลัยหรือ Campus Life จึงไม่มีความ
หมายมากมาย ในมหาวิทยาลัยตะวันตกบางแห่งที่มีคัมโปนิสิตนักศึกษาโดยเฉพาะใน
ระดับปริญญาตรีต้องพำนักอยู่ในมหาวิทยาลัย เพราะมีความต้องการจะปลูกฝังให้พวกนี้
มีวัฒนธรรมและบุคลิกตามที่มหาวิทยาลัยได้วางไว้ เมื่อพวกเขาเข้ามาถึงระดับนี้
ความผูกพันที่เคยมีอยู่กับครอบครัวและสิ่งแวดล้อมทางบ้านก็จืดจางลงไป แต่สำหรับ
ประเทศไทยนั้นความผูกพันทางครอบครัว และสิ่งแวดล้อมภายนอกยังมีอยู่มากทีเดียว
ในหมู่นิสิตนักศึกษา...

ผู้ที่เข้าเรียนต่อในสถาบันอุดมศึกษา ส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง
และฐานะดี คือมาจากครอบครัวข้าราชการ และพ่อค้า เป็นต้น ดังปรากฏผลจากการ
สำรวจดังนี้

พ.ศ. ๒๕๐๖ มีนักศึกษาที่หนึ่งมาจากครอบครัวชาวนาเพียง ๑๑.๘ เปอร์เซ็นต์
ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยมีเพียง ๘.๕ เปอร์เซ็นต์

สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย"

หน้า ๒๘.

^๒ สติทิน พ.ศ. ๒๕๐๖ และ พ.ศ. ๒๕๑๐ มาจาก สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม,
หน้า ๒๕ ส่วนสถิติของ พ.ศ. ๒๕๑๕ มาจาก การปฏิรูปการศึกษา รายงานของคณะกรรมการ
วางพื้นฐานเพื่อปฏิรูปการศึกษา, หน้า ๒๕.

พ.ศ. ๒๕๑๐ มีเพียง ๒.๗ เปอร์เซ็นต์ ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ และ ๘.๘ เปอร์เซ็นต์ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

พ.ศ. ๒๕๑๕ พวกที่ได้รับการศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาทั้งหมดมาจากครอบครัวชาวไร่ ชาวนา เพียงร้อยละ ๒ เท่านั้น

สาเหตุที่ทำให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางการศึกษาในระดับนี้ที่สำคัญมีผลมาจากการที่ระบบการศึกษาของไทยยึดหลักความสามารถของนักเรียนเป็นเกณฑ์ในการพิจารณารับบุคคลเข้าศึกษา หรือเลื่อนชั้นการศึกษาสูงขึ้นโดยไม่คำนึงถึงฐานะทางครอบครัว โดยเฉพาะการศึกษาในระดับอุดมศึกษาใช้วิธีการสอบคัดเลือกซึ่งเน้นหนักความรู้ทางวิชาการอันมีผลทำให้โรงเรียนมัธยมต้องเน้นหนักความรู้ในเนื้อหาวิชาตามค้วย และการที่หลักสูตรมัธยมศึกษามุ่งเน้นการเตรียมคนเพื่อเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา มีผลทำให้ผู้จบมัธยมศึกษาเกือบทั้งหมดมุ่งเข้าเรียนต่อในระดับอุดมศึกษา ในขณะที่สถาบันอุดมศึกษาสามารถรับได้เพียงส่วนหนึ่งเท่านั้น ค้วยเหตุนี้ผู้ที่จะมีโอกาสเข้าศึกษาต่อ จึงเป็นผู้ที่สอบได้คะแนนสูง ซึ่งส่วนใหญ่ก็มาจากโรงเรียนที่มีครูผู้มีวุฒิ มีอุปกรณ์การศึกษาอย่างสมบูรณ์ และส่วนใหญ่ตั้งอยู่ในกรุงเทพฯ หรือในตัวเมือง ซึ่งผู้ที่เข้าเรียนได้ก็ต้องเป็นผู้ที่มีฐานะดี นอกจากนี้ค่าใช้จ่ายในการศึกษาตั้งแต่ระดับตำจนจบมหาวิทยาลัยเป็นจำนวนไม่น้อย ประกอบกับต้องใช้ระยะเวลาการศึกษานานพอสมควร ดังนั้นพวกชาวนาและครอบครัวที่อยู่ตามชนบท ตลอดจนคนที่มีฐานะยากจนโดยทั่วไปจึงไม่สามารถส่งบุตรหลานของตนให้เข้าเรียนในชั้นสูง ๆ ได้ มักให้บุตรหลานออกจากโรงเรียนเมื่อเรียนจบการศึกษาภาคบังคับแล้ว เพื่อมาช่วยทำมาหากิน ยิ่งกว่านั้นสถาบันอุดมศึกษาก็อยู่ในกรุงเทพฯ หรือตามจังหวัดใหญ่ที่มีความเจริญซึ่งมีค่าครองชีพสูง จึงทำให้พวกที่มีรายได้น้อยไม่สามารถส่งบุตรหลานของตนเองมาศึกษาต่อได้แก่

การที่นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่มาจากครอบครัวที่มีฐานะปานกลาง และฐานะดีเช่นนี้ ย่อมเป็นการยากที่จะทำให้เขาสนใจในการเข้ามีส่วนร่วมแก้ไขปรับปรุงสภาพทางการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมที่เป็นอยู่ และยังเมื่อระบบการศึกษาและสภาพของสังคมในสถาบันอุดมศึกษาเป็นอย่างที่กล่าวมาแล้ว ก็ยิ่งทำให้เขาเหล่านั้นซึ่งมาจากครอบครัวที่ได้อรับ

ประโยชน์จากสภาพที่เป็นอยู่แล้วเป็นผู้ที่เฉลียวฉลาดในการจะเข้ามีส่วนร่วมเปลี่ยนแปลงปรับปรุงสภาพต่าง ๆ ของสังคมอย่างมีหลักการและอุดมคติ

ค่านิยมของสังคมอันเกี่ยวเนื่องกับการศึกษาระดับอุดมศึกษา : ค่านิยมของสังคมไทยที่เกี่ยวข้องกับประเด็นนี้ ก็คือ การยกย่องผู้มีความรู้ โดยเชื่อว่าคนมีความรู้ ซึ่งส่วนมากได้แก่ผู้ที่มีปริญญาบัตร และผู้มีความรู้สูง ๆ จากต่างประเทศจะเป็นผู้ที่รอบรู้และน่าเชื่อถือ^๑ จากการที่สังคมยกย่องผู้มีความรู้ บุคคลจึงจำต้องหาความรู้มาเลื่อนฐานะของตนเอง เพราะการมีความรู้หมายถึงการได้ทำงานที่มีเกียรติ คือ "การเข้ารับราชการ" ซึ่งสังคมไทยถือว่าเป็นอาชีพที่มีเกียรติ และการศึกษาทำให้บุคคลนั้นมีความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงานซึ่งนำไปสู่การแสวงหา "ลาภ ยศ สรรเสริญ" ได้มากกว่าบุคคลประเภทอื่น ด้วยเหตุนี้ นิสิตนักศึกษาไทยส่วนใหญ่จึงเข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย โดยมีจุดมุ่งหมายที่จะได้รับปริญญาบัตรเพื่อเป็นใบเบิกทางไปสู่การประกอบอาชีพ และการแสวงหาความเจริญก้าวหน้าในหน้าที่การงาน โดยไม่ได้ตระหนักถึงความสำคัญในการเสริมสร้างความแตกฉานทางปัญญา และการเรียนรู้สภาพแวดล้อมต่าง ๆ เพื่อปรับปรุงสังคมให้ดีขึ้น ผลจากการสำรวจใน พ.ศ. ๒๕๑๑^๒ ปรากฏว่า นิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ต่างเรียนหลักสูตรที่มุ่งไปประกอบอาชีพ โดยตรงถึง ๘๕% โดย ๓๐% เรียนธุรกิจ การศึกษา แพทย์ สาธารณสุข กฎหมาย และวิศวกรรม อีก ๑๕% เรียนอักษรศาสตร์ หรือวิชาอื่น ๆ

นอกจากนี้ค่านิยมของสังคมไทยอันเกี่ยวเนื่องกับการศึกษาอีกประการหนึ่งก็คือ ระบบอาวุโส ซึ่งส่งผลกระทบไปถึงระบบการศึกษาตลอดจนการอบรมระหว่าง "รุ่นน้อง" และ "รุ่นพี่" ในสถาบันอุดมศึกษาก็กว้างมาแล้ว

สุพิศตรา สุภาพ, สังคมและวัฒนธรรมไทย ค่านิยม ครอบครัวยุค ศาสนา
ประเพณี, (กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๔), หน้า ๘.

^๒ดร. อาชิบอดด์ บี. ซอร์ และ ดร. ช่าง บักวี, การวิเคราะห์และคาด
คะเนความต้องการอาจารย์ของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ฉบับที่สี่, (กรุงเทพฯ :
ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑), หน้า ๖๘.

อาจกล่าวได้ว่าระบบอาวุโสทำให้คนไทยมีนิสัยไม่ชอบวิพากษ์วิจารณ์ มีความสงบเสงี่ยมเจียมตัว ยอมรับฟังและปฏิบัติตามผู้อื่นที่มีอาวุโสเหนือกว่าอย่างว่าง่าย ทั้งนี้ โดยคนไทยได้รับการสั่งสอนจากกระบวนการเรียนรู้วิธีต่าง ๆ เช่น โดยใช้สุภาษิตที่ว่า ล้อมจงใจ ถึงสุภาษิตที่ว่า "พูดไปสองไพเบี้ย นิ่งเสียตำลึงทอง" หรือโดยการใช้อำนาจบังคับ เช่น "ระวังจะโค่นมะพร้าวหัวยัดปาก" เป็นต้น ทั้งนี้จึงทำให้เกิดสภาพของ "เสียงส่วนใหญ่เงียบ" (Silent Majority) ขึ้น ซึ่งไม่เป็นผลดีต่อการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตยเลย

ค่านิยมของสังคมไทยดังกล่าวมาแล้วข้างต้นมีอิทธิพลต่ออาจารย์ หลักสูตรการเรียนการสอน จุดมุ่งหมายของมหาวิทยาลัย สังคมในมหาวิทยาลัย และท้ายที่สุดเป็นผลต่อกระบวนการเรียนรู้ของนิสิตนักศึกษาเอง อาจกล่าวได้ว่าในเมื่อสังคมไทยซึ่งเป็นพื้นฐานของการศึกษาระดับอุดมศึกษามีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้ว ซึ่งไม่เอื้อต่อการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย ประกอบกับการพัฒนาทางการเมืองของไทยเองมีลักษณะดังที่กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ ก็ย่อมจะทำให้การศึกษาระดับอุดมศึกษามีบทบาทต่อการพัฒนาทางการเมืองไทยไม่มากนักดังจะเห็นได้จากพฤติกรรมทางการเมือง ซึ่งจะได้ศึกษาต่อไปในบทที่ ๕

สถาบันวิทยบริการ

จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ศรีรัตน์ สถาปนวัฒน์, "บัญญัติชนกับการวิจารณ์", ก่อนรับนักศึกษาใหม่

๒๕๐๘, (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์, ๒๕๐๘).

บทที่ ๕

บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทย

(พ.ศ. ๒๔๗๕ - พ.ศ. ๒๕๑๖)

ในการศึกษาบทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองของประเทศไทยนั้น ผู้วิจัยขอแบ่งการศึกษาออกเป็น ๓ ช่วง คือ

๑. ช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕
๒. ช่วง พ.ศ. ๒๕๐๐
๓. ช่วง พ.ศ. ๒๕๑๖

๑. ช่วง พ.ศ. ๒๔๗๕

ดังได้กล่าวมาแล้วว่า รัชกาลที่ ๕ ได้ทรงพยายามระดมมวลชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองโดยการจัดการปฏิรูปการศึกษาให้แก่ประชาชนทั่วไป เพื่อพัฒนาคนขึ้นใช้ในวงราชการ และเพื่อให้พร้อมที่จะเข้าใจการปกครองในระบอบประชาธิปไตย เพราะก่อนหน้านี้คนไทยที่ได้รับความรู้ความเข้าใจในเรื่องนี้มีจำนวนจำกัด แม้แต่เพียงอ่านออกเขียนได้ก็ยังมีอยู่น้อย ด้วยเหตุนี้การศึกษาซึ่งแต่เดิมจำกัดอยู่ในวงแคบเฉพาะพระบรมวงศานุวงศ์และขุนนางก็ดึงมาสู่สามัญชน และจากวัดสถานศึกษาตามประเพณีเดิมมาสู่การจัดตั้งสถาบันการศึกษาอย่างเป็นทางการมากมาย ประกอบกับมีการตั้งทุนเล่าเรียนหลวง เพื่อให้โอกาสสามัญชนสอบแข่งขันคัดเลือกไปศึกษาต่อ ณ อารยประเทศตามความต้องการของหน่วยงานต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก การปฏิรูปการศึกษาได้ดำเนินการสืบเนื่องต่อมาจนถึงสมัยรัชกาลที่ ๗ และได้ส่งผลกระทบต่ออันสำคัญยิ่งต่อการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ดังจะเห็นได้จากผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการปกครองซึ่งได้ก้าวขึ้นมาด้วยความสามารถทางการศึกษาถึงขั้นอุดมศึกษา อาจกล่าวได้ว่า การศึกษาเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความคิดต้องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ปรากฏว่าภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองผู้นำดังกล่าวก็ได้เข้ามามีอำนาจทางการเมืองการปกครองของประเทศไทยดังได้กล่าวมาแล้วในบทที่ ๓

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า การศึกษาระดับอุดมศึกษามีบทบาทสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองให้แก่กลุ่มปัญญาชนในขณะนั้น ทำให้ต้องการพัฒนาการเมืองของ

ไทยให้ก้าวไปสู่อีกขั้นหนึ่งหลังจากที่รัชกาลที่ ๕ รัชกาลที่ ๖ และรัชกาลที่ ๗ ได้ทรงดำเนินการมาแล้ว คือขั้นที่ให้พระมหากษัตริย์อยู่ใต้กฎหมาย มีรัฐธรรมนูญ และรัฐสภา แต่ในระยะแรกนี้ การศึกษาระดับอุดมศึกษาที่มีผลกระทบต่อบทบาทในการพัฒนาทางการเมืองเป็นการศึกษาระดับอุดมศึกษาที่ผู้นำทางการเมืองได้รับจากประเทศตะวันตก อย่างไรก็ตาม มีข้อสังเกตเกี่ยวกับฐานะของผู้นำทางการเมืองที่สำคัญ ๓ ท่าน คือ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งขณะนั้นเป็นหลวงประจักษ์มนูธรรม พันเอก พระยาทรงสุรเดช และพันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ มีฐานะเป็น 'อาจารย์ในระดับอุดมศึกษา' กล่าวคือ หลวงประจักษ์มนูธรรม เป็นอาจารย์ในโรงเรียนกฎหมาย พันเอก พระยาทรงสุรเดช เป็นอาจารย์ใหญ่วิชาทหารโรงเรียนนายร้อย และ พันโท พระประศาสน์พิทยายุทธ เป็นผู้ดำเนินการโรงเรียนเสนาธิการ ผู้นำทั้งสามท่านล้วนแต่ได้รับการศึกษาอย่างดีแบบตะวันตก และเป็นอาจารย์ซึ่งมีบทบาทสำคัญในการสร้างกระบวนการเรียนรู้ให้แก่ศิษย์ จึงย่อมนำเอาแนวความคิดทางการเมืองที่ตนนิยมมาเผยแพร่แก่ศิษย์บ้าง แนวความคิดแบบประชาธิปไตยก็คงเผยแพร่ในหมู่ผู้ได้รับการศึกษาระดับอุดมศึกษาบ้างในขณะนั้นโดยประการฉะนี้ อย่างไรก็ตาม เรื่องนี้ไม่มีหลักฐานปรากฏแน่ชัด เป็นแต่เพียงข้อสันนิษฐานซึ่งน่าเป็นไปได้เท่านั้น

ปรากฏว่า แม้วาระคณะราษฎรซึ่งเป็นจักรกลสำคัญในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จะดำเนินการเปลี่ยนแปลงการปกครองโดยแสดงให้เห็นว่าเป็นเสมือนตัวแทนของคนสามัญชนทั่วไปในสังคม ดังจะตีความได้จากความหมายของชื่อ "คณะราษฎร" ซึ่งใช้เรียกกลุ่มของตน นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงครั้งนั้นแม้ดูเหมือนว่าเป็นการเปลี่ยนแปลงจากแหล่งแห่งอำนาจ และการเมืองเดิมซึ่งอยู่จำกัดในวังมาสู่อำนาจทางการเมืองและการปกครองในมือของสามัญชน คือคณะราษฎร เป็นการขยายวงในการมีส่วนร่วมทางการเมืองให้ก้าวหน้าออกไปก็ตาม แต่ถ้ามองให้ลึกซึ้งจะเห็นได้ว่าคณะราษฎรเป็นกลุ่มคนกลุ่มน้อยที่อยู่ในระดับสูงของสังคมไทยในขณะนั้น เป็นผู้ที่อยู่ใกล้แหล่งแห่งอำนาจเดิม และได้รับประโยชน์จากระบบสังคม การเมือง การปกครองแบบเดิม โดยที่ทำให้มีโอกาสได้รับการศึกษาสูงและใช้เป็นบันไดก้าวขึ้นมาสู่ความเป็นผู้นำทางการเมือง อาจเรียกกลุ่มบุคคลนี้ว่า

ปัญญาชนข้าราชการหัวใหม่^๑ กลุ่มบุคคลดังกล่าวจึงไม่ได้เป็นตัวแทนของคนส่วนใหญ่ของประเทศซึ่งมีลักษณะชีวิตอีกแบบหนึ่ง ดังนั้นความเข้าใจในความต้องการที่จะมีรัฐธรรมนูญและรัฐสภา จึงเป็นความเข้าใจและความต้องการที่จำกัดอยู่ในวงกลุ่มคนกลุ่มหนึ่งซึ่งมีวิถีชีวิตแตกต่างไปจากประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศ ด้วยเหตุนี้อำนาจที่ถูกเปลี่ยนแปลงจากพระมหากษัตริย์ พระบรมวงศานุวงศ์ และขุนนางมาสู่สามัญชนก็ยังคงเป็นสามัญชนกลุ่มน้อยที่เป็นข้าราชการอยู่นั่นเอง มิได้ลงมาสู่สามัญชนโดยทั่วไปอย่างแท้จริง แม้ว่าภายหลัง พ.ศ. ๒๔๗๕ จะมีการเลือกตั้งเพื่อให้ประชาชนได้เลือกตัวแทนของตน เข้าทำหน้าที่บริหารประเทศ แต่เนื่องจากมีใจความเข้าใจหรืออุดมการณ์ร่วมกันของประชาชนมาก่อนดังที่กล่าวมาแล้ว จึงทำให้การดำเนินการเพื่อให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองแบบประชาธิปไตยไม่ค่อยได้ผล นอกจากนี้ผู้มีอำนาจทางการเมืองเกือบทุกสมัยพยายามทุกวิถีทางที่จะให้ตนเองอยู่ในอำนาจนานที่สุดโดยการใช้อำนาจทางกำลังอาวุธ หรือการใช้วิถีทางประชาธิปไตยแต่เพียงรูปแบบเป็นปัจจัยในการสร้างความชอบธรรมให้แก่การปกครองของตนเอง ประกอบกับวัฒนธรรมทางการเมืองของสังคมไทยเป็นแบบ "เสียงส่วนใหญ่เงียบ" (silent majority) ตั้งแต่ระดับผู้ที่มีการศึกษาสูงจนถึงพวกที่มีการศึกษาค่ำ ด้วยปัจจัยต่าง ๆ ดังกล่าวจึงทำให้การปกครองระบอบประชาธิปไตยซึ่งเป็นส่วนสำคัญของการพัฒนาทางการเมืองเป็นไปแต่เพียงรูปแบบไม่ใช่เป็นไปในทางปฏิบัติอย่างแท้จริง ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๓

นับตั้งแต่มีการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ระบบข้าราชการไทยแสดงให้เห็นว่าเป็นระบบที่ทำหน้าที่เป็นระบบการเมืองเบ็ดเสร็จให้ตัวเอง จึงจะเห็นได้จากผู้นำทางการเมืองไทยซึ่งมักมาจากข้าราชการประจำที่เป็นพลเรือน และทหาร บางครั้งก็ดำรงตำแหน่งเป็นทั้งข้าราชการประจำ และข้าราชการการเมืองไปพร้อม ๆ กัน บุคคลที่อยู่นอกเหนือระบบราชการที่จะเข้ามาทำหน้าที่บริหารประเทศมี

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๒๕.

เปอร์เซ็นต์น้อยมาก^๑ เป็นที่น่าสังเกตุว่าในระยะแรกของการเปลี่ยนแปลงการปกครอง นักกฎหมาย และข้าราชการ ทหาร มีบทบาททางการเมืองมาก ต่อมาพลเรือนมีบทบาทบ้าง หลังจากนั้นข้าราชการทหารมีบทบาททางการเมืองมาก โดยเฉพาะสมัยจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นนายกรัฐมนตรี ซึ่งบางระยะมีพลเรือนเข้ามามีบทบาทบ้างแต่ไม่นานนัก และหลังจาก พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นต้นมาจนถึงต้นเดือนตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ อำนาจทางการเมืองและการปกครองอยู่ในมือของฝ่ายทหาร โดยเฉพาะอย่างยิ่งทหารบกโดยเด็ดขาด^๒ ดังข้อความว่า

...นับตั้งแต่ปี ๒๔๗๕ เป็นต้นมา ไทยมีการปฏิวัติใหญ่ ๕ ครั้ง รัฐประหาร ๑๑ ครั้ง มีรัฐธรรมนูญและธรรมนูญการปกครอง ๔ ฉบับ แต่คราบูชอนับตั้งแต่พระยามโนปกรณนิติธาดาเป็นต้นมา จะเห็นวาทะรัฐมนตรีส่วนใหญ่เป็นข้าราชการชั้นนำ และกลุ่มผู้นำครองอำนาจมาเป็นสายใยมีซากสาย หมุดจากพอกฎาคีพี่น้อง วงศาตนาฎาคี กลุ่มที่มีอำนาจมากโตแก่ทหารบก...^๓

อย่างไรก็ดี ถึงแม้ว่าการพัฒนาการทางการเมืองไทยภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ จะมีลักษณะเป็นไปในทางทฤษฎีดังกล่าวมาแล้ว แต่ก็อาจนับได้ว่ากลุ่มคณะราษฎรซึ่งเป็นปัญญาชนที่ได้รับการศึกษาระดับอุดมศึกษาเป็นส่วนใหญ่ ได้ทำให้ขั้นตอนของการพัฒนาทางการเมืองขยายวงกว้างขึ้นโดยมีการขยายการมีส่วนร่วมทางการเมือง

^๑ชาตวิทย์ เกษตรศิริ, "ผู้นำแต่ละรุ่นในประวัติศาสตร์ไทย, วารสารธรรมศาสตร์, ปีที่ ๓, เล่มที่ ๓, พฤษภาคม ๒๕๑๗, หน้า ๑๐๕ - ๑๑๕.

^๒โปรดครายละเอียดประกอบในบทที่ ๓ และ โปรดศึกษาต่อเกี่ยวกับเรื่องนี้ใน กฤษ เทพปฏิพัทธ์, "บทบาททหารกับการพัฒนาการเมืองไทย", การพัฒนาการเมืองไทย, หน้า ๕๗ - ๑๒๖.

^๓สมพงษ์ รัตนสัญญา, "ระบบราชการกับการพัฒนาการเมืองไทย", การพัฒนาการเมืองไทย, หน้า ๗๕.

การสร้างสถาบันทางการเมืองอันใหม่ นอกเหนือจากระบบราชการ คือ รัฐสภา และพรรคการเมือง ซึ่งค่อนข้างตรงกับความหมายของการพัฒนาทางการเมืองที่มีสถาบันต่าง ๆ หรือหลายองค์การทำหน้าที่ต่างกันตามความสามารถในการสนองตอบความต้องการที่เกิดขึ้นในสังคม แต่อาจกล่าวได้ว่า การจำแนกแยกแยะหน้าที่โดยการสร้างสถาบันทางการเมืองเพิ่มขึ้นนั้น เกิดขึ้นในรูปแบบมากกว่าในเนื้อหาหรือความเป็นจริง

นอกเหนือจากที่คณะราษฎรได้ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในแง่ของการพัฒนาทางการเมืองดังกล่าวแล้ว บุคคลผู้หนึ่งในคณะราษฎรยังได้พยายามชี้แนวทางให้เกิดความสามารถของระบบทั้ง ๆ ที่คนส่วนใหญ่ในกลุ่มคณะราษฎรเองมิได้มีความคิดที่จะสร้างระบบใหม่ที่มีความสามารถในการสนองตอบความต้องการของประชาชน และสามารถเผชิญกับสิ่งแวดล้อมที่เปลี่ยนแปลงไปมุ่งแต่จะให้มิวัชระมณู และรัฐสภาเท่านั้น บุคคลดังกล่าวก็คือ นายปรีดี พนมยงค์ ซึ่งได้เสนอระบบใหม่ที่เน้นหนักในด้านเศรษฐกิจอันไม่มีไตรภาคี เสนอความคิดที่ก้าวหน้าเช่นนี้มาก่อนเลย^๑ แต่โครงเศรษฐกิจของนายปรีดี ได้แสดงให้เห็นถึงความพยายามที่จะสร้างระบบเศรษฐกิจที่มีความสามารถอย่างยั่งยืนในการสนองตอบความต้องการของสังคม^๒ แต่ความพยายามดังกล่าวถูกต่อต้านและไม่ได้รับการยอมรับให้ดำเนินการ เพราะแนวความคิดในเรื่องเศรษฐกิจดังกล่าวไปคล้ายคลึงกับระบบเศรษฐกิจของ

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๖๘.

^๒ พลโท ประยกร ภมรมนตรี, บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕, (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เพ็ญอักษร, ๒๕๑๓) หน้า ๙ - ๑๑ และ วิชัย บำรุงฤทธิ์ (รวบรวม), บันทึกนักปฏิวัติไทย (กรุงเทพฯ : เจริญวิทยการพิมพ์, ๒๕๑๓), หน้า ๖๖ - ๖๘.

^๓ เอกกมล, เพิ่งอ้าง.

^๔ โปรดศึกษารายละเอียดใน ศาสตราจารย์เกื้อน บุนนาค, ท่านปรีดีกับบูรณาการ ผู้วางแผนเศรษฐกิจไทยคนแรก, (พระนคร : โรงพิมพ์ศิลปอักษร, ๒๕๐๐)

ประเทศโซเวียตรัสเซียและสาธารณรัฐประชาชนจีน ซึ่งเป็นประเทศที่มีระบบการปกครองที่ไม่พึงปรารถนาสำหรับประเทศไทยในขณะนั้น คั้งนั้นจึงอาจกล่าวได้อีกประการหนึ่งว่าการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้มีความพยายามในการสร้างความสามารถของระบบให้สนองตอบความต้องการของสังคมเกิดขึ้นแล้วแต่ยังไม่ถึงขั้นลงมือปฏิบัติ ให้ปรากฏผลเป็นจริงขึ้นมา ซึ่งมีผู้กล่าวว่าการละเลยในการสร้างความสามารถของระบบตั้งแต่แรกนั่นเอง จึงทำให้สังคมไทยมีปัญหาต่าง ๆ มากมายสะสมเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ จนกระทั่งเกิดเหตุการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ขึ้น จึงได้มีการเรียกร้องให้แก้ไขระบบเสียใหม่เพื่อใหม่ประสิทธิภาพ^๑

เหตุการณ์การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยใน พ.ศ. ๒๔๗๕ ได้ชี้ให้เห็นว่าผู้ที่ได้รับการศึกษาระดับอุดมศึกษาจากต่างประเทศได้เป็นกำลังสำคัญในการสร้างขั้นตอนของการพัฒนาการเมืองที่สำคัญดังกล่าวมาแล้ว

สำหรับสถาบันอุดมศึกษาภายในประเทศในช่วงระยะเวลาดังกล่าวยังมิได้มีการเคลื่อนไหวในทางการเมืองอย่างเห็นได้ชัด ต่อมาในสมัยจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี สถาบันอุดมศึกษาได้ถูกดึงเข้ามาสู่การเมือง กล่าวคือภายหลังจากที่จอมพล ป. ขึ้นเป็นนายกรัฐมนตรีได้ไม่กี่เดือน สงครามในยุโรปได้อุบัติขึ้น จอมพล ป. จึงถือโอกาสเร่งปรับปรุงกำลังทหารให้เข้มแข็งขึ้น พร้อมทั้งเสริมสร้างลัทธิชาตินิยมอันเป็นการช่วยสนับสนุนการปกครองของจอมพล ป. เอง^๒ ได้มีการจัดตั้งยุวชนทหารขึ้นใน พ.ศ. ๒๔๗๘ โดยมีความมุ่งหมายที่จะฝึกและอบรมยุวชนให้เป็นพลเมืองดีของชาติ และเป็นกำลัง

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเกิมน, หน้า ๒๒๕ และโปรดพิจารณาต่อใน พลโท ประยูร ภมรมนตรี, เรื่องเกิมน, หน้า ๘๘ - ๑๐๑ และ คร. ไพบูลย์ ช่างเรียน, ลักษณะสังคมและการปกครองของไทย, หน้า ๕๖ และหน้า ๕๗.

^๒ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเกิมน, หน้า ๒๗๐.

^๓ สุจิต บุญบงการ, "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย : ศึกษาเปรียบเทียบระหว่างจอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์", รักเมืองไทย, หน้า ๑๑๕.

ในอนาคตของประเทศทั้งในยามปกติและยามสงคราม นักเรียนตามโรงเรียนตั้งแต่มัธยมศึกษาปีที่ ๔ ขึ้นไปต้องเป็นยุวชนทหารและแต่งเครื่องแบบไปเรียนหนังสือทุกวัน นอกจากนี้ยังได้มีการจัดตั้งหน่วยยุวชนนายทหารโดยรับสมัครนิสิตชายจากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นอธิการบดี ต่อมานิสิตชายทุกคนต้องเป็นยุวชนนายทหาร และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถือปฏิบัติว่า เครื่องแบบยุวชนนายทหาร เป็นเครื่องแบบที่นิตต้องแต่งมาเรียนทุกวัน ปรากฏว่าใน พ.ศ. ๒๔๘๐ กิจการยุวชนทหารเจริญขึ้นเป็นลำดับ กระทรวงกลาโหมจึงได้จัดตั้งกรมยุวชนทหารบกขึ้น และต่อมาได้เปิดรับสมัครยุวนายรี้ ผู้สมัครเป็นยุวนายรี้ต้องเป็นนิตหญิงและนักเรียนนางพยาบาลแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

เรื่องการจัดตั้งยุวชนดังกล่าวขึ้นนี้มีข้อน่าสังเกตคือ "ได้มีผู้ทำนายว่าจอมพลแปลก พิบูลสงครามมีความคิดที่จะเลียนแบบอะคอสฟ อิตเลอริ ผู้นำมหาอาณาจักรเยอรมันในเวลา นั้นในการตั้งการยุวชนขึ้นเพราะประสงค์เป็นผู้นำประเทศไทย..."^๒

โดยนัยนี้จะพิจารณาได้ว่า การศึกษาทั้งระดับมัธยมศึกษาและระดับอุดมศึกษา ได้ถูกดึงมาเป็นเครื่องมือสนับสนุนอำนาจทางการเมืองของจอมพล ป. พิบูลสงคราม โดยการสร้างกระบวนการเรียนรูทางการเมืองในลักษณะที่เป็นระเบียบวินัย และ "เชื่อผู้นำ" ให้แก่เยาวชนของชาติตั้งแต่นักเรียนระดับกลางและระดับสูง ซึ่งจะทำให้เป็นกองกำลังสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพเพราะกองกำลังดังกล่าวเป็นกองกำลังที่มีการศึกษามีความเป็นระเบียบวินัยและเป็นอนาคตของชาติ โดยเฉพาะจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยนั้นได้รับความสนใจจากจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นพิเศษ เพราะขณะนั้นจอมพล ป. เองดำรงตำแหน่งอธิการบดีของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ดังข้อความว่า

^๑รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๓๑.

^๒เพ็ญอ้าง

...การทบทวนเชิง พันเอก หลวงพิบูลสงคราม ได้กระทำกันโดยผ่าน พลโท ประยูร ภมรมนตรี (เมื่อครั้งมียศเป็นพันตรี) ซึ่งเป็นแม่กองชกกับท่าน ทานตอรับเชิญ จึงได้ คำว่าตำแหน่งอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๗๘ - ๒๔๘๗ และ ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๘๒ - ๒๔๘๓ ในสมัยที่จอมพลแปลก พิบูลสงคราม เป็นประมุข จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยโดยางเขาแสดงความเจริญรุดหน้าเป็นอย่างมาก ทั้งด้านวิชาการ และการก่อสร้าง...

อนึ่ง เป็นที่น่าสังเกตว่า จอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นอธิการบดีจุฬาลงกรณ์ มหาวิทยาลัยตั้งแต่เมื่อยศเป็นพันเอก คู่กับหลวงประจักษ์ศิลปาคม (นายปรีดี พนมยงค์) ผู้ ประศาสน์การมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง

จะเห็นได้ว่าในสมัยนั้น การเมืองและการศึกษาที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน อย่างใกล้ชิดจนกลายเป็น "กำลังสัมพันธ์" อำนาจทางการเมืองของผู้บริหารสูงสุดของ มหาวิทยาลัยไปโดยปริยาย

ยุวชนทหารที่จัดตั้งขึ้นโดยจอมพล ป. ได้เข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง คือ ใน เดือนกันยายน พ.ศ. ๒๔๘๓ รัฐบาลจอมพล ป. ได้ร้องขอให้มีการจัดรวมแนวเขตแดน ระหว่างไทยกับอินโดจีนในคำสนธิสัญญา โดยให้ถือร่องน้ำลึกเป็นเกณฑ์ และปรับปรุงการวาง แนวเขตแดนให้เป็นไปตามธรรมชาติ ปรากฏว่าคำร้องขอตั้งกล่าวของไทยไม่ไคผล ข้อ พิพาทจึงได้ถูกกลายมาเป็นสงครามระหว่างไทยกับฝรั่งเศส^๒

จอมพล ป. จึงขอมติจากนิสิตนักศึกษาและประชาชนเข้าสนธิสนุนขอเรียกร้อง ของไทยให้ขอให้มีการปรับปรุงเขตแดนอินโดจีน เมื่อวันที่ ๘ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๘๓ เวลา ประมาณ ๘.๐๐ น. นิสิตและนักเรียนเตรียมอุดมชายและหญิงแห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

^๑รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๐๗.

^๒โปรดอ่านรายละเอียดใน ม.ล. จุลลา งอนรถ, กำเนิดและความเป็มาของ ลัทธิชาตินิยมในประเทศไทย (วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต แผนกวิชาการปกครอง บัณฑิตวิทยาลัย จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๓)

จำนวน ๓,๐๐๐ คนในเครื่องแบบยุวชนทหารได้เดินขบวนออกจากบริเวณจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ไปยังกระทรวงกลาโหม โดยมีความมุ่งหมายที่จะสนับสนุนนโยบายของรัฐบาลในการเรียกกอง คินแคนที่เสียไปกลับคืนมา ครั้นแล้วนิสิตและนักเรียนเตรียมอุดมก็ได้ไปกล่าวคำปฏิญาณต่อพระ แก้วมรกต วัดพระศรีรัตนศาสดาราม หลังจากนั้นไปชุมนุมที่หน้ากระทรวงกลาโหม จอมพล ป. ได้ไปยังที่ชุมนุม ได้กล่าวคำปราศรัยให้โอวาทและอวยพรแก่ผู้ชุมนุม ต่อจาก นั้นนิสิตและนักเรียนเตรียมอุดมพากันเดินขบวนกลับ

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ซึ่งอยู่ในเหตุการณ์ครั้งนั้นได้กล่าวไว้
...ผู้เขียนได้เห็นการเดินขบวนครั้งนั้น และขอสนับสนุนว่าได้รับความสนับสนุน จากราชการทหาร เพราะมีรถบรรทุกของราชการทหารได้อำนวยความสะดวกแก่ ผู้เดินขบวน ทั้งนี้มิได้ว่าเป็นการเดินขบวนครั้งใหญ่ที่สุดครั้งแรก ภายหลังจาก เปลี่ยนแปลงการปกครอง... (ชี้แจงโดยผู้วิจัย)

ต่อมาในตอนบ่ายวันเดียวกันนั้น เวลาประมาณ ๑๘.๓๐ น. นักศึกษาและ นักเรียนเตรียมปฏิญาทั้งชายและหญิงแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองประมาณ ๕,๐๐๐ คน ได้เดินขบวนโดยมีความมุ่งหมายเช่นเดียวกันกับนิสิตและนักเรียนเตรียมอุดม แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และในวันต่อมาประชาชนก็ได้เดินขบวนโดยจุดมุ่งหมายเช่น เดียวกัน^๒

ขณะที่การต่อสู้ระหว่างไทยกับฝรั่งเศสกำลังดำเนินอยู่นั้น ญี่ปุ่นได้เข้ามาใกล้ เกือบทำสัญญาสันติภาพและปรับปรุงเขตแดนให้ตามอนุสัญญาโตเกียว ฝรั่งเศสยอมคืน

^๑รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๓๘.

^๒โปรดอ่านรายละเอียดใน อ. พินิจสงคราม, จอมพลป. พิบูลสงคราม, เล่มสอง (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มนตรี), หน้า ๑๓๖ - ๑๓๗.

แคว้นหลวงพระบางบนฝั่งขวาของแม่น้ำโขง แคว้นจำปาศักดิ์และแคว้นเขมรตอนเหนือให้
กับไทย*

สงครามครั้งนี้แสดงให้เห็นถึงการที่รัฐบาลไต้หวันกำลังและได้รับความสนับสนุน
จากนักเรียน นิสิต นักศึกษา และประชาชน โดยการนำของนิสิตนักศึกษาจากจุฬาลงกรณ
มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง ซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาของชาติ
เพียงสองแห่งในขณะนั้น โดยมีลัทธิชาตินิยมและความเป็นระเบียบวินัยแบบทหารเป็นแกนนำ
นับว่าเป็นพลังสนับสนุนทางการเมืองที่สำคัญของจอมพล ป. และเป็นการทำให้การตัดสินใจ
เรียกร้องคืนแดนคืนจากฝรั่งเศสและการเข้าสู่สงครามอินโดจีนกับฝรั่งเศสของจอมพล ป.
มีความชอบธรรมยิ่งขึ้น และเมื่อได้รับชัยชนะแล้ว อาจกล่าวได้ว่าฐานะของรัฐบาลมี
ความมั่นคงอย่างมาก การยอมรับในความสามารถของรัฐบาลและผู้นำมีอยู่ทั่วไป

เมื่อพิจารณาถึงบทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษากับการพัฒนาทางการเมือง
ในตอนนี้ จะเห็นได้ว่าการศึกษาในระดับอุดมศึกษาเข้าไปผูกพันอย่างใกล้ชิดกับการเมืองใน
ลักษณะที่เกื้อหนุนซึ่งกันและกัน กล่าวคือ ผู้นำทางการเมืองไทยช่วยส่งเสริมความเจริญทาง
การศึกษาทั้งทางวิชาการและทางวัตถุ แต่จะอยู่ในเงื่อนไขของการที่ความเจริญดังกล่าว
นั้นไม่เป็นปฏิปักษ์ต่อตัวผู้นำ แต่กลับจะเป็นส่วนสนับสนุนผู้นำในด้านชื่อเสียงเกียรติภูมิที่เป็นผู้
ส่งเสริมความเจริญก้าวหน้าทางการศึกษาระดับสูงของชาติมากกว่า ในขณะที่เดียวกันจาก
พื้นฐานดังกล่าว การศึกษาระดับอุดมศึกษาจะกลายมาเป็นเครื่องมือสนับสนุนที่มีประสิทธิภาพ
ของผู้นำเพราะจาก "การให้ความเจริญให้แก่การศึกษาระดับสูง" ของผู้นำ ก็ยอมทำให้
วงการการศึกษาระดับสูงเกิดความชื่นชมยินดีกับการกระทำนั้น และยอมเห็นที่จะปฏิบัติตาม
ความต้องการและความพอใจของผู้นำ ทั้งนี้จะเห็นได้จากกรณีขบวนการใหญ่ของนิสิต

*โปรดอ่านรายละเอียดใน รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๔๐ - ๑๕๐.

๒ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑๕.

นักศึกษาเพื่อสนับสนุนจอมพล ป. และในเมื่อวงการศึกษาระดับสูงปฏิบัติตามผู้นำเขื่อนั้น บุคคลในสังคมไทยโดยทั่วไปซึ่งยกย่อง "ปัญญาชน" ในมหาวิทยาลัยอยู่แล้ว ก็ย่อมจะสนับสนุน และปฏิบัติตามนิสิตนักศึกษา "ผลผลิต" ของมหาวิทยาลัย ซึ่งใคร่ขอว่าเป็น "ปัญญาชน" ด้วย ฉะนั้น จึงอาจสรุปได้ว่าบทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาในตอนนี้มิได้ช่วยในการพัฒนา ทางการเมืองของชาติในความหมายที่แท้จริง แต่กลับทำให้ระบบการเป็นผู้ตามที่ดีในสังคม ไทยถูกย่ำให้เห็นชัดขึ้น อย่างไรก็ตาม อย่างไรก็ดี ถ้าจะตีความหมายของการพัฒนาทางการเมืองในแง่ ของการระดมคนเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองและการปกครอง ก็อาจนับได้ว่าการศึกษาระดับ อุดมศึกษาได้เข้ามามีบทบาทในการพัฒนาทางการเมืองในประเด็นนี้ คือ ได้เป็นผู้นำ เข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองตามวิถีทางประชาธิปไตย โดยใช้การเดินขบวนและการชุมนุม อย่างเป็นระเบียบเป็นการแสดงออกซึ่งการสนับสนุนรัฐบาล แต่ก็เช่นเดียวกับเรื่องอื่น ๆ อันเกี่ยวกับการพัฒนาทางการเมือง ก็คือการแสดงออกซึ่งการมีส่วนร่วมทางการเมืองดังกล่าว น่าจะเป็นไปในรูปแบบมากกว่า เพราะมีลักษณะที่แสดงว่าไม่ได้เกิดขึ้นจากตัวผู้กระทำ คือ นิสิตนักศึกษาเอง แต่จะเกิดจากการชักจูงชี้แนะของผู้นำที่ต้องการพลังสนับสนุนที่หนักแน่นอย่างของ นิสิตนักศึกษา เพื่อสร้างความชอบธรรมให้แก่การตัดสินใจของตนเองมากกว่า

การอุดมศึกษาในช่วงสงครามมหาเอเชียบูรพา

เมื่อสงครามมหาเอเชียบูรพาซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของสงครามโลกครั้งที่ ๒ คุบคืบขึ้น ก็ได้ส่งผลกระทบต่อการศึกษาทุกระดับของไทยด้วย ซึ่งในที่นี้จะขอกล่าวถึงแต่การอุดมศึกษา ดังนี้

ประการแรก เนื่องจากประเทศไทยร่วมมือกับญี่ปุ่นในการสงคราม จึงทำให้มีความจำเป็นในการปรับปรุงคณะรัฐมนตรีเมื่อเดือนมีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ ได้มีการแถลงนโยบายเพื่อเป็นแนวทางในการบริหารประเทศ สำหรับการศึกษาในระดับอุดมศึกษานั้น รัฐบาลได้แถลงนโยบายว่าจะปรับปรุงการอุดมศึกษาให้มีคุณภาพและปริมาณยิ่งขึ้น โดยจัดเพิ่ม แผนกวิชาขึ้นตามความจำเป็นก็จะจัดตั้งโรงเรียนเตรียมอุดมและมหาวิทยาลัยขึ้นในส่วนภูมิภาคตามลำดับ^๑ ซึ่งปรากฏผลในทางปฏิบัติต่อมาว่ารัฐบาลได้พยายามดำเนินตามที่ได้แถลง

^๑ราชกิจจานุเบกษา เล่ม ๕๕ ตอนที่ ๑๘ วันที่ ๑๗ มีนาคม พ.ศ. ๒๔๘๕ หน้า

นโยบายไว้คงจะเห็นได้จากใน พ.ศ. ๒๔๘๒ รัฐบาลได้จัดตั้งมหาวิทยาลัยพร้อมกันอีก ๓ แห่ง คือ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๑ ซึ่งเป็นการสนองตอบความต้องการของสังคมไทยในขณะนั้น ในขณะเดียวกันรัฐบาลก็ไม่ได้ละเลยมหาวิทยาลัยที่มีอยู่แล้วเดิม ได้มีการพัฒนามหาวิทยาลัย ดังกล่าวให้เจริญก้าวหน้าทั้งในค่านิชาการและการก่อสร้าง โดยเฉพาะอย่างยิ่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งมีจอมพล ป. พิบูลสงคราม เป็นอธิการบดี ได้รับการส่งเสริมจากรัฐบาล จนมีความเจริญรุดหน้ามากสมัยหนึ่ง

ดังนั้นจะเห็นได้ว่า แม้จะอยู่ในระหว่างช่วงสงคราม แต่การอุดมศึกษาของไทย ก็ได้รับการสนับสนุนให้มีการขยายตัวเจริญเติบโตขึ้น ดังจะเห็นได้จากกรณีการจัดตั้ง มหาวิทยาลัยเพิ่มเติมขึ้นอีก ๓ แห่ง ดังกล่าวแล้ว

ประการที่สอง ใน พ.ศ. ๒๔๘๔ เมื่อญี่ปุ่นขอส่งกองทัพผ่านประเทศไทยไป สิบลาบูและพม่า รัฐบาลได้ประกาศใช้กฎอัยการศึกทั่วพระราชอาณาจักร ซึ่งเป็นผลให้ การศึกษาของไทยหยุดชะงักลง กระทรวงศึกษาธิการมีคำสั่งให้มหาวิทยาลัยและโรงเรียน ทั่วไปปิดการสอนชั่วคราว และอนุญาตให้นิสิตนักศึกษาและนักเรียนที่มีเวลา เรียนตั้งแต่ร้อยละ ๖๐ ขึ้นไปเลื่อนไปเรียนในชั้นสูงขึ้นไปได้ นับเป็นการช่วยเหลือนิสิตนักศึกษาใน ภาวะคับขันส่วนหนึ่งโดยอาศัยคำสั่งยกชั้นเรียนดังกล่าว นิสิตนักศึกษาหลายคนได้มีโอกาส ผ่านชั้นปีสุดท้ายและได้รับปริญญา จึงได้มีการล้อเลียนในบรรดาเพื่อนนิสิตนักศึกษาด้วยกัน ว่าผู้ที่จบได้รับปริญญาเป็นพวกที่ ได้รับ "ปริญญาโตโจสงคราม" ทั้งนี้เพราะขณะนั้น พลเอก ฮิเดกิ โตโจ เป็นนายกรัฐมนตรีและเป็นผู้รับผิดชอบในการที่ญี่ปุ่นประกาศสงคราม กับอังกฤษ และสหรัฐอเมริกา รวมถึงการส่งกองทัพผ่านประเทศไทยไปสิบลาบูและพม่าด้วย

อย่างไรก็ดี ในช่วงแรกของสงคราม โรงเรียนและมหาวิทยาลัยได้เปิดการสอน ประจำการศึกษาเป็นปกติ แต่การสอนของโรงเรียนและมหาวิทยาลัยในเขตกรุงเทพฯ ต้องหยุดชะงักลงระหว่างวันที่ ๒ ตุลาคม ถึงวันที่ ๑๖ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๘๕ เนื่องจาก เกิดอุทกภัยครั้งใหญ่ ถนนหนทางใช้ไม่ได้ ต้องอาศัยเรือจ้างและเรือบดเป็นพาหนะ ต่อมา

ระหว่าง พ.ศ. ๒๔๔๓ และ พ.ศ. ๒๔๔๔ เมื่อภัยทางอากาศรุนแรงยิ่งขึ้น กระทรวง
ศึกษาธิการจึงมีคำสั่งให้ยกชั้น เรียนสำหรับปีการศึกษา ๒๔๔๖ เช่นเดียวกับในปีการศึกษา
๒๔๔๔ และเนื่องจากภัยทางอากาศทวีความรุนแรงยิ่งขึ้นอีก เพื่อความปลอดภัยของนักเรียน
นิสิตและนักศึกษา กระทรวงศึกษาจึงสั่งปิดมหาวิทยาลัยเป็นเวลา ๑ ปีเศษตั้งแต่เดือนตุลาคม
พ.ศ. ๒๔๔๓ ถึงเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๔๔๔ สำหรับนิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
นายทิว บุญยเกตุ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการและรัฐมนตรีสั่งราชการแทนนายก
รัฐมนตรีในคณะรัฐบาลของนายควง อภัยวงศ์ ได้เรียก ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์
ในตำแหน่งเลขาธิการ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยไปพบ ณ ที่ทำการชั่วคราวของคณะรัฐมนตรี
ในบริเวณสวนพฤกษานัม พระราชวังดุสิต ศาสตราจารย์รองได้บันทึกเหตุการณ์ครั้งนี้ไว้ว่า

...ท่าน (นายทิว บุญยเกตุ วงเล็บโดยผู้วิจัย) ได้ชี้แจงว่าบ้านเมืองอยู่ในภาวะ
สงคราม เหตุการณ์ร้ายแรงถึงขั้นจลาจลอาจเกิดขึ้นได้ ลำพังแต่กำลังตำรวจและ
ทหารอาจจะไม่เพียงพอ รัฐบาลจึงตกลงที่จะตั้งหน่วยนายทหารสารวัตรขึ้น นายทิว
บุญยเกตุ จึงสั่งผู้เขียนให้ไปจัดการรับสมัครนิสิตชายเป็นนักเรียนนายทหารสารวัตร
ผู้เขียนไต่ถามที่กวดำหม่อมเจ้า รัชฎาภิเศก โสณกุล อธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ให้ทรงพิจารณา ท่านอธิการบดีทรงสั่งให้ผู้เขียนดำเนินการต่อไป จึงได้ออกประกาศ
รับสมัครนิสิตชายเป็นนักเรียนนายทหารสารวัตร ปรากฏว่ามีนิสิตสมัครเป็นจำนวน
๓๐๐ เศษ ส่วนใหญ่เป็นนิสิตคณะวิศวกรรมศาสตร์ ผลค่านับมีชื่อลงวันที่ ๑๕ เมษายน
พ.ศ. ๒๔๔๔ ไต่ลกลงเหลือ ๒๕๔ คน จากคำบอกเล่าของนักเรียนนายทหารสารวัตร
เหล่านี้ทางราชการจัดให้เรียนวิชาการปกครอง กฎหมาย และวิชาทหารตลอดจนฝึก
ใช้อาวุธ เช่นฝึกปืนที่จังหวัดชลบุรี เมื่อเรียนจบหลักสูตรแล้วนักเรียนดังกล่าวได้เป็น
นายทหารสารวัตร ความมุ่งหมายที่แท้จริงของรัฐบาลในการตั้งหน่วยนายทหารสารวัตร
คือ จะใช้เป็นกำลังเสริมขบวนการเสรีไทย ซึ่งมีนายปรีดี พนมยงค์ เป็นหัวหน้าใน
การโจมตีกองทัพญี่ปุ่นขณะที่เพลิงพล้ำดอยจากพม่า สันนิษฐานว่าทางญี่ปุ่นคงสืบรู้
ความมุ่งหมายนี้ ในวันที่เปิดหน่วยนายทหารสารวัตร ณ สถานที่ซึ่งเป็นที่ตั้งกองพลที่ ๑
ปัจจุบัน พลโท นากามูระ แม่ทัพญี่ปุ่นประจำประเทศไทยใคร่รวมควย และผู้เขียนได้มี
โอกาสหนึ่งโลกกับท่าน สั่งเกตว่าท่านยิ้มและไม่พูดวากระไร ขณะนั้นญี่ปุ่นกำลังเป็นฝ่าย
ถอยในสมรภูมิทุกแห่ง ญี่ปุ่นยังต้องการไซเมืองไทยเป็นอู่ข้าวอู่น้ำของตน จึงไม่ประสงค์
จะทำการรุนแรงอย่างใดต่อไทย มิฉะนั้นอาจจะเกิดการรบระหว่างไทยและญี่ปุ่นก็ได้
ญี่ปุ่นจึงเพียงแต่ติดตามการเคลื่อนไหวของหน่วยนายทหารสารวัตร แต่ญี่ปุ่นยอมแพ้ใน
สงครามโลกครั้งที่สองเสียก่อนที่กองทัพญี่ปุ่นจะล่าถอยเข้าประเทศไทยจากพม่า เป็น
อันว่าหน่วยนายทหารสารวัตรไม่โค่นปฏิวัติตามที่กำหนด ภายหลังจากสงครามครั้งนั้น
พลเรือตรี หลวงสังวรบุรุษกิจ ซึ่งเป็นแม่ทัพบัญชาหน่วยนายทหารสารวัตรและดำรง

ตำแหน่งอธิบดีกรมตำรวจและกรมศุลกากรอยู่ด้วย เปิดโอกาสให้นายทหารสารวัตรที่ถูกปลดประจำการทั้งหมดเลือกเอาว่า จะกลับไปศึกษาต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย หรือศึกษาต่อเพื่อเข้ารับราชการในกรมตำรวจ หรือเข้ารับการอบรมเป็นข้าราชการกรมศุลกากร ผู้ที่กลับมาศึกษาต่อที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ได้ดำรงตำแหน่งศาสตราจารย์ในขณะนี้ ส่วนผู้ที่สมัครเข้ารับราชการในกรมตำรวจ บางคนโดยที่เป็นพันตำรวจเอก หรือพลตำรวจตรี บางคนได้เป็นข้าราชการสามัญชั้นพิเศษ...^๑

ในประเด็นนี้จะเห็นได้ว่าสงครามส่งผลกระทบต่ออย่างค่อนข้างรุนแรงแก่การศึกษาของชาติถึงกับทำให้ทางการต้องประกาศให้มีการหยุดเรียนซึ่งก็เป็นสิ่งจำเป็นที่รัฐบาลจะพึงกระทำในภาวะเช่นนั้น และในขณะที่เดียวกันจะเห็นได้ว่ารัฐบาลตระหนักถึงกองกำลังของนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยถึงกับให้มีการจัดเป็นกองนายทหารสารวัตรซึ่งมีการฝึกหัดต่าง ๆ ทั้งทางทฤษฎีและปฏิบัติเช่นเดียวกับนายทหารจริง ๆ เป็นการเตรียมพร้อมเพื่อช่วยสนับสนุนรัฐบาลในการสงครามในยามคับขันต่อไป แม้ว่ากองกำลังดังกล่าวไม่มีโอกาสได้แสดงความสามารถเพราะสงครามยุติลงเสียก่อน แต่การกระทำของรัฐบาลก็แสดงถึงความรอบคอบในการวางแผนล่วงหน้าในการป้องกันประเทศ และการตระหนักถึงคุณภาพของนิสิตที่จะฝึกการใช้อาวุธและระเบียบวินัยของทหารได้อย่างรวดเร็วและมีประสิทธิภาพ ดังนั้นอาจกล่าวได้ว่าในตอนนั้นการเมืองได้ดึงเอาการอุดมศึกษาเข้าไปเกี่ยวข้องกับอีกครึ่งหนึ่งในลักษณะเกี่ยวกับจอมพล ป. พิบูลสงคราม คือ รัฐบาลเอาการสนับสนุนจากนิสิตและมหาวิทยาลัยเป็นเครื่องสร้างความชอบธรรมให้แก่การตัดสินใจและการปฏิบัติงานของตน

ประการที่สาม ปรากฏว่าญี่ปุ่นซึ่งเป็นฝ่ายรุกในระยะแรกของสงครามมหาเอเชียบูรพาได้พยายามเข้าแทรกแซงการศึกษาของไทย ซึ่งทางฝ่ายไทยไม่อาจยอมได้ เพราะหมายถึงการเข้าแทรกแซงความเป็นชาติของไทยด้วย แต่ขณะเดียวกันก็ต้องพยายามประนีประนอมกับญี่ปุ่นซึ่งขณะนั้นอยู่ในฐานะได้เปรียบไทย ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ซึ่งเป็นบุคคลสำคัญในวงการอุดมศึกษาไทยในเวลานั้นได้บันทึกไว้ว่า

^๑รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๑๔๐ - ๑๔๑.

...นายวรเวทย์ วิศวกรรม (ศาสตราจารย์ พระวรเวทย์พิสิฐ) อดีตหัวหน้าแผนก
 วิชาภาษาไทย คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และเป็นกรรมการหนึ่งใน
 คณะกรรมการส่งเสริมวัฒนธรรมภาษาไทย ได้เล่าให้ผมเขียนถึงในเวลานั้นว่า ญี่ปุ่นซึ่ง
 ได้เข้ามาตั้งกองทัพอุบัติในเมืองไทยแล้วได้เสนอว่า ควรเหตุผลว่าภาษาไทยเรียนได้
 ยากเป็นอุปสรรคต่อการติดต่อ สมควรใช้ภาษาญี่ปุ่นแทน และขอให้นักเรียนไทยเรียน
 ภาษาญี่ปุ่น แทรกจนผลแปลก พิษุสสงคราม ไม่นิยม โดยหาทางออกว่า จะปรับปรุง
 ภาษาไทยให้เรียนได้ง่ายกว่าเดาก่อน ดังนั้น การปรับปรุงภาษาไทยได้กระทำกัน
 โดยอาศัยเหตุผลทางการเมือง โดยมีญี่ปุ่นเข้ามาแทรกแซงในการศึกษาของไทย
 อย่างไม่รู้ตัว ฝ่ายไทยตอบสนองความประสงค์ของญี่ปุ่นพอสมควร โดยเปิดสอนภาษา
 ญี่ปุ่นเป็นวิชาภาษาเลือกอีกภาษาหนึ่ง เช่นเดียวกับภาษาอิตาเลียน และเยอรมัน ใน
 คณะอักษรศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย และยังได้เกื้อกูลให้อาจารย์หนุ่มชาวญี่ปุ่น
 สองคนมาเรียนภาษาไทยในคณะอักษรศาสตร์อีกด้วย บัดนี้ อาจารย์ทั้งสองคนนี้ได้ดำรง
 ตำแหน่งศาสตราจารย์วิชาภาษาไทยในมหาวิทยาลัยญี่ปุ่น คือ ศาสตราจารย์ คาวาเบะ
 และศาสตราจารย์ โทมิตะ...

ประเด็นนี้ชี้ให้เห็นว่าญี่ปุ่นซึ่งเป็นมหาอำนาจในสงครามมหาเอเซียบูรพาเห็น
 ความสำคัญของการศึกษาซึ่งเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญของคนในชาติ และได้หาโอกาส
 เข้าแทรกแซงการศึกษาของชาติ ซึ่งถ้ารัฐบาลไม่สามารถแก้ไขด้วยวิธีการอันประนีประนอม
 คั่งกล่าวแล้วก็อาจวิเคราะห์ได้ว่าเป็นการเสี่ยงต่ออนาคตของชาติ ๒ ประการคือ ประการ
 แรก ถ้ายอมตามข้อเสนอของญี่ปุ่นก็จะเป็นหนทางไปสู่การสูญเสียความเป็นชาติ และถูกสิ้น
 ชาติไปในที่สุดโดยมีภาษาญี่ปุ่นเป็นสื่อ นำ ซึ่งหมายความว่าคนไทยจะไม่รู้จักภาษาไทยอีกต่อ
 ไป หรือ ประการที่สอง ถ้าปฏิเสธญี่ปุ่นโดยสิ้นเชิง ก็อาจทำให้ญี่ปุ่นซึ่งมีกองทัพที่มีประสิทธิ
 ภาพและอยู่ในฐานะได้เปรียบไทยในแทบทุกด้าน อาจใช้เป็นข้ออ้างในการยึดเอาไทยเป็น
 เมืองขึ้นของญี่ปุ่นอย่างแท้จริง หรือ ถ้าเกิดสงครามกันขึ้นระหว่างทั้ง ๒ ฝ่ายก็เป็นที่เชื่อ
 แน่ว่าจะเป็นผลเสียหายอย่างใหญ่หลวงแก่บ้านเมืองไทย ดังนั้นในแง่นี้จึงน่าจะของรัฐบาล
 ที่สามารถแก้ไขปัญหานี้ให้คลี่คลายไปในทางที่ดีได้

อาจสรุปได้ว่าในช่วงสงครามมหาเอเซียบูรพา การเมืองระหว่างประเทศได้
 เข้ามาพัวพันกับการศึกษาโดยเฉพาะระดับอุดมศึกษามากถึงกับทำให้เกิดการเคลื่อนไหวเกิดขึ้น

เช่น การฝึกวิชาทหาร การเรียนภาษาญี่ปุ่น นอกจากนี้รัฐบาลกับการอุดมศึกษายังมีความสัมพันธ์กันอย่างใกล้ชิดในรูปแบบที่รัฐบาลเป็นตัวกำหนดนโยบายให้แก่การอุดมศึกษา ทั้งนี้คงเป็นเพราะรัฐบาลตระหนักถึงความสำคัญของการศึกษาระดับสูงของชาติจึงทำให้ต้องติดตามการเคลื่อนไหวอย่างใกล้ชิด ประกอบกับภาวะการเมืองของประเทศไทยอยู่ในภาวะคับขันซึ่งต้องการความสามัคคีร่วมแรงร่วมใจของคนในชาติอย่างมาก นอกจากนี้เป็นที่น่าสังเกตว่าจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นมหาวิทยาลัยที่ได้รับความสนใจและเป็นผู้รับนโยบายจากรัฐบาลมาปฏิบัติมากกว่าสถาบันอุดมศึกษาแห่งอื่น ๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะสาเหตุต่าง ๆ เช่น ลักษณะการตั้งและประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัย ตลอดจนผู้บริหารของมหาวิทยาลัย ซึ่งเอื้อต่อความสนใจเอาใจใส่และไว้วางใจจากรัฐบาลก็เป็นได้

ส่วนในแง่บทบาทของการศึกษาระดับอุดมศึกษาต่อการพัฒนาทางการเมืองไทยนั้น จะเห็นได้ว่าในช่วงนี้การอุดมศึกษาไม่ได้แสดงบทบาทในขั้นนี้เห็นเด่นชัดทั้งในรูปแบบและในการปฏิบัติ ซึ่งอาจเป็นเพราะข้อจำกัดที่ประเทศอยู่ในภาวะสงคราม แต่บทบาทที่เห็นเด่นชัดคือ เป็นพลังสนับสนุนสร้าง ความชอบธรรมให้แก่ นโยบายและการตัดสินใจของ รัฐบาล

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

๒. ช่วงพ.ศ. ๒๕๐๐

ภายหลังสงครามโลกครั้งที่ ๒ ยุติลง การอุดมศึกษาได้เข้ามาทั่วทุกภูมิภาคเมืองอีก
ในการจัด ๒๖ กุมภาพันธ์ หรือ "การกบฏวังหลวง" กล่าวคือ ในวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ.
๒๔๙๒ เวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น. คณะผู้ก่อการค้ำกวางได้เคลื่อนกำลังจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
และการเมืองซึ่งเป็นแหล่งสะสมกำลังและอาวุธเข้ายึดพระบรมมหาราชวังกำแพงพิเศษไชยศรี
ต่อมาเวลา ๒๑.๑๕ น. ได้มีประกาศทางวิทยุกระจายเสียง อังพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ
ให้รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูลสงคราม พ้นจากตำแหน่งทั้งชุด และตั้งนายดิเรก ชัยนาม เป็น
นายกรัฐมนตรี ต่อมาทหารเรือจากจังหวัดชลบุรีได้รุกเข้ามาถึงสี่แยกราชประสงค์ กระจายไปถึง
ประตูน้ำ ได้มีการยิงต่อสู้กับกองทหารรัฐบาล ผลปรากฏว่ากองกำลังของฝ่ายรัฐบาลสามารถ
ปราบปรามกบฏการจลาจลได้ทั้งหมดที่ ผู้ที่แสดงความสามารถเป็นพิเศษในการปราบปรามการจลาจลครั้งนี้
คือ พลตรี สฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการกองพลที่ ๑^๒ ซึ่งภายหลังการปราบปรามการจลาจลครั้งนี้แล้วก็ได้
ได้รับการเลื่อนยศขึ้นอย่างรวดเร็ว เป็นที่รู้จักในวงการเมืองอย่างเด่นชัดตั้งแต่บัดนั้นมา

จะเห็นได้ว่า มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองซึ่งเป็นสถาบันอุดมศึกษาที่สำคัญ
แห่งหนึ่งได้เข้ามามีบทบาททางการเมืองในแง่ที่เป็นแหล่งสะสมกำลังอาวุธของฝ่ายต่อต้านรัฐบาล
ซึ่งไม่พอใจการปกครองของรัฐบาลโดยอาจคิดว่าเป็นการปกครองของฝ่ายรัฐบาลทหาร และไม่
เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริง จึงคงต้องการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารให้เป็นพลเรือนเพื่อดำเนินไป
สู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่แท้จริงต่อไป ถึงแม้การประกาศแต่งตั้งนายดิเรก ชัยนาม
เป็นนายกรัฐมนตรี โดยลักษณะการเข้ามามีบทบาททางการเมืองของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และ
การเมืองเช่นนี้ ย่อมแสดงให้เห็นถึง "ความกล้าและความ" ทางการเมือง" ของ

^๑ รื่อง สยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐๘ - ๓๐๙.

^๒ โปรดอ่านรายละเอียดใน อนุสรณ์แด่ พลเอก จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์, หน้า

สถาบันแห่งนี้ที่แสดงออกในการต่อต้านรัฐบาลทั้ง ๆ ที่เป็นที่เห็นชัดว่ารัฐบาลฝ่ายทหารมีกำลังอำนาจที่เหนือกว่า จึงอาจกล่าวได้ว่าสถาบันอุดมศึกษา (เฉพาะกรณีมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์) ในช่วงนี้มีส่วนช่วยในการพัฒนาทางการเมืองในแง่ของการมีส่วนร่วมทางการเมือง การกล้าแสดงออกซึ่งความไม่พอใจต่อการปกครองของรัฐบาลทหาร และความต้องการการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองและคณะผู้บริหาร เมื่อเห็นว่าคณะบุคคลดังกล่าวบริหารประเทศอย่างไม่เหมาะสม แต่รายละเอียดเกี่ยวกับเรื่องนี้ไม่ปรากฏชัดว่ามีนักศึกษาและนักวิชาการของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ร่วมมือในการแสดงบทบาททางการเมืองครั้งนี้จำนวนเท่าใดและในลักษณะใด ทราบแต่เพียงว่ามหาวิทยาลัยเป็นแหล่งสะสมกำลังอาวุธของคณะผู้ก่อการซึ่งมีลักษณะสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะนายปรีดีเป็นผู้ก่อตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมือง จึงน่าจะเป็นเหตุจูงใจให้สถาบันแห่งนี้ให้การสนับสนุนนายปรีดี พนมยงค์ เนื่องจากขณะนั้นได้มีความขัดแย้งและแข่งขันกันทางการเมือง เกิดขึ้นระหว่างนายปรีดี พนมยงค์ กับจอมพล ป. พิบูลสงคราม

นอกจากนี้ต่อมา นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ยังได้ทำการเรียกร้องเพื่อขอมหาวิทยาลัยคืนจากการยึดครองของทหารเมื่อวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ สำหรับสาเหตุและเหตุการณ์ที่นำไปสู่เหตุการณ์วันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๔๙๔ จะเห็นได้จากข้อความดังต่อไปนี้

...ภายหลังการขบถเมื่อวันที่ ๒๕ มิถุนายน ๒๔๙๔ ซึ่งเรียกกันทั่ว ๆ ไปว่า "ขบถแมนฮัตตัน" จากผลของการขบถครั้งนี้ นำความวิตกมาสู่ประเทศชาติและประชาชนอย่างเหลือจะจินตนาการ และครั้งนี้เองที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อันเป็นสถาบันที่สูงส่งของประเทศไทยคงได้รับผลสะท้อนกลับ ทั้ง ๆ ที่นักศึกษาทั่วโลกมิได้เกิดเหตุเช่นนั้นขึ้นเลย แต่ผลพลอยได้ของนักศึกษาจากการขบถก็คือ มหาวิทยาลัยต้องถูกปิดทำการสอน เพราะสถานที่ถูกทางการทหารยึดเอาเป็นที่มั่นในการต่อสู้กับพวกขบถ ประกอบทั้งมีประกาศใช้กฎอัยการศึกเมื่อวันที่ ๔ กรกฎาคม ๒๔๙๔ จึงจำเป็นที่นักศึกษาต้องตั้งอยู่ในความสงบ เป็นสิ่งที่แน่นอนว่า ยามใดที่ประเทศชาติตกอยู่ในความคับขัน ยามนั้นนักศึกษา ย่อมจะสละทุกสิ่งทุกอย่างเพื่อความมั่นคงและฐานะของประเทศ เพื่อความสงบสุขของประชาชน และเพื่อเสถียรภาพอันมั่นคงของรัฐบาล แต่เมื่อเหตุการณ์กลับคืนเข้าสู่สภาวะปกติ ทางรัฐบาลก็ยังมีใฝ่มีแว้วว่าจะยกเลิกกฎอัยการศึก โอกาสของนักศึกษาที่จะได้เข้าศึกษาจึงยังคงเลื่อนกลางอยู่ คณะกรรมการนักศึกษาจึงใคร่ขอเรียนขอสถานทูตออสเตรียเรียนชั่วคราว เพื่อบรรเทาความเดือดร้อนของนักศึกษา เพราะเมื่อการศึกษาต้องหยุดงักนานเท่าไร ย่อมนำความเสียหายอย่างใหญ่หลวงมาสู่นักศึกษา ผู้มาตระเวนการศึกษา และสู่การศึกษาของประเทศชาติมากขึ้นเท่านั้น ในที่สุดทางมหาวิทยาลัยจึงได้ขี้มสถานที่ของเนติบริบทศึกษา และโรงเรียนเตรียมอุดมศึกษาเป็นที่เรียนชั่วคราว เนื่องจาก

สถานที่ทั้งสองแห่งก็คับแคบไม่พอแก่ปริมาณของนักศึกษาที่จะเข้าฟังคำบรรยาย ทั้งการคมนาคม
ไปมาก็ลำบาก ด้วยต้องมีการศึกษากันในเวลาเย็นและค่ำ นักศึกษาซึ่งปกติมีจำนวนไม่ต่ำกว่า
กว่า ๒,๐๐๐ คน จึงมีโอกาสสมาฟังคำบรรยายได้ไม่ถึง ๑,๐๐๐ คน นับว่าเป็นความเดือด
ร้อนของนักศึกษาอย่างมาก

...ครั้นวันที่ ๖ กันยายน ๒๔๘๔ ทางรัฐบาลก็ประกาศยกเลิกกฎอัยการศึก นักศึกษาต่างมี
ความชื่นชมยินดี หวังที่จะได้มหาวิทยาลัยกลับคืน เพราะเป็นที่ทราบกันแล้วว่า การที่ทหารมีอำนาจ
ยึดครองสถานที่ของมหาวิทยาลัยได้ ก็โดยอาศัยอำนาจตามกฎหมายอัยการศึก เมื่อกฎอัยการศึกถูก
ยกเลิกแล้ว อำนาจการปกครองของทหารก็ต้องหมดไป แต่ทว่า ความหวังของนักศึกษา
ก็ยังคงเป็นความหวังอยู่นั่นเอง ขณะเดียวกันทางการก็คอยปลอบใจว่า จะคืนให้ภายในวัน
นั้นวันที เช่น พลเอกอิน ทรพจน์ (ยศในขณะนั้น) ให้สัมภาษณ์หนังสือพิมพ์ว่าจะคืนให้ภายใน
วันที่ ๒๑ กันยายน ๒๔๘๔ เพราะการยึดครองของทหารหมดความจำเป็นแล้ว แต่เมื่อถึง
วันนั้นความหวังของนักศึกษาก็ยังคงมีคมระยิบระยับได้รับแต่คำปลุกปลอบใจของคนเพื่อความเจริญ
ของประเทศชาติ เพื่อความสงบสุขของประชาชน เป็นความจริงที่เกี่ยว ถ้าเพื่อประเทศชาติ
และประชาชนแล้ว ไม่เพียงแต่กองทัพทุกคนเท่านั้น แม้ชีวิตนักศึกษาที่ยืนสู้สละแทน
ให้ก็ได้ แต่เพื่อเป็นความอดทนเพื่อชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง จึงหวังช่วยอำนาจตนเองแล้ว ความ
อดทนนั้นจะมีประโยชน์อันใดเล่า เพราะมันหมายถึงกองทัพและชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งที่จะ
จะโค่นล้ม แต่กลับต้องทนต่อสภาพการณ์อันขมขื่นอันแสนยากเข็ญ จะต้องอดและจะต้องทน ใคร
เลยจะนั่งอยู่ได้ ความชอบธรรมย่อมเป็นเอกแห่งความปรารถนาของบางชน ที่โค่นล้มความ
ชอบธรรมกลับมีแต่ความอยุติธรรม ที่มันยอมนำแต่ความดีของตนมาสู่ประชาชน อันโลกที่ดี เมื่อ
นักศึกษาคองทัพทุกชน ชาติความชอบธรรมที่ควรโค่นล้ม นักศึกษาที่ต้องเผชิญกับวินาศกรรม

...แต่แล้วเสมือนสายฟ้าฟาดลงมาสู่หัวใจของนักศึกษาทุกคน คือ ข่าวที่กองทัพบก เสนอคณะ
รัฐมนตรีเมื่อวันที่ ๒๕ กันยายน ๒๔๘๔ ขอซื้อสถานที่ของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ด้วยจำนวน
เงิน ๕ ล้านบาท โดยอ้างเหตุผลต่าง ๆ เช่น สถานที่ของมหาวิทยาลัยนี้เคยเป็นของกองทัพ
มาก่อน, เพื่อเป็นที่ตั้งของหน่วยทหาร, เพื่อรักษาความปลอดภัยให้แก่พระบรมมหาราชวัง,
เพื่อป้องกันสถานีรถไฟชานเมือง และเพื่อเป็นที่ตั้งของทหารกรมผสมที่ ๒๑ ซึ่งกลับจากสมรภูมิ
เกาหลี และทางคณะรัฐมนตรีก็แต่งตั้งคณะกรรมการขึ้นชุดหนึ่ง เพื่อพิจารณาเรื่องนี้ คณะ
กรรมการชุดนี้ได้ประชุมลงมติเมื่อวันที่ ๕ ตุลาคม ๒๔๘๔ ตกข้างฝ่ายสถานที่ของมหาวิทยาลัย
ธรรมศาสตร์ให้แก่กองทัพบก แล้วแสดงว่า จะหาสถานที่อื่น เช่น ที่ทุ่งพญาไท หรือบางกะปิ
สร้างสถานที่ของมหาวิทยาลัยให้ใหม่ เมื่อข่าวเผยแพร่ออกมา นักศึกษาขมเข้าใจคิดว่ามันเป็น
กตัญญูที่จะทำลายล้างมหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นแน่แท้ ราคาเพียง ๕ ล้านบาทเท่านั้นหรือที่
ควรคู่กับสถาบันแห่งนี้ และเพียง ๕ ล้านบาทเท่านั้นหรือที่จะสร้างมหาวิทยาลัยขึ้นใหม่
มันหมายถึงการล่มสลายของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ ซึ่งมหาวิทยาลัยแห่งนี้เป็นสถาบันของประชาชน
คงอยู่ได้ก็ด้วยสภาพการณ์อันดีมาจากหยาดเหงื่อของประชาชน ฉะนั้นการจะคงอยู่หรือล่มสลาย

ของสถาบันแห่งนี้ จึงควรแก่การวินิจฉัยของประชาชนเป็นใหญ่ ชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหากมีสิทธิที่จะลงกลางใจได้ไม

...เมื่อโอกาสที่จะร้องขอความเป็นธรรมจากทางรัฐบาลไม่ได้ผล นักศึกษาจึงต้องขอความเป็นธรรมทางสภาผู้แทนราษฎรและวุฒิสภา จากสหายนักศึกษาทางมหาวิทยาลัยและสำนักศึกษาต่าง ๆ ตลอดจนประชาชนโดยทั่วไป ก็ได้รับความเห็นอกเห็นใจ และความร่วมมืออย่างแท้จริงและด้วยความบริสุทธิ์ใจ และแล้ววาระสุดท้ายแห่งการรอคอยความช่วยเหลือของนักศึกษาทุกคนจะลี้มเสีมีได้ไปประวัติแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์นั่นคือ วันที่ ๑๑ ตุลาคม ๒๕๕๔ นายแพทย์ โสภณชิต สมวชิกรัฐสภาผู้แทนราษฎรจังหวัดชลบุรี ได้ตั้งกระทู้ถามคณะรัฐมนตรีเกี่ยวกับเรื่องของมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในที่ประชุมรัฐสภา เพื่อเป็นกำลังใจแก่ท่านผู้นี้ เพื่อสำแดงออกซึ่งความพร้อมเพรียง และเพื่อร้องขอความเห็นอกเห็นใจและความเป็นธรรมจากท่านสมาชิกรัฐสภาผู้ทรงเกียรติ นักศึกษาอันมีจำนวนไม่ต่ำกว่า ๒,๐๐๐ คน พร้อมทั้งสหายนักศึกษาจากสำนักอื่นอีกเป็นจำนวนมาก ได้แยกเรียน ๑ วัน พร้อมใจกันไปรวมชุมนุมรื้อฟื้นผลการอภิปรายควยจิตใจอันเรารอบ ณ รัฐสภา แม่แดงจะรอน แม่เหงื่อจะไหลริน และแม้จะตองทนต่ออาหารมื้อกลางวัน ทุกคนก็ตั้งใจรอฟังผลควยความหวัง แต่จากผลของการอภิปรายควยความหวังก็พลันดับวูบลง เพราะทางการทหารยังยืนยันที่กองใช้สถานที่ของมหาวิทยาลัยต่อไป ควยความสนับสนุน ควยอริยาศรัยไมตรีอันดียิ่งของพลโทสวัสดิ์ ส. สวัสดิ์เกียรติ บุรุษการแทนผู้ประศาสน์การมหาวิทยาลัยในเวลานั้น สู้แล้วหรือเจ้าแม่โคม-สู้แล้วหรือแหงระบอบประชาธิปไตย? สู้แล้วหรือธรรมศาสตร์-สถาบันอันสูงส่งของชาติไทย? สู้แล้วหรือความชอบธรรมที่นักศึกษาควยได้รับ?...

...เมื่อได้รับคำตอบอันแน่นอน นักศึกษาทุกคนทางวันทศใจเป็นอย่างยิ่ง องค์พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงตรัสสั่งสอนว่า ธรรมเป็นอำนาจ เหตุใดจึงกลับแปรผันไปเป็นวาอำนาจเป็นธรรมได้เล่า? แต่เพื่อความชอบธรรมที่ควยได้รับ เพื่อสิทธิและผลประโยชน์อันควรมี และเพื่อสถาบันอันรักยิ่งควยใจ นักศึกษาทุกคนจึงขอยื่นเหยียดสุดจนถึงที่สุด ทางพร้อมใจกันร้องขอหยุดมอดป. พิบัติสงคราม นายกรัฐมนตรี ควยเสียงร่ำร้องของนักศึกษาอันประคังออกมาตอหน้าพระที่นั่งอนันตสมาคมอันศักดิ์สิทธิ์ สักครุจอมพล ป. พิบัติสงครามจึงยอมลงมาจากควย นักศึกษาได้ร้องเรียนถึงความทุกข์ยากที่ได้รับนานาประการ จนในที่สุดจอมพลก็ได้ให้คำมั่นว่า จะคืนให้ทันสมัยการสอบไล่ และแล้วรุ่งอรุณของวันที่ ๕ พฤศจิกายน ๒๕๕๔ หลังจากนักศึกษากลับจากการท่องเที่ยวนครสวรรค์ก็โกลลับเข้ามาสู่โคม-สู่สวรรค์ของชาวธรรมศาสตร์อีกครั้งควยความปรีดาปราโมทย์ใจ

...ถึงแม้ว่าวันที่ ๑๑ ตุลาคมจะล่วงเลยมาครบ ๑ ปีบริบูรณ์ แต่เหตุการณ์ในวันนั้นก็ยังคงประพิ้งจารึกอยู่ในความทรงจำของชาวธรรมศาสตร์ทุกคนอย่างไม่มีวันเลือน เพราะนั่นเป็นการแสดงถึงความเป็แอกภาพของนักศึกษา แสดงถึงความพร้อมเพรียงร่วมมือรวมใจของนักศึกษา แสดงถึงขบวนการอันใหญ่ยิ่งในประวัติศาสตร์ของชาวมหาวิทยาลัย แสดงถึง

ความดำรงคงอยู่ของเจ้าแม่โคมสัญลักษณ์แห่งประชาธิปไตย ถึงแม้นักศึกษาจะไม่มีอาวุธใด ๆ ไม่มีรถถัง ไม่มีปืนกล ฯลฯ แต่ด้วยกำลังใจกำลังกายรวมมือรวมใจกันฟันฝ่าอุปสรรค ชัยชนะก็เป็นของนักศึกษา นั้นย่อมแสดงว่าเหนือสิ่งใด ๆ เหนืออำนาจใด ๆ ในระบอบประชาธิปไตย อันควรแก่การเทอดทูน นั่นคือ ประชาชาติ เราโคมมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ก็มาอีกด้วย การแสดงออกซึ่งประชามติอันเป็นเอกภาพของมวลนักศึกษา วันที่ ๑๑ ตุลาคม จึงเป็นวันในประวัติศาสตร์แห่งการต่อสู้ของนักศึกษาเป็นวันแสดงออกซึ่งประชามติอันเป็นเสียงสวรรค์ในระบอบประชาธิปไตย สมควรที่ชาวธรรมศาสตร์ทุกคนควรระลึกถึงวันที่ ๑๑ ตุลาคมชั่วนิจนิรันดร์...^๑

เหตุการณ์ในวันที่ ๑๑ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๕๔ แสดงให้เห็นถึงพลังของนักศึกษาทั้งชายหญิงที่มีจุดมุ่งหมายร่วมกันในอันที่จะเรียกร้องเพื่อให้โคมซึ่งสิทธิและผลประโยชน์ของพวกเขา อาจกล่าวได้ว่าเป็นการต่อสู้เพื่อสิทธิและผลประโยชน์อันควรมิควรได้ และเพื่อขอความเป็นธรรมข้อที่น่าสนใจอีกประการหนึ่ง คือ การที่นักศึกษาจากทั่วภาคมาใช้ในการกระตุ้นให้เกิดความสามัคคีและกำลังใจในการต่อสู้ร่วมกันอันได้แก่ "ชีวิตเราโคมของเราเอาคืนมา" และ "รวมกันเราอยู่ แยกกันเราตาย"^๒ และในที่สุดการรวมพลังของพวกนักศึกษาก็ประสบผลสำเร็จดังที่พวกเขาต้องการ ซึ่งเป็นผลให้นักศึกษาเกิดความมั่นใจและมีกำลังใจที่จะรวมพลังกันเพื่อปฏิบัติภารกิจต่อไปดังข้อความว่า

...ภารกิจเบื้องหน้าเรานั้นมีมากหลาย และเป็นสิ่งที่เราเองจะหลีกเลี่ยงไม่ได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ภารกิจในการรับใช้ประชาชน สิ่งใดที่เป็นหนามยอกอกประชาชนอยู่ สิ่งนั้นเราควรคิดและช่วยแก้ไข เพราะนักศึกษาก็เป็นประชาชนและเป็นหน่วยหนึ่งของสังคม หน้าที่ของเราต่อสู้สังคมไม่ใช่จะเริ่มขึ้นเมื่อเราสำเร็จการศึกษาแล้ว หากแต่ขณะนี้และทุกขณะ เราต้องสำนึกอยู่เสมอว่า ภาระของพวกเราได้มีขึ้นแล้ว และด้วยพลังสามัคคีเท่านั้นที่จะเป็นอาวุธที่ดีนำพวกเราไปสู่จุดหมายที่ต้องการ นั่นคือ เพื่อ ความยุติธรรม สันติภาพ เอกราช และประชาธิปไตยของประชาชนชาติไทย...^๓

^๑สมาน สุวรรณโชติ, ความสำคัญของวันที่ ๑๑ ตุลาคม, ธรรมศาสตร์ หนังสือพิมพ์สโมสรมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔, หน้า ๕๕ - ๕๖.

^๒บรรณกรแดง, ธรรมศาสตร์, หนังสือพิมพ์สโมสรมหาวิทยาลัย, ๒๕๕๔, หน้า (ก.)

^๓เรื่องเดียวกัน, หน้า (ข.)

อาจด้วยความสำเร็จในการ รวมพลังของนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ฯ ดังกล่าว ตลอดจนจากประวัติความเป็นมาของมหาวิทยาลัยเอง ทำให้นักศึกษาแห่งนี้มีความภาคภูมิใจในสถาบันของตนโดยตระหนักถึงคุณค่าและความสำคัญของคำว่า "ประชาธิปไตย" ดังจะเห็นได้จากข้อความต่อไปนี้

...และเพื่อนนักศึกษาที่รัก มหาวิทยาลัยของเราได้ชื่อว่าเป็นมหาวิทยาลัยประชาธิปไตย เกียรติประวัติของชาวธรรมศาสตร์ รักและห่วงแหนความเป็นประชาธิปไตยของพวกเราที่ผู้ใดคอยดูและป้องกันสิทธิผลประโยชน์และความเป็นธรรมของตนตลอดมา นักศึกษาได้รับความรู้ และเข้าใจหลักประชาธิปไตยโดยการศึกษา ไ้มองเห็นและมีความชัดเจนจากการปฏิบัติขณะ มีชีวิตอยู่ภายในมหาวิทยาลัย ย่อมต้องเป็นภาระหน้าที่จะคองนำเอาสิทธิผลประโยชน์อันถูกต้องทางประชาธิปไตยมาสู่ในเมืองนักศึกษาและเยาวชน นี่ย่อมเป็นภาระหน้าที่ของนักศึกษา ปัจจุบัน ภาระหน้าที่ทางการเมืองและทางประชาธิปไตยมิใช่จำกัดอยู่เพียงในสมาชิกสภาหรือ ผู้มีอายุมาก ๆ แล้วเท่านั้น บทบาทการต่อสู้ ค้นคว้า เพื่อสิทธิผลประโยชน์ ตลอดจนสิทธิเสรีภาพทางการเมืองและทางประชาธิปไตยของนักศึกษา มีความสำคัญที่ไม่อาจมองข้ามได้ นักศึกษาไทยเราได้ค้นคว้าและได้ภาระกิจอันมีเกียรติเหล่านี้แล้วหรือ ขณะนี้เราได้มีบทบาท ต่อสังคมและประเทศชาติ อย่างที่สหายนักศึกษาต่างแดนหวังและเชื่อมั่นในนักศึกษาไทยแล้ว หรือยัง ข้าพเจ้าขอให้นักศึกษาทุกคนช่วยตอบแทนชาติเราด้วย...

ต่อมาการอุดมศึกษาได้เข้ามาเกี่ยวข้องกับการเมืองอีกครั้งหนึ่ง ซึ่งเป็นผลกระทบ สำคัญต่อการเปลี่ยนแปลง คณะผู้บริหารประเทศ คือ รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม ซึ่งบริหาร ประเทศตึกต่อสืบกันมา เป็นเวลานานถึง ๕ ปี ๕ เดือน ๘ วัน^๒ กล่าวคือ ในวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ ทางราชการจัดให้มีการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปซึ่งเป็นการเลือกตั้ง ครั้งที่ ๘ นับตั้งแต่ได้มีการสถาปนาระบอบรัฐธรรมนูญ ปรากฏว่าพรรคเสรีมนังคศิลาของรัฐบาล ขณะการเลือกตั้งครั้งนี้โดยในจำนวนผู้แทนราษฎร ๑๒๐ คน สมาชิกพรรคเสรีมนังคศิลาได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนฯ ๘๓ คน จึงเป็นพรรคที่มีเสียงข้างมากในสภา ส่วนพรรคประชาธิปไตย

^๑ รุ่ง เรื่องธรรม, "ภาระกิจของนักศึกษา กับ สังคม", ธรรมศาสตร์, ๒๔๔๘,

^๒ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๐๐.

ได้รับเลือกเป็นอันดับสอง คือ เป็นสมาชิกสภาผู้แทน ๒๘ คน แต่ปรากฏว่าการเลือกตั้งครั้งนี้ได้
รับการโจมตีวิพากษ์วิจารณ์จากประชาชนรวมทั้งนิสิตนักศึกษาอย่างกว้างขวาง ทั้งที่ ศาสตราจารย์
รอง ต่ยามานนท์ ซึ่งมีความเกี่ยวข้องกับใกล้ชิดกับเหตุการณ์และนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยได้บันทึก
ไว้ว่า

...แต่ประชาชนประนามการเลือกตั้งสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรทั่วไปเมื่อวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์
พ.ศ. ๒๕๐๐ เป็นการเลือกตั้งสกปรกบาง เป็นการเลือกตั้งที่ไม่บริสุทธิ์บาง หรือเป็นการ
เลือกตั้งที่ไม่เรียบร้อยบาง ทั้งนี้เพราะว่าการนับคะแนนเสียงสำหรับจังหวัดพระนครล้นมาก
ของใช้เวลารั้ง ๒ วัน และ ๒ คืน ปรากฏว่ากรีนไฟท์ดับคณกลงก็มีไฟไฟ (บัตรเลือก
ตั้งปลอม) เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้เพิ่มความสนใจของประชาชน ในผลการเลือกตั้งครั้งนี้ ผู้
เขียนได้เห็นนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งไม่มีใครสนใจในการเมืองมาแต่ก่อน ออกสำเนาเอา
เครื่องรับวิทยุกระจายเสียงมาเปิดและคอยสะกดกับรับฟังผลการเลือกตั้งด้วยความเอาใจใส่
อย่างยิ่ง ผลที่สุด การเลือกตั้งก็ปรากฏผลตรงกับความรู้สึกของพรรคเสรีนิยมนักศึกษา
จอมพลแปลก ไขนุสสงคราม และคณะอีก ๒ ท่าน คือ ๑. พลเอกเอก เพ็ชรเลิศ บริษัทพิพททกิจ
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ๒. พลอากาศโทหมื่น มุทาสันทนะ เวชยันตรังสฤษฎ รอง
นายกรัฐมนตรี ๓. พระยาพิชัยธรรมประสิทธิ์ รัฐมนตรีว่าการกระทรวงยุติธรรม ๔. พลเอก
มังกร พรหมโยธี รัฐมนตรีว่าการกระทรวงศึกษาธิการ ๕. พลโทบัญญัติ เทพหัสดิน ณ อยุธยา
รัฐมนตรีว่าการกระทรวงคมนาคม และ ๖. พลเอก หลวงสวัสดิ์ดิเบรยุทธ รัฐมนตรีช่วยว่าการ
กระทรวงวัฒนธรรม ทั้งหมดนี้ได้รับเลือกตั้งเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎรพรรคเสรีนิยมนักศึกษา
จอมพล แปลก โกละแน้มในการเลือกตั้ง ๑๓๕,๖๑๓ คะแนน ส่วนพรรคประชาธิปัตย์ได้ผู้แทน
ราษฎร ๒ คน สำหรับจังหวัดพระนคร คือ นายดวง อภัยวงศ์ และ นาวาโท พระประยูรชวลิตี

...ผู้เขียนได้มีโอกาสใกล้ชิดกับนิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและได้ทราบว่ามี การวิพากษ์วิจารณ์กัน
มากเกี่ยวกับการเลือกตั้งทั่วไป ๒๖ กุมภาพันธ์ ว่าเป็นการเลือกตั้งสกปรก ประกอบกับมี
ข่าวว่า นิสิตนักศึกษา และประชาชนอาจจะเดินขบวนประท้วงรัฐบาล ฝ่ายรัฐบาลคงจะมี
ความวิตกว่าเหตุร้ายอาจจะเกิดขึ้น จึงได้ออกคำสั่งการฉบับที่ ๑ เมื่อตอนเช้าตรู่วันที่
๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ดังนี้ขอความต่อไปนี้

...เนื่องด้วยปรากฏเป็นหลักฐานแน่นอนว่ามีคณะบุคคลบางส่วน และด้วยการส่งเสริมสนับสนุน
ของชาวต่างชาติ กำลังจะก่อวินและดำเนินการร้ายขึ้นภายในประเทศเพื่อให้เกิดความไม่สงบ
เกิดขึ้น แล้วฉวยโอกาสเข้าปกครองประเทศไทยในที่สุด

...ฉะนั้น โดยคำนึงถึงความปลอดภัยของประเทศชาติ ศาสนา และพระมหากษัตริย์เป็นที่ตั้ง
รัฐบาลเห็นเป็นการจำเป็นที่จะต้องดำเนินการป้องกันและปราบปรามการก่อการร้ายนี้โดย
เด็ดขาด จึงขอประกาศให้ประชาชนทราบทั่วไป และขอให้ตั้งอยู่ในความสงบและให้ความ

ไว้วางใจในรัฐบาลแห่งพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ซึ่งจะได้ดำเนินการให้เป็นไปตามรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยและกฎหมายโดยเคร่งครัด

ประกาศมา ณ วันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๐
(จงช่อ) จอมพล ป. พิบูลสงคราม
นายกรัฐมนตรี

...คำแถลงการณ์ฉบับที่ ๑ ไม่สามารถที่จะรักษาสถาบันสงบได้ ในวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ เวลา ๙.๐๐ น. นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยจำนวนหนึ่งได้ชุมนุมกันที่เสาชิงช้า ใหญ่ หนาหอประชุมจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและได้ชักธงแดงครั้งเฝ้า เพื่อเป็นการประท้วงการเลือกตั้งสกปรกและไว้อาลัยแก่ระบอบประชาธิปไตย เพื่อระงับเหตุการณ์ที่จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ผู้บัญชาการทหารบก พร้อมควย พลโท ถนอม กิตติขจร และพลตรี ประกาศ จารุเสถียร ได้ไปปราศรัยแก่นิสิตที่หอประชุมมหาวิทยาลัยชี้แจงให้ช่วยกันรักษาสถาบัน สงบ และก็เป็นทีพอใจแก่นิสิตซึ่งได้แยกย้ายกันออกจากหอประชุมมหาวิทยาลัยกลับไปยังคณะ ของตน...

ในระหว่างนั้น รัฐบาลได้ประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน และรัฐบาลได้ตั้ง จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์ รัฐมนตรีช่วยว่าการกระทรวงกลาโหม และผู้บัญชาการทหารบก เป็นผู้บัญชาการฝ่ายทหาร มีอำนาจสั่งใช้กำลังกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และตำรวจได้อย่างเด็ดขาด

ศาสตราจารย์รอง ได้บันทึกเหตุการณ์ในวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ต่อไปว่า

...ในวันที่ ๒ มีนาคม ที่มีเหตุการณ์ที่น่าตื่นเต้นเกิดขึ้น เวลาเที่ยงเศษ นิสิต นักศึกษาและ ประชาชนได้ไปประชุมที่กระทรวงมหาดไทย และได้เสนอขอเรียกร้องให้รัฐบาลยกเลิก สถานการณ์ฉุกเฉิน ประกาศการเลือกตั้งวันที่ ๒๒ กุมภาพันธ์ เป็นโมฆะ ขอให้นิสิตนักศึกษา เป็นกรรมการมีคะแนนในการเลือกตั้ง และขอให้สอบสวนลงโทษผู้กระทำผิดในการเลือกตั้ง แดกระทรวงมหาดไทยไม่พิจารณาขอเรียกร้องดังกล่าว กลับถึงเวลาประมาณ ๑๗.๐๐ น. นิสิต นักศึกษาและประชาชนหลายพันคน ได้เดินขบวนจากท้องสนามหลวงไปตามถนนราชดำเนิน ผ่านอนุสาวรีย์ประชาธิปไตยและข้ามสะพานม้าวางไปสู่นำเนียบรัฐบาล เพื่อให้ขอประกาศ การเลือกตั้งทั่วไปเป็นโมฆะ ฝ่ายจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ได้ออกตรวจการเดินขบวนด้วยตนเอง และสั่งบรรดาทหารและตำรวจให้ตรึงขบวนนิสิตนักศึกษาและประชาชนไว้พร้อมกับกำชับว่า "อย่าทำร้ายประชาชนเป็นต้นหากจนกว่าจะได้รับคำสั่งจากข้าพเจ้า" ทหารและตำรวจได้

ปฏิบัติตามคำสั่งนี้โดยเคร่งครัด แม้พวกเคินชวอนบางคนได้ใช้กลอนธิดและสิ่งของอื่น ๆ ข้างๆ
เมื่อฟังประณตทำเนียบรัฐบาลเขาไปพบ จอมพลแปลก พิบูลสงคราม ปรากฏว่าทหารสารวัตรและ
ตำรวจที่รักษาการณ์ ตลอดจนประชาชนได้รับบาดเจ็บหลายคน จอมพลแปลก พิบูลสงคราม
ได้กล่าวคำปราศรัยชี้แจงเหตุผล ที่จะต้องรักษาความสงบของบ้านเมืองโดยประกาศสถานการณ์
ฉุกเฉิน พร้อมกันนั้นบรรดาทหารและตำรวจรวมมือกัน เพื่อป้องกันทำเนียบรัฐบาลอย่างเข้มแข็ง
ตามคำสั่งของผู้นับราชการฝ่ายทหาร ยังผลให้ผู้ที่เคินชวอนสลายไปในเวลาประมาณ ๒๐.๐๐ น.
เพราะว่าผู้นับราชการฝ่ายทหารได้จัดการกับพวกเคินชวอนไปอย่างรวดเร็ว จึงจะเห็นได้จากข้อ
ความต่อไปนี้

...การปฏิบัติการปราบปรามต่อผู้เคินชวอนประหว่งรัฐบาลในครั้งนั้น ผู้นับราชการฝ่ายทหารได้
กระทำไปโดยนุมนวลไปกระทบกระเทือนใจทั้งทางรัฐบาลและประชาชน เพราะเห็นว่าการ
กระทำควมการเคินชวอนของเหล่านักศึกษาและประชาชนในครั้งนั้นเป็นการแสดงออกซึ่งมดี
มทัศน์ และเป็นประชาธิปไตยโดยแท้จริง แต่เพื่อมิให้เหตุการณ์ลุกลามถึงขนาดต่อไป ผู้นับรา
การฝ่ายทหาร ก็ได้เผ่าวังวอนให้ประชาชนได้อยู่ในความสงบ แต่จะมีการเคินชวอนเพื่อ
แสดงประชามติตามแบบอย่างของประชาธิปไตยก็ให้กระทำได้ แต่ขอให้เคินชวอนอย่างสงบ อย่า
ก็คขวางทางจราจร และก่อเหตุร้ายอื่น ๆ ขึ้น ทั้งนี้เพื่อป้องกันมิให้มีมือที่สามเข้ามาแทรกแซง
ซึ่งจะกระทำให้ประชามติของประชาธิปไตยของเราเสียไป ซึ่งในบางครั้งเมื่อนิสิตนักศึกษาจะ
มีการเคินชวอนกันไปให้ทองสนามหลวง ผู้นับราชการฝ่ายทหารก็ได้ส่งสารวัตรทหารไปช่วยให้
ความคุ้มครองเป็นอย่างดีอีกด้วย ความนุมนวลที่ปฏิบัติต่อประชาชนผู้เคินชวอนควมดีเช่นนี้ ทำ
ให้ประชาชนทั้งหลายเกิดศรัทธาในตัวจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ขึ้นเป็นครั้งแรก ทั้งเสียงประชา
ชนและหนังสือพิมพ์ต่างเกิดเกียรติและให้ความนิยมเลื่อมใส และความคลั่งแค้นวายุนั้นก็เหือด
หายไปจากประชาชนโดยรวดเร็ว จนในที่สุด รัฐบาลก็สามารถประกาศยกเลิกภาวะฉุกเฉินได้
เมื่อ ๑๔ มีนาคม ๒๕๐๐ และให้ยุบเลิกตำแหน่งผู้นับราชการฝ่ายทหาร ในคำกล่าวคำสุดท้ายที่ผู
นับราชการฝ่ายทหารได้กล่าวต่อประชาชนทางวิทยุกระจายเสียงทั่วประเทศ ซึ่งทำให้ประชาชน
ทั้งหลายจดจำไว้มีวลีไม่กี่คือ "พบกันใหม่ เมื่อชาติต้องการ"...

ภายหลังการยกเลิกสถานการณ์ฉุกเฉินแล้ว พรรคเสรีมนังคศิลาได้กลับมาเป็นรัฐบาล
อีกครั้งหนึ่ง โดยมีจอมพล ป. พิบูลสงครามเป็นนายกรัฐมนตรี แต่เป็นไม่ได้นานก็ถูกจอมพลสฤษดิ์
ธนะรัชต์ทำการรัฐประหารสำเร็จในวันที่ ๑๖ กันยายน พ.ศ. ๒๕๐๐

จะเห็นได้ว่าบทบาทของสถาบันอุดมศึกษาในครั้งนี้ที่เห็นได้ชัดคือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ซึ่งตามปกตินิสัยของมหาวิทยาลัยแห่งนี้ไม่สู้สนใจในการเมืองนักและมักมีท่าที่เป็นฝ่ายสนองนโยบาย

ของรัฐบาลเสมอมาคล้ายแสดงความสนใจทางการเมืองอย่างจริงจังถึงกับเป็นผู้นำในการแสดงความไม่พอใจต่อการกระทำของรัฐบาลในการเลือกตั้งวันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๐๐ โดยการแสดงปฏิกิริยาประท้วงต่าง ๆ ดังปรากฏในบันทึกของ ศาสตราจารย์รอง ซึ่งเป็นผู้บริหารสำคัญคนหนึ่งของมหาวิทยาลัยและมีความเกี่ยวข้องกับกิจกรรมของนิสิตจุฬาฯ ดังกล่าวมาแล้ว การประท้วงดังกล่าวได้ส่งผลให้รัฐบาลประกาศสถานการณ์ฉุกเฉิน บรรดานิสิตนักศึกษาจึงเป็นผู้นำในการเดินขบวนเพื่อแสดงประชามติตามแบบอย่างของประชาธิปไตยประท้วงการกระทำที่ไม่เป็นธรรมของรัฐบาล การกระทำของนิสิตนักศึกษาและประชาชนในครั้งนั้นนับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้จอมพลสฤษดิ์ ๓๓ ธันวาคม ได้ก้าวขึ้นมาสู่ความนิยม เลื่อมใสศรัทธาของประชาชนชาวไทยอย่างรวดเร็ว และเป็นหนทางไปสู่การก้าวขึ้นมาสู่ความเป็นผู้นำในการบริหารประเทศต่อไปอย่างมั่นคง^๑ ดังข้อความว่า

...การที่จอมพลสฤษดิ์ ๓๓ ธันวาคม ได้รับแต่งตั้งเป็นผู้นำการฝ่ายทหารเพื่อปราบการเดินขบวนของนิสิต นักศึกษาและประชาชนที่พึ่งกระทำเนิยรัฐบาลเมื่อวันที่ ๒ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๐๐ ควบคู่กันไว้ มีผลทำให้ประชาชนบังเกิดความเลื่อมใสศรัทธาในจอมพลนี้ต่อมาท่านก็นำบ้านเมืองกลับสู่สภาพปรกติ หากประชาชนมีเรื่องร้องทุกข์อย่างไร ก็ให้ทำเป็นหนังสือถึงท่าน โดยนำไปทิ้งในตู้รับเรื่อง รวบรวมทุกข ซึ่งใจรักทำไว้เป็นพิเศษและตั้งอยู่ที่อนุสาวรีย์ประชาธิปไตย...^๒

อย่างไรก็ดี อาจสรุปได้ว่า การศึกษาระดับอุดมศึกษาในช่วงนี้ได้มีส่วนผลักดันให้นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผลผลิตสำคัญของการอุดมศึกษามีบทบาทในการพัฒนาทางการเมืองไทยในประเด็นของการเป็นผู้นำในการแสดงออกซึ่งประชามติของปวงชนชาวไทยในกรุงเทพฯ ต่อการกระทำที่ไม่เป็นประชาธิปไตยอย่างแท้จริงของรัฐบาลเป็นผลให้เกิดวิกฤตการณ์ทางการเมืองซึ่งมีส่วนทำให้รัฐบาลจอมพล ป. พิบูลสงคราม มีฐานะอ่อนแอ ไม่มีเสถียรภาพทางการเมือง อันมีผลกระทบต่อการเมืองของไทย โดยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงผู้บริหารประเทศใหม่ แต่แม้กระนั้นก็ตามการปกครองของไทยก็อยู่ภายใต้การบริหารของรัฐบาลฝ่ายทหารอยู่นั่นเอง ดร. ชัยอนันต์ สมุทรวณิช ได้วิจารณ์เกี่ยวกับบทบาทของนิสิตนักศึกษาซึ่งมีผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทยที่น่าสนใจ ดังนี้

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเกม, หน้า ๒๓๒.

^๒ รอง ศยามานนท์, เรื่องเกม, หน้า ๓๔๔.

...ผู้ที่มองย้อนหลังไปถึงครั้งเมื่อ จอมพล ป. พิบูลสงคราม สันอำนาจ อาจระลึกด้วยความ
 ยินดีว่า มติของนักศึกษาและประชาชนที่แสดงออกในการคัดค้านการเลือกตั้งสกปรกเมื่อถึง
 พุทธกาล ทำให้รัฐบาลตราใต้ออกยกเลิกไป แต่ผู้ที่มองปัญหาเรื่องมติมหาชนของไทยนา
 จะถามตัวเองเสียก่อนว่า ถ้ามติมหาชนครั้งนั้นไม่มีเจตนาไปพองกับความรู้สึกไม่พึงพอใจใน
 หมู่อำนาจทางการเมืองที่ขาดผลประโยชน์ไปในหมู่นั้นแล้ว รัฐบาลของจอมพล ป. พิบูล
 สงครามจะล้มถอนได้หรือไม่ หากจอมพลสฤษดิ์ พลเอกเผ่า ศรียานนท์ และจอมพล ป.
 พิบูลสงคราม ยังคงรวมผลึกกำลังกันติด มีความเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันแล้ว การเลือกตั้งที่
 สกปรกจะเป็นสาเหตุเดียวที่ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงรัฐบาลได้หรือไม่...^๑

ปรากฏว่าในสมัยจอมพลสฤษดิ์ ๓๓ รัชต์ เป็นนายกรัฐมนตรี รัฐบาลได้เข้าควบคุม
 การอุดมศึกษาอย่างใกล้ชิดมากยิ่งขึ้น โดยมีการตราพระราชบัญญัติสภาการศึกษาแห่งชาติ พ.ศ.
 ๒๕๐๒ ไว้บังคับแทนพระราชบัญญัติสภามหาวิทยาลัยแห่งชาติ พ.ศ. ๒๔๙๙ สภาการศึกษาแห่งชาติ
 ซึ่งเป็นนายกรัฐมนตรีเป็นประธาน มีหน้าที่เกี่ยวกับมหาวิทยาลัย คือ^๒

๑. ควบคุมและบริหารกิจการของมหาวิทยาลัย
๒. พิจารณางบประมาณประจำปีของมหาวิทยาลัย
๓. พิจารณาจัดตั้ง ยุบรวม และเลิกคณะมหาวิทยาลัย
๔. อนุมัติการจัดตั้ง ยุบรวม และเลิกคณะหรือแผนกวิชาในมหาวิทยาลัย
๕. พิจารณาและให้ความเห็นชอบการวางหลักสูตรในมหาวิทยาลัย

รัฐบาลได้ออกร่างบังคับบัญชามหาวิทยาลัยไปสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรีตามพระราช
 บัญญัติ บรรดาอาจารย์และเจ้าหน้าที่ของมหาวิทยาลัยเป็นข้าราชการสังกัดสำนักนายกรัฐมนตรี
 งบประมาณประจำปีของมหาวิทยาลัยได้รับยอดงบประมาณของสำนักนายกรัฐมนตรีตามโครงการที่
 สภาการศึกษาแห่งชาติและสภาเศรษฐกิจแห่งชาติเสนอมา

นอกจากนี้ รัฐบาลได้ขยายการอุดมศึกษาไปยังต่างจังหวัดด้วย คือมีการจัดตั้ง
 มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และมหาวิทยาลัยขอนแก่นตามลำดับ

^๑ชัยอนันต์ สมุทวณิช, "อุดมการณ์กับความเป็นจริงในการเมืองไทย", หน้า ๓๐.

^๒รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๓๗๑.

จะเห็นได้ว่าการศึกษาระดับอุดมศึกษาในช่วงนี้อยู่ภายใต้การควบคุมอย่างใกล้ชิดของรัฐบาล เป็นผลให้สถาบันอุดมศึกษาขาดเสรีภาพทางการศึกษาและความคล่องตัวในการบริหารของตนเอง การตัดสินใจและระเบียบปฏิบัติงานต้องขึ้นอยู่กับรัฐบาลเป็นสำคัญ ซึ่งเรื่องนี้จะเห็นได้อย่างชัดเจนในเรื่องที่เกี่ยวกับเสรีภาพของมหาวิทยาลัยในแม่ที่ ๔

ด้วยเหตุที่รัฐบาลเข้าไปควบคุมการศึกษาอย่างใกล้ชิด ประกอบกับจอมพลสฤษดิ์ ใช้มาตรการเด็ดขาดในการบริหารประเทศ จึงน่าจะเป็นผลสำคัญที่ทำให้การอุดมศึกษาไม่แสดงความเคลื่อนไหวทางการเมืองให้ปรากฏอย่างเด่นชัด การอุดมศึกษาในช่วงนี้ทำหน้าที่ในการป้อนแรงงานทาง "มันสมอง" ให้แก่รัฐบาลเป็นสำคัญ เพราะดังที่กล่าวมาแล้วในแม่ที่ ๓ ว่า จอมพลสฤษดิ์พยายามระดมกำลังคนเข้ามาช่วยในการบริหารประเทศโดยไม่จำกัด เฉพาะกำลังทางทหารแต่อย่างเดียว ปรากฏว่าสมัยนี้เป็นสมัยที่นักวิชาการจากมหาวิทยาลัยได้รับเชิญจากรัฐบาลเข้ามาร่วมงานมากกว่ารัฐบาลอื่น ๆ ที่ผ่านมาในช่วงหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. ๒๔๗๕ นอกจากนี้การที่ประเทศเริ่มมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติอย่างเป็นทางการเป็นระเบียบแบบแผนเป็นครั้งแรก จึงทำให้ผลผลิตจากสถาบันอุดมศึกษาเป็นแรงงานที่ประเทศชาติต้องการอย่างยิ่ง

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

คงได้กล่าวมาแล้วว่าในช่วงที่ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ มีอำนาจทางการเมือง (พ.ศ. ๒๕๐๐ - ๒๕๐๓) นั้น รูปแบบของการพัฒนาทางการเมืองซึ่งพอจะมีอยู่บ้างได้ถูกทำลายลงอย่างสิ้นเชิง พร้อมกับการทำลายกลุ่มแห่งอำนาจอื่น ๆ ที่ต่อต้านฝ่ายรัฐบาลโดยการใช้อำนาจการปกครองอย่างเต็มภาค โดยคณะกรรมการไซเบอร์ ๓๗ ซึ่งให้อำนาจอย่างเต็มที่ต่อจอมพลสฤษดิ์ ในการลงโทษผู้กระทำผิดความผิดต่าง ๆ ถึงขั้นให้มีการตัดสินประหารชีวิตโดยไม่ฟ้องผ่านกระบวนการยุติธรรม ประกอบกับบุคคลิกส่วนตัวของจอมพลสฤษดิ์ ซึ่งเป็นคนเก็บรักษาเครื่องขามคนแบบดั่งไม้ค้ำคานที่แท้จริง^๑ จึงเป็นเหตุให้บุคคลกลุ่มต่าง ๆ เกรงกลัวในอำนาจไม่กล้าแสดงความคิดเห็นวิพากษ์วิจารณ์อย่างเปิดเผย ซึ่งรวมถึงบรรดานักศึกษานักนิสิตในสถาบันอุดมศึกษาต่าง ๆ ที่ออกมาคัดค้านได้เคยแสดงบทบาททางการเมืองอยู่บ้างดังที่กล่าวมาแล้ว โจเซฟ ฟิชเชอร์ (Joseph Fischer) ได้กล่าวถึงนักศึกษามหาวิทยาลัยของไทยไว้ในหนังสือ *Universities in Southeast Asia* ว่า

...ตลอดเวลาที่ผ่านมาก นักศึกษา (มหาวิทยาลัยนี้) ถูกข่มขู่และอยู่ในระเบียบวินัยอันดี สมาคมนักศึกษามิได้มีบทบาทสำคัญต่อชีวิตในมหาวิทยาลัยแต่อย่างใด และกิจกรรมทางการเมืองก็ไม่มี กิจกรรมที่น่าตื่นเต้นที่สุดในชีวิตนักศึกษา ก็คือ การแข่งขันฟุตบอลประจำปีกับอีกมหาวิทยาลัยหนึ่ง...^๒

อาจแบ่งพื้นฐานของสภาพการณ์ที่นำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองครั้งสำคัญในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๒ ดังนี้

๑. การดึงแก่อำนาจของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และความตื่นตัวทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๓๑.

^๒ Joseph Fischer, *Universities in Southeast Asia*, p. 97

อ้างถึงใน บทนำ, "บทบาทของนิสิตนักศึกษาในสังคม", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา, ฉบับที่ ๑ มกราคม ๒๕๑๐, หน้า ๕ - ๖.

หลังจากที่จอมพลสฤษดิ์ ๓๓ รัชต์ ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว จอมพลถนอม กิตติขจร ทายาท
 ทางการเมืองได้เป็นนายกรัฐมนตรีสืบต่อมา นิสิตนักศึกษาที่เริ่มแสดงบทบาททางการเมืองอีกครั้งหนึ่ง
 และปริมาณการแสดงออกค่อย ๆ เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ทั้งนี้อาจเป็นเพราะพวกนิสิตนักศึกษาดูถูกคัม
 ลจามกิดและการแสดงออกมานาน ประกอบกับจอมพลถนอมเอง เป็นผู้ไม่ยึดถือลัทธิขงจื้ออันแอ
 และไม่นิยมชาติในการปกครองเท่ากับจอมพลสฤษดิ์^๑

ปรากฏว่าตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๔ เป็นต้นมา นิสิตนักศึกษามีความตื่นตัวกระตือรือร้นในการที่
 จะมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาของประเทศชาติมากขึ้น บรรดานิสิตนักศึกษาได้เริ่มมีบทบาทในสังคมที่
 มากขึ้น ทั้งปรากฏในรูปของการจัดกลุ่มอาสาสมัคร หรือจัดกลุ่มสัมมนากันอย่างคึกคัก^๒ ซึ่งนอกจาก
 ปรากฏในรั้วมหาวิทยาลัยเดียวกันแล้ว ยังปรากฏกิจกรรมการร่วมมือกันระหว่างสถาบันอุดมศึกษาด้วย
 ทั้งในกลุ่มสัมมนา ระหว่างสถาบัน ระหว่างนักศึกษารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์กับนิสิตรัฐศาสตร์
 จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มสัมมนา ระหว่างสถาบันดังกล่าวถือกำเนิดขึ้นเนื่องจาก

... ทั้งนี้เรื่องเดิมมีอยู่ว่าความคิดที่จะจัดแลกเปลี่ยนความคิดเห็น และวิชาการระหว่าง
 สถาบันนั้น เกิดขึ้นจากความคิดของอาจารย์เสน่ห์ จามริกกับอาจารย์สมศักดิ์ ชูโต ที่ปรารถนา
 จะให้คนในระบอบการศึกษาเดียวกันได้มีโอกาสเข้ามาใช้ชีวิตคลุกคลีร่วมกัน เพื่อจะได้มีการ
 แลกเปลี่ยนความรู้ความคิดซึ่งกันและกัน หากแต่หาความคำวใจของอาจารย์ทั้งสองคงค้างอยู่
 เป็นเวลาหลายปี จนกระทั่งเมื่อปีที่แล้วจากการจัดให้มีการสัมมนา ระหว่างอาจารย์ผู้อยู่ในวง
 วิชาการ ซึ่งคณะรัฐประศาสนศาสตร์ได้จัดให้มีขึ้นที่หอประชุมเล็ก มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ จาก
 นั้นเป็นต้นมา ความตื่นตัวในทางวิชาการของบรรดานิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ก็ได้
 เกิดขึ้นทั้งเรามีการจัดกลุ่มสัมมนาภายในของคณะรัฐศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์และโททรวาทาง
 คณะเศรษฐศาสตร์นั้น ขณะนี้ได้มีนักศึกษากลุ่มหนึ่งได้ยื่นเรื่องราวขอจัดตั้งกลุ่มสัมมนาภายในคณะ
 ขึ้น หากแต่ได้ประสบอุปสรรคบางประการ ทำให้ยังไม่อาจจัดตั้งได้สำเร็จ

... สำหรับนักศึกษาในคณะอื่น ๆ คาดว่า คงจะได้มีการจัดตั้งกันขึ้น ในโอกาสต่อไป ส่วนทาง
 ภาคนิสิตของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ที่มีความตื่นตัวในทางนี้ รู้สึกว่าจะมีน้อยกว่าที่

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๓๒.

^๒ เทียม อรรถวิเศษสุข, "กลุ่มสัมมนา ระหว่างสถาบัน", สังคมศาสตร์ปริทัศน์
 ฉบับนิสิตนักศึกษา ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑, ๒๕๐๕.

เทียม เป็นนักศึกษาคณะรัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อยู่ในขณะที่กำลัง
 เขียนบทความนี้

ธรรมชาติศาสตร์ ทั้งนี้คงจะเป็นเพราะ ระบบการบริหารการปกครองที่จุฬาฯ แคล้งต่างไปจากที่
 ธรรมชาติศาสตร์ จึงทำให้มีสัดส่วนใหญ่ ตกอยู่ในลักษณะ Conservative ผู้เช่นโคทราม
 จุฬาคณาจารย์ กมล สมวิเชียร ว่า จุฬาฯ บรรดาอาจารย์และผู้บริหารมหาวิทยาลัย ล้วนมุ่ง
 ส่งเสริมให้บัณฑิตมีความทันสมัยและกระตือรือร้นในเรื่องเหล่านี้ แต่มีลิสต์ของจุฬาฯ เอง กลับ
 ไม่สนใจ ในทางตรงข้าม ที่ธรรมชาติศาสตร์ บรรดานักศึกษา เป็นพวกหัว Progressive
 พยายามที่จะมีบทบาท และกระตือรือร้นอยู่ตลอดเวลา หากแต่ระบบการบริหารของธรรมชาติศาสตร์
 บรรดาผู้บริหาร พยายามกดนักศึกษาลงไว้ จึงทำให้จุฬา-ธรรมชาติศาสตร์ ผลสุดท้าย ไม่ก้าวไปอย่าง
 เท่าที่ควร

...แต่เป็นที่น่ายินดีที่ว่า ในขณะนี้ นิสิตจุฬาฯ และนักศึกษาธรรมชาติศาสตร์ ซึ่งกำลังเริ่มต้นไปใน
 ทางที่เป็นนิมิตดี กล่าวคือ คุยกการส่งเสริมของอาจารย์ทั้งสองท่านที่กล่าวนามข้างต้น ทำให้
 นิสิตนักศึกษาทั้งสองสถาบันได้เริ่มจับกลุ่มกัน เพื่อแลกเปลี่ยนความรู้ ความคิดเห็น และวิชา
 การระหว่างกัน ซึ่งเราเรียกกันว่า "กลุ่มสัมมนาระหว่างสถาบัน" โดยจัดให้มีการพบปะกัน
 ทุกวันเสาร์ ที่ห้องประชุมคณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย การจัดหัวข้ออภิปรายและ
 การดำเนินงานล้วนทุกอย่าง เป็นบทบาทของนิสิตนักศึกษาทั้งสิ้น เป็นที่หวังในหมู่พวกเรา
 ว่า ในวันข้างหน้า กลุ่มสัมมนาระหว่างสถาบันคงจะไต่ขยายกว้างขวางออกไปถึงทุก ๆ สถาบัน

...เหตุผลของการจัดตั้งกลุ่มสัมมนาระหว่างสถาบันครั้งนี้ นอกจากจะมีจุดมุ่งหมายเพื่อวัตถุประสงค์
 ประสงค์ในการสร้างสรรค์บรรยากาศทางวิชาการแล้ว จุดมุ่งหมายที่ยิ่งใหญ่อันเป็นหลักการ
 ของกลุ่ม ก็คือ เพื่อที่จะฝึกฝนให้นิสิตนักศึกษาได้ตระหนักถึงความรับผิดชอบ เป็นความรับผิดชอบ
 ในทุกสิ่งทุกอย่าง ที่เกี่ยวข้องกับตัวนิสิตนักศึกษาเอง ทั้งนี้เพราะว่า จากประสบการณ์ที่เป็นอยู่
 ในขณะนี้ บรรดาผู้ที่สำเร็จปริญญาออกไป ส่วนใหญ่ ล้วนหลงใหลปริญญาบัตร ซึ่งเป็นเพียง
 กระดาษแผ่นเดียว จริงอยู่ ปริญญาบัตรเป็นเครื่องรับรองความรู้ ว่าผู้นั้นได้สำเร็จการศึกษา
 อบรมมาจากมหาวิทยาลัย แต่ปริญญาบัตรหาใช่ตราบัพติศมาที่จะรับรองในตัวบุคคลผู้นั้นไม่ ความ
 สำคัญในความรับผิดชอบต่างหาก ที่เป็นตราบัพติศมาแท้จริง เพราะฉะนั้น เราจะเห็นว่า
 บัญชีของเรานี้ในขณะนี้ ส่วนใหญ่ยังขาดความสำนึกในความรับผิดชอบ การมีกลุ่มสัมมนา
 ระหว่างสถาบัน จึงหมายถึงว่า เป็นวิธีการอันหนึ่ง ที่จะส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษา ได้มีความ
 สำนึกในความรับผิดชอบ เพื่อการเป็นบัณฑิตที่สมบูรณ์

...การสัมมนาระหว่างสถาบัน ไม่แต่จะเป็นเวทีแสดงความคิดเห็นความอ่าน และแลกเปลี่ยน
 ทัศนะระหว่างคนที่มีการศึกษาในวิชาแขนงเดียวกัน หากยังเป็นวิธีการ ที่จะรวมปัญญาชน
 ในสาขาวิชาที่หลากหลายแขนง หลายประเภทให้เข้ามารวมมีส่วนร่วมในความคิดและวิชาการ
 ของคนต่างแขนงอีกด้วย ลำพังการหมกมุ่นอยู่แต่กับตำรับตำรา หาใช่เป็นวิถีทางสร้างปัญญา
 ไม่ อาจจะได้ผลบ้าง ที่ไปชุลกอยู่กับตำรา แต่หาใช่ไม่ได้ทำให้ทัศนะของผู้นั้นกว้างไกลหรือ
 หนักแน่น เหตุการณ์ของวิชาการสมัยใหม่เลย ทั้งยังจะเป็นการฝึกให้เป็นคนใจแคบ ไม่ยอมรับ
 รู้ความคิดเห็นของคนอื่น เป็นการปิดประตูให้กับสังคม จึงการจัดกลุ่มสัมมนาระหว่างสถาบัน

จะช่วยในเรื่องนี้ไ้มาก เพราะไม่ใช่แค่เป็นการสร้างให้นิสิตนักศึกษา มีความคิดแตกฉาน แต่
ยังสร้างให้นิสิตนักศึกษา มีความใจกว้าง พร้อมที่จะรับฟังความคิดเห็นของคนอื่น ซึ่งจะเป็น
รากฐานของการบุกเบิกไปสู่ประตูแห่งประชาธิปไตย...

จะเห็นได้ว่าการก่อตั้งกลุ่มสัมมนาระหว่างสถาบันดังกล่าว ซึ่งเป็นกิจกรรมของนิสิต
นักศึกษาได้รับความร่วมมือทั้งจากอาจารย์ผู้มีความคิดเห็นก้าวหน้าและจากนิสิตนักศึกษาโดยเป็น
ความคิดริเริ่มของอาจารย์ แต่ความคิดริเริ่มดังกล่าวต้องค้างอยู่หลายปี (ดังปรากฏอยู่ในบทความ)
ก็น่าจะเป็นเพราะสาเหตุมาจากการปกครองในระบบเผด็จการทางทหารที่เข้มงวดของจอมพลสฤษดิ์
ธนะรัชต์ ดังกล่าวมาแล้วจนเมื่อจอมพลสฤษดิ์ ถึงแก่อสัญกรรมแล้ว ความคิดริเริ่มดังกล่าวจึงได้
เป็นผลในทางปฏิบัติอย่างจริงจัง การก่อตั้งกลุ่มดังกล่าวไม่เพียงแต่เป็นการฝึกให้นิสิตนักศึกษาได้
มีความรู้ ความเชื่อมั่นในตนเอง และมีวิจารณ์อย่างเปิดเผย ยังเป็นการฝึกให้นิสิตนักศึกษารู้จักใช้ความคิด
ใช้เหตุผล กล่าวแสดงออกซึ่งความคิดวิพากษ์วิจารณ์ และสำนึกในความรับผิดชอบต่อส่วนรวม ซึ่ง
นับว่าเป็นการจำเป็นต่อการพัฒนาประเทศอย่างยิ่งประการหนึ่ง ในขณะที่ประเทศชาติยังขาดนักคิด
นักประพันธ์ ผู้บุกเบิกในความคิดริเริ่มใหม่ ๆ ตลอดจนขาดผู้ที่ยอมอุทิศตนเองเพื่อประโยชน์ต่อส่วน
รวมอย่างจริงจัง

ในขณะเดียวกันนั้น ได้มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มกิจกรรมของนักศึกษาคณะเศรษฐศาสตร์
มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในชื่อกลุ่มเศรษฐกรรม โดยได้รับการสนับสนุนตั้งชื่อกลุ่มจากคณะคึกคะ
เศรษฐศาสตร์ กลุ่มนี้มีวัตถุประสงค์ที่สำคัญ ๒ ประการ คือ^๑

๑. เพื่อส่งเสริมทัศนคติของนักศึกษาให้กว้างขวาง มีการถกเถียงและวิเคราะห์ปัญหา
ของสังคมโดยไร้อคติไตร่ตรอง เพื่อให้ตระหนักถึงหน้าที่ของตนที่จะมีต่อสังคมในอนาคตอันใกล้
๒. เป็นเวทีแลกเปลี่ยนทัศนะระหว่างนักศึกษา และอาจารย์กับผู้อื่น เพื่อส่งเสริมให้
นักศึกษากล้าคิด กล้าพูด กล้าทำ และกล้ารับผิดชอบในสิ่งที่ถูกต้อง

^๑ เทียม อรรถวิฑูริยะสุข, เรื่องเดิม.

^๒ ประสงค์ บุญพิบูลย์พงษ์, "กลุ่มเศรษฐกรรม", อนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ ๒๕๑๓,
ไม่ปรากฏหน้าและแหล่งตีพิมพ์.

ในระยะแรกคือใน พ.ศ. ๒๕๐๘ มีกิจกรรมในรูปของการอภิปราย ถกเถียงปัญหาแบบที่เรียกกันว่า "สภาภาพ" แต่ไม่ได้ผลเท่าที่ควร เพราะนักศึกษส่วนใหญ่ยังซื่อาย ไม่กล้าพูด กลัวคนหัวเราะเยาะในความโง่เขลาของตน^๑ ต่อมาระหว่างปี พ.ศ. ๒๕๐๘ ถึง พ.ศ. ๒๕๑๒ กลุ่มเสรีธรรมได้จัดกิจกรรมในรูปอภิปรายและปาฐกถาบ้างเป็นครั้งคราว จนถึงปี พ.ศ. ๒๕๑๓ ปรากฏว่ากลุ่มเสรีธรรม

...เป็นกลุ่มที่สมบูรณ์ที่สุดเท่าที่มีมา เพราะมีการคัดเลือกตำแหน่งผู้ดำเนินงานทุกคนอย่างดี การดำเนินงานทุกครั้งได้ประสบความสำเร็จอย่างดียิ่ง จนทำให้ชื่อของกลุ่มเสรีธรรม คณะเสรีธรรมศาสตร์เป็นที่รู้จักกันอย่างแพร่หลายอย่างมากทั้งในและนอกมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพราะการดำเนินงานเน้นหนักไปทั้งในรูปอภิปรายในแบบสภาภาพ และอภิปรายแบบเรียน เฉลียวหูทรงคุณวุฒิมาอภิปราย ซึ่งได้ผลเป็นที่น่าพอใจอย่างยิ่ง...^๒

หัวข้อของการอภิปรายเป็นไปในลักษณะที่เกี่ยวข้องกับปัญหาทั้งทางด้านเศรษฐกิจ สังคม และการเมืองที่ชาวไทยต้องเผชิญอยู่ในขณะนั้น เช่น "ฐานะทางเศรษฐกิจของไทยพอที่จะทำสงครามได้หรือไม่" "เสรีภาพกับการร่าง พ.ร.บ. การพิมพ์" "เราจะช่วยปฏิรูปชีวิตชาวนาให้ก้าวหน้าได้อย่างไร" และ "ภัยของคนเมืองหลวง" เป็นต้น

จะเห็นได้ว่ากิจกรรมของกลุ่มเสรีธรรมแสดงความกระตือรือร้นของนักศึกษาในการที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง โดยการรวมกลุ่มกันเพื่อถกเถียงปัญหาทั้งทางด้านการเมือง เศรษฐกิจ และสังคม และพยายามสรุปแนวทางเพื่อการแก้ไขปัญหาดังกล่าว ถึงแม้กลุ่มนักศึกษาจะไม่อาจแก้ไขปัญหานั้นได้โดยตรง แต่การกระทำดังกล่าวก็แสดงถึงความสำนึกและตระหนักในความรับผิดชอบของนักศึกษากลุ่มหนึ่งต่อประเทศชาติ และเขาเหล่านั้นยังได้พยายามเสนอกิจกรรมของเขาต่อสาธารณชนเพื่อนำมาสู่ความสนใจร่วมกันอันจะนำไปสู่ความร่วมมือในทางความคิดเห็นเพื่อแก้ไขปัญหานั้นในวงกว้างออกไปอีกด้วย

^๑ ประสงค์ บุญปัญญาพงษ์, เรื่องเดิม.

^๒ ประสงค์ บุญปัญญาพงษ์, เพิ่งอ้าง.

^๓ โปรดอ่านรายละเอียดในประสงค์ บุญปัญญาพงษ์, เรื่องเดิม.

อย่างไรก็ดีถึงแม้ว่าในขณะนั้นจะมีนิสิตนักศึกษาบางส่วนมีความกระตือรือร้นสนใจที่จะเข้ามีส่วนร่วมในทางการเมืองดังกล่าว แต่ก็มีนิสิตนักศึกษาบางส่วนไม่สนใจในกิจกรรมดังกล่าว แม้แต่ในการแสดงความคิดเห็นในการสนทนาก็ปรากฏจากการสอบถามความคิดเห็นของนิสิตนักศึกษาโดยสุชาติ สวัสดิ์ศรี ซึ่งรวบรวมจากการที่ได้สนทนาในหัวข้อเรื่อง เวียดนามกับนิสิตนักศึกษาบางส่วน ซึ่งจะขอยกตัวอย่างการสนทนาประกอบบางดังนี้

...กับนักศึกษาชั้นปริญญาโท คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ขณะเป็นสนทนากันที่
เชิงบันไดตึกศิลปศาสตร์

"ผมอยากพูดเรื่องการเมืองกับคุณ" ข้าพเจ้ากล่าว

"อย่าเลย"

"คุณเคยคิดถึงเรื่องสงครามในเวียดนามบ้างไหม"

"ไม่ ผมไม่มีความเห็น"

"คุณกลัวหรือ"

"ก็ไม่เชิงหรอก"

"ทำไมคุณไม่กล้าออกความเห็นละ"

"ผมเองก็ไม่รู้เหมือนกัน"

กับนักศึกษาแผนกวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อพูดมาลงเลยเรื่องการเมือง เขาตอบว่า

"ผมไม่สนใจเรื่องการเมืองหรอก มันไม่สนุก"

สุชาติ สวัสดิ์ศรี, (รวบรวม) "คุยกันเรื่องเวียดนาม", สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่ ๘ กรกฎาคม ๒๕๑๐ (ฉบับนิสิต นักศึกษา), หน้า ๓๘ - ๔๐

หมายเหตุ ตัวอย่างการสนทนาจะเห็นได้ว่า นักศึกษาส่วนใหญ่เป็นนักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ แต่ความจริงในบทความในเชิงอรรถข้างต้น สุชาติ สวัสดิ์ศรี ได้สนทนากับนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ด้วย คือ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย แต่ที่ยกตัวอย่างมานี้ยกแต่เฉพาะผู้ที่แสดงว่าไม่สนใจที่จะพูดเรื่องการเมือง แต่พึงเข้าใจว่าที่ยกมานี้เป็นเพียงตัวอย่างความคิดเห็นของนักศึกษาบางส่วนที่ได้สนทนากับผู้รวบรวมเท่านั้น ไม่ใช่เป็นความคิดเห็นของนักศึกษาในสถาบันใดสถาบันหนึ่งทั้งหมด

แต่เมื่อเดี๋ยวก่อนถามว่า เขาเห็นชอบด้วยหรือไม่กับการส่งทหารไทยไปรบในสงคราม
เวียดนาม เขาตอบทวน ๆ ว่า

"ผมไม่เห็นด้วย เราไม่ควรทำเรื่องเล็กให้เป็นเรื่องใหญ่"

กับนักศึกษา คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เมื่อข้าพเจ้าถามถึงความรู้สึก
เกี่ยวกับการเมือง เขาตอบว่า

"ผมไม่ชอบพูดเรื่องการเมืองเท่าไรหรอก เมื่อคุณถามผมว่า ผมสนใจการเมืองหรือไม่
ผมก็ต้องบอกคุณว่า ผมสนใจ แต่สนใจไปก็ไม่มีประโยชน์ การเมืองของไทยมันเห็นไปในแบบ
สมัยอม ไม่มีการตอรอง"

เมื่อวกกลับมาถึงเรื่องเวียดนาม เขาแสดงความเห็นออกมาว่า

"ผมคิดว่า อเมริกา เขามายุ่งเกี่ยวในเวียดนาม ก็เพราะมุ่งประโยชน์ทางการเมืองของ
ตนเอง อเมริกาโค่นล้มเสียอิทธิพลของตนทางยุโรป และอัฟริกาไปมาก ดังนั้น จึงพยายามทุก
วิถีทางที่จะไม่ยอมให้เสียเกียรติภูมิ ในฐานะผู้นำฝ่ายเสรีในภูมิภาคแถบนี้ไป เพราะถ้าหาก
อเมริกา ยอมถอนข้อให้จีนแดง ประเทศในภูมิภาคนี้ก็จะหมดความเชื่อถือ"

กับนักศึกษา คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ข้าพเจ้าขมเขาที่วัดมหาธาตุฯ

"ผมอยากให้คุณแสดงความรู้สึกเกี่ยวกับการสงครามในเวียดนามสักหน่อย"

"เอ ผมไม่เคยสนใจมันเลย ไม่เห็นมันจะมีส่วนใดส่วนเดียวกับผมนี้ ผมไม่ต้องการพูด
เรื่องที่ไม่ได้เงินหรอก"

ข้าพเจ้าขอโทษขอโพยเขา แล้วก็รีบเดินออกมา

กับนักศึกษา แผนกวารสารศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ อีกคนที่ศึกษโมสรมหาวิทยาลัย

"ผมอยากคุยเรื่องการเมืองในเวียดนามกับคุณ ชักข้อใหม่ครับ"

"อย่าเลย"

"คุณกลัวหรือ"

"ใช่ ผมกลัว"

"ทำไมล่ะ"

"ผมไม่ชอบตำรวจ"

ข้าพเจ้ากล่าวขอโทษเขา และจากมา

.....

ดร.สุจิต บุญบงการ ได้ทำการศึกษาเกี่ยวกับความสนใจทางการเมืองของนิสิต

นักศึกษาไทยใน พ.ศ. ๒๕๑๑ และสรุปไว้ดังนี้

...จากการศึกษาของผู้เขียนในด้านนี้^๑ อาจจะกล่าวได้ว่า พวกมีการศึกษาชั้นอุดม เป็นผู้ที่ตระหนักถึงบทบาทและความสำคัญของรัฐบาล เป็นผู้ที่สนใจในกิจการของรัฐบาลและทางการเมือง ซึ่งเป็นลักษณะโดยทั่วไปของบุคคลสมัยใหม่และมีการศึกษาสูงจากการศึกษาของผู้เขียนที่ได้ทำการสอบถามนิสิตนักศึกษาปีสุดท้าย จากจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยและมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์เป็นจำนวน ๓๗๒ คน ซึ่งมีจำนวนเพียงเล็กน้อยไม่ถึง ๑๐ เปอร์เซ็นต์ ที่เห็นวาทกิจกรมทาง ๆ ของรัฐบาลไม่มีผลกระทบต่อชีวิตประจำวันของคน และกว่า ๕๐ เปอร์เซ็นต์เห็นวาทกิจกรมทาง ๆ เหล่านี้ของรัฐบาลได้มีส่วนปรับปรุงประเทศให้ดีขึ้น^๒

...ในด้านความสนใจทางการเมืองนั้น ปรากฏว่านิสิตนักศึกษามีความสนใจทางการเมืองมากพอสมควร โดยเฉพาะผู้ที่เรียนทางด้านรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ ความสนใจทางการเมืองมีมากกว่าในหมู่ที่เรียนทางด้านวิทยาศาสตร์และวิชาด้านเทคนิคอื่น ๆ ความสนใจทางการเมืองนี้เป็นปัจจัยสำคัญนำไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมือง เป็นต้นว่าบุคคลไม่สนใจในการหาเสียงเลือกตั้ง และไม่คอยคำนึงถึงผลของการเลือกตั้ง มักจะไม่ไปลงคะแนนเสียงเลือกตั้ง^๓ ดังนั้น เราอาจจะกล่าวได้ว่าถ้าบุคคลใดติดตามเรื่องราวทางการเมืองตลอดจนกิจการและผลงานของรัฐบาล กล่าวได้ว่าเขามีความสนใจทางการเมืองและมีแนวโน้มที่จะเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง

...จากการศึกษาอันเกี่ยวกันกับข้างต้นนั้น ปรากฏว่าประมาณ ๒๐ เปอร์เซ็นต์ของนิสิตนักศึกษาที่เรียนทางด้านรัฐศาสตร์และนิติศาสตร์ ได้ติดตามกิจการทางการเมืองและของรัฐบาลบ่อยครั้งมาก และกว่าครึ่งหนึ่งของจำนวนของผู้ถูกสัมภาษณ์ได้แสดงตนว่าไม่มีความสนใจทางการเมือง โดยติดตามกิจการทางการเมืองและของรัฐบาลบ่อยครั้งมากเช่นเดียวกัน และผู้ติดตามข่าว และขอวิจารณ์ทางการเมืองตามหนังสือพิมพ์จำนวนกว่า ๕๐ เปอร์เซ็นต์

^๑ Suchit Bunbongkarn, "Higher Education and Political Development" (Unpublished Ph.D. Thesis The Fletcher School of Law and Diplomacy, 1968) pp. 122 - 150.

^๒ Ibid., pp. 127 - 128.

^๓ ความคิดเกี่ยวกับเรื่องนี้โปรดดู Robert A. Dahl, Modern Political Analysis (Englewood Cliffs : Prentice-Hall, 1963) pp. 57.

^๔ สุจิต บุญบงการ, "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองไทย, วรรณไวทยาการ,

ดร. สุจิต บุญบงการ ยังได้อนุมานวัฒนธรรมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาไว้ดังนี้^๑

๑. นิสิตนักศึกษาไทยเป็นผู้ที่มี political cognition เป็นผู้ที่ยอมรับว่า รัฐบาลมีอิทธิพลและมีความสำคัญต่อตน ตลอดจนมีความสนใจพอสมควรในทางการเมืองและรัฐบาล
๒. ความสนใจทางการเมืองนั้นยังไม่ถึงขนาดที่ทำให้พวกเขาเป็น active participant ในทางการเมือง ไม่ถึงขนาดที่ทำให้พวกเขาเป็นผู้นำของการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และส่วนใหญ่ไม่หวังจะดำรงตำแหน่งทางการเมืองในอนาคต
๓. มีความไม่พึงพอใจบางอย่างในระบบการเมือง และในสภาพแวดล้อมที่เป็นอยู่
๔. มีการชักกัณในบุคลิกระหว่างลักษณะของประชาธิปไตยและ

จากข้อคิดเห็นการสำรวจ และเรื่องราวการก่อตั้งกลุ่มกิจกรรมของนิสิตนักศึกษาที่ยกมาเป็นตัวอย่างข้างต้นนี้ พอสรุปได้ว่า ตั้งแต่ พ.ศ. ๒๕๐๘ เป็นต้นมา ความตื่นตัวและความสนใจทางการเมืองและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษาโดยเฉพาะในเขตกรุงเทพมหานคร เมืองหลวงของประเทศได้ขยายตัวเพิ่มขึ้นกว่าในช่วงที่ยาวนานมาก แม้ว่าจะมีนิสิตนักศึกษาบางส่วนยังไม่สนใจในเรื่องนี้ และแม้ว่าสังคมไทยยังติดอยู่ในวงกรอบของจารีตประเพณีและค่านิยมเดิมอยู่บ้างก็ตาม ความสนใจและความตื่นตัวของนิสิตนักศึกษาก็กล่าวได้ว่ายิ่งปรากฏเห็นชัดและมีผลในทางปฏิบัติมากยิ่งขึ้นเมื่อมีการจัดตั้งศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยในวันที่ ๑ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๑๓ โดยประกอบด้วยผู้แทนจากมหาวิทยาลัยต่าง ๆ คือ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยขอนแก่น มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยศิลปากร มหาวิทยาลัยมหิดล มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์ และวิทยาลัยวิชาการศึกษาประสานมิตร ปทุมวัน และบางแสน (นับที่รวมเป็นมหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ)^๒

^๑ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๑๑.

^๒ รอง ตยยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๑๘.

ความตื่นตัวทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาได้รับการกระตุ้นให้เพิ่มมากขึ้นเมื่อจอมพล
ถนอม ถิทธิขจร ได้ทำการยึดอำนาจโดยใช้การปฏิวัติในเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ โดยแสดง
แนวโน้มที่จะสร้างผู้มีบทบาททางการเมืองสืบอำนาจต่อจากจอมพลถนอม

...ซึ่งหมายถึงจอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์ ถิทธิขจร ผู้บุตร รวมทั้งกลุ่ม
บุคคลนี้ได้แสดงออกในลักษณะเป็นเจ้าของอำนาจในการปกครองประเทศแต่กลุ่มเดียว และมี
ข้อนาสงสัยกันว่าจะมีการใช้อำนาจทางการเมืองแสวงหาผลประโยชน์ทางเศรษฐกิจส่วนตน
การยึดอำนาจ พ.ศ. ๒๕๑๔ จึงเป็นการจุดชนวนสร้างความไม่พอใจของปัญญาชนที่เป็นนิสิต
นักศึกษามากขึ้นเรื่อย ๆ ...^๑

อย่างไรก็ดีในช่วงของการปฏิวัติ (พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๔ - ธันวาคม ๒๕๑๕) ซึ่ง
รัฐบาลมีอำนาจอย่างเด็ดขาด ยังไม่ปรากฏความเคลื่อนไหวทางการเมืองของบุคคลในสถาบันอุดม
ศึกษาอย่างเด่นชัด สถานการณ์ทางการเมืองในช่วงของการปฏิวัติมีลักษณะที่พอจะเห็นได้จากข้อ
ความต่อไปนี้

...ที่เห็นชัด ๆ ต่อการเปลี่ยนแปลง ก็คงจะเป็นบรรยากาศทางการเมือง สภาพที่เคยถกถก
มีการวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาลและของตัวแทนคือ ส.ส.ก็เงียบหายไป หนังสือพิมพ์ก็
เปลี่ยนแปลงไปตามสถานการณ์ด้วย สภาพของบุคคลที่ตื่นตัวทางการเมือง หรือในรั
มหาวิทยาลัย ที่นักศึกษากำลังกริ่งหลับครั้งที่ตื่นจากสภาพเดิมหันมาสนใจปัญหาการเมือง ปัญหา
ของประเทศมากขึ้น ก็วนกลับไปสู่ทางเดิมอีก ทำให้บ้านเมืองดูเหมือนเงียบสงบเรียบร้อย
ดี แต่ในความเป็นจริงนั้นก็มีความทุกข์ทรมาน ความเจ็บ ความสิ้นหวัง การคืนมนต์ต่อสู ซึ่งสภาพ
อย่างนี้ไม่ใช่สภาพที่ดีอะไรเลย บางทีว่ากำลังถูก "นโยบายทำให้สงบแล้วปกครอง"
สภาพที่ทำให้คนสิ้นหวังนั้น ไม่ใช่ความสงบเรียบร้อยของบ้านเมือง

...ระบบเลือกตั้งที่นำมาใช้ก็ไม่มานานนัก ที่จะให้ประชาชนได้มีโอกาสทางการเมืองมากขึ้นที่
จะได้มีสิทธิเสรีภาพในการปกครองจริง ๆ เสียที่ก็สิ้นไป ระบบแต่งตั้งก็กลับเข้ามาแทนที่ ระบบ
ที่ประชาชนไม่มีทางเลือก ทั้งที่ระบบนี้ก็ได้เคยสร้างความไม่เต็มใจมาเป็นตัวอย่างไว้มากมายแล้ว
ไม่ว่าจะเป็นการทุจริตโกง หรือ คอร์รัปชัน

...การต่ออายุราชการ ซึ่งยังห้ามบุคคลในแผ่นดินที่เหมาะสมกว่านี้ไม่ได้แล้ว ก็ยังเป็น
นิยามที่ดี ไม่วาก่อนหรือหลังการปฏิวัติ

...ใครกบฏตามกฎหมาย หลังจากการปฏิวัติไปไม่นาน ๓ อดีต ส.ส. อันมี นายอุทัย
พิมพ์ใจชน อดีต ส.ส. ชลบุรี นายบุญเกิด ทิทธิคำ อดีต ส.ส. ชัยภูมิ และนายอนันต์ ภัคศิริประไพ

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๑๗๒.

อดีต ส.ส. พินิจโลก โดยยื่นฟ้องคณะปฏิวัติที่ศาลในข้อหาว่าเป็นกบฏ แต่ศาลได้ยกฟ้อง และในที่สุดการกระทำของ ๓ อดีต ส.ส. เอง กลายเป็นการกระทำที่ผิด ถูกลงโทษให้จำคุกคนละ ๑๐ ปีบ้าง ๗ ปีบ้าง พร้อมกับมีการซ้ำเติมของสื่อสารมวลชนบางแห่ง นับเป็นเรื่องที่แปลกของบุคคลที่ต่อสู้เพื่อสิทธิอันชอบธรรมของประชาชน ผลกลับกลายเป็นอีกอย่าง

... จกหมายของนายเข้ม เย็นยิ่ง ที่แพร่หลายในหมู่นักศึกษาและอาจารย์ และแพร่หลายไปยังสื่อสารมวลชนต่าง ๆ นั้น ได้สร้างปฏิกริยาและให้ความคิดบางอย่างไม่น้อยเลย โดยเฉพาะ "การถือหลักประชาธรรม คือ ธรรมเป็นอำนาจ ไม่ใช่อำนาจเป็นธรรม และธรรมเกิดจากประชาชน" และในคำขอรอง "โปรดเร่งให้มีการศึกษาหมานชั้นเด็ก โดยเร็วที่สุดในกลางปี ๒๕๑๕ หรืออย่างช้า ก็อย่าให้ช้าไปกว่า โปรดอำนวยความสะดวกให้ชาวบ้านไทยเจริญ มีสิทธิเสรีภาพตามหลักประชาธรรม" ยิ่งมีการสงสัยในตัวผู้เขียนวาทะ อาจารย์ป่วย อิงภาคภณ หรือไม่วายแล้ว ยิ่งทำให้ได้รับความสนใจมากขึ้น รวมทั้งเบื่องบนักขย และไม่นานนักก็เงียบหายไป แต่ก็นับว่าได้สร้างบรรยากาศที่ดีขึ้นในระยะหนึ่ง

... อุดมการณ์ของชาติ ได้รื้อฟื้นขึ้นมาอีกในการปฏิวัติครั้งนี้ โดยพยายามจะปลุกฝังให้คนในชาติ มีความรักชาติ ช่วยชาติบ้านเมือง และจะควยอะไรก็ไม่รู้ได้ ก็จะไม่ได้ได้รับความสนใจอย่างจริงจังจากประชาชนเท่าใดนัก พร้อม ๆ กันมีการปราบปรามบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม ซึ่งตอนแรกสร้างความตื่นตัวและรุนแรงให้แก่คนทั่ว ๆ ไปมาก ว่าอย่างไรจึงจะเป็นบุคคลที่เป็นภัยต่อสังคม ต่อมาได้มีการระบุประเภท และได้มีการจับกุมพวกนายทุนเงินกู้ ที่สร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชน ก็สามารถแก้ความเดือดร้อนของประชาชนในเรื่องนี้ได้ทีเดียว...

ต่อมาในช่วงหลังการปฏิวัติปลายปี พ.ศ. ๒๕๑๕ นิสิตนักศึกษา อาจารย์มหาวิทยาลัย และปัญญาชนได้มีโอกาสแสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับสภาพและปัญหาของสังคม ตลอดจนแนวความคิดในการแก้ปัญหา เช่น ปัญหาเรื่องการผูกขาดอำนาจ การใช้ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม การให้ต่างชาติใช้ประเทศเป็นฐานทัพ เป็นต้น และได้พยายามแสดงความคิดเห็นดังกล่าวออกมาในรูปของงานเขียนเป็นจำนวนมาก เช่น หนังสือ ๑๗ พ.ย. ๑๔ ๑๗ พ.ย. ๑๕, หนังสือปลอก, ภัยเขียว, ภัยขาว, เสียงนักศึกษาอุดมฟาง, ประกายไฟ, ยุวทัศน์, วารสารสังคมศาสตร์ปริทัศน์และวรรณกรรมเพื่อชีวิต

๑) ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน, "๑ ปีแห่งการปฏิวัติ", ๑๗ พ.ย. ๑๔, ๑๗ พ.ย. ๑๕, (กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๕), หน้า ๖ - ๗.

เป็นต้น งานเขียนดังกล่าวได้มีส่วนกระตุ้นให้บุคคลทั่วไปสนใจต่อปัญหาและการแก้ปัญหาต่าง ๆ ของสังคมมากยิ่งขึ้น ปรากฏว่าแนวความคิดดังกล่าวได้กระจายไปในหมู่ของปัญญาชน นิสิตและนักศึกษาอย่างรวดเร็ว ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นการปูพื้นความสนใจทางการเมืองของประชาชนทั่วไป ซึ่งจะนำไปสู่การต่อสู้เพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมืองต่อไป

๒. ความไม่พอใจรัฐบาล ดังได้กล่าวมาแล้วในสภาพการณ์ข้อที่ว่า จอมพลถนอม กิตติขจร ได้แสดงแนวโน้มของการสร้างทายาททางการเมืองสืบต่อจากตนโดยระบบเครือญาติ ทั้งยังแสดงออกในลักษณะที่เป็นเจ้าของอำนาจในการปกครองประเทศแก่กลุ่มเดียว ประกอบกับมีข้อบ่งชี้ในนัยในการใช้อำนาจทางการเมืองแสวงหาผลประโยชน์ส่วนตัว^๒ พฤติกรรมดังกล่าวสร้างความไม่พอใจให้แก่ นิสิตนักศึกษาและประชาชนบางส่วนที่มีความกระตือรือร้นและสนใจต่อปัญหาของบ้านเมืองดังได้มีการแสดงออกในรูปงานเขียนเป็นจำนวนมากในขณะนี้ ภัยเหตุนี้จึงอาจกล่าวได้ว่าความไม่พอใจรัฐบาลของนิสิตนักศึกษาและประชาชนดังกล่าวเป็นสภาพการณ์พื้นฐานอีกประการหนึ่งที่จะเอื้อต่อการนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมือง ๑๘ ตุลาคมอีกเช่นเดียวกัน

๓. ปัญหาความขัดแย้งระหว่างความคาดหวังและสิ่งที่เป็จริงของนิสิตนักศึกษา กล่าวคือนิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่มีความคาดหวังในชีวิต ซึ่งได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดตะวันตกคือความเจริญก้าวหน้า ความเป็นตัวของตัวเอง ความสำเร็จทั้งทางการเมือง และความมีชื่อเสียง^๓

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗๘.

^๒ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗๒.

^๓ โปรดอ่านรายละเอียดใน David C. McClelland, The Achieving Society (New York : The Free Press, 1961, Chaps. 2, 3, 9; Gabriel A. Almond and Sidney Verba, The Civic Culture (Boston : Little, Brown and Company, 1963), Chaps. II, III, XI; Richard E. Dawson and Kenneth Prewitt, Political Socialization (Boston : Little, Brown and Company, 1969), Chap. IX Kenneth P. Langton, Political Socialization (New York : Oxford University Press, 1969), Chaps. 4 and 5.

เป้าหมายส่วนตัวที่สำคัญเกี่ยวกับการประกอบอาชีพภายหลังการสำเร็จการศึกษาก็คือ การเข้ารับราชการ ในขณะที่เดียวกันเป้าหมายร่วมกันของนิสิตนักศึกษาที่สำคัญคือการบรรลุสู่การปกครองในระบอบประชาธิปไตย โดยมีรัฐธรรมนูญเป็นหลักในการปกครองประเทศของระบบการเมืองการปกครองไทย^๑ จุดมุ่งหมายทั้ง ๒ ประการนี้เป็นความคาดหวังสำคัญของนิสิตนักศึกษาที่มีอยู่ควบคู่กันและสนับสนุนซึ่งกันและกัน แต่ปรากฏว่าในสภาพความเป็นจริงนิสิตนักศึกษาไม่สามารถบรรลุเป้าหมายนั้นได้ กล่าวคือ สำหรับเป้าหมายประการแรก เนื่องจากการที่รัฐบาลเน้นหนักการพัฒนาการศึกษาในระดับต่าง ๆ มากในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งเริ่มมาตั้งแต่ปี พ.ศ. ๒๕๐๓ กับทั้งได้จัดสรรเงินงบประมาณมากกว่า ๓๐ เปอร์เซ็นต์ของเงินงบประมาณแผ่นดินในแต่ละปีให้การขยายตัวทางการศึกษา^๒ ด้วยเหตุนี้จึงทำให้เยาวชนของไทยได้รับการศึกษามากขึ้นในระดับมัธยม และเตรียมอุดมศึกษาประกอบกับค่านิยมของคนไทยในเรื่องการมีความรู้สูงและการได้รับปริญญาอันนำไปสู่เกียรติยศชื่อเสียง และความมั่งคั่ง ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๔ จำนวนนักเรียนในระดับก่อนการอุดมศึกษาจึงเพิ่มมากขึ้นทุกปี^๓ และส่วนใหญ่มีจุดมุ่งหมายในการเข้าศึกษาต่อในสถาบันอุดมศึกษาระดับมหาวิทยาลัยยิ่งกว่าการเข้าศึกษาต่อในสถาบันอาชีวศึกษา ดังปรากฏว่าใน พ.ศ. ๒๕๐๘ นักเรียนประมาณ ๑๕,๐๐๐ คนได้เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัย ๕ แห่งในกรุงเทพฯ

^๑ Frank C. Darling, "Student Protest and Political Change in Thailand", Pacific Affairs, Vol. 47, No. 1, Spring 1974, p. 7.

^๒ โปรดพิจารณารายละเอียดในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ ๑ ฉบับที่ ๒ สำหรับปีงบประมาณ ๒๕๐๘ - ๒๕๑๕ โปรดอ่านรายละเอียดในสำเนียงงบประมาณ, รายรับรายจ่ายเปรียบเทียบ, งบประมาณประจำปี ๒๕๑๕ เอกสารงบประมาณฉบับที่ ๑ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๔).

^๓ โปรดดูจำนวนใน M. Rajaretnam and Lim So Jean, Trends in Thailand : Proceedings and Background Paper (Singapore University Press, 1973).

(จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ มหาวิทยาลัยแพทยศาสตร์ และมหาวิทยาลัยศิลปากร) และประมาณ ๓,๒๘๑ คนเข้าศึกษาต่อในวิทยาลัยครูต่าง ๆ^๑ ในเวลาเดียวกันนี้เอง รัฐบาลเห็นความจำเป็นในการก่อตั้งมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ตามภูมิภาคต่าง ๆ แม้กระนั้นจำนวนสถาบันอุดมศึกษาที่มีอยู่ในประเทศก็ยังไม่เพียงพอแก่จำนวนของเยาวชนที่ต้องการเข้าศึกษาต่อในระดับอุดมศึกษา ดังนั้นมหาวิทยาลัยรามคำแหง จึงได้รับการก่อตั้งขึ้นในแบบตลาดวิชาเพื่อรับนักศึกษาโดยไม่จำกัดจำนวนและไม่ต้องมี การสอบแข่งขัน ปรากฏว่าในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ จำนวนผู้เข้าศึกษาต่อในมหาวิทยาลัยแห่งนี้ มีเป็นจำนวนถึง ๕๐,๐๐๐ คน^๒ แม้กระนั้นก็ตามสถาบันอุดมศึกษาก็ยังมีไม่เพียงพอต่อจำนวนผู้เข้าศึกษาต่อ ซึ่งมีเป็นจำนวนเพิ่มมากขึ้นทุกปี การขยายตัวทางการศึกษาก็ดำเนินไปโดยมีบัณฑิตศึกษาเป็นจำนวนมากเพิ่มขึ้นทุกปีเช่นเดียวกัน และนำไปสู่ปัญหาของการว่างงาน เนื่องจากบัณฑิตสาขาที่ผลิตออกมากับความต้องการของแหล่งงานต่าง ๆ ไม่มีความสัมพันธ์และสอดคล้องกัน บัณฑิตบางสาขาก็ด้านงานเฉพาะเดี่ยวกับัณฑิตบางสาขาที่เป็นที่ต้องการอย่างมากของตลาดแรงงาน^๓ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเข้ารับราชการของบัณฑิตต่าง ๆ ก็เป็นไปได้ยากลำบากยิ่ง เพราะตำแหน่งงานมีไม่เพียงพอกับความต้องการของบัณฑิต ทำให้มีการแข่งขันกันมากในการหางานทำ จึงทำให้บัณฑิตศึกษาไม่สามารถทำให้ความคาดหวังในการทำงาน โดยเฉพาะอย่างยิ่ง การเข้ารับราชการบรรลุสู่ความเป็นจริงได้ในทางปฏิบัติ

เกี่ยวกับเรื่องนี้ แซมมวล พี. ฮันติงตัน (Samuel P. Huntington) ได้ชี้ให้เห็นว่าปัญหาของการว่างงานของบัณฑิตสำเร็จการศึกษาชั้นมหาวิทยาลัย จะเป็นปัญหาที่น่า

^๑ Thailand : Facts and Figures 1966, Department of Technical and Economic Cooperation, Ministry of National Development, Bangkok.

^๒ Far Eastern Economic Review, August 13, 1973.

^๓ "โปรดอ่านรายละเอียดใน ปิยะภาค บุณนาค, "ปัญหาการศึกษาในระดับอุดมศึกษา" อักษรศาสตร์, เล่มที่ ๑๐ ปีการศึกษา ๒๕๑๕.

ความวุ่นวายมาสู่ประเทศไทย ความวุ่นวายจากบรรดานักศึกษาในประเทศศรีลังกา เกาหลี
ฟิลิปปินส์ ก็มีสาเหตุส่วนหนึ่งสืบเนื่องมาจากนักศึกษาเป็นจำนวนมากที่ว่างงาน การคาดคะเน
ถึงกลาวของอันถึงกันซึ่งปรากฏในหนังสือที่ได้รับการตีพิมพ์ใน พ.ศ. ๒๕๑๑^๑ ได้ปรากฏเป็น
จริงเมื่อเกิดวิกฤตการณ์ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

เรื่องปัญหาการว่างงานนี้ ความจริงก่อนหน้านั้นประเทศไทยไม่เคยประสบปัญหา
ทั้งนี้เพราะจำนวนผู้ที่สำเร็จการศึกษามหาวิทยาลัยยังมีน้อย ในขณะที่ความต้องการของ
ประเทศค่อนข้างมาก โดยเฉพาะระบบราชการของไทยยังเอื้อต่อการยกย่อง
และให้โอกาสก้าวหน้าต่อผู้มีการศึกษา ด้วยเหตุนี้ ระบบราชการจึงสามารถกลืนพวกที่มีความ
คิดรุนแรงได้ดีพอสมควร ระบบราชการยังให้ความมั่นคง เกียรติยศชื่อเสียง และความรับผิดชอบ
ขอบแก่บุคคลที่เข้าไปในระบบ จนทำให้บุคคลเหล่านี้ไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงอะไร^๒ หรือไม่
สามารถเปลี่ยนแปลงอะไรได้ในฐานะข้าราชการ สำหรับในค่านิยมธุรกิจเอกชนนั้นปรากฏว่า

...ในอดีตไม่ใช่เป็นจุดสนใจของพวกจบมหาวิทยาลัยเท่าใดนัก แต่ในขณะนี้ได้มีนักศึกษา
จำนวนมากที่ต้องการไปทำงานเอกชนมากกว่าราชการ โดยเฉพาะผู้ที่เรียนทางด้าน
วิชาชีพโดยตรง เช่น วิศวกรรมศาสตร์ แพทย์ หรือ บัญชี
..... (เว้นโดยผู้วิจัย) การขยายตัวของธุรกิจฝ่ายเอกชนจึงช่วยกลืน
บุคคลที่มีความไม่พึงพอใจในระบบราชการได้เป็นอย่างดี...^๓

อย่างไรก็ดี สภาพการณ์เช่นนี้ได้เปลี่ยนแปลงไปเมื่อมีการขยายตัวของสถาบันการ
ศึกษาซึ่งเป็นผลให้โอกาสทางการศึกษาในระดับอุดมศึกษาขยายตัวขึ้นด้วย อันนำมาซึ่งปัญหา

^๑ Samuel P. Huntington, Political Order in Changing Societies, (New Haven : Yale University Press, 1968), 47 - 48.

^๒ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗.

^๓ สุจิต บุญบงการ, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗ - ๒๘.

บัดนี้จบแล้วไม่มีงานทำ (ในบางสาขาวิชา) ซึ่งปัญหาการว่างงานดังกล่าวนี้ได้เพิ่มมากขึ้นเรื่อย ๆ ดังกล่าวมาแล้ว

ส่วนความคาดหวังประการที่สองของนิสิตนักศึกษาในการที่จะทำให้การปกครองประเทศเป็นไปในระบอบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงนั้นก็มิอาจเป็นผลในทางปฏิบัติได้อีกเช่นกัน ก่อนหน้านี้ ทั้งนี้เนื่องมาจากสถานการณ์ทางการเมืองและการปกครองของไทย (ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๓ และตอนต้นของบทนี้) ประกอบกับบุคลิกลักษณะของนิสิตนักศึกษาส่วนใหญ่ ตลอดจนค่านิยมและสิ่งแวดล้อมทางสังคมของนิสิตนักศึกษาเอง (ดังกล่าวมาแล้วในบทที่ ๔) ซึ่งไม่เอื้อต่อการทำความเข้าใจให้เป็นจริง แต่ภายหลังการระดมตัวของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ประกอบกับสถานการณ์ทางการเมืองและความไม่พอใจต่อรัฐบาลในยุคต่อมา ทำให้นิสิตนักศึกษายังมีความคาดหวังในเรื่องนี้เพิ่มมากขึ้น และจากการกระตุ้นของบทความข้อเขียน ตลอดจนการแสดงความคิดเห็นของบรรดากลุ่มก้าวหน้าต่าง ๆ จึงทำให้ความคาดหวังในเรื่องนี้ขยายตัวออกไปอย่างกว้างขวางในหมู่นิสิตนักศึกษา และปัญญาชนโดยทั่วไป

อาจกล่าวได้ว่าความขัดแย้งระหว่างความคาดหวังสองประการของนิสิตศึกษากับสิ่งที่เป็นจริงในทางปฏิบัติดังกล่าวได้ก่อให้เกิดความรู้สึก "ความป้่นป่วนทวนใจ ความโกรธ และความรุกราน" (frustration-anger-aggression) ให้แก่นิสิตนักศึกษา ประกอบกับ "การสำเหนียกถึงการถูกกดขี่เอาวัดเอาเปรียบ" (perceived deprivation) จึงนำไปสู่ความรุนแรงทางการเมืองในเวลาต่อมา ตามทฤษฎีจิตวิทยาว่าด้วยสาเหตุของความรุนแรงทางการเมือง (Political Violence) ของ เทด เกอร์ (Ted Gurr)^๑

๔. ปัญหาทางเศรษฐกิจ ปรากฏว่ารัฐบาลจอมพลถนอม กิตติขจร ต้องเผชิญกับปัญหาเศรษฐกิจ โดยเฉกาะอย่างยิ่งปัญหาการครองชีพซึ่งเข็มตัวสูงขึ้นเรื่อย ๆ เนื่องจาก

^๑ Ted Gurr, Why Men Rebel, (Princeton University Press, 1970) อ้างถึงใน ชัยอนันต์ สมุทวณิช, การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย (พ.ศ. ๑๘๕๓ - ๒๕๓๕), หน้า ๑๘.

สหรัฐอเมริกาประกาศลดค่าของเงินดอลลาร์ลงไปร้อยละ ๑๐ ประเทศไทยซึ่งผูกค่าเงินบาทไว้กับเงินดอลลาร์จึงจำเป็นต้องลดค่าเงินบาทตามไปด้วย เพื่อรักษาค่าเงินสำรองที่เป็นเงินตราต่างประเทศ และส่วนใหญ่เป็นเงินดอลลาร์ให้คงมีค่าเท่าเดิมเมื่อเทียบกับเงินดอลลาร์ การลดค่าเงินบาทดังกล่าวมีผลกระทบกระเทือนต่อค่าครองชีพของประชาชน โดยทำให้สินค้าที่ผลิตภายในประเทศและต่างประเทศมีราคาแพงขึ้น ราคาทองคำก็เชยบสูงขึ้นจากราคาประมาณละ ๕๒๐ บาท เป็นบาทละ ๗๐๐ - ๘๐๐ บาท และยังคงสูงขึ้นเรื่อย ๆ^๑

ปัญหาค่าครองชีพที่สูงขึ้นซึ่งเป็นผลกระทบกระเทือนต่อประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศเช่นนี้ ทำให้เกิดความไม่พึงพอใจแก่นิสิตนักศึกษาที่สนใจปัญหาของบ้านเมืองและต้องการให้มีการปรับปรุงแก้ไขปัญหาอย่างเร่งด่วน^๒ ประกอบกับปัญหาที่นำไปสู่ปัญหาการว่างงานซึ่งเป็นปัญหาใกล้ตัวของนิสิตนักศึกษากลับกล่าวมาแล้วในข้อ ๓ จึงยิ่งเป็นตัวกระตุ้นเร่งเร้าให้นิสิตนักศึกษาเกิดความไม่พึงพอใจการบริหารงานของรัฐบาลมากยิ่งขึ้น และคงนำไปสู่ความต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองต่อไป

๕. การเปลี่ยนโครงสร้างภายในมหาวิทยาลัยเกี่ยวกับรูปแบบของการปกครองของนักศึกษา ประเด็นนี้หมายความถึงมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ซึ่งเป็นสถาบันสำคัญที่มีบทบาทต่อการตื่นตัวทางการเมืองของนิสิตนักศึกษา กล่าวคือ แต่เดิมโครงสร้างภายในของมหาวิทยาลัยเป็นรูปสโมสรมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ซึ่งมีแต่ฝ่ายบริหารฝ่ายเดียว และผู้ที่ได้รับเลือกตั้งเข้ามาส่วนใหญ่เป็นนักอนุรักษ์นิยม ซึ่งไม่ต้องการเปลี่ยนแปลงในสังคม และไม่คอยสนใจปัญหาของสังคมนัก ผลงานที่ปรากฏออกมาคือการจัดการงานของนิสิตนักศึกษา

^๑รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๑๗.

^๒โปรดอ่านรายละเอียดใน Far Eastern Economic Review, July 23, 1973. และ Frank C. Darling, Student Protest....., p. 9.

และการแข่งขันกันระหว่างคณะและมหาวิทยาลัย แต่ในปี พ.ศ. ๒๕๑๕ หรือปีการศึกษา ๒๕๑๕ เป็นครั้งแรกที่นำรูปแบบขององค์การนักศึกษามาใช้ ซึ่งประกอบด้วยทั้งฝ่ายบริหาร (องค์การนักศึกษายฝ่ายบริหาร) และฝ่ายนิเทศ (สภานักศึกษา) ซึ่งผู้เข้ามาเป็นกรรมการต้องมาจากการเลือกตั้งของนักศึกษา นอกจากนี้ยังเป็นครั้งแรกที่มีการเลือกตั้งเป็นระบบพรรคด้วย ปรากฏผลจากการเลือกตั้งว่าพรรคสังคมนิยมซึ่งเป็นพรรคของนักศึกษาหัวก้าวหน้า และมีบทบาทในการแสดงความคิดเห็นต่อสังคมบ่อย ๆ ได้รับเลือกเป็นพรรคเสียงข้างมากทั้งในสภาและฝ่ายบริหาร ดังนั้นพรรคนี้จึงเป็นฝ่ายที่มีอิทธิพลในการกำหนดนโยบายและการบริหารของนักศึกษา ด้วยเหตุนี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ในช่วงนี้จึงมีกิจกรรมของนักศึกษาที่ส่งเสริมความตื่นตัวทางการเมือง และการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของนักศึกษาและประชาชนซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็นสภาพการณ์ที่เอื้ออำนวยต่อการนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมือง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖

นอกจากนี้มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ยังมีกลุ่มหัวก้าวหน้าซึ่งสนับสนุนกิจกรรมดังกล่าวด้วย เช่น กลุ่มสหภาพนิสิต กลุ่มผู้หญิงและกลุ่มเศรษฐกิจ เป็นต้น ส่วนมหาวิทยาลัยอื่น ๆ ก็มีการเคลื่อนไหวของกลุ่มหัวก้าวหน้าในมหาวิทยาลัยด้วย เช่น กลุ่มนิสิตโพธิ์สัตย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มสหภาพนิสิต มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ชมรมคนรุ่นใหม่ มหาวิทยาลัยรามคำแหง และกลุ่มนักศึกษารัฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เป็นต้น^๑

อาจสรุปได้ว่าสภาพการณ์ทั้ง ๕ ประการข้างต้นนี้เป็นสาเหตุขั้นพื้นฐาน (Underlying Cause) ที่ก่อให้เกิดความรู้สึกต้องการการเปลี่ยนแปลงแก้ไขปรับปรุงการบริหารของบ้านเมืองให้ดียิ่งขึ้นในบรรดานิสิตนักศึกษาและปัญญาชนในขณะนั้น ประจวบกับมีเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นมาในขณะนั้นซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น "Immediate Cause" อันเป็นผลกระทบท่อสภาพการณ์ทั้ง ๕ ประการข้างต้น จึงนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองในวันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ อาจกล่าวได้ว่าเหตุการณ์ดังกล่าวเริ่มตั้งแต่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยซึ่งอ้างใน พ.ศ. ๒๕๑๕ ว่า ศูนย์เป็นตัวแทนของนิสิตนักศึกษาจำนวน ๑๐๐,๐๐๐ คนจาก

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗๔.

มหาวิทยาลัยและวิทยาลัยต่าง ๆ ที่ราชอาณาจักร^๑ ได้ทำการรณรงค์การใช้ผ้าคินและการจัด
 สัปดาห์แห่งการไม่ซื้อสินค้าญี่ปุ่นในระหว่างวันที่ ๒๐ - ๒๒ พฤศจิกายน พ.ศ. ๒๕๑๕ โดยไม่
 มีตำรวจควบคุม และพันเอกณรงค์ กิตติขจร รองเลขาธิการ ก.ต.ป. ได้ให้การสนับสนุน ทั้ง
 นี้อาจเป็นเพราะต้องการเกลี้ยกล่อมให้ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาเป็นฝ่ายนิยมรัฐบาล^๒ แต่ปรากฏ
 ว่าเหตุการณ์ต่อมาได้แสดงให้เห็นว่าศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาเป็นฝ่ายค้านรัฐบาล ถึงกรณีการ
 เกลี้ยกล่อมประท้วงความไม่ยุติธรรมในมหาวิทยาลัยรามคำแหง เกี่ยวกับเรื่องที่ดร.ศักดิ์
 ผาสุขนิรันดร อธิการบดีมหาวิทยาลัยรามคำแหง ได้ลงนามในคำสั่งลงวันที่ ๑๖ มิถุนายน
 พ.ศ. ๒๕๑๖ ให้ลงโทษนักศึกษา ๕ คน โดยลบชื่อออกจากมหาวิทยาลัย นักศึกษา ๕ คน
 ได้รวมมือกับเพื่อนนักศึกษาอีก ๒ คนตั้งชมรมคนรุ่นใหม่ จัดพิมพ์หนังสือของชมรมชื่อว่า
 "มหาวิทยาลัยที่ยังไม่มีคำตอบ" วิพากษ์วิจารณ์กรณีที่คณะนายทหารและตำรวจนำเสด็จไปเฝ้า
 ของทางราชการเข้าไปล่าสัตว์ไปป่าทุ่งใหญ่นเรศวร จังหวัดกาญจนบุรี^๓ การลงโทษลบชื่อ
 นักศึกษา ๕ คนดังกล่าวนี้โดยอาศัยเหตุผลที่ว่านักศึกษาฝ่าฝืนระเบียบข้อบังคับของมหาวิทยาลัย

The Christian Science Monitor, June 1, 1973

^๒ รอง ศยามานนท์, เรื่องเดิม, หน้า ๔๑๘.



^๓ สำหรับกรณีทุ่งใหญ่นเรศวร ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ กลุ่มอนุรักษ์สภาพแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กลุ่มอนุรักษ์ป่า
 ชมรมนิเวศวิทยา มหาวิทยาลัยมหิดล กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสภาพแวดล้อม มหาวิทยาลัย
 ธรรมศาสตร์ และศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย ได้จัดพิมพ์หนังสือเรื่อง มันทกลับมา
 ทุ่งใหญ่ เปิดเผยเกี่ยวกับเรื่องนี้ในปี พ.ศ. ๒๕๑๖ ปรากฏว่าได้รับความนิยมมาก โดยที่หนังสือ
 สามารถขายหมดภายในเวลาอันรวดเร็ว

โปรดอ่านรายละเอียดใน ชมรมอนุรักษ์ธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติ

มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และอื่น ๆ, มันทกลับมาทุ่งใหญ่, (กรุงเทพฯ : บริษัทพิมพ์
 จำกัด, ๒๕๑๖).

เช่น ตั้งชมรมโดยไม่ได้รับอนุมัติจากมหาวิทยาลัย และเขียนหนังสือกล่าวร้ายผู้อื่นด้วยถ้อยคำอัน
 ทรามคายและกระแนะกระเหน็จจนพละคนอม กิตติขจร และ จอมพลประภาส จารุเสถียร ด้วย
 ปรากฏว่านักศึกษาที่ถูกข่มขู่ออกจากมหาวิทยาลัยได้รับความเห็นใจจากเพื่อนนักศึกษาค่อนข้างมาก
 เหล่านักศึกษาได้เดินขบวนไปยังทำเนียบรัฐบาลเรียกร้องให้ คร.ศักดิ์ ผาสุขนิรันดร ลาออกจาก
 ตำแหน่งอธิการบดี ในขณะที่เดียวกันมีนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหงอีกพวกหนึ่งได้เดินขบวน
 เรียกร้องให้ คร.ศักดิ์ ยังคงอยู่ในตำแหน่งอธิการบดีอีกต่อไป เพราะว่าได้สร้างความเจริญให้
 แก่มหาวิทยาลัย แต่ปรากฏว่าในที่สุดคร.ศักดิ์ ก็ยื่นใบลาออก ส่วนนักศึกษาที่ถูกข่มขู่ ภายหลัง
 เมื่อได้ขอมาโทษจอมพลถนอม และจอมพลประภาสแล้ว ก็ได้กลับเข้าสู่สภาพนักศึกษาตามเดิม

ในเดือนเดียวกันนั้นเอง นิสิตจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ซึ่งส่วนใหญ่เป็นนิสิตคณะ
 วิศวกรรมศาสตร์ ได้ประชุมประท้วงการอนุญาตนักเรียนนายทหารอากาศเข้าเรียนในคณะ
 วิศวกรรมศาสตร์ได้โดยไม่ต้องผ่านการสอบคัดเลือก เป็นการแย่งที่นั่งเรียนจากผู้ต้องสอบคัดเลือก
 เข้ามาเรียน ผลที่สุดมีการตกลงประนีประนอมกันได้ โดยคณะจัดชั้นเรียนเป็นพิเศษ
 ให้แก่นักเรียนนายทหารอากาศซึ่งมาเรียนโดยสวมเครื่องแบบ

ต่อมา นายธีรบุทท บุญมี เลขาธิการศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย
 ได้ตั้งกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญขึ้น มีผู้ลงชื่อเป็นสมาชิกจำนวน ๑๐๐ คน ประกอบด้วยผู้ที่เคย
 เป็นรัฐมนตรี ผู้ที่เคยเป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ข้าราชการ อาจารย์มหาวิทยาลัย นักการเมือง
 นักร้อง นิสิตนักศึกษา โดยมีวัตถุประสงค์ในการเรียกร้องรัฐธรรมนูญ ซึ่งความจริงรัฐบาลจอมพล
 ถนอม ก็ได้แต่งตั้งคณะกรรมการร่างรัฐธรรมนูญขึ้นแล้ว โดยมีจอมพลประภาส เป็นประธาน โดย
 ในชั้นแรกคณะกรรมการแถลงว่าการร่างรัฐธรรมนูญคงใช้เวลา ๓ ปีในการร่างว่าจะจบแล้วเสร็จ
 แต่เมื่อประชาชนและหนังสือพิมพ์แสดงความเห็นคัดค้าน คณะกรรมการก็ได้ลดเวลาร่างรัฐธรรมนูญ
 ลงมาเหลือ ๑ ปี แต่ผู้คัดค้านก็ยังไม่พอใจ ดังปรากฏว่าในตอนเช้าวันที่ ๖ ตุลาคม พ.ศ.
 ๒๕๑๒ กลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญประมาณ ๒๕ คน ได้ชุมนุมกันที่ลานอนุสาวรีย์ทหารอาสา ข้าง

สนามหลวง โขมตาโปส เฮอร์ซึ่งมีข้อความเรียกร้องให้รัฐบาลประกาศใช้รัฐธรรมนูญเพื่อราษฎร จะมีส่วนร่วมในการปกครองระบอบประชาธิปไตย พร้อมกันนั้นก็แจกใบปลิวเรียกร้อง รัฐธรรมนูญให้แก่ผู้คนโดยทั่วไปด้วย

ศาสตราจารย์รอง ศยามานนท์ ไคมันท์เกิดเหตุการณ์ก่อนนี้ไว้อย่างชัดเจนดังต่อไปนี้

...นักศึกษาและอาจารย์ที่ได้รวมมือกับกลุ่มเรียกร้องรัฐธรรมนูญได้แยกย้ายกันไปแจกใบปลิว แต่ถูกตำรวจจับได้เป็นจำนวน ๑๑ คน คือ นายธีรยุทธ บุญมี ผู้เคยเป็นเลขาธิการ ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย นายทวี หนึ่งนิกร อาจารย์คณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ นายเนนพร สุวรรณพานิช นักหนังสือพิมพ์ "มหากรรม" นายมนตรี จึงศิริอารักษ์ นักหนังสือพิมพ์สังคมศาสตร์ปริทัศน์ นายประพันธ์ศักดิ์ กมลเพชร นักการเมือง นักศึกษามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ๔ คน และนักศึกษามหาวิทยาลัยรามคำแหง ๒ คน ทั้งนี้โดยทางตำรวจแจ้งชอกล่าวหาว่า "มีผู้สมคบกันในการชุมนุมทางการเมืองเกิน ๕ คน" ต่อมาทางตำรวจจับผู้ต้องหาไปอีก ๒ รวมทั้งนายไชแสง สุกใส นักการเมือง แดวจอมพลดอนบม กิตติขจรโกประภาศไชมากรฯ ๑๗ สังกัดกรมผู้ต้องหาทั้ง ๑๑ คน การประกาศใช้มาตรา ๑๗ นี้เป็นเหตุให้ประชาชนไม่เห็นด้วย สื่อมวลชนรวมทั้งสยามรัฐ และบทความของ ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช ทวงตั้งรัฐบาลว่าไม่ควรทำเช่นนี้

...ฝ่ายศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเปิดการประชุมครั้งใหญ่ที่มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ เพื่อระดมการจับผู้ต้องหาทั้ง ๑๑ คน และได้มีนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยและวิทยาลัยตลอดจนนักเรียนอาชีวศึกษาไปรวมการประชุมด้วย การประชุมยังได้แพร่ไปยังต่างจังหวัด เช่น นักศึกษามหาวิทยาลัยเชียงใหม่ นักศึกษามหาวิทยาลัยขอนแก่น วิทยาลัยวิชาการศึกษาบางแสนก็ได้ออกแถลงการณ์ประท้วง โดยมีอาจารย์ส่วนหนึ่งร่วมด้วย การประท้วงรัฐบาลยังคงดำเนินตลอดมาทั้งกลางวันและกลางคืนตั้งแต่วันที่ ๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นต้นมา จำนวนนิสิตนักศึกษาที่ไปรวมประท้วงได้เพิ่มขึ้นอย่างมากจนเต็มสนามกีฬามหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ทั้งหมด ครั้นถึงวันที่ ๑๒ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ทางตำรวจใหญ่ของพาประกันตัวไปได้ แต่ศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยก็ยังยืนยันที่จะให้รัฐบาลปล่อยตัวผู้ต้องหาทั้ง ๑๑ คน โดยปราศจากเงื่อนไข มิฉะนั้น จะเกิดเขมวนประท้วงอย่างกว้างขวาง ฝ่ายรัฐบาลไม่อนุญาตตามที่ขอมา ดังนั้นในตอนบ่ายวันที่ ๑๓ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นิสิตนักศึกษาได้เดินขบวนไปตามถนนราชดำเนิน และในที่สุดถูกตำรวจ

ไปรอ่านรายละเอียดและแนวการวิเคราะห์เกี่ยวกับเรื่องวิกฤตการณ์ทางการเมือง

๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ใน Ross Prizzia and Narong Sinsawasdi, Thailand :

Student Activism and Political Change, (Bangkok ; Duangkamon, 1974).

สกัดกันที่เชิงสะพานผ่านฟ้า เมื่อการเดินขบวนลุดลามออกไปอย่างใหญ่โต รัฐบาลตกลง ใจกำลังทหารปราบพวกเดินขบวน รัฐบาลแต่งตั้งพันเอกณรงค์ กิตติขจร ซึ่งเป็นแต่ เพียงผู้บังคับการกรมทหารราบที่ ๑๑ เป็นผู้อำนวยการปราบปรามการจลาจล และได้มีการ ปะทะยิงกันที่เชิงสะพานผ่านพิภพลีลา ซึ่งกลายเป็นการจลาจลในวันอาทิตย์ที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ชาวตลาดนัดที่ท้องสนามหลวง ก็แตกฮือแตกย้ายกันไป ในกรณีนี้ พลเอก กฤษณ์ สีวะรา ผู้บัญชาการกองพลที่ ๑ แม่ทัพกองทัพที่ ๑ และผู้บัญชาการทหารบกไม่ได้อ รวมน้อมในการปราบปรามดังกล่าว เพียงแต่ตั้งตัวเป็นกลางคอยรักษาสถานการณ์มิให้ ลุดลามออกไป เมื่อจอมพลถนอม กิตติขจร ไม่สามารถรักษาความสงบเรียบร้อยของ บานเมืองไว้ได้ ก็ได้กราบบังคมลาออกจากราชการเมื่อวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้นเอง

...เมื่วจอมพลถนอม กิตติขจร ได้ลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรีแล้ว การจลาจล ซึ่งสืบเนื่องมาจากการเรียกร้องรัฐธรรมนูญยังคงลุดลาม ได้มีการเผาผลาญทำลายอาคาร สหกรณ์พระนคร ซึ่งตั้งอยู่ติดกับกรมประชาสัมพันธ์ อาคารกองสลากกินแบ่ง อาคารสำนักงาน กตป. ที่สี่แยกถนนตะนาว และอาคารกองบัญชาการตำรวจนครบาล ด้านถนนราชดำเนิน นอก

...ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เวลา ๑๙.๑๕ น. พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ใต้ทรงพระกรุณาแก่ประชาราษฎร์ มีกระแสพระราชดำรัสทางโทรทัศน์ว่า

..."วันนี้เป็นวันมหาวิปโยคที่น่าเศร้าสลดอย่างยิ่ง ในประวัติศาสตร์ชาติไทย ตลอดระยะเวลา ๖ - ๗ วันที่ผ่านมา ได้มีการเรียกร้องและเจรจากัน จนกระทั่งนักศึกษาและรัฐบาล ทำข้อตกลงกันได้ แต่แล้วการขวางระเบิดขวดและแก๊สน้ำตา ทำให้เกิดการปะทะและมีคนได้ รับบาดเจ็บหลายคน ความรุนแรงได้ทวีขึ้นทั่วพระนครถึงขั้นจลาจล และยังไม่สิ้นสุด มีคน ไทยด้วยกันต้องเสียชีวิตม้วยรอย ขอให้ทุกฝ่ายทุกคนจงระงับเหตุแห่งความรุนแรงด้วยการตั้ง สติขยับยั้ง เพื่อให้ชาติบ้านเมืองคืนอยู่ในสภาพปกติ"

...อนึ่ง เพื่อขจัดเหตุร้ายนั้น จอมพลถนอม กิตติขจร ได้ขอลาออกจากตำแหน่งนายกรัฐมนตรี เมื่อคำวันนี้ ชาวพเจ้าจึงแต่งตั้งให้นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เป็นนายกรัฐมนตรี ขอให้ทุกคนทุกฝ่าย ร่วมกันสนับสนุน เพื่อให้คณะรัฐบาลใหม่สามารถบริหารงานแผ่นดินได้ โดยมีประสิทธิภาพเต็ม เบี่ยม และแก้ไขสถานการณ์ให้คืนอยู่ในสภาพเรียบร้อยโดยเร็ว ยิ่งความสงบสุขความเจริญ รุ่งเรืองใหม่บังเกิดแก่ประเทศและประชาชนชาวไทยโดยทั่วกัน"

...ในวันรุ่งขึ้นจอมพลถนอม กิตติขจร จอมพลประภาส จารุเสถียร และพันเอกณรงค์ กิตติขจร ได้ตัดสินใจเดินทางออกนอกประเทศ เพื่อขจัดปัญหายุ่งยากทั้งหมด ในที่สุดจอม พลถนอม กิตติขจร ได้ไปพำนักอยู่ที่เมืองบอสตัน สหรัฐอเมริกา แล้วย้ายมาอยู่ที่สิงคโปร์ จอมพลประภาส จารุเสถียร อยู่ที่เกาะไต้หวัน และพันเอกณรงค์ กิตติขจร เดินทางไป ยังยุโรป

...กองบัญชาการทหารสูงสุดได้ออกประกาศฉบับหนึ่ง เพื่อให้ประชาชนสงบสุขของบ้านเมือง เมื่อตอนบ่ายวันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ทั้งนี้เพื่อให้กระแสพระราชดำรัสดังกล่าวมีผล สดตามพระราชประสงค์

..."จากคำแถลงการณ์ของรัฐบาลฉบับที่ ๓ เรื่องขอมีให้ประชาชนออกนอกเขตสถาน เวลากลางคืน ซึ่งประกาศ ณ วันที่ ๑๕ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้น ปรากฏว่าสถานการณ์ ในปัจจุบันได้ทวีความรุนแรงเพิ่มขึ้นตามลำดับ ฝ่ายจลาจลทำการรอกอาจเข้ายึดสถานที่สำคัญ ของรัฐบาล ได้ใช้อาวุธเป็นรายแรงยิงต่อสู้เจ้าหน้าที่โดยไม่คำนึงถึงความปลอดภัยของ ประชาชน ในขณะที่ปรากฏว่าราษฎรได้รับอันตรายและเสียชีวิตจากผลของการกระทำนี้ไป หลายราย นอกจากนี้ ผู้ก่อการจลาจลได้ถือโอกาสปะปนเข้าไปในกลุ่มประชาชนเป็น เครื่องกำบังการปราบปรามของฝ่ายรัฐบาล กองบัญชาการทหารสูงสุดในฐานะผู้มีหน้าที่ ปราบปรามจลาจลและมีความปรารถนาอย่างแรงกล้าที่จะนำความสงบสุขมาสู่ประชาชน โดยเร็วที่สุด จึงวิงวอนและขอร้องไห้ประชาชนระงับการออกนอกเขตสถานในเวลา กลางคืน ตั้งแต่เวลา ๒๒.๐๐ น. ถึง ๐๕.๐๐ น. ของวันรุ่งขึ้นทุกวัน จนกว่าสถานการณ์จะ กลับคืนสู่สภาพปกติ อนึ่ง ถ้าปรากฏว่ายังมีประชาชนฝ่าฝืนคำสั่งดังกล่าว กองบัญชา การทหารสูงสุดจำเป็นต้องใช้มาตรการขั้นเด็ดขาดเพื่อแยกประชาชนออกจากผู้ก่อการ จลาจล ทั้งนี้เพื่อความสะดวกในการปราบปรามการจลาจลอันจะนำความสงบสุขสู่ประชาชน โดยเร็ว

กองบัญชาการทหารสูงสุด

๑๕ ตุลาคม ๒๕๑๖"

...กองบัญชาการทหารสูงสุดและกรมตำรวจ ได้แสดงความสามารถอย่างน่าชมเชย นำ เหตุการณ์ทาง ๆ กลับเข้าสู่สภาวะปกติโดยเร็ว การจลาจลได้สิ้นสุดลงภายในวันที่ ๑๖ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เมื่อ รัฐบาลของ นายสัญญา ธรรมศักดิ์ เริ่มทบทวนบริหารราชการ แขนงอื่น..."

เหตุการณ์ทางการเมืองในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ ได้แสดงให้เห็นว่ากลุ่มนิสิตนักศึกษาในสถาบันอุดมศึกษารวมทั้งอาจารย์มหาวิทยาลัยบางส่วน และนักเรียนในสถาบันอาชีวศึกษา เป็นผู้มีความสำคัญในการเป็นผู้นำต่อสู้เพื่อการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญนี้ โดยได้รับการสนับสนุนรวบรวมแรงรวมใจจากประชาชนโดยทั่วไป จนนักรัฐศาสตร์บางคนมีความเห็นว่า เหตุการณ์ดังกล่าวน่าจะถือได้ว่าเป็นการปฏิวัติ เพราะเป็นการเปลี่ยนแปลงที่มวลชนได้เข้าไปมีส่วนร่วมอย่างมากและรุนแรง^๑ อันนี้ต่างไปจากพฤติกรรมทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาในช่วงที่ผ่านมาซึ่งแม้จะมีการรวมพลังกันแต่ก็ไม่ขยายวงกว้างโดยได้รับความร่วมมือสนับสนุนจากนิสิตนักศึกษา นักเรียนและประชาชนโดยทั่วไปมากเท่าในครั้งนี้ และเป็นการต่อสู้ที่ไ้ม้ความวุ่นวายและน้ำตา^๒

ในแง่ผลกระทบของการต่อสู้ทางการเมืองที่มีต่อการพัฒนาทางการเมือง อาจพิจารณาได้ในประเด็นของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง จะเห็นได้ว่าการต่อสู้ครั้งนี้เป็นการต่อสู้ของประชาชนซึ่งเป็นเสียงส่วนใหญ่ของประเทศอย่างแท้จริง ซึ่งเป็นผลให้หลังจากเหตุการณ์ครั้งนี้ประชาชนก็มีสิทธิเสรีภาพในการแสดงออกทางความคิดเห็นมากขึ้น และมีส่วนสำคัญในการกำหนดการเปลี่ยนแปลงภายในสังคม โดยเฉพาะการตัดทอนการปฏิบัติอย่างไม่เป็นธรรม ดังเช่นการต่อรองค่าแรงงาน เป็นต้น รวมทั้งการที่ประชาชนจะได้เป็นผู้เลือกตั้งผู้บริหารประเทศของเขาเอง ทั้งฝ่ายรัฐบาลและฝ่ายนิติบัญญัติตามกำหนดการวันเลือกตั้งวันที่ ๒๖ ตุลาคม

^๑ เสน่ห์ จามริก "การเมืองไทยกับการปฏิวัติตุลาคม", วารสารธรรมศาสตร์ ปีที่ ๓ เล่มที่ ๓ พฤษภาคม ๒๕๑๗ หน้า ๑๖๐ - ๑๘๐ และ ดร.ณรงค์ สิ้นสวัสดิ์, "เหตุการณ์เมื่อ ๑๔ - ๑๕ ตุลาคม เป็นการปฏิวัติหรือไม่", มิตรสัมพันธ์, มกราคม - กุมภาพันธ์ ๒๕๑๗ (เล่ม ๒), หน้า ๕๕ - ๖๗.

^๒ ปรากฏว่ามีจำนวนผู้เสียชีวิตในเหตุการณ์ครั้งนี้เป็นจำนวนมาก ทางกรมได้จัดให้มีการจัดงานพระราชทานเพลิงศพวีรชนเหล่านั้นโดยถือว่าเป็นการเทอดเกียรติในวีรกรรมซึ่งประจักษ์ไว้ให้แก่ประเทศชาติ ในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๗ โปรดอ่านรายละเอียดในพระราชทานเพลิงศพวีรชน ณ เมรุท้องสนามหลวง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๗ (กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์คุรุสภาลาดพร้าว, ๒๕๑๗).

พ.ศ. ๒๕๑๘ การเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองครั้งนี้จึงมีลักษณะที่น่าจะเป็นนิมิตอันดีของการเข้ามีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชนในเนื้อหาอย่างแท้จริง มิใช่เป็นเพียงในรูปแบบกึ่งที่แล้ว ๆ มา

ในประเด็นของการจำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง จะเห็นได้ว่าภายหลัง ๑๔ ตุลาคม ได้เกิดกลุ่มต่าง ๆ ขึ้นมากมายเพื่อทำหน้าที่พิทักษ์รักษาดลประโยชน์ของกลุ่มของตนในรูปที่เรียกว่า "กลุ่มผลประโยชน์" (interest groups) ซึ่งเป็นลักษณะการรวมกลุ่มของคนกลุ่มต่าง ๆ ในประเทศที่มีความเจริญในการพัฒนาทางการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ดังเช่นได้เกิดกลุ่มอาชีพต่าง ๆ กลุ่มกรรมกร กลุ่มชาวนา และกลุ่มพนักงานโรงแรม เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีกลุ่มที่ทำหน้าที่เพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้แก่สังคม หรือเสนอความต้องการของสังคมโดยทั่วไป เช่น กลุ่มองค์กรผู้พิทักษ์ผู้บริโภค กลุ่มประชาชนเพื่อประชาธิปไตย กลุ่มสหภาพเพื่อสิทธิและเสรีภาพ ตลอดจนการเกิดองค์กรทางการเมืองอันมีหน้าที่ช่วยกลั่นกรองความต้องการและสนองตอบความต้องการของประชาชน คือ พรรคการเมือง และสถาบันรัฐสภา อันมีแนวโน้มที่จะช่วยให้การดำเนินการสนองตอบความต้องการของประชาชนเป็นไปในลักษณะเนื้อหาภาคกว่ารูปแบบกึ่งแต่ก่อน การจำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง เช่นนี้ น่าจะมีประสิทธิภาพมากกว่ารูปแบบเดิมก่อน ๑๔ ตุลาคม ซึ่งระบบราชการเป็นผู้ดำเนินการเองทั้งหมด อันทำให้ความต้องการและปัญหาจำนวนมากจนเกินความสามารถของระบบราชการที่จะจัดการให้เรียบร้อยลงได้ อันนำไปสู่ความไม่พอใจและการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองในเวลาต่อมา

ส่วนในประเด็นของความสามารถของระบบนั้น ได้มีผู้วิเคราะห์ไว้อย่างน่าสนใจว่า

... เป็นสิ่งที่น่าเป็นห่วงอย่างยิ่ง เพราะคงที่กล่าวแล้วว่ามีคนจำนวนน้อยเท่านั้นที่เข้าใจสภาพสังคมไทยที่เลวร้ายอยู่ในขณะนี้ เป็นเพราะระบบไม่มีความสามารถเพียงพอ ทั้งในแง่การแจกแจงทรัพยากรให้เป็นธรรม การให้การศึกษายังทั่วถึง การบริการสาธารณสุข การให้หลักประกันความยุติธรรมทางสังคม การที่ระบบสามารถเผชิญกับวิกฤตการณ์ได้ แต่การสร้างระบบที่มีความสามารถนั้นจะต้องมีการเปลี่ยนแปลงหลายสิ่งหลายอย่างตั้งแต่หลักปฏิบัติภายในครอบครัวบางอย่างเกี่ยวกับค่านิยม, ประเพณี, ทัศนคติ, การจัดการระบบการศึกษา ระบบเศรษฐกิจ ระบบราชการ อื่น ๆ เสียใหม่ตามแบบโลกไกลไกลหรือสวนต่าง ๆ ของระบบยังอยู่ในลักษณะเช่นนี้ การที่จะหวังให้อะไรมันดีขึ้นโดยแต่เพียงซัจักคนเลวออก

ไม่ได้ คนขึ้นมาแทนโดยที่ระบบยังอยู่ในลักษณะเดิม ก็จะไม่มีการเปลี่ยนแปลงมากนัก. หน้าที่ที่ระบบเก่าจะกลืนบุคคลคนนั้นให้เป็นส่วนหนึ่งของระบบเลวร้ายอันนั้น อย่างเช่นระบบราชการ ซึ่งทำให้คนเฉื่อยชา และเห็นว่าการคอร์รัปชันเป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน เป็นต้น ซึ่งหลัง ๑๔ ตุลาคม ได้มีกลุ่มปัญญาชนที่เข้าใจถึงปัญหานี้ พยายามเรียกร้องการสร้างระบบใหม่ ปฏิรูปในทุกด้าน ๆ ที่กล่าวมาแล้ว แต่ก็เริ่มมีปฏิกริยาคัดค้านและถูกประณามอย่างรุนแรงว่าเป็นพวกฝ่ายซ้ายและคอมมิวนิสต์ ไม่ใช่เฉพาะการโต้ตอบจากประชาชนทั่วไปเท่านั้นรวมทั้งจากนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยที่เป็นปัญญาชนอนุรักษ์นิยมก็หวาดกลัวต่อการเปลี่ยนแปลง ซึ่งทั้งนี้ก็เพราะอิทธิพลของระบบการศึกษาและระบบสังคมเดิมยึดถือเอาอุดมการณ์และขนบธรรมเนียม จริยวัตรอันได้แก่ครั้งหนึ่งว่าปัญญาชนไทยส่วนใหญ่ยังเป็นนักอนุรักษ์นิยม ไม่กล้าริเริ่มสิ่งใหม่ ๆ หรือก้าวออกจากกรอบความคิดแบบเดิม มองโลกทางแบบปัญญาชนที่แท้จริง มีิชยอมรับสภาพสังคมปัจจุบันโดยไม่ใ้ใครวิเคราะห์ ทั้งนี้อาจเป็นไปได้ที่ปัญญาชนอีกฝ่ายหนึ่งก้าวไปเร็วเกินไป จนเกิดช่องว่างระหว่างปัญญาชนฝ่ายหัวเก่าและประชาชนโดยทั่วไป ซึ่งยังมีศักดิ์ศรีความศักดิ์ศรีความเชื่อแบบเก่า ทำให้มีปฏิกริยาต่อต้าน ดังนั้นการต่อสู้เพื่อสร้างระบบใหม่ที่มีความสามารถของสังคมไทยจึงเป็นการต่อสู้ที่ลำบากและมือสรวนยิ่งกว่าการโค่นล้มรัฐบาลเผด็จการซึ่งเป็นตัวบุคคล ทั้งนี้เพราะการเปลี่ยนแปลงทัศนคติ ความเชื่อของคนซึ่งถูกปลูกฝังมานาน เป็นสิ่งยากยิ่งและต้องต่อสู้เป็นเวลานาน ซึ่งในช่วงเวลานั้นอาจกลับไปสู่ความเสื่อมทางการเมืองอีกครั้งก็ได้ ถ้าหากประชาชนไม่สามารถทนต่อระยะเวลาของการเปลี่ยนแปลงได้ ดังนั้นในระยะนี้จึงเป็นความพยายามอย่างยิ่งที่จะสร้างระบบการเมืองที่มีความสามารถ...

อาจสรุปได้ว่าการศึกษาในระดับอุดมศึกษาในระยะนี้ได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญทางการเมืองที่ก่อให้เกิดการพัฒนาทางการเมืองอย่างใหญ่หลวงยิ่งกว่าช่วงที่ผ่านมา โดยเฉพาะในประเด็นของการมีส่วนร่วมทางการเมืองอันรวมถึงการระดมกำลังเข้ามาเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง และการจำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ส่วนในประเด็นของความสามารถของระบบนั้นยังเป็นสิ่งที่ไม่อาจกล่าวได้ว่าประสบความสำเร็จในฐานะเป็นส่วนหนึ่งของการพัฒนาทางการเมือง และเป็นที่น่าสังเกตว่าความตื่นตัวทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาที่อยู่ในวงจำกัดเป็นการก่อกำเนิดที่มีลักษณะเป็นปฏิกริยาตอบหลังเผด็จการที่ตกกันเขาอยู่เป็นเวลานานมากกว่าความตื่นตัวที่เป็นไปตามกระบวนการฝึกฝนทางการเมืองที่ระเบียบแบบแผน เพราะการรวมกลุ่มของนิสิต

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๐๗ - ๒๐๘ และโปรดอ่านใน

อาคม สุวรณ์นยะ "ความสามัคคีของชนในชาติ จะเกิดขึ้นได้อย่างไร" ประชาธิปไตย, ๕ มีนาคม ๒๕๑๗, หน้า ๕ และ พ.ศ.ศ. อนันต์ เสนาจันทร์ และคนอื่น, อันตราย อ.ตร. (กรุงเทพฯ : ๒๕๑๗).

นักศึกษากอบและหลัง ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ยังคงจำลองแบบการรวมอำนาจไว้กับกลุ่มบุคคลมากกว่าคำนึงถึงหลักการประชาธิปไตย นอกจากนี้อุดมการณ์ทางการเมืองของนิสิตนักศึกษาก็ยังไม่ใช่ชัดเจน

...ผู้นำนักศึกษาเองหลังจากการเผยแพร่ประชาธิปไตย ก็มีแนวโน้มที่จะตั้งกระบวนการประชาธิปไตยและหันไปใช้ "หลังมวลชน" เป็นเครื่องยึดเหนี่ยว การรวมกลุ่มของนิสิตนักศึกษาหาได้ยึดถือระบบการศึกษาเป็นเรื่องสำคัญเท่าไรความสนใจไม่ หากแต่เป็นการวิ่งไปสู่บทบาททางการเมืองในลักษณะ "ฝ่ายค้าน" อยู่เสมอ และไม่สามารถเสนอรายละเอียดของการเปลี่ยนแปลงที่ตนต้องการ ความแตกแยกในหมู่นักศึกษายังคงมีอยู่ภายใต้ภาพพจน์ของความเป็นพลังอันเป็นึกแผ่นที่ผู้นำนักศึกษายามवादให้เห็น...

อย่างไรก็ดี อาจกล่าวได้ว่าบทบาทของนิสิตนักศึกษารุ่ง เป็นแนวคิดสำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษาในช่วงนั้นนับว่ามีส่วนสำคัญในการก่อให้เกิดสภาพการณ์อันเหมาะสมต่อการสร้างการปกครองระบบประชาธิปไตยในสังคมไทย

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

สรุป

อาจกล่าวได้ว่าการพัฒนาทางการเมืองของไทยได้เริ่มขึ้นในสมัยสมบูรณาญาสิทธิราชย์ คือในรัชกาลที่ ๕ แห่งกรุงรัตนโกสินทร์ เมื่อพระบาทสมเด็จพระจุลจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวทรงปฏิรูปการปกครองตามแบบอารยประเทศ อันเป็นผลให้เกิดการระดมกำลังเข้ามาช่วยในการพัฒนาประเทศ มีการจำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ตลอดจนส่งเสริมการมีส่วนร่วมทางการเมืองของบุคคลต่าง ๆ ในวงที่กว้างขึ้นกว่าเดิม ซึ่งนับว่าเป็นก้าวแรกของการพัฒนาทางการเมืองในระบอบประชาธิปไตย แม้ว่าในระยะแรกการพัฒนาทางการเมืองจะอยู่ในวงจำกัดในหมู่ชนชั้นผู้ปกครองเป็นส่วนใหญ่ก็ตาม การพัฒนาทางการเมืองได้ต่อเนื่องสืบมาจนเป็นผลให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองจากระบอบสมบูรณาญาสิทธิราชย์มาสู่ระบบประชาธิปไตย อันมีพระมหากษัตริย์อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญใน พ.ศ. ๒๔๗๕ และนับตั้งแต่นั้นมาการพัฒนาทางการเมืองก็ก้าวไปสู่การมีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครองของประชาชน ซึ่งเป็นฐานของสังคมไทย โดยผ่านระบอบรัฐสภาและพรรคการเมือง ซึ่งเป็นก้าวสำคัญของการพัฒนาทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยตามแบบอารยประเทศอันเป็นไปตามนโยบายของคณะราษฎร ซึ่งเป็นผู้นำในการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่จากการวิเคราะห์ในบทที่ ๓ จะเห็นได้ว่า การพัฒนาทางการเมืองของไทยเป็นแต่เพียงในรูปแบบทฤษฎีมากกว่าในเนื้อหาคือความเป็นจริงในทางปฏิบัติ อย่างไรก็ตาม วิฤตการณทางการเมืองในวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ เป็นนิมิตหมายที่แสดงให้เห็นว่าการพัฒนาทางการเมืองของไทยได้ก้าวไปสู่การพัฒนาทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริงไม่ใช่เป็นเพียงในรูปแบบดั้งเดิม แต่แม้กระนั้นก็ตามสภาพการณ์ทางการเมืองและสังคมของไทยภายหลังเหตุการณ์วันที่ ๑๔ ตุลาคม ๒๕๑๖ ก็กลับเข้าสู่สภาพเดิมเป็นส่วนใหญ่ อันมีผู้วิจารณ์ว่าเป็นเพราะข้อผิดพลาดของการต่อสู้ ๑๔ ตุลาคม^๑

จากการเสนอเรื่องราวและการวิเคราะห์ในงานวิจัยนี้ จะเห็นได้ว่าตลอดระยะเวลาของการพัฒนาทางการเมืองของไทยตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ ๕ เป็นต้นมาจนถึงวิฤตการณ

^๑ เอกกมล สายจันทร์, เรื่องเดิม, หน้า ๒๗๖.

ทางการเมือง ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ นั้น การศึกษาระดับอุดมศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทสำคัญต่อการพัฒนาทางการเมือง แม้ว่าในสมัยรัชกาลที่ ๕ การอุดมศึกษายังไม่ปรากฏอย่างเป็นทางการก็ตาม แต่ผู้ที่มีการศึกษาสูงในประเทศก็ได้เข้าไปมีส่วนสำคัญในการช่วยพัฒนาทางการเมือง โดยเฉพาะในประเด็นของการเข้ามามีส่วนร่วมในการบริหารประเทศ และการจำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง และจากการที่รัฐบาลส่งเสริมการศึกษาระดับสูงในประเทศให้ไทยก็เป็นผลให้บุคคลชั้นกลางและสามัญได้มีโอกาสรับการศึกษาในประเทศตะวันตกอันเป็นผลให้เกิดความนิยมในระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยตามแบบตะวันตก และต้องการให้มีการเปลี่ยนแปลงการปกครองของประเทศไทยไปสู่การปกครองในลักษณะที่ถนนินมกัวย อันนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครองครั้งสำคัญใน พ.ศ. ๒๔๗๕

หลังจาก พ.ศ. ๒๔๗๕ เป็นต้นมา การศึกษาระดับอุดมศึกษาได้เข้าไปมีบทบาทต่อการพัฒนาทางการเมืองหลายครั้ง โดยเฉพาะในประเด็นของการรวมพลังกันเพื่อการมีส่วนร่วมทางการเมือง ซึ่งบางครั้งก็เป็นไปโดยการสนับสนุนการตัดสินใจของรัฐบาล บางครั้งก็เป็นไปเพื่อเป็นพลังต่อรองในการคัดค้านนโยบาย และการกระทำของรัฐบาลที่นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผลิตผลสำคัญของสถาบันอุดมศึกษาพิจารณาเห็นว่าไม่เหมาะสมและไม่เป็นธรรม เป็นที่น่าสังเกตว่าก่อนเหตุการณ์ พ.ศ. ๒๕๑๖ นิสิตนักศึกษาจากมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยเป็นผู้นำในการบีบบังคับดังกล่าว หลังจากนั้นการรวมพลังของนิสิตนักศึกษาเป็นไปโดยมีศูนย์กลางอยู่ที่นิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทยเป็นศูนย์กลางและแกนนำจนกระทั่งนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางการเมืองวันที่ ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖ อันเป็นผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองครั้งใหญ่ของไทย ทั้งยังยอมแสดงให้เห็นว่ามติของมหาชนซึ่งกระตุ้นและริเริ่มโดยนิสิตนักศึกษาและปัญญาชนอื่น ๆ ในสถาบันอุดมศึกษาเป็นมติและพลังสำคัญที่สามารถผลักดันให้รัฐบาลเผด็จการทหารต้องออกจากการเป็นผู้บริหารประเทศไปในที่สุด และนำไปสู่การสร้างสถานการณ์ที่เหมาะสมต่อการสร้างพัฒนาการทางการเมืองในระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง โดยเฉพาะในเรื่องการเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองของมวลชนและการจำแนกแยกแยะหน้าที่ตามความชำนาญเฉพาะอย่าง ส่วนในประเด็นของความสามารถของระบอบยังไม่มีการพัฒนาเท่าสองประเด็นแรก และเป็นผลสำคัญส่วนหนึ่งที่ทำให้การเมืองไทยกลับไปสู่สภาพเดิมอย่างที่เป็นมาก่อน ๑๔ ตุลาคม พ.ศ. ๒๕๑๖

อย่างไรก็ดี ตลอดระยะเวลาของการพัฒนาทางการเมืองของไทยเท่าที่ผ่านมาเน้น
 นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นกลไกและผลผลิตสำคัญของการศึกษาระดับอุดมศึกษาได้เข้าไปแสดงบทบาท
 ที่สำคัญหลายครั้งอันมีส่วนสนับสนุนการพัฒนาทางการเมืองของประเทศ ทั้ง ๆ ที่สภาพการณ์
 สิ่งแวดล้อม และอื่น ๆ ส่วนใหญ่ไม่เอื้ออำนวยต่อแนวความคิดและพฤติกรรมในการจะทำให้
 เกิดการพัฒนาทางการเมืองให้แก่ นิสิตนักศึกษาและปัญญาชนในสถาบันอุดมศึกษาก็ตาม ทั้งนี้
 จึงนับว่า นิสิตนักศึกษาซึ่งอาจกล่าวได้ว่าเป็น "พลังบริสุทธิ์" ที่ต้องการสร้างการพัฒนาทางการเมือง
 เมืองของประเทศไปสู่ระบบประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ได้ทำหน้าที่ของเขาอย่างเต็มความ
 สามารถแล้ว แต่อาจเนื่องจากความตื่นตัวในทางการเมืองของเขาเป็นไปในลักษณะที่เป็น
 ปฏิกริยาตอบโต้แก่กิจการที่กดดันเขาอยู่เป็นเวลานานมากกว่าความตื่นตัวที่เป็นไปตามกระบวนการ
 การฝึกฝนทางการเมืองอย่างมีระเบียบแบบแผน ประกอบกับสภาพการณ์ต่าง ๆ ที่ไม่เอื้อใน
 การส่งเสริมและกระตุ้นการสร้างกระบวนการเรียนรู้ทางการเมืองอย่างเป็นระเบียบแบบ
 แบบดังกล่าวมาแล้วในงานวิจัยโดยเฉพาะในบทที่ ๓ บทที่ ๔ และบทที่ ๕ จึงเป็นผลให้การ
 รวมพลังที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองแต่ละครั้งของ นิสิตนักศึกษาเป็นไปตามความ
 ต้องการในช่วงระยะเวลาอันสั้น หลังจากนั้นสภาพการเมืองและสังคมของไทยก็กลับเข้าสู่
 สภาพเดิมก่อนการต่อสู้ทางการเมือง นิสิตนักศึกษามองส่วนที่ยังได้แสดงให้เห็นว่าตนเอง
 ไม่มีอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างแท้จริง มีการแก่งแย่งผลประโยชน์และขาดความสามัคคีใน
 หมู่ชน นิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผลเสียต่อการทำความดีและเกียรติภูมิที่ตามมา ด้วยเหตุสิ่งที่ไม่
 พิจารณาก็คือ การศึกษาระดับอุดมศึกษามาตรึงเป็นไปเพื่อการส่งเสริมให้นิสิตนักศึกษาได้รู้จักการ
 เข้ามีส่วนร่วมทางการเมือง การปกครองประเทศอย่างมีระเบียบแบบแผน และเป็นลำดับขั้น
 ควรให้นิสิตนักศึกษาได้เห็นการพัฒนาทางการเมืองทั้งในรูปทฤษฎีในตำรา และการสอนของ
 อาจารย์กับในรูปปฏิบัติอย่างแท้จริง ซึ่งถ้นนอกเหนือความสามารถและอำนาจของการศึกษาระ
 ระดับอุดมศึกษาที่จะทำให้เป็นเช่นนั้นได้ จึงต้องได้รับความร่วมมือจากรัฐบาลและหน่วยอื่น ๆ
 ที่สำคัญของสังคมไทย โดยเฉพาะกานนิยมของสังคมไทย ภูมิหลังของ นิสิตนักศึกษาเองตลอดจน
 การศึกษาในระดับต้นและระดับปลาย ถ้าเป็นไปได้เช่นนั้นก็จะทำให้บทบาทของการศึกษาระดับ
 อุดมศึกษาได้บรรลุถึงการพัฒนาทางการเมืองไทยอย่างแท้จริง โดยผ่านนิสิตนักศึกษาซึ่งเป็นผู้ได้
 รับกระบวนการเรียนรู้โดยตรงจากการอุดมศึกษา ซึ่งจะ เป็นสิ่งที่น่ายินดีอย่างยิ่ง เพราะย่อม
 หมายถึงในเวลานั้นประเทศไทยได้บรรลุถึงการพัฒนาทางการเมืองไปสู่ระบบประชาธิปไตย
 อย่างแท้จริงแล้ว

บรรณานุกรม

เอกสารต้นต้น

กองจดหมายเหตุแห่งชาติ. เอกสารรัชกาลที่ ๕ บ.๔/๑๖ เรื่อง พระราชดำรัสตอบ
ความเห็นของผู้จะให้เปลี่ยนแปลงการปกครอง จ.ศ. ๑๒๘๗.
ประมวลกฎหมายเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย (พวงมหาวิทยาลัยของรัฐ ๒๕๑๘)
ราชกิจจานุเบกษา เล่มที่ ๕๕, ๕๓, ๕๒, ๕๔

เอกสารรับรอง

- ก. ภาษาไทย
๑. หนังสือ

กมล สมวิเชียร. พัฒนาการเมืองไทย. พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๓.

กองทัพบก. ที่ระลึกในงานพระราชทานเพลิงศพ จอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์.

พระนคร : ธนาคารพิมพ์, ๒๕๐๗.

ก้อ สวัสดิทานิช และ Stanley P. Wronski. การศึกษาในประเทศไทย : การมัธยมศึกษา
การวางแผนกำลังคนและการศึกษาในประเทศไทย บทความเอกสารฉบับที่ ๒.

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๐๘.

ชจักภัย บุรุษพัฒน์. การเมืองและพรรคการเมืองไทย.

พระนคร : สำนักพิมพ์โอเคียนสโตร์, ๒๕๑๑.

ฉัตรทิพย์ นาถสุภา (ผู้แปล). ลำดับขั้นของการพัฒนาทางการเมือง

พระนคร : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๖.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. การเมือง-การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองไทย. กรุงเทพฯ :

คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๕.

หัยพร วิชชาวุธ. "การสอนในระดับอุดมศึกษา". คู่มืออาจารย์เรื่องการสอนและการวัดผลการ
ศึกษาในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย (กรุงเทพฯ : ฝ่ายวิชาการจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

๒๕๑๘) : ๒.

แผนพัฒนาการเมืองฉบับแรกของไทย : คำกรามบังคมทูล
ความเห็นจักรการเปลี่ยนแปลงราชการแผ่นดิน ร.ศ. ๑๐๓. กรุงเทพฯ :
โรงพิมพ์อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๓.

ชัย เรืองศิลป์. ประวัติศาสตร์ไทยสมัย พ.ศ. ๒๓๕๒ - ๒๔๕๓ ก้านสังคม.
 กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์เรืองศิลป์, ๒๕๑๕.

เชาวน์ศรี สุกดาภา. เปิดเนื้กความลี้ลับสถิติการเลือกตั้ง ๔ สมัย
 กรุงเทพฯ : อักษรเจริญทัศน์, ๒๕๑๗.

ณรงค์ พรพิริยะกุลชัย. ประเทศไทยกับการพัฒนาการเมือง. พระนคร : โรงพิมพ์
 อักษรสัมพันธ์, ๒๕๑๗.

ควงเคื่อน พิศาลบุตร. ประวัติการศึกษาไทย (ฉบับย่อ). กรุงเทพฯ : มงคลการพิมพ์,
 ๒๕๑๗.

เทียม อรรถวิเศษสุข. "กลุ่มสัมมนาระหว่างสถาบัน". สังคมศาสตร์ปริทัศน์
 วิทยาลัยนศศึกษา ปีที่ ๑ ฉบับที่ ๑. ๒๕๐๕.

บุญเจือ องคประดิษฐ์. ความเป็นมาของการบริหารการศึกษา.
 พระนคร : กรมวิชาการ, ๒๕๐๕.

ปกเกล้าเจ้าอยู่หัว, พระบาทสมเด็จพระ. พระราชบัญญัติคำแนะนำพระราชดำรัสในพระบาท
สมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงแถลงพระบรมราชาธิบายแก้ไขการปกครอง
แผ่นดิน. (พระบาทสมเด็จพระปกเกล้าเจ้าอยู่หัว ทรงพระกรุณาโปรดเกล้า
ให้พิมพ์ในงานบำเพ็ญกุศลเนื่องในวันคล้ายวันสวรรคตของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ ๕ พ.ศ. ๒๔๗๐).

ปิยนวด บุนนาค. บทบาททางการเมืองการปกครองของเสนาบดีตระกูลบุนนาค
 กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนศ, ๒๕๒๐.

ปรีดี พนมยงค์. บางเรื่องเกี่ยวกับการก่อตั้งคณะราษฎรและระบบประชาธิปไตย.

พระนคร : นิติวาณิช, ๒๕๑๕.

ประสงค์ บุญปัญญาพนธ์. "กลุ่มเศรษฐกรรม" อนุสรณ์เศรษฐศาสตร์ ๒๕๑๓ ไม่ปรากฏ
แหล่งตีพิมพ์.

ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน. "๑ ปีแห่งการปฏิวัติ" ๑๓ พ.ย. ๑๔. ๑๓ พ.ย. ๑๕.

(กรุงเทพฯ : เจริญวิทย์การพิมพ์, ๒๕๑๕) : ๖ - ๗.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย

ประยูร ภมรมนตรี, พลโท. บันทึกเรื่องการเปลี่ยนแปลงการปกครอง ๒๔๗๕.

กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์เฟื่องอักษร, ๒๕๑๗.

พรภิรมย์ เอี่ยมธรรม. บทบาททางการเมืองของหนังสือพิมพ์ไทย (๒๔๗๕ - ๒๔๘๘)

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๒๐.

พรเพ็ญ ศุกุลกาญจน์. ประชาธิปไตยกับกระบวนการเมืองในประเทศไทย.

พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๒.

มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์. คู่มือการศึกษา. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

๒๕๑๖.

รอง ศยามานนท์ และผู้อื่น. ประวัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย พ.ศ. ๒๔๕๘ - ๒๕๐๘.

พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๐๘.

ประวัติศาสตร์ไทยสมัยกรุงศรีอยุธยา แผ่นดินสมเด็จพระรามาธิบดี

ที่ ๑ ถึงแผ่นดินสมเด็จพระนเรศวรมหาราช. พระนคร : โรงพิมพ์สำนักทำเนียบ

นายกรัฐมนตรี, ๒๕๑๕.

รังสรรค์ หนองพันธ์. ทัศนะทางการศึกษา. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์พิมพ์เนสต์, ๒๕๑๘.

วิจิตร ศรีสอาด. หลักการอุดมศึกษา. กรุงเทพฯ : วัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

วรวิทย์ วสันตารกร. การศึกษาของไทย. กรุงเทพฯ : สารมวลชน, ๒๕๑๘.

วิมล เป็รื่องงาม. นิทรรศการวันธรรมศาสตร์. พระนคร : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

๒๕๑๓.

วุฒิชัย มูลศิลป์. การปฏิรูปการศึกษาในรัชกาลที่ ๕. พระนคร : สำนักพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา

แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๖.

วิลาสวงศ์ พงสะบุตร. แม่เรียนสังคมนักศึกษาประวัติศาสตร์ไทยชั้นมัธยมศึกษาตอนปลาย.

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

ว.ช. ประสงค์. แผ่นดินสมเด็จพระปกเกล้าเจ้า. พระนคร : โรงพิมพ์คุรุสภา, ๒๕๑๕.

สนธิ เจริญรัฐ. โอ้...ว่าประชากรหมู่มาก. พระนคร : แพร์พิทยา, ๒๕๐๗.

สว่าง ลานเหลือ. ๓๗ ปีแห่งการปฏิวัติ. กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๑๔.

สมใจ แสงวิเชียร และ วิมลพรรณ บัณฑิตชัย. กรณีสวรรคต ๕ มิถุนายน ๒๔๘๕.

กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครพิมพ์, ๒๕๑๗.

สุชาติ สวัสดิ์ศรี. "คุยกันเรื่องเวียตนาม" สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ฉบับที่ ๔

กรกฎาคม ๒๕๑๐ : ๓๔ - ๔๐.

สุเทพ วิทยานันท์ (รวบรวม). ประมวลพระราชบัญญัติจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

พระนคร : สำนักอธิการบดีจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๑๐.

สุภัตรา สุภาพ. สังคมและวัฒนธรรมไทย คำนิยม ครอบครั้ว ศาสนา ประเพณี.

กรุงเทพฯ : ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๘.

อาทินนอดค์ บี. ซอร์ และ ช่าง บัณฑิต. การวิเคราะห์และคาดคะเนความต้องการ

อาจารย์ของมหาวิทยาลัยในประเทศไทย ฉบับที่ ๔. พระนคร :

ไทยวัฒนาพานิช, ๒๕๑๑.

อมรคุณารักษ์, จมีน. (เรียบเรียง). คู่มือศึกษานิเทศน์เมืองประชาธิปไตยของพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว.

พระนคร : หอสมุดแห่งชาติ, ๒๕๑๓.

..... บันทึกฉบับจากทุ่งใหญ่. กรุงเทพฯ : ศูนย์กลางนิเทศน์ศึกษา

แห่งประเทศไทย, ๒๕๑๖.

๒. บทความ

กรรณิการ์ สุวรรณบท. "จดหมายจากบัณฑิตใหม่". สังคมนศาสตร์ปริทัศน์

๒ (มิถุนายน ๒๕๑๒) : ๒๐.

กมล กษัตริย์กุล. "หัวรุนแรง". เศรษฐกิจศาสตร์สังคมน ๒๕๑๔

ฉบับทางเลือกปัญญาชน : ๘.

ชัยอนันต์ สมุทวณิช. "การปฏิพื้นฐานการปกครองแบบประชาธิปไตยในสมัยราชาธิปไตย".

ศัพท์การเมือง. พระนคร : สุวรรณเสถียร, ๒๕๑๔.

_____ . "บทวิจารณ์หนังสือคู่มือเมืองประชาธิปไตยของรัชกาลที่ ๖".

อักษรศาสตร์วิจารณ์. ๒ (กรกฎาคม ๒๕๑๖) : ๕๑.

_____ . "อุดมการณ์ความเป็นจริงในการเมืองไทย".

ชีวิตของประเทศ. กรุงเทพฯ : สำนักพิมพ์หลายสื่อไทย, ๒๕๒๑.

_____ . "ข้อสังเกตความเห็นและความรู้สึกเกี่ยวกับการศึกษาในมหาวิทยาลัย".

ชาวสภาคณาจารย์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. ๕๓ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๕) : ๗.

คำทรงราชานุภาพ, สมเด็จพระเทพรัตนราชสุดาฯ สยามบรมราชกุมารี. "ลักษณะการปกครองประเทศสยามแต่โบราณ"

ประวัติศาสตร์และการเมือง. กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์,

๒๕๑๘. : ๘ - ๒๕.

ทินพันธุ์ นาคะตะ. "การพัฒนาทางการเมือง : บทวิเคราะห์และสำรวจเอกสารทางวิชาการ"

พัฒนาการเมืองไทย. กรุงเทพฯ : แพรวพินิจ, ๒๕๑๕ : ๓๐.

ทักษ์ เฉลิมเตียรณ. "ความคิดทางการเมืองของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์และระบบการเมือง

แบบพ่อขุนอุปถัมภ์". รักเมืองไทย. กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนศาสตร์,

๒๕๑๕ : ๒๒.

นิธิ เอียวศรีวงศ์. "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับกิจกรรมนอกหลักสูตรในจุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย". สังคมนศาสตร์ปริทัศน์. ฉบับนิสิตนักศึกษา ๒๕๐๘ : ๑๒ - ๑๓.

ปิยนาด บุณนาค. "ปัญหาการศึกษาในระดับอุดมศึกษา" อักษรศาสตร์ ฉบับฉลองครบรอบ
๒๐ ปี แห่งการสถาปนาจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย เล่มที่ ๑๐ ปีการศึกษา ๒๕๑๕.
: ๒๓ - ๒๕.

ประชช ไกรเนตร. "การศึกษาเศรษฐศาสตร์ในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์"
เศรษฐศาสตร์. ๒๕๒๒.

ประสงค์ จันทองจีน. "บริหารชุมชนเป็นภารกิจของมหาวิทยาลัยจริงหรือ".
ข่าวสภาคณาจารย์ ๗๘ (กรกฎาคม ๒๕๒๑)

ปรีชา หงษ์ไกรเลิศ. "ประชาธิปไตยสำหรับคนไทย" การเมืองสำหรับประชาชน.
กรุงเทพฯ : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนศาสตร์ฯ, ๒๕๑๘.

ไพฑูรย์ สีนลารัตน์. "กิจกรรมอันพึงปรารถนาในชั้นมหาวิทยาลัย" สังคมนศาสตร์
ฉบับนิสิตนักศึกษา ๕ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑) : ๒๗ - ๒๙.

พิชิต จงสถิตยพัฒนา. "ความสัมพันธ์ของการศึกษาและการพัฒนา"
เศรษฐศาสตร์สังคมน ฉบับทางเลือกบัณฑิตยสถาน ๒๕๑๘.

ลิขิต ชีรเวทิน. "ระดับการพัฒนาทางวิชาการของรัฐศาสตร์" รัฐศาสตร์สาร.
๓ (พฤษภาคม - ตุลาคม ๒๕๑๗) : ๓๓๗.

วิเทศกรณีย์. ยุคพิมพ์ (ประชาคม) บทที่ ๑ - ๓, ๑๑.

ศิริรัตน์ สถาปนวัฒน์. "ปัญหาชนกับการวิจารณ์" ต้อนรับนักศึกษาใหม่ ๒๕๐๙.
พระนคร : กรุงเทพฯการพิมพ์, ๒๕๐๙.

สุจิต บุญมงการ. "อำนาจทางการเมืองของผู้นำทหารไทย ศึกษาเปรียบเทียบระหว่าง
จอมพล ป. พิบูลสงคราม กับ จอมพล สฤษดิ์ ธนะรัชต์". รักเมืองไทย.
กรุงเทพฯ : สมาคมสังคมนศาสตร์ฯ, ๒๕๑๘.

..... "นิสิตนักศึกษากับการพัฒนาทางการเมืองของไทย"
วรรณไวทยาการ. พระนคร : โครงการตำราสังคมนศาสตร์และมนุษยศาสตร์,
๒๕๑๘.

สีปรมนต์ เกตุทัต. "แนวคิดในการสร้างบัณฑิต" การสัมมนาเรื่องวิกฤตการณ์ทางการศึกษา
ในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย. พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนิยมศาสตร์, ๒๕๑๓.

สถาพร มงคลดาว. "ข้อสังเกตบางประการเกี่ยวกับหลักสูตรของคณะเศรษฐศาสตร์และ
 บริหารธุรกิจ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์" สังคมนิยมปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา
 ๕ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑) : ๑๕ - ๒๒.

สุวรรณ บุญสม. สันต์ สุวรรณเลิศ และสำราญ เขตบุตร. "การศึกษาในวิทยาลัยวิชา
 การศึกษามีส่วนช่วยส่งเสริมอุดมการณ์ทางการเมืองอย่างไร".
สังคมนิยมปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา. ๑๐ (กันยายน ๒๕๑๓)

สมชาย กุลวัฒนาพร. "มหาวิทยาลัยส่วนภูมิภาค". สังคมนิยมปริทัศน์ ฉบับนิสิตนักศึกษา
 ๕ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๑) : ๓๕ - ๓๗.

สถิตย์ ธีระวัชต์. "คำกล่าวเปิดประชุมสภาการศึกษาแห่งชาติ" ประมวลสุนทรพจน์
จอมพลสถิตย์ ธีระวัชต์ พ.ศ. ๒๕๐๒ - ๒๕๐๗. พระนคร : สำนักพิมพ์
 ทำเนียบนายกรัฐมนตรี, ๒๕๐๗.

เอกมด สายจันทร์. "บทบาทปัญญาชนไทยต่อการพัฒนาการเมือง" การพัฒนาการเมืองไทย.
 กรุงเทพฯ : แพร่พิทยา, ๒๕๑๕ : ๒๕๖.

อุทธรณ์ พลกุล. "เสรีภาพหนังสือพิมพ์" วันนักข่าวประจำปี ๒๕๑๑.
 พระนคร : สรยุทธการพิมพ์, ๒๕๑๑.

อุคร ทองน้อย "ทำไมนิสิตนักศึกษาเมืองไทยไม่ชอบแสดงความคิดเห็น"
สังคมนิยมปริทัศน์ ๑ (กุมภาพันธ์ ๒๕๑๓) : ๒๗ - ๒๘.

๓. วิทยานิพนธ์และอื่น ๆ

นิคม จารุมณี. กฎบัตร พ.ศ. ๒๔๗๖ วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต

แผนกวิชาประวัติศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๕.

บุญเย็น วอทอง. การจัดตั้งสถาบันการศึกษาในทางการปกครองประชาธิปไตยของประเทศไทย บทศึกษาเฉพาะกรณีการจัดตั้งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และการเมืองในลักษณะที่เป็นอุปถัมภ์ต่อการปกครองระบอบประชาธิปไตยสมัยเริ่มต้นในประเทศไทย วิทยานิพนธ์ปริญญาโทมหาบัณฑิต คณะรัฐประศาสนศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๐๗.

ประจวบ เล็กศรีสวัสดิ์. การศึกษาเกี่ยวกับการเปลี่ยนแปลงปรับปรุงพร้อมทั้งปัญหาของการศึกษาระดับมัธยมศึกษาในประเทศไทย. วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท มหาวิทยาลัยอักษณัน มนิลา ฟิลิปปินส์ พ.ศ. ๒๕๐๘ - ๒๕๑๐.

ประยูร ศรีประสาธน์. ปัญหาการปฏิบัติงานตามอำนาจหน้าที่ของสภาการศึกษาแห่งชาติ ศึกษาเฉพาะกรณีที่เกี่ยวข้องกับมหาวิทยาลัย วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๑๐.

พรเพ็ญ อันตระกูล. การใช้จ่ายเงินแผ่นดินในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระมงกุฎเกล้าเจ้าอยู่หัว (พ.ศ. ๒๔๕๓ - ๒๔๖๔) วิทยานิพนธ์อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต แผนกวิชาประวัติศาสตร์ พ.ศ. ๒๕๑๗.

มนัส บางสมบุญ. การบริหารงานระดับมัธยมศึกษาของกระทรวงศึกษาธิการ วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท รัฐประศาสนศาสตร์มหาบัณฑิต สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์ ๒๕๑๐.

อัจฉรา วิวัฒน์านนท์. การวิเคราะห์ความคิดเห็นของอาจารย์และนิสิตในจุฬาลงกรณ์เกี่ยวกับการปกครองนิสิตและกิจกรรมนิสิต

วิทยานิพนธ์ระดับปริญญาโท อักษรศาสตร์มหาบัณฑิต พ.ศ. ๒๕๑๑

คำปราศรัยของรองอธิการบดีฝ่ายปกครอง. การสัมมนาอาจารย์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
๑๘ - ๒๐ เมษายน ๒๕๐๘ เรื่องการส่งเสริมกิจกรรมของมหาวิทยาลัย
พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๐๘.

คำปราศรัยของอธิการบดีในโอกาสเปิดสัมมนาทางวิชาการของสโมสรอาจารย์
การสัมมนา เรื่องวิกฤติการทางวิชาการในจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๓.

ชมเพลิน จันทร์เรืองเพ็ญ. "โครงการปรับปรุงหลักสูตรของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย
ในส่วนที่เกี่ยวกับการศึกษาทั่วไป จุดมุ่งหมาย". รายงานการสัมมนาหัวหน้า
แผนกวิชา เรื่องแผนพัฒนาการศึกษาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ระยะที่ ๔
๒๒ - ๒๕ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๑๘.

บันทึกการประชุมรัฐสภาครั้งที่ ๑/๒๔๘๕ วันอาทิตย์ที่ ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๔๘๕.

รายงานการสัมมนาวิทยาลัย ครั้งที่ ๑ วันที่ ๑๖ - ๑๘ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๐๘
พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๐.

รายงานการสัมมนาวิทยาลัยครั้งที่ ๒ เรื่องการบริหารงานมหาวิทยาลัย
พระนคร : โรงพิมพ์สมาคมสังคมนักศึกษา, ๒๕๑๑.

รายงานสัมมนา เรื่องปัญหาและบทบาทมหาวิทยาลัยในประเทศไทย จัด ณ ห้องประชุม
คณะรัฐศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ๑ - ๕ มิถุนายน พ.ศ. ๒๕๐๗.

สภาพพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ - แผนพัฒนาเศรษฐกิจแห่งชาติ พ.ศ. ๒๕๐๔ - ๒๕๐๘

สำนักงานสภาการศึกษาแห่งชาติ. แผนพัฒนาการศึกษาแห่งชาติ

ฉบับที่ ๓ พ.ศ. ๒๕๑๕ - ๒๕๑๘.

๗. ภาษาต่างประเทศ

1. Books

Almond, Gabriel A. and G. Bingham, Pawell. Comparative Politics : A Developmental Approach. Boston : Little Brown, 1966.

_____. and Sidney Verba. The Civic Culture : Political Attitude and Democracy in Five Nations. Boston : Little Brown, 1965.

Apter, David E. The Politics of Modernization. Chicago : the University of Chicago Press, 1965.

Bachrach, Peter (eds.). Political Elites in A Democracy New York : Atherton Press, 1970.

Coleman, James S. (ed.) Education and Political Development. New Jersey : Princeton University Press, 1965.

Good, Carter V. Dictionary of Education. New York : McGraw Hill Co, 1964.

Huntington, Samuel P. Political Order in Changing Politics. New Haven, Conn : Yale University Press, 1968.

Kernstein, Thom. The New Elites in Asia and Africa : A Comparative Study of Indonesia and Ghana. New York : Frederick A. Praeger, 1966.

Lipset, Seymour Martin. Political Man : The Social Bases of Politics. Garden City : Anchor Book, 1963.

Merritt, Richard L. Systematic Approaches to Comparative Politics.
Chicago : Rand McNally & Co., 1967.

Nuechterlein, Donald E. Thailand and the Struggle for Southeast
Asia. New York : Cornell University, 1965.

Pye, Lucian W. Aspects of Political Development.
Boston and Toronto : Little, Brown and Company, 1966.

Singer, Marshall R. The Emerging Elite : A Study of Political
Leadership in Ceylon. Cambridge, Mass : MIT Press, 1964.

Smythe H.H and Mabel M. Smythe. The New Nigerian Elite.
Stanford : Stanford University Press, 1960.

Prizzia Ross and Narong Sinsawasdi. Thailand : Student Activism
and Political Change. Bangkok : Duangkamon, 1974.

2. Articles

Almond Gabriel A. "Comparative Political System". Journal of
Politics. 18 (August 1965) : 398.

Busia., K.A. "The Present of Elites and Aspuation of Elites in
the Gold Coast". International Social Science Bulletin.
8 (Fall 1956) : 426.

Cohen, Alvin. "The Technology/Elite Approach to the Development
Process : Peruvian Case Study" Economic Development
and Culture Change. Vol. 114. No.3 (April 1966) : 325.

- Huntington, Samuel P. "Political Development And Political Decay". World Politics, 17 (April 1965) : 386 - 430.
- Hanhardt, Artheu M. Jr., and William A. Welsh.
"The Intellectual Politics Nexus : Studies Using a Bibliographical Technique". The American Behavioral Scientist, 7 : 7 (March 1964) : 3 - 7.
- Selig L.G. "Elite Recruitment and Political Development".
Journal of Politics, 26 (August 1964) : 625.
- Shils, Edward. "The Intellectuals in the Political Development".
World Politics, XII (April 1960) : 255.
- Wilson, David A. "Bangkok's Dim View to the East" Asian Survey, Vol. 1 No. 4. (June 1961) : 13 - 14.
- Darling, Frank C. "Student Protest and Political Change in Thailand". Pacific Affairs, Vol. 47. No. 1. (Spring 1974) : 5 - 19.

สถาบันวิทยบริการ
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย